

Çocuk Adalet Sistemi
Çalışanları Eğitim Programı

Hukukçular için Eğitim Kitabı

18 yaşına kadar her insan çocuktur!

EDİTÖRLER

(İsmlerinin baş harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır)

Emrah Kırımsoy, *Gündem: Çocuk Derneği*

Hakan Acar, *Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, SYO, Sosyal Hizmet Bölümü*

Handan Yokuş Sevük, *Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

Hatice Kaynak, *Avukat, Ankara Barosu*

Murat Aydın, *Karşıyaka Hâkimi*

Şahin Antakyalıoğlu, *Avukat, Ankara Barosu*

Uğur Özdemir, *Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü*

Yeşim Mutlu, *Gündem: Çocuk Derneği*

Yüksel Baykara Acar, *Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, SYO, Sosyal Hizmet Bölümü*

TEŞEKKÜRLER

Seyfullah Çakmak, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Gökten Koçoğlu, *Ankara 2. Çocuk Mahkemesi Hâkimi*

Semiha Aydın, *Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi*

Yusuf Solmaz Balo, *Dr., Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdür Yardımcısı*

Figen Benek, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Tetkik Hâkimi*

Hasan Dursun, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Bilal Cengiz, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Buket Gülden Kaya, *Türkiye Adalet Akademisi Koordinatör Hâkim*

Ekin Tolunay, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Psikolog*

Erdoğan Buhurci, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Psikolog*

UNICEF Türkiye Ekibi

Eserin hazırlanma sürecinde verdikleri değerli katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

KOORDİNASYON ve UZAKTAN EĞİTİM

BNB Ltd. Şti.

PROJE PAYDAŞLARI

Adalet Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

Türkiye Adalet Akademisi

UNICEF Türkiye

Kasım 2013, Ankara

Bu kitap, daha önce Avrupa Birliği'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından yürütülen "Türkiye'de Çocuklar için İyi Yönetişim, Adalet ve Korumaya Doğru" ve "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının II Düzeyinde Modellenmesi" projeleri kapsamında hazırlanan "Çocuk Adalet Sistemi Çalışanlarına Yönelik Eğitim Programı" modülleri ile "Sosyal Çalışma Görevlileri Eğitim Programı El Kitabı"ndan ilham alınarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki iki projenin devamı niteliğindeki "Çocuklar için Adalet Projesi" kapsamında hazırlanan bu eğitim kitabı oluşturulurken, yukarıda adı geçen eserler yazarlarca gözden geçirilmiş, kısmen önceki metinlere sadık kalmış, kısmen sadeleştirilmiş ve kısmen yeniden yazılmıştır.

Bu çerçevede; yazarlar, yapılan atıflar ve daha detaylı açıklamalar konusunda, bu kitabın adı geçen önceki eserlerle birlikte değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir.

Bu eserde yer alan görüşler yazarlarına ait olup proje paydaşlarının resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

© Kitabın yayın hakları proje paydaşlarına aittir.

AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Türkiye Adalet Akademisi paydaşlığında yürütülen "Çocuklar için Adalet" Projesi;

1. Adil yargılamaya hakkının yaşama geçirilmesi, çocukların ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına son çare olarak başvurulması ilkeleri çerçevesinde çocuk adalet sisteminde çocuk haklarının korunmasını,
2. Çocuk adalet sistemi çalışanları için uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış bir hizmet içi eğitim programının hazırlanmasını,
3. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi (BİSİS) çerçevesinde bireye özel rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasını, hedeflemektedir.

Detaylı bilgi için: www.cocuklaricinadalet.org

KATKIDA BULUNANLAR

(İsimlerinin baş harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır)

Adnan Küçükyumuk
Adnan Tabar
Ali İhsan İpek
Aygül Nalbant
Bayazıt Aköz
Bekir Şahiner
Bilge Yeni
Bülent Karakaya
Bülent Savtok
Cesur Ceylan
Cuma Öztürk
Cumali Tülü
Dilek Erdal
Ebru Tezcan
Emin Ekmekcioğlu
Ercan Altuncu
Ercan Güzeloğlu
Ercan Tekin
Erhan Yıldırım
Esra Gökdağ Kırmızıer
Fatma Kabaoğlu
Fatma Koç
Ferihan Yancı
Gaye Özmen
Günay Arslan Kara
Hakan Dünder
Halil Dönmez
Hasan İşleyici
Hasan Şahingöz
Hasan Yıldız
Hatice Mengül
Hüseyin Uğurlu
Irmak Odabaş Sarıgöllü
Işıl Çoklar
Kemal Arif Özçelik
Kemal Karanfil
Mehmet Akif Erkan
Mehmet Boğa
Mehmet Özgür Turhan
Mehmet Taştan
Metin Soyol
Muharrem Songür
Murat Erkoyuncu
Mustafa Düzgün
Mustafa Gökay
Mustafa Kurtaran
Mustafa Uçanoğlu
Neslihan Duraytemur
Nihal Fındık
Oben Südütemiz
Oğuzhan Eyilik
Orhan Güldiker
Oya Olungan
Özcan Güven
Özgül Elitok
Rabia Özbaş Durak
Raif Bıkmaz
Sabri Usta
Sadi Sarıyıldız
Seda Çakır
Sinan Sivri
Sinem Keleş
Turgut Türkmen
Vahide Kaya
Yusuf Şahin
Zeki Vatan
Zeynep Mutlu

KISALTMALAR

ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CGİK	5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu
CMK	5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇAS	Çocuk Adalet Sistemi
CD	Ceza Dairesi
CGK	Ceza Genel Kurulu
ÇHS	1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme
ÇKK	5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
ÇKKY	Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
ÇKKKDTY	Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
E.	Esas Numarası
HGK	Hukuk Genel Kurulu
HMK	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İMİK	İsviçre Medeni Kanunu
K.	Karar Numarası
KDTK	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİOÇ	Korunma İhtiyacı Olan Çocuk
m.	Madde
Para.	Paragraf
PVSK	2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
SÇG	Sosyal Çalışma Görevlisi
SEGBİS	Ses ve Görüntülü Bilişim Sistemi
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHK	2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu
SSÇ	Suçta Sürüklenen Çocuk
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.	Tarih
TBK	6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TKBS	Tedbir Kararları Bilgi Sistemi
TMK	4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
Y.	Yargıtay
YGAIAY	Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği

Sunuş.....	11
Giriş	13

BÖLÜM 1

ÇOCUK HAKLARININ TEMELLERİ ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 Tarihsel Süreç İçinde Çocuk ve Çocukluk.....	14
1.2 Modern Çocukluk ve Çocuk Koruma Anlayışı	16
1.3 Çocuk Hakları ve Çocuk Adalet Sistemine İlişkin Temel Uluslararası Belgeler	20
1.4 Çocuk Haklarına İlişkin Temel Birleşmiş Milletler Belgeleri	22
1.4.1 Çocuk Hakları Sözleşmesi (Çatı Mevzuat).....	22
1.4.2 Riyad Kuralları (Önleme).....	23
1.4.3 Pekin Kuralları (Yargılama)	24
1.4.4 Havana Kuralları (İnfaz)	24
Yararlanılan Kaynaklar	25

BÖLÜM 2

BÜTÜNCÜL BAKIŞ AÇISI ve TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

2.1 Çok Sektörlü ve Disiplinler Arası Çocuk Adalet Sistemi	28
2.1.1 Bütüncül Bakış, Sistem Yaklaşımı ve Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Genel Yaklaşımı	28
2.1.2 Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurumlar, Kuruluşlar, Meslek Elemanları, Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri).....	30
2.1.3 Çocuk Koruma Kanunu'ndan Kaynaklanan Rol ve Sorumluluklar	39
2.1.4 Diğer İnsan Hakları Kurumları	48
2.2 Çocuk Adalet Sisteminde Koordinasyon, İşbirliği ve Ekip Çalışması	49
2.2.1 Merkezi Koordinasyon	50
2.2.2 İl / İlçe Koordinasyon	51
Yararlanılan Kaynaklar	58

BÖLÜM 3

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE İŞLEYİŞ ve USULLER

3.1 Çocuk Adalet Sistemine Hâkim Olan İlkeler.....	60
3.1.1 Temel Bilgiler	60
3.1.2 Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi	61
3.1.3 Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi.....	62
3.1.4 Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi	62
3.1.5 Adil Yargılama İlkesi	63
3.1.6 Gizlilik İlkesi.....	63
3.1.7 Çocukların Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi	65
3.1.8 Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi	66
3.1.9 Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi	66
3.1.10 Ayrı Yerde Tutma İlkesi.....	67
3.2 Suça Sürüklenen Çocuk	68

3.2.1	Çocuk Kavramı ve Suça Sürüklenen Çocuk	68
3.2.2	Ceza Sorumluluğu	69
3.2.2.1	Genel Olarak	69
3.2.2.2	Ceza Sorumluluğu Kavramı	70
3.2.2.3	Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu	74
3.2.3	Sosyal İnceleme Raporu	78
3.2.3.1	Sosyal İnceleme Raporunun Çocuk Adalet Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi	78
3.2.3.2	Sosyal İnceleme Raporunun Kuramsal Temeli	78
3.2.3.3	Sosyal İnceleme Raporunun Formatı	79
3.2.4	Soruşturma Evresi	89
3.2.4.1	Genel Olarak	90
3.2.4.2	Davet ve Zorla Getirme	91
3.2.4.3	İfade Alma	92
3.2.4.4	Koruma Tedbirleri	92
3.2.4.5	Uzlaşma	99
3.2.4.6	Önödeme	101
3.2.4.7	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	102
3.2.4.8	Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı	103
3.2.5	Kovuşturma Evresi	104
3.2.5.1	Kamu Davasının Yürütülmesi	106
3.2.5.2	Kamu Davasının Sona Ermesi	108
3.3	Mağdur ve Tanık Çocuklar	126
3.3.1	Mağdur Çocuklar	126
3.3.1.1	Mağdur Çocuğun Tanımı	127
3.3.1.2	Mağdurun Adalet Sisteminden Beklentileri	128
3.3.1.3	İkincil Mağduriyetin Önlenmesi	128
3.3.1.4	Soruşturma Evresinde Mağdur Çocuk	128
3.3.1.5	Mağdurun Soruşturma Evresindeki Hakları	129
3.3.1.6	Mağdur Çocuğun Dinlenmesi	130
3.3.1.7	Muayene ve Örnek Alma	136
3.3.1.8	Moleküler Genetik İnceleme	137
3.3.1.9	Teşhis ve Yüzleştirme	137
3.3.1.10	Keşif	138
3.3.1.11	Kovuşturma Aşamasında Mağdur Çocuğun Dinlenmesi	138
3.3.1.12	Mağdur Çocuğun Korunması	139
3.3.2	Bir Suçun Tanığı Olan Çocuklar	143
3.3.2.1	Tanık Çocuklar ve Tanıklık	143
3.3.2.2	Tanık Çocuğun Dinlenmesi	144
3.3.2.3	Tanık Çocukların Korunması	144
3.3.2.4	Tanıklıktan Çekinme	145
3.3.2.5	Tanık Çocukların Hakları	145
3.4	Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar	146
3.4.1	Genel Olarak	146
3.4.2	Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Çocuğun Korunması	147

3.4.2.1	Korunma İhtiyacının Bildirilmesi	147
3.4.2.2	Korunma İhtiyacının Araştırılması	149
3.4.2.3	Acil Koruma Kararı	149
3.4.2.4	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararının Alınması	151
3.4.2.5	Çocuk Hakkında Verilebilecek Tedbir Kararları	153
3.4.2.6	Tedbir Kararlarının Kaldırılması ve Değiştirilmesi	153
3.4.2.7	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarına Karşı Kanun Yolu	153
3.4.2.8	Tedbirlerin Uygulanması	154
3.4.2.9	Tedbir Kararlarının Gönderilmesi	162
3.4.2.10	Tedbir Kararlarının Denetlenmesi	162
3.4.3	Türk Medeni Kanununa Göre Çocuğun Korunması	164
3.4.3.1	Hakimin Çocuk Hakkında Tedbir Alma Yetkisi	164
3.4.3.2	Medeni Kanun'un 346. Maddesine Göre Alınabilecek ve Çocuğun Ailesi Yanında Korunmasını Sağlayacak Tedbirler	165
3.4.3.3	Medeni Kanunun 347. Maddesi Gereğince Alınabilecek ve Çocuğun Velinin Yanından Alınarak Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesine Neden Olan Tedbirler	170
3.4.3.4	Velayetin Kaldırılması (TMK m. 348)	178
3.4.3.5	Koruma Tedbirlerinin Alınmasında Dikkate Alınması Gereken İlkeler Usule İlişkin İlkeler	185
3.4.4	6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun Uyarınca Çocuğun Korunması	191
	Yararlanılan Kaynaklar	195

BÖLÜM 4

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE AİLENİN ROLÜ

4.1	Genel Olarak	298
4.2	Ailenin Çocukla İlgili Hak ve Yetkileri	200
4.2.1	Çocuğun Yasal Temsilcileri	200
4.2.2	Velinin, Velayetten Doğan Hak, Görev ve Yetkileri	202
4.2.3	Velinin Veli Sıfatına Bağlı Olmaksızın Sahip Olduğu Hak, Görev ve Yetkileri	212
4.3	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolü	214
4.3.1	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Yerine Getirme Konusunda Desteklenmesi	214
4.3.2	Ailenin Sorumluluk Almaya Teşvik Edilmesi	218
4.3.3	Ailenin Çocuğu ile İlgili Sorumluluğunu Yerine Getirirken Desteklenmesi	219
4.3.4	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Üstlenmemesi Hali	219
	Yararlanılan Kaynaklar	220

BÖLÜM 5

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUKLAR

5.1	Temel Özellikleriyle Çocuğun Gelişimi ve Temel İhtiyaçları	222
5.2	Çocuk ve Ergenlerde Davranış Problemleri ve Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar	226
5.3	Risk Altındaki Çocuklar	228
5.3.1	Çocuk İstismarı ve İhmali	233
5.3.2	Madde Kullanımı	236
5.4	Adalet Sistemi İçindeki Çocuk ve Ailelerle Çalışma	238

5.4.1	Çocuğa Duyarlı Çocuk Adalet Sistemi Çalışanı Olmak.....	239
5.4.2	Çocuklarla İletişim ve Görüşme.....	240
5.4.3	Güçlenme Yaklaşımına Göre Çocuklarla Çalışma.....	247
5.4.4	Bütüncül Yaklaşımda Çocuk ve Aileleri Değerlendirme	252
	Yararlanılan Kaynaklar	258

BÖLÜM 6

ÇOCUK AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ, SORUMLULUKLARI ve SOSYAL İNCELEME RAPORLARI

6.1	Çocuk ve Aile Mahkemelerinde Sosyal Çalışma Görevlilerinin Yetki ve Sorumlulukları	260
6.1.1	Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Statüsü ve Sosyal İnceleme Raporunun Hukuki Niteliği	260
6.1.2	Sosyal İncelemenin Hukuki Yönleri Hakkında Temel Bilgiler	260
6.1.3	Aile, Çocuk ve Aile Mahkemeleri ile Cumhuriyet Savcılıklarının İşleyişine Göre Sosyal Çalışma Görevlilerinin Rol ve Sorumlulukları.....	263
6.1.3.1	Aile Mahkemelerindeki Uzmanlar.....	263
6.1.3.2	Çocuk Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri	265
6.1.3.3	Ceza Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri	272
6.1.3.4	Çocuk Tesliminde Görevlendirilen Uzman	274
6.1.3.5	Çocuk İzlem Merkezleri'nde (ÇİM) Sosyal Çalışma Görevlileri	274
6.2	Sosyal İnceleme Raporu	276

Çocuk Adalet Sistemi, gerek odak noktasında çocuk haklarının bulunması, gerekse de çocuğu ve çevresini bir arada dikkate alan yapısıyla hem adalet sisteminin çok özel bir alanı hem de çocuk koruma sisteminin temel yapı taşlarından biridir. Bu çerçevede çocuk adalet sisteminin temel gayesi sadece çocuğun içinde bulunduğu adli durumla ilgili adil bir sonuca ulaşmak değil, aynı zamanda çocuğun bu süreçten en az zararlı çıkmasını sağlamak ve ihtiyaçlarını da tespit ederek çocuğu tam olarak koruyup, haklarını hayata geçirmektir. Şüphesiz bu gayenin hayata geçirilebilmesi, çocuğun sisteme girdiği andan itibaren hukukçularla birlikte çocuğun durumunu analiz edebilecek diğer meslek mensuplarının ve adli mercilerle birlikte çocuğa farklı hizmetler sunan bir çok başka kurumun uyum ve eşgüdümlü şekilde çalışmasını gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle çocuk adalet sistemi, doğası ve odağı gereği her aşamasında çok disiplinli ve çok sektörlü bir yapıya sahiptir. Çocuk adalet sisteminin bu kendine özgü ve çok taraflı yapısına, Türkiye'nin de taraf olduğu bir çok uluslararası sözleşmede de değinilmektedir.

Türkiye'de çocuk adalet sistemi, son yıllarda ciddi bir ivme ve gelişim kaydetmiştir. Gerçekten, ceza hukuku reform süreci kapsamında 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuatı, çocuk adalet sistemi konusunda uluslararası ilkeleri temel alan düzenlemeleri ile çok disiplinli bir çalışma anlayışını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, yine aynı süreçte çocuk mahkemelerinin sayısında da ciddi bir artış yaşanmış ve bu mahkemelere de sosyal çalışma görevlileri atanarak çocuk adalet sisteminin koruyucu yapısı güçlendirilmiştir.

Yaşanan mevzuat değişikliklerinin yanında uygulamanın güçlendirilmesi için bu alanda bir çok proje hayata geçirilmiştir. AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı başta olmak üzere bir çok farklı kurum paydaşlığında yürütülen "Türkiye'de Çocuklar için İyi Yönetişim, Koruma ve Adalet Doğru" (2005) ve "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi" (2008) projeleri kapsamında ceza sorumluluğu, kurumlararası koordinasyon, Çocuk Haklar Sözleşmesi'nin karşılaştırmalı analizi, suça sürüklenen çocuklara hukuki yardım, üniversite çocuk koruma merkezleri, sosyal çalışma görevlilerinin eğitimi gibi çocuk adalet sisteminin bir çok farklı alanında çok önemli çalışmalar yapılmış, eserler ortaya çıkarılmış ve eğitimler verilmiştir.

2011 yılında ise, yapılan bu çalışmaların bir adım daha ileriye taşınması ve sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla "Çocuklar için Adalet" Projesi başlatılmıştır. Proje, yine AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Türkiye Adalet Akademisi paydaşlığında yürütülmekte olup, çocuk adalet sisteminin tüm boyutlarında sorumlu ana aktörlerin güç birliğine dayanmaktadır.

"Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı" da anılan Proje kapsamında ve yukarıda özetlenen bakış açısıyla hazırlanmıştır. Program, bir yandan çocuk adalet sistemine yönelik örnek olay, bilgi ve içtihatlar ile uygulamacılara yol gösterirken, diğer taraftan sistem içerisinde yer alan farklı çalışanların arasındaki eşgüdüm ve bağları güçlendirmeyi hedeflemekte ve çocuk adalet sistemi konusunda tüm kurumlar için sürdürülebilir bir eğitim müfredatı oluşturma amacı gütmektedir.

Elinizde bulunan "Hukukçular için Eğitim Kitabı", adından da anlaşıldığı üzere daha çok sistemde çalışan hukukçulara özgü olarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte, yine aynı proje

kapsamında hazırlanan ve bu kitapla aynı sistematige sahip olan ‘‘Sosyal alışma Gevlileri için Eğitim Kitabı’’nda ise hukuk bölümü sadeleştirilmiş ve sistemin sosyal çalışma boyutuyla ilgili daha detaylı bilgilere yer verilmiştir. Böylelikle uygulamacıların bir yandan kendi meslek alanları ile ilgili derinlemesine bilgiye ulaşabilecekleri zgn bir esere sahip olmaları, öte yandan ise diğer meslek alanlarına yönelik detaylı bilgi alabilecekleri başka bir kaynağa daha erişimlerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Kitabın bu alanda çalışan tüm meslek mensuplarına yararlı olmasını ve ocuk adalet sisteminin gelişmesine katkıda bulunmasını dileriz.

Çocuklar için Adalet Projesi

Çocuk adalet sistemi mevzuat, insangücü ve sunulan hizmetler açısından kendine özgü bir anlayış ve işleyişe sahiptir. Birçok özelliği açısından yetişkinler için tasarlanmış adli sistemden farklıdır. Çocuk adalet sisteminin cezaya odaklanmaması, çocuğu çevresi içinde ele alan bir yapılanmaya sahip olması ve çocuğun yüksek yararını temel alması gerekmektedir. İşleyişin, çocuk adalet sistemi içinde yer alan çocukları mümkün olan en az örseleyecek şekilde yapılandırılması ve “mağdur”, “korunma ihtiyacı içinde” olan veya “suça sürüklenen” ayrımı yapmadan çocuğun korunmasına odaklanması önemlidir.

Çocuk adalet sistemi bu özellikleri nedeniyle sadece bir yargılama kurumu olarak görülemez. Çocuk adalet sisteminin özelde çocuk koruma sistemi ve genelde sosyal hizmetler sistemi ile bir bütünün parçaları şeklinde tasarlanması çok önemlidir.

Çocuk adalet sistemi birçok farklı meslek grubunun bir arada çalışmak durumunda olduğu çok disiplinli bir yapıdır. Sistemin, çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde işlemesi için sistem içinde yer alan tüm aktörler farklı alanlarda uzmanlıklara sahiptir. Ancak bu aktörler çocukla çalışırken kendi uzmanlık alanları dışında bir çok bilgiye de ihtiyaç duyabilirler. Örneğin bir çocuk hâkimi için çocukla iletişim konusunda temel bilgilere sahip olmak önemlidir veya sosyal çalışma görevlilerinin ceza sorumluluğu hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Alana özgü ortak bilgi bütünü dışında sistemin işleyişinde önemli bir diğer faktör de çocuk adalet sistemi çalışanlarının sistem içindeki çocuğa benzer değer ve tutumlarla yaklaşmasının sağlanmasıdır. Unutulmamalıdır ki bir sistemin beklendiği gibi çalışmasını sağlayan içinde yer alan insan gücüdür.

Elinizdeki kitap sosyal çalışma görevlileri özelinde çocuk odaklı, çocuğa bütüncül bir bakış geliştiren ve koruma odaklı bir sistem oluşturma hedefine yönelmiştir. Kitapta sosyal çalışma görevlilerinin ihtiyaç duyacakları bilgi bütününe ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bu bilgi bütünü sadece sosyal çalışma görevlilerinin kendi uzmanlık alanları ile sınırlı değildir. Aynı zamanda ihtiyaç duyulabilecek, temel düzeyde hukuk bilgisi de kitabın içinde yer almaktadır.

Kitabın başlangıcında, çocuklara özgü bir yargılama ve adalet sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan temel insan hakları vizyonu yer almaktadır. Bu noktadan hareketle modern çocuk koruma anlayışını oluşturan uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler ele alınmaktadır. İlerleyen bölümlerde, çocuk adalet sisteminin gerekli kıldığı bütüncül yapıya bir arada çalışmanın temel ilkelerine ve ekip çalışmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kitap, çocuk adalet mekanizmasına özgü yasal mevzuta, sosyal çalışma görevlilerinin rol ve sorumluluklarına, çocukla iletişime, çocuk adalet sistemi içinde çocuk ve ailelerle çalışmaya ve değerlendirmeye ilişkin farklı bölümlerden oluşmaktadır.

BÖLÜM 1

ÇOCUK HAKLARININ TEMELLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümün amacı, çocukluk ve çocuk hakları kavramlarının gelişimini tarihsel bir süreç içinde ele alarak bu kavramlar çerçevesinde modern çocukluk ve çocuk koruma anlayışını açıklamaktır.

1.1

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Carl Sagan'ın dediği gibi, “Her birimizin içinde bir evren vardır.” Bireysel evrenlerin keşfedilmesi birbirinden tamamen farklı grupların mesleği ya da uğraşısı olmuştur, olmayı da sürdürecektir. Filozoflar çocukluğun oluşturucu doğası hakkında fikir yürüttüler, ahlakçılar çocukların davranışı hakkında açıklamalar yaptılar, ana babalar çocukların “neden oldukları gibi” geliştiklerini anlamak istediler. Ancak, yaklaşık yüz yıl öncesine kadar çocukların bilimsel olarak incelenmesi gerçek anlamda ortaya çıkmış değildi. Sistemli araştırmalar, çocuğun ve ergenin gelişiminin büyüleyici öyküsünü anlamak için kullanabileceğimiz bir bilgi birikimine yol gösterdiler.

Yukarıdaki cümleler Mary J. Gander ve Harry W. Gardiner’in “Çocuk ve Ergen Gelişimi” kitabının ilk giriş paragrafından, özellikle “her birimizin içinde bir evren” vardır cümlesi, oldukça çarpıcı, bir de bu cümleye “bu evren de aslında, bir büyük evrenin içinde var oluyor”, cümlesini eklediğimizde ve bunların etkileşimsel süreçlerini birlikte düşündüğümüzde, yaşamın; yeniden yeniden, hepimizin tekrar tekrar keşfetmesi gereken bir “anlam / anlamlandırma” süreci olduğu ortaya çıkıyor.

Bu açıdan baktığımızda, çocukluk kavramının yaşamın özel ve önemli bir dönemi olarak kabul edilmesi, görece yenidir.

İnsanlığın tarihsel gelişim süreçlerinde, çocukla ilgili özellikle ortaçağ ve öncesinde çok belirgin bilgiler bulunmamaktadır.

Orta çağda insanlar, çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmüyor, büyüyen çocuğun bakım ve beslenme ihtiyaçlarını dikkate almıyorlardı. Çocuklar adeta “küçük yetişkinler” olarak kabul ediliyorlardı. Bu olgu, o döneme ait resim ve çizimlerde belirgin

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde doğum ve bebek ölüm oranları çok yüksek olduğundan, bebekler tam olarak ailenin üyesi olarak kabul edilmemektedirler. Ölüm olgusu anne babaların muhtemelen çocuklarına bağlanmalarına, onlara sahiplenmelerine engeldi. Bu dönemde sıradan bir insanın yaşam standardının çok düşük olması nedeniyle, bebeklerinde içinde bulunduğu zayıf ve çaresizlerin yaşama şansı hep çok düşük kaldı. Bir biçimiyle diğerlerinden ayırt edilebilen (farklı çocuklar) ve gayri meşru çocuklar teşhir edilip, öldürülürdü.

İnsanlık tarihinde, çocukların ölümüne terk edilmesi ya da kurban edilmesi, ortaçağdan da önce başlayan bir gelenektir. Ayrıca tarihin bu dönemlerinde çocukların kol ve bacaklarının kesilmesinin, gözlerinin çıkartılarak dilendirilmelerinin de az rastlanılan bir durum olmadığı bilinmektedir.

Günümüze çok yakın zamanlara kadar çocuklar 5-7 yaşlar arasında yetişkin dünyası içine alınır, yetişkinlerle aynı oyunları, şarkıları ve giyim tarzlarını paylaşırlardı, aynı zamanda kumar oynama, içki içme ve çalışma alanları da paylaşıldı, çoğunlukla gevşek aile yapıları içinde çocukların zaman zaman cinsel anlamda da kötüye kullanıldıkları görülebilir bir davranıştı. Ayrıca Orta Çağ ve hatta daha önceki dönemden günümüze kadar uzanan zaman dilimi içinde, inanç sistemlerinin ve buna bağlı dinsel felsefenin de, yetişkinlerin çocuklara ilişkin davranış ve tutum oluşturmada güçlü bir etkisinin olduğu yaygın bir görüştür.

Günümüzde çocuk ihmal ve istismarı olarak görülen pek çok davranış yakın tarihlere kadar hiç yadırganmamaktaydı. Yetişkinler, çocukların duygularını anlama çabası olmadığı gibi çocuğun gelişimine, bu davranışlarının nasıl etkisi olabileceğine ilişkinde bir farkındalığa da sahip değillerdi.

1600 ile 1800 yılları arasında çocuklara bakış ve tutumlar konusunda bir devrim yaşandığı ifade edilmektedir.

16. yüzyılın başlarında çocukların giyim tarzları oluştu, bu o güne kadar bilinen ve uygulanan büyüklerin giysilerinden farklıydı. Ressamlar çocukları küçük yetişkinler olarak resmetmiyorlardı, yine bu dönemden itibaren çocuk şarkıları, çocuk oyunları, çocuk öyküleri ve belki de en önemlilerinden biri çocuk oyuncakları oluştu. Çocukların artık her türlü yetişkin etkinliğinin içinde olmamasına özen gösterilir oldu, bu bir tür korumaydı. Bu o dönemde orta ve üst sınıf bir grup ailede görünür olsa da, denilebilir ki “çocukluk” ilk defa fark edilir ve korunur oldu.

17. yüzyılın sonlarında İngilizlerin batı toplumlarında “kundaklamayı” ve “sütanneliği” sona erdirmeye yönünde öncülük ettikleri yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. 18. Yüzyılın sonlarına doğru ise bilime dayalı tıbbın kendi varlığını ortaya koymasıyla, çocuğun beden sağlığına ve bedensel işlevlerine ilişkin bilgiler ilgi ile karşılanır oldu.

Bu tarihsel gelişim, toplumlarda “çocukluk” sürecinin “yetişkinden” farklı olduğunun fark edilmesine ilişkin önemli adımlar oldu. Ancak “çocuk” ya da “çocukluk” dediğimiz kavramın içi neredeyse geçen 300 yıllık süreç içinde yeni tanımlanmaya ve doldurulmaya başlanmıştır. Kuşkusuz ki bu gelişme ve ilerlemeler tüm dünyayı kapsayacak bir yayılım göstermemektedir. Pek çok toplumun ya da topluluğun türlü nedenlerden dolayı yukarıda anlatılan tarihsel sürecin henüz ön aşamalarında olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak “çocuk” büyük insanların küçüklük halleri değildir. Hiç olmamıştır. Bazılarımız çocukları düşünürken onların küçüklüklerini, henüz büyüymemişlik olarak algılsa ya da onların duygulanım, düşünce ve davranışlarını ya da davranışa neden olan faktörlerini “çocukluk dönemi ve sistemi” dışında düşünürse bir karışıklığın var olduğunu, o yetişkine henüz çocuklukla ilgili bilgilerin ulaşmamış olduğunu düşünmemizde yarar vardır.

1.2

MODERN ÇOCUKLUK VE ÇOCUK KORUMA ANLAYIŞI

Çocukluğun bir gelişimsel süreç olarak kabul edilmesi ile sonuçlanan tarihsel süreç, özelde çocukların genelde tüm insanların değerli olduğu varsayımının temel alındığı bir yapılanmanın önünü açmıştır. Böylece insan hakları kavramı gelişmeye başlamış zaman içerisinde insan hakları temel ilkeleri uluslararası düzeyde kabul görmüş hukuk kurallarına dönüşmüştür.

İnsan hakları anlayışının ve uluslararası-ulusal insan hakları belgelerinin çocuklar, kadınlar, göçmenler ve mülteciler gibi özel gereksinime sahip grupların haklarının korunmasında yetersiz kalması üzerine belirli durumlara (savaş ortamları vb) ve belirli gruplara (çocuklar, kadınlar, tıbbi bakım alan kişiler vb) yönelik insan hakları belgeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece modern çocukluk anlayışını belirleyen çocuk hakları kavramının temelleri de şekillenmiştir.

Çocukluğun kendine özgü bir gelişimsel dönem olduğu ve çocukların özel olarak korunma ve desteklenme gereksinimi bulunduğu modern çocukluk anlayışının temel varsayımdır. “20. yüzyılın egemen çocuk anlayışı, aşağıdaki üç temel varsayıma dayandırılmaktadır: Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır. Çocukların yetişkinliğe hazırlanması ve yetiştirilmesi gerekir. Çocukların yetiştirilmesi' sorumluluğu yetişkinlere aittir”. Böylece paradigmanın odağını çocukların hak sahibi bireyler olduğu varsayımı oluşturmaktadır.

“Çağdaş bakış açısına göre çocuklar, kendi sosyal çevrelerinde etkin ajanlardır; savunmasız oluşları nedeniyle çocukları korumak için tasarlanan faaliyetlerin pasif yararlanıcılarından çok, etkin aktörleridir. Dolayısıyla, çocuklar kendi sosyal yaşamlarının olduğu kadar çevrelerindeki kişilerin yaşamlarının ve içinde yaşadıkları toplum belirleyicisi ve kurucusudur. Çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgen özneleri değildir. Böylece, yurttaşlık kavramı, sadece yetişkin dünyasına ait bir kavram olmaktan çıkmış, çocuk ve gençlerin de hakları olan bireyler olarak kabul görmeleri sağlanmıştır”.

Modern çocukluk paradigmasının öngördüğü çocuk koruma anlayışının iki önemli odak noktası olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, çocuğu korunması gereken edilgen bir nesne olarak görmemesidir. Çocuk nesne değil, öznedir. Bir başka ifadeyle çocuğu ailenin veya toplumun/devletin malı olarak görmez. İkincisi, çocukların özel muamele ve korunma ihtiyaçlarını kabul edilmesi ve çocukların korunması sorumluluğunun yetişkinlere verilmesidir. Bu sorumluluk, makro çerçevede, aileler ve devlet tarafından paylaşılmaktadır. Bu yaklaşım aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) tarafından da kabul edilmiştir.

1 Burada yetiştirme çocukları ıslah etme anlamında değil, çocukların çocuk olmalarını yaşamaları ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri konusunda olanakların onlara yetişkinlerce sunulması anlamında anlaşılmalıdır.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, çocuk bir yandan toplumsal yapının aktif bir öznesi olarak görülürken, diğer yandan çocuğun korunma ihtiyacına vurgu yapılır. İnan, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Çocuğun korunması, onun “bir insan” olarak sevgi ve şefkate lâyık olması yanında, toplumun da bir parçası olması fikrine dayanır”. Bu vurgu yapılırken çocuğun korunmasının aile ve toplumun ortak sorumluluğunda olduğu açıkça ifade edilir. Çocuk özel gereksinimleri olan bir bireydir. Peki, korumanın çerçevesini nasıl çizmek gerekir? Koruma kavramının içi nasıl doldurulmalıdır?

“ÇHS, yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için “mümkün olan azami çabanın gösterilmesini” (m. 6) devletlerin sorumluluğu olarak görür. “Gelişme” kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocukluk dönemi için, yani çocuğun içinde bulunduğu dönemin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelir”. Bu anlayış temelinde, çocuk koruma sistemlerinin sadece çocuğa odaklanmaması, çocuğun çevresiyle (aile ortamı, içinde bulunduğu yaşam koşulları, kamu hizmetlerine erişimi vb.) birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Modern çocuk koruma anlayışına göre çocuğun korunması için aynı zamanda ailelerin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

Parkinson’un da dediği gibi 1980’lerden itibaren çocuk koruma sistemleri aileleri denetlemek yerine ailelerle işbirliği yapmaya odaklanmaktadır.

Devlet çocukların korunması konusunda hem sorumluluk sahibidir hem de düzenleyici/denetleyici bir rolü yerine getirir. Akyüz’ün deyişiyle “çocuk anne-babasından görevlerini yerine getirmelerini nasıl isteyecektir? İşte bu noktada devletin çocuğa karşı yükümlülükleri başlamaktadır. Çocuğa, hukuk kuralları ile anne-babasına karşı haklar tanımış olan devlet, bu hakların gerçekleştirilmesini de sağlamak, çocuğun korunması ile ilgili bir sorundan haberdar olduğunda, yasal koşulların bulunması durumunda kendiliğinden müdahale etmek ve çocuğu korumakla yükümlüdür. Ancak, modern devletin çocuğa karşı görevi bedensel, duygusal, zihinsel ve ahlâkî güvenliğine, diğer bir deyişle “yüksek yararına” özen göstermek bakımından yalnızca anne-babayı desteklemek ve denetlemek değildir. Devlet aynı zamanda çocukların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini güvence altına almak, onların ekonomik ve sosyal refahını da sağlamak zorundadır. Şu halde, çocuk hukukunun konusuna, çocuğun anne-babasına karşı haklarını düzenleyen kuralların yanında, topluma ve devlete karşı haklarını düzenleyen kurallar da girer”.

Bu noktada, modern çocuk koruma anlayışının çocuğun korunması ve ailenin güçlendirilmesi arasında hassas bir dengeye sahip olması gerektiği unutulmamalıdır². Çocuk koruma uygulamalarında bazı ülkelerin (Almanya, İsveç, Hollanda vb.) geleneksel olarak aile hizmetleri-aileyi güçlendirme yönelimine sahip olduğu, bazıların (ABD, İngiltere vb.) ise çocuk koruma odaklı bir sisteme sahip olduğu bilinmektedir³. Sistemin çocuk ve aile odağından birine fazlaca odaklanması sistemi sorun odaklı hale getirecek ve bütüncül bakış açısından uzaklaştıracaktır. Aileyi güçlendirmek yegâne amaç haline gelirse bazı aile or-

2 Ebeveyn ve çocuğun hakları ve sorumlulukları arasındaki ilişki yaşamın ilk yıllarında başlar. İlk başlarda haklar ve sorumluluklar, ebeveynin lehinedir. Dengeli olmasa da çocuk büyüdükçe süreçte daha fazla yer almaya başlar. Eğer ebeveyn, çocuğun gelişmesi ve değişmesi için hakların ve sorumlulukların ilerlemesine izin verirse çocuk yaşına uygun sorumluluklara sahip olacaktır. Ebeveynin kontrolü önemini sürdürecektir. Ebeveynlik yöntemi çocuğun gelişimsel özelliklerine göre değişmelidir.

3 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. “N. Gilbert Children and Youth Services Review 34 (2012) 532-536”.

talarında çocuğun zarar görmesi riski göz ardı edilebilecektir. Benzer bir biçimde sadece çocuğa odaklanmak, sorunun arka planının gözden kaçırılmasına neden olmakla birlikte çocuğun gerekli olmadığı hallerde dahi aile ortamından ayrılmasına yol açabilmektedir. Son yıllarda bütün ülkelerde bu yönde bir denge eğilimi göze çarpmaktadır. Gilbert'in de belirttiği gibi "... çocuk koruma yönelimli sistemlerde (ülkelerde) aile hizmetleri ağırlıklı uygulamaların yaygınlaştığı, aile hizmetleri yöneliminin ağır bastığı ülkelerde de çocuk koruma yönelimli politika ve uygulamaların başladığı anlaşılmaktadır".

Gilbert, 1990'ların ortalarından itibaren ailelere hizmet etmek ve çocukları korumak arasında yapıcı bir denge kurmak için gösterilen çabaların sonuç verdiğini ve üçüncü bir yaklaşımın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bölümde modern çocuk koruma anlayışı olarak ifade edilen yaklaşımı Gilbert "Çocuk Gelişimi Yaklaşımı" olarak tanımlamaktadır. Yazara göre üçüncü yaklaşımın arka planında 1989'da yayınlanan ÇHS'nin ve sosyal korumadan sosyal aktivasyon ve içermeye doğru değişen refah devleti uygulamalarının bulunduğu ifade edilmektedir. Aşağıdaki tabloda üç farklı çocuk koruma yaklaşımının temel özellikleri yer almaktadır.

Tablo 1 Çocuk Koruma Sistemlerinde Çocuk Koruma, Aile Hizmetleri ve Çocuk Gelişimi Yaklaşımları

	Çocuk Koruma	Aile Hizmetleri	Çocuk Gelişimi
Problem Çerçevesi	Normal ölçülerin dışına çıkmış davranışlar veya işlevsiz ebeveynlik	Sosyal/psikolojik stres ve aile sorunları	Çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve çocuklar için eşit olmayan sonuçlar (çıktılar)
Müdahale Biçimi	Hukuki/Soruşturmacı	Terapötik/İhtiyaç Analizi	Erken müdahale ve düzenleyici/ihtiyaç analizi
Devlet-Ebeveyn İlişkisi	Devlet ebeveynin yanlış davranışlarını cezalandırır ve çocuğun alternatif bakım hizmetlerine yönlendirilmesinde, gerektiğinde, zorlayıcı gücünü kullanır	Aile ilişkilerini güçlendirmek için devletle ortaklık ve çocuğun alternatif bakım hizmetlerine yönlendirilmesinde gönüllülük	Kanıtlayıcı/ Ataerkil (babacan) – devlet göz önüne alınacak olursa destek ve bakım için aile sorumluluğu

Görüldüğü üzere, modern çocuk koruma anlayışı çocuk koruma yaklaşımının ve aile hizmetleri yaklaşımının güçlü yönlerini alarak bütüncül bir bakış açısı yakalamaya çalışmaktadır. Yaklaşım, bir yandan ailenin sorumluluklarına vurgu yaparken, erken müdahale ve ihtiyaç analizi kavramlarıyla kamunun sorumluluklarını da hatırlatmaktadır.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına odaklanarak sistemin evrenselliğine vurgu yapmakta ve böylece anlayışın çocuğa bütüncül yaklaşımını güçlendirmektedir. Dahası, ailelere yönelik salt soruşturmacı ve cezalandırıcı bir tutum geliştirmeyi veya bütünüyle çocuğu göz ardı ederek aileye odaklanmayı reddetmektedir.

Modern çocuk koruma anlayışının üzerine inşa olduğu temel ilkeler ise şu şekilde özetlenebilir.

- Çocukların iyilik hali (refahı) çok önemlidir.
- Çocukların korunması ve ebeveynlerin/bakım verenlerin hakları ve ihtiyaçları arasında uygun bir denge kurulmalıdır. Bir çatışma durumunda çocuğun iyilik hali önce gelir.
- Çocukların seslerini duyurma, dinlenme ve ciddiye alınma hakları vardır. Yaşlarını ve algılamalarını dikkate alarak, yaşamlarını etkileyebilecek her konu ve kararda görüşleri alınmalı ve bu konu ve kararlara dâhil olmalıdırlar. Bu, özellikle çocuk koruma sisteminde gerçekleştirilen soruşturma ve değerlendirmelerde çok önemlidir. Çocuğun sürece dâhil olmasını kolaylaştırmak için her türlü çaba gösterilmelidir.
- Çocukların ve ailelerin iyilik halini sağlamak için erken müdahale ve destek hizmetleri geliştirilmelidir (özellikle yeterli bakım ve korunma hizmeti alamayan, risk altındaki savunmasız çocuklara yönelik olarak).
- Ebeveynler/bakım verenler saygı görme hakkına sahiptir ve ailelerini ilgilendiren her konuda kendilerine danışılmalı ve bu konulara dâhil olmalıdırlar.
- Çocuk aile ortamında görülmelidir, müdahale, çocuk izole edildikten sonra yapılmamalıdır.
- Olayların kriminal boyutu göz ardı edilmemelidir.
- Çocuklar, ebeveynlerinden/bakım verenlerden ancak tüm alternatif koruma araçları denendikten sonra ayrılmalıdır. Ailenin yeniden birleşimi olasılığı her zaman akılda tutulmalıdır.
- Koruma sistemindeki kurumlar veya bireyler toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, gelişim dönemi, din, kültür ve etnik kimlik gibi konularda ayrımcılığın önlenmesine her zaman dikkat etmelidir.
- Etkili önleme, çocuk istismarı ve ihmalinin tespit edilmesi ve tedavisi, koordine edilmiş çok disiplinli bir yaklaşımın varlığına ve bireysel vakaların kurumlar arası etkili yönetimine ihtiyaç duymaktadır. Çocuğun korunması ve iyilik hali ile ilgilenen bütün kurumlar işbirliği içinde çocukların ve ailelerinin yüksek yararı için çalışmalıdır.
- Etkili bir çocuk koruma sistemi, çocuklarla çalışan örgütlerin personelinin sorumluluklarının anlaşılır olması ve personelin düzenli ve kapsamlı hizmet içi eğitimlere tabi tutulmasını gerektirir.

1.3

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE İLİŞKİN TEMEL ULUSLARARASI BELGELER

Günümüzde modern çocukluk anlayışını hukuksal boyutuyla şekillendiren temel belge ÇHS'dir. ÇHS'yi ortaya çıkaran sürecin yapı taşları ise şu şekilde özetlenebilir:

Çocuk hakları alanında ilk toplumsal politika belgesinin 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda yayınlanan bir emirname olduğu kabul edilir. 1920 yılında savaştan zarar gören ülkelerin çocuklarının acil gereksinimlerini gidermek amacıyla kurulan Çocuklar İçin Uluslararası Yardım Örgütü ile çocuklarla ilgili çalışmaların odaklanmaya başladığı görülür. Örgüt, amacına ulaşmak için çabalarını sürdürürken daha geniş planda ve sürekli bir şekilde çocukları korumak amacıyla gerekli programın düzenlenmesine ve bu programın ilkelerinin belirlenmesine çaba göstermiş ve ilerleyen zamanlarda Uluslararası Çocuk Refahı (Korumaya) Birliği adını almıştır. Bu çabaların sonucu olarak 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu, "Çocuk Hakları Bildirgesi"ni kabul etmiş ve böylece çocuklarla ilgili ilk geniş kapsamlı uluslararası düzenleme ortaya çıkmıştır. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen "Cenevre Bildirgesi", çocuklar için "hak" sözcüğünün benimsendiği ilk belge niteliğini taşır. Bu belge "Umum Milletlerin erkek ve kadınları, insanlığın haiz olduğu en mutena şeyi çocuğa vermeğe mecbur bulunduğunu rızki, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettiklerini Cenevre Beyannamesi ismi verilen bu Çocuk Hakları Beyannamesi ile tasdik ederler" cümlesiyle başlar.

Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan sonra, 1948 yılında BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiş, ancak bu belgede çocukların hak ve özgürlükleri için özel bir düzenleme yer almamıştır. Çocukların özel ihtiyaçları, ayrı bir belgenin düzenlenmesini gerektirmiştir. Yaklaşık on yıl süren çalışmaların sonucunda 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 78 ülkenin temsilcisinin katıldığı genel oturumunda Çocuk Hakları Bildirgesi'ni oybirliği ile kabul etmiştir. Bildirge'de çocukların eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına ayrıca yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler'in 1979 yılını Uluslararası Çocuk Yılı ilan etmesi üzerine uzun erimde büyük önem taşıyan bir süreç başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve bağımsız uzmanlarla, üye olmayan ülkelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve Birleşmiş Milletler kuruluşlarının gözlemci delegelerinden oluşan bir çalışma grubunun hukuksal bağlayıcılık taşıyacak bir belge hazırlamak üzere çalışmalara başlamasını kabul etmiştir. Böylece Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi ile 1924 yılında başlayan dönemin son aşamasını, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi oluşturmuştur.

Aşağıdaki tablo çocuk haklarının uluslararası metinler bağlamında geçirdiği süreci özetlemektedir.

Yıl	Uluslararası Metin
1921	Uluslararası Çocuk Koruma Birliği
1924	Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi
1959	BM Çocuk Hakları Bildirgesi
1975	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Hukuksal Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
1979	Uluslararası Çocuk Yılı
1980	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
1985	Pekin Kuralları (Yargılama)
1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi (Genel)
1990	Riyad Kuralları (Önleme)
1990	Havana Kuralları (İnfaz)
1996	Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
1998	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi
2000	ÇHS Ek Protokolleri
2001	Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme
2005	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Mağdur ve Tanık Çocukları Kapsayan Adli Olaylara İlişkin Rehber İlkeler
2000	Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
2007	Çocuk Hakları Komitesi'nin 10 Numaralı Genel Görüşü (Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları)
2008	Avrupa Konseyi Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Sözleşme (Gözden Geçirilmiş)
2010	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri (2010 – Rev.2011)
2012	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İletişim Usulü ile İlgili İhtiyari Protokol

1.4

ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN TEMEL BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BELGELERİ

1.4.1

Çocuk Hakları Sözleşmesi (Çatı Mevzuat)

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; her bir çocuğun hak sahibi birer birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda yeni bir felsefe ve anlayışı beraberinde getirmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde 17, 29, 30. maddelerine Anayasa ve Lozan antlaşması çerçevesinde çekince koyarak kabul etmiştir. 27 Ocak 1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kuralına dönüşen Sözleşmenin Türkiye’de uygulanmasıyla sorumlu koordinatör kuruluş olarak ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK, Haziran 2011’de çıkartılan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür) görevlendirilmiştir. Sözleşmenin çocuk haklarının uygulanması ve yaygınlaştırılması için sunduğu vizyonun önemli bileşenlerinden birisi de çocuklar konusunda aile ve devletin birbirini bütünleyen sorumluluğunu vurgulaması, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirememesi durumunda devletin müdahale etme gereği, erki ve sorumluluğunun altını çizmesidir. Böylece çocuk bakımı ve yetiştirilmesi özel alanın konusu olmaktan çıkmakta ve kamusal alana taşınmaktadır.

Aşağıdaki şekil, Sözleşmedeki hak gruplarını göstermektedir:

Sözleşmedeki Hak Grupları

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin temel ilkeleri şu şekildedir:

- **Çocuğun Yaşamayı ve Gelişmesi İlkesi:** Yaşamak, her çocuğun temel hakkıdır ve herkesin ilk görevi çocukların yaşamını korumaktır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için “mümkün olan azami çabanın gösterilmesini”, devletlerin sorumluluğu olarak görür. “Gelişme” kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocukluk dönemi için, yani çocuğun içinde bulunduğu dönemin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelir. Sözleşmeye göre devletler, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlâksal ve toplumsal gelişimini, insanın saygınlığı ile uyumlu biçimde gözetmeli ve çocuğun toplumda özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli önlemleri almalıdırlar.

- **Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi:** Çocukları ilgilendiren bütün eylemlerde, öncelikle çocuğun yararının gözetilmesi gerekir. Çünkü toplumun savunmasız bir grubu olan çocuklar, kendi haklarını arayamazlar. Hükümetler, gönüllü sektör, sivil toplum kurumları, aileler, bakım hizmetleri verenler bu haklara saygı gösterme, ihlâl etmeme ve daha da ileriye götürüp, güçlendirme sorumluluğuna sahiptirler.

“Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk merkezli bir bakış açısını destekler ve çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına dikkat çeker. Dolayısıyla, çocuğa sağlanan koruma kanunlarının, politikalarının ve uygulamalarının değerlendirilmesinde, çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulması ve çocuklara yönelik temel hizmetlerin ekonomik reform ve açık azaltma dönemleri de dahil olmak üzere, her zaman korunması ve bu hizmetlere öncelik verilmesi gözetilmelidir. Koruma, en genel anlamıyla bir bireyin yaşamını olumsuz bir biçimde etkileyecek olası bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasını engellemek için alınan önlemleri ve savunuculuk çalışmalarını ifade etmektedir. Önlemler ve savunuculuk çalışmaları, bireyin hak ettiği yaşamı sürdürmesi açısından vazgeçilmez niteliktedir. Dolayısıyla, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi, çocuğun herhangi bir alanda ve herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının engellenmesini gerektirir.

29 Mayıs 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından yayımlanan 14 numaralı Genel Yorum, çocuğun üstün yararı ilkesi kavramının üç temel boyutunu şu şekilde açıklamaktadır:

- Üstün yararının dikkate alınması, her çocuk bakımından somut bir haktır.
- Çocuğun üstün yararı, temel ve yoruma esas bir hukuki ilkedir.
- Bu ilkenin dikkate alınması, aynı zamanda bir usûl kuralıdır.

- **Çocuğun Katılımı İlkesi:** “Kamu yaşamında yer almak”, “kamu yaşamının bir parçası olmak” şeklinde tanımlanan katılım, bireylerin karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde “etkilî” olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine “etkin” müdahalelerde bulunması anlamına gelir.
- **Ayırım Gözetmeme İlkesi:** Çocuk hakları, istisnasız bir şekilde tüm çocuklar için geçerlidir. Çocuğun fiziksel özelliklerinin, inancının, ana dilinin, cinsiyetinin ya da başka bir özelliğinin hiçbir rolü yoktur. Sözleşmeye taraf olan devletler, hiçbir ayırım yapmadan kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocukların sözleşmede yer alan haklarını tanırlar ve taahhüt eder.

1.4.2

Riyad Kuralları (Önleme)

Tam adı, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkelere’dir. Genel Kurul’un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir.

Bu kurallar; çocuk suçluluğunun önlenmesi suçun önlenmesinin özlü bir ögesi olduğunu, gençlerin toplumda yasaya uygun ve yararlı etkinliklere kendilerini adayarak, bu tavra ve insancıl görünümlü bir yaşama uygun uğraş edinerek, suç üretmeye yönelik olmayan bir anlayış kazanabileceğini, çocuk suçluluğunun önlenmesinin aile, eğitim kurumları, çevre, medya ve devletin işbirliğini gerektirdiğini; çocuğun çocukluğunu yaşaması gerektiği ve bunun desteklenmesinin olanaklı olduğunu, risk altında bulunan çocuklara özel ihtimam

gösterilmesini, gençlere toplumda etkin rol verilmesini, politika ve uygulamaların bu amaçlara uygun olarak düzenlenmesini öngörmektedir.

Riyad Kuralları, temel perspektifler, yönlendirici ilkelerin kapsamı, genel önlem, sosyalleşme süreçleri, sosyal politika, yasal düzenlemeler ve çocuk adalet sistemi (ÇAS) yönetimi, araştırma, politika geliştirme ve koordinasyon bölümlerinden oluşmaktadır.

1.4.3

Pekin Kuralları (Yargılama)

Tam adı, Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallardır. Genel Kurul'un 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Pekin kuralları; çocukların suçun zararlı etkilerinden korunması için kapsayıcı sosyal politikalar yoluyla çocukların refah düzeylerinin mümkün olduğunca artırılmasını amaçlamaktadır. Bu sayede çocuk ceza adaleti sisteminin devreye girme gereklilikleri en aza indirilecek, böylece söz konusu uygulamaların çocuklar üzerinde yaratabileceği zararlı etkiler de azaltılmış olacaktır. Çocukların, suçun işlenmesinden önce bu tür bakım ve özenden yararlanmaları, Kurallar'ın uygulanmasına gerek bırakmayacak temel politikaları oluşturmaktadır.

Bu Kurallar, farklı hukuk sistemlerinde uygulanmak üzere düzenlenmiş olup kanunla ihtilaf halindeki çocuklarla ilgili her sistem ve tanım altında bu kişilere uygulanacak işlemlere ilişkin asgarî standartları içermektedir. Bu durumda 7 yaşından 18 yaşına (ya da daha fazlaya) kadar olan sınırlar içinde bir çocuk tanımı getirmiştir. Çok değişik hukuk sistemleri içinde farklılık kaçınılmaz olsa bile bu durum Asgarî Standart Kurallar'ın geçerliliğini ortadan kaldırmayacak nitelikte kabul edilmemektedir.

Kuralların Birinci Bölümü, çocuk adalet sistemindeki genel ilkeleri düzenlemekte ve temel yaklaşımları, İkinci Bölüm, soruşturma ve kovuşturmada uyulacak ilkeleri üçüncü bölüm, hüküm verme ve tespite ilişkin esasları, dördüncü bölüm kurum dışı, beşinci bölüm ise kurumsal ıslaha ilişkin ilkeleri, altıncı ve son bölümde ise araştırma, planlama, politika oluşturma ve değerlendirmeye ilişkin kuralları içermektedir.

1.4.4

Havana Kuralları (İnfaz)

Tam adı, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kurallarıdır. Genel Kurul'un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Bu Kurallar; çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olduğunu, mümkün olan en kısa süre için tutulması gerektiğini ve özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuğun haklarını ve tutulduğu kurum ve kurum personelinin asgari niteliklerini belirlemiştir.

Havana kuralları devletlere; çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı asgari yaş sınırını belirleme, çocuğun insan haklarına saygı gösterme, yetişkinlerden ayrı tutma, kurumlarda çocuğun bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimini ve toplumun üyesi olarak po-

tansiyelini artıracak faaliyet ve programlar oluşturma, bağımsız denetim mekanizmaları oluşturma sorumluluğu vermiştir.

Havana Kuralları, kapsamında temel bakış açısı, gözaltında olan veya yargı önüne çıkarılmayı bekleyen çocukların haklarını, çocukların tutuldukları kurumların idaresi ve personele ilişkin düzenlemeleri içerir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, H. ve Çamur Duyan G. (2012). “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Temel İlkeleri Işığında Türkiye’nin Çocuk Fotoğrafını Yorumlamak”. Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Kitabında Yayınlanmış Bildiri. Ankara. Mutlu Çocuklar Derneği ve Kırkkale Üniversitesi Kadın Sorunları, Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku: Çocuk Hakları ve Korunması. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ashman, K. K. ve Hull, G. H. (1999) Understanding Generalist Practice, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Ashman, K. K. ve Zastrow, C. (1990) Understanding Human Behavior and the Social Environment, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Atılğan A. ve Ümit Atılğan, E. (2009). “Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi. İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği tarafından Basılan Rapor.
- Berk, E. L. (2013) Çocuk Gelişimi. (Yayına hazırlayan: Bekir Onur). İmge Kitapevi, Ankara.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1996) Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi (1994). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Okulları ve Sosyal Hizmet Mesleği için Bir Kılavuz. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No: 004. Çev: E. Doğan, İ. Coşansu Yalazan, N. Atabey Doğrucan, N. Uysal, Ö. Tok Kızıldağ.
- Brieland, D., Fallon, B., Korr, W. (1994). “Act Now for Children Rights”. Social Work. 39,1. Children and Youth Services Review 34 (2012) 532–536
- Children First: National Guidelines for the Protection and Welfare of Children (2009), Office of the Minister For Children and Youth Affairs, Ireland.
- Gander J. M. ve Gardiner, H.W. (2010) (Yayına hazırlayan: Bekir Onur) Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitapevi, 7. Baskı.
- Geçtan, E. (1993) Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gilbert, N. (2012). “A Comparative Study of Child Welfare Systems: Abstract Orientations and Concrete Results”.
- Gündem Çocuk. (2009). Türkiye Çocuk Politikası (Çalıştay Sonuçları). Özgün Matbaacılık. Ankara

- İnan, A.N. (1968) Çocuk Hukuku. İstanbul, akt: Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku: Çocuk Hakları ve Korunması. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- James, A, Prout, A. (1990).Constructing and Reconstructing Childhood.Falmer: London. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006). “Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process”. Child Abuse Review.Vol: 15, s: 89-109.Akt: Karataş, K. ve Acar, H. “Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı”. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 19, Sayı: 1, s: 29–44, Nisan 2008.
- Jersild T.A. (1972) Çocuk Psikolojisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 27 III. Cilt.
- Kapani, M. (1981). Kamu Hürriyetleri. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları. Akt: NAYIR, F. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Hakları”.Elementary Education Online, 10 (1), 160-168, <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Kornblum, W. ve Julian, J. (2001). Social Problems, Prentice Hall, Tenth Edition, New Jersey.
- Kuçuradi İ. (1982). İnsan Haklarının Felsefi Temelleri. Felsefe ve İnsan Hakları. Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.
- Kuçuradi İ. (2007). İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu. Türk Felsefesi Ya da Simurg Dizisi: 8, Ankara.
- Miley, K.K., O’ Mella, M., Dubois, B.L. (1988) Generalist Social Work Practicce–An Empowering Approach.UK, Allynand Bacon.
- Munro, E. (2011). The Munro Review of Child Protection: Final Report A Child-Centered System. Department for Education.Presented to Parliament by the Secretary of State for Education by Command of Her Majesty. <http://www.education.gov.uk/publications>
- Parkinson, P. (2003) Child Protection, Permanency Planning and Children’s Right To Family Life. International Journal of Law, Policy and the Family 17, 147–172.
- Payne, M. (1997) Modern Social Work Theory, Jo Campling (Ed.), Great Britain, Macmillan Press Ltd.
- Yörükoğlu, A. Çocuk Ruh Sağlığı. (1978) T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- SA Children’s Protection Act 1993, akt: Parkinson, P. (2003) Child Protection, Permanency Planning And Children’s Right To Family Life. International Journal of Law, Policy and the Family 17, 147–172.
- Sanders, R. ve Mace, S. (2006).“Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process”. Child Abuse Review.Vol: 15, s: 89-109. Akt: Karataş, K. ve Acar, H. “Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı”. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 19, Sayı: 1, s: 29–44, Nisan 2008.

- Scholz, C. L. (2011) “Integrating the Rights of the Child with the Responsibility of the Parent”. Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table
- Tan, M., (1993), “Çocukluk: Dün ve Bugün.” B. Onur (Ed) Toplumsal Tarihte Çocuk, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını. Akt: Cankurtaran ÖNTAŞ, Ö. (2006). “Çocuk Hakları Perspektifi Bağlamında Karakol ve Çocuk Şubesinde Çalışan Polislerin Suça Yönelen Çocuklara Yaklaşımları”. Polis Bilimleri Dergisi Cilt:8 (3-4).
- Twenge, Jean M. Generation Me : Why Today’s Young Americans are More Confident, Assertive, Entitled : And More Miserable than Ever before. New York: Free Press, 2006. Akt: Scholz, C. L. (2011) “Integrating the Rights of the Child with the Responsibility of the Parent”. Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table.
- UNICEF, Dünya artık çocukluk döneminin önemini görüyor. http://www.unicef.org/turkey/dcd05/_dcd05d1.html. Erişim tarihi: 08.06.2013

Okuma Önerileri

- Franklin, B. (1993) Çocuk Hakları (Çev: Alev Türker). Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Yavuzer, H. (2012) Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Heywood, C. (2003) Baba Bana Top At: Batıda Çocukluğun Tarihi. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Steinberg, L. (2007) Ergenlik. İmge Kitabevi. İstanbul.
- Gander J. M. ve Gardiner, H.W. (2010) (Yayına hazırlayan: Bekir Onur) Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitapevi, 7. Baskı.
- İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) (2012). Çocuk Adalet Sisteminde Çocuğun Yüksek Yararı Politika Belgesi, Ankara
- Kuçuradi, İ. (2011). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- UNICEF (2002). Çocuk Haklarına dair Sözleşme Uygulama El Kitabı (Ed. ve Çev. Şebnem Akipek). Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) Avrupa Bölge Ofisi, Cenevre.

BÖLÜM 2

BÜTÜNCÜL BAKIŞ AÇISI VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

Bu bölümün amacı; çocuk adalet sisteminde yer alan meslek elemanlarına çocuğu odak alan çocuk adalet sistemine dair bütüncül bir bakış açısı kazandırmak ve bu bakış açısı ile çocuk adalet sisteminde yer alan kişi ve kurumların rol ve sorumlulukları konusunda bilgi sunmaktır.

2.1

ÇOK SEKTÖRLÜ VE DİSİPLİNLER ARASI ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

“Çocuk Adalet Sistemi”, içinde farklı rol ve sorumluluklara sahip meslek elemanlarının görev aldığı, “çocuğu” odak alan bir adalet sistemidir.

Çocuk adalet sistemi hem ele aldığı olgu ve olaylar, hem de bu olgu ve olayların ele alınış biçim ve içeriği ile pek çok sektörün ilgi ve çalışma alanına girmektedir (Adalet, Sağlık, İşçileri, Belediyeler, Valilik, Üniversiteler vb). Farklı disiplinlerden meslek elemanları çocuk adalet sisteminde farklı düzeylerde rol ve sorumluluk üstlenirler.

İyi işleyen bir çocuk adalet sisteminin çocuklara ve çocukların ihtiyaçlarına ilişkin bütüncül bir bakış açısı geliştirmesi beklenmektedir. Bu ihtiyaç özelden çocukların genelde insanların çok çeşitli gereksinimlere sahip olmasıyla ilişkilidir. İnsanın iyilik hali, farklı düzeylerdeki ihtiyaçlarının karşılanması ile olanaklıdır. Çocuk adalet sisteminin beklenen amaçlara ulaşması da çocuğa bütüncül yaklaşmakla ve çok sektörlü bir çalışma yapısıyla sağlanabilir.

Bu çerçevede aşağıdaki bölümlerde çocuk adalet sisteminin bütüncül yapısı, sistemde yer alan kurum/kuruluşlar ile meslek elemanlarının rol ve sorumlulukları ve kurumlar arası koordinasyon işbirliği ve ekip çalışmasının esaslarına değinilecektir.

2.1.1

Bütüncül Bakış, Sistem Yaklaşımı ve Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Genel Yaklaşımı

Belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi çok bileşenli bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın farklı aktörlerden oluşması çocuk adalet sisteminin doğasının temel gerekliliklerinden bi-

risidir. Çocuk adalet sistemi, adalet sisteminin diğer unsurlarından farklı olarak, fiile değil özneye (faile) odaklanan bir sistemdir. Çocuk adalet sistemi çocuk kadar çocuğun içinde bulunduğu çevresel faktörlere de odaklanır. Böylece çocuğun içinde bulunduğu koşulların önemini vurgular. Çocuğu çevresiyle birlikte bir bütün olarak ele alır. Bakışı ve müdahalesinin bütüncül olması gerekliliği açıktır. Bütüncül olması gerekir çünkü insan çok yönlü ihtiyaçları ve özellikleri olan bir canlıdır. Çok disiplinli olması gerekir çünkü hiçbir meslek/disiplin çocukların ihtiyaçların tek başına karşılayamaz.

Çocuk adalet sisteminin ihtiyaç duyduğu bütüncül ve çok disiplinli yapıyı anlamak için sistem/ekolojik sistem yaklaşımı iyi bir çerçeve oluşturmaktadır.

Sistem kuramı öncelikle doğa bilimlerinde kullanılmış, sosyal bilimlerde ise daha sonra, özellikle 1960'lardan sonra yaygın bir kullanıma ulaşmıştır. Sistem yaklaşımının genel içerik çerçevesi pek çok akademisyenin sistem kuramı içinde yeni bazı yaklaşımlar geliştirmelerini de sağlamıştır. Bu yaklaşımlardan biri de ekolojik yaklaşım olmuştur.

Ekolojik yaklaşıma göre her insan, farklı sistemlerden oluşan bir çevre içerisinde doğar. Bu sistemlerden bazıları, aile sistemi, eğitim sistemi, siyasal sistem, inanç sistemi, ekonomik sistem ve çalışma hayatını içeren iş sistemidir. İnsan tüm bu sistemler ile duygu, düşünce, bilgi, değer paylaşımını gerçekleştirebilmek için diğer insanlarla haberleşir ve etkileşim kurar. İletişim ve etkileşim süreçleri aktif ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte bu süreçlerin yönü pozitif ya da negatif olabilmektedir. Bireyin davranışı, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimi, yaşadığı sosyal çevre içerisinde meydana gelen etkileşimlerin yönüne göre değişmektedir. Bu çerçevede davranışlarıyla çevresini etkilediği gibi aynı zamanda içinde bulunduğu çevresel sistemlerden de etkilenen insan, bio-psiko-sosyal ve kültürel boyutu olan bir varlıktır.

Ekolojik sistem yaklaşımı, insan davranışına etki eden iç ve dış kuvvetlerin karşılıklı etkileşimleri üzerinde durur, bireylerin farklı durumlara uyumlarını sağlayan geçerli davranış kalıplarını tanımlar ve çevre içerisinde bulunan insan ve diğer sistemlerin birbirleri üzerinde meydana getirdikleri etkileri açıklar.

Ekolojik sistem yaklaşımı, birey ve diğer sistemler arasındaki karşılıklı etkileşimin yani interaksyonun tanımlanmasına odaklanmaktadır. Günümüzde aile yapısı ve sosyal kurumlar ile çevre içerisinde yer alan diğer sistemlerin işlev ve yapıları hızlı bir değişime uğramakta, yaşam bireyler için daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bu durum bireylerin sosyal çevreye adaptasyonunu olumsuz yönde etkilemekte, ortaya çıkan bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik durumu ise gerilime ve strese yol açmaktadır. Kişilerin başa çıkma yetenekleri ve olanakları kendi yaşam koşullarını oluşturmaktadır.

İnsan hayatı, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel değişim süreçlerini kapsar. Birey bir yaş döneminden diğerine geçerken çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar kendiliğinden gündeme gelir. Bu geçiş dönemlerinde kişi yürümeyi öğrenme, okula başlama, ergenliğe giriş, okul hayatının sona ermesi, iş hayatına girme, evlenme, çocuk sahibi olma, çocukların evden ayrılması, emeklilik ve eşlerden birinin kaybı gibi "yaşam döngüsü" adı verilen süreçler içinde değişime uğrayarak yaşamdaki sürecini oluşturur. Ekolojik sistem yaklaşımı, bireylerin, ailelerin ve küçük grupların geçiş dönemleri ile ilgili sorunlarını ve bir yaş evresinden diğer yaş dönemine taşıdıkları ihtiyaçlarını inceler. Bu inceleme, birey ile çevre arasındaki etkileşimlerin daha iyi anlaşılması açısından da büyük öneme sahiptir.

Tarihsel süreç insanın evreni ve evreni oluşturan her şeyi anlama, tanımlama ve açıklama çabası ile ilgilidir. Bu anlama, tanımlama, açıklama çabası her olgu ve olayı tek tek ele almakla başlamış gibi görünmekle birlikte süreç içinde bu olgu ve olayların etkileşimsel süreçlerini çözümlenmeye dahil etme bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüz sosyal bilimlerinin, özellikle psikoloji, sosyoloji, antropoloji, işletme, ekonomi, yönetim bilimi ve siyaset biliminin, son yıllarda en çok yararlandıkları yaklaşımlardan biri “sistem yaklaşımı” olmuştur. Sistem sözcüğü bugün, bu bilim dallarında sık sık rastladığımız bir sözcük haline gelmiştir. Örneğin, ekonomik sistemler, sosyal sistemler, kültürel sistemler vb. Günümüz bilimlerinde gittikçe önem kazanan sistem yaklaşımı bir kuram ve bir öğretilen çok, araştırma stratejilerine dayanan bir yöntem olarak belirlenmektedir.

Günümüzde aile yapısı ve sosyal kurumlar ile çevre içerisinde yer alan diğer sistemlerin işlev ve yapıları hızlı bir değişime uğramakta, yaşam bireyler için daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bu durum bireylerin sosyal çevreye adaptasyonunu olumsuz yönde etkilemekte, ortaya çıkan bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik durumu ise gerilime ve strese yol açmaktadır. Kişilerin başa çıkma yetenekleri ve olanakları kendi yaşam koşullarını oluşturmaktadır.

2.1.2

Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurumlar, Kuruluşlar, Meslek Elemanları, Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri)

2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun çocuk adalet sisteminin çok disiplinli ve sektörlü yapısına uyumlu bir çerçeve getirdiği açıktır.

Çocuk Koruma Kanunu kullandığı paradigma ve kapsamı açısından önemli bir dönemeç olarak tanımlanabilir. Muhtaçlık kavramı yerine çağdaş çocukluk paradigması ile uyumlu olarak korunma ihtiyacı içinde olan çocuk kavramını kullanan yasada çocuk hakları anlayışına atıfta bulunulması dikkat çekicidir. Yasa kapsadığı yaş sınırı ile de uluslararası standartlarla uyumludur. Yasanın en önemli katkısı ise önemli bir paradigma değişikliği ile suça sürüklenen çocukları da çocuk koruma paradigmasının kapsamına almasıdır. Böylece Türkiye’deki çocuk koruma tarihinde ilk kez suça sürüklenen çocuklar, salt ceza-adalet sisteminin sorunu olarak görülmekten çıkmıştır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

ÇKK’nın amacı, birinci maddede “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmiştir. Kanunun beşinci maddesi koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bahseder. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Söz konusu tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmek-

tedir. 2005 yılında Adalet Bakanlığı kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyondan sorumlu iken (Madde 45) 2011 yılında yapılan düzenleme ile koordinasyon sorumluluğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verilmiştir. Kanunun temel ilkeler başlığı altında dördüncü maddesi (e) bendi, Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla “Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları” ilkesinden söz etmektedir. Kanunun geçici birinci maddesinin beşinci bendinde “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar... koruyucu ve destekleyici tedbirleri yerine getirmek üzere gerekli tedbirleri alır. Ayrıca, ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar bu amaçla sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine gidebilirler” denmektedir. Kanunun altıncı ve otuzuncu maddelerinde de STK'larla işbirliğinden bahsedilmektedir. Görüldüğü üzere ÇKK çok disiplinli ve çok aktörlü bir sistemi beraberinde getirmektedir.

Aşağıda ÇKK kapsamında Çocuk Adalet Sisteminde yer alan aktörler ve işlevlerine değinilmektedir. Bu aktörler çocuk kolluğundan, çocuk infaz kurumuna kadar çeşitli makamlardan ve bu makamlarda görev yapan kamu görevlilerinden¹ ve diğer bireylerden oluşurlar.

► **Çocuk (ÇKK m. 3):** Sistemin baş aktörü “çocuk”tur. 18 yaşını tamamlamamış herkes, daha erken yaşta ergin olsa bile, çocuktur.

Çocuk Koruma Kanunu'nda;

Korunma ihtiyacı olan çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu;

Suçta sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu, ifade eder.

Kanun her iki grubu da korumayı amaçlamaktadır (ÇKK m. 1).

► **Çocuk Hakimi (ÇKK m. 3):** Ceza yargılamasında, bir hakim tarafından karara bağlanması gereken işlemler hakimlik kararı olarak nitelendirilir. Bu şekilde verilen kararlar, yargılama yapılması gerekmeyen kararlardır. Bu nedenle mahkemeler tarafından verilen kararların yanı sıra hakim kararı olarak nitelendirilen kararlar da söz konusudur.

Çocuk hakimi, hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hakimini ifade eder.

► **Çocuk Mahkemeleri (ÇKK m. 25-28):** Bu mahkemeler “çocuk mahkemesi” ve “çocuk ağır ceza mahkemesi” olarak kurulmuştur (ÇKK m. 3, m. 25-28). Mahkemeler, hem suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak, hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir (ÇKK m. 26/3).

► **Çocuk Mahkemesi:** Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması ilk defa 1979 yılında 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken, 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Ço-

¹ Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak suç işleyen kamu görevlileri hakkında, 4483 sayılı Memurlar ve Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz (ÇKK m. 44).

çocuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma, hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yönlerini birlikte düzenlemiştir.

Çocuk mahkemesi tek hakimden oluşur (ÇKK m. 25/1). Cumhuriyet savcısı bu mahkemelerde yapılan duruşmalarda bulunmaz, ancak çocuk mahkemesinin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet savcısı mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilir. Çocuk mahkemelerine hem hukuki, hem de cezai görevler verilmiştir. Bu mahkemeler; korunmaya muhtaç çocuklar ile suça sürüklenmiş ancak cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için uygulanacak tedbir kararlarını vermek ve suça sürüklenen çocuklar için asliye ceza ve sulh ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalar bakımından görevlidir. Bunun yanı sıra; çocuk hakkında KDTK ile birlikte velayet, vesayet, kayyım ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermede de görevlidir (ÇKK M.7).

Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.

► **Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi:** Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Mahkeme, bir başkan ve iki üye ile toplanır. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde çocuk ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi kurulabilir. Ağır ceza mahkemesi suç tipine ve cezanın ağırlığına göre yetki kazanır.

Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.

► **Sulh Ceza Mahkemesi:** Sulh ceza mahkemesi tek hakimlidir ve adliye teşkilatı bulunan her yerde sulh ceza mahkemesi kuruludur. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde sulh ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Sulh ceza mahkemesi üst sınırı iki yıla kadar (iki yıl dahil) hapis cezasını veya adli para cezasını gerektiren suçlara ilişkin davalara bakar.

Sulh ceza mahkemeleri soruşturma aşamasında hakim kararını gerektiren işlemlerde de (arama, el koyma, tutuklama gibi) karar verme yetkisine sahiptir.

► **Asliye Ceza Mahkemesi:** Asliye ceza mahkemeleri tek hakimlidir. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde asliye ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Asliye ceza mahkemesi sulh ceza mahkemesinin ve ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen suçlara ilişkin davalara bakmakla görevlidir.

► **Ağır Ceza Mahkemesi:** Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Duruşmayı başkan yönetir ancak başkan ve üyelerin oyları birbirine eşittir. Başkanın oyunun üstünlüğü yoktur. Mahkeme kararlarını oybirliği veya oy çokluğu ile verir. Çoğunluk ile farklı görüşte olan başkan veya üye neden farklı görüşte olduğuna dair gerekçelerini açıklar.

Ağır ceza mahkemesi adli teşkilatın bulunduğu her yerde bulunmamakta, her il merkezinde ve iş durumunun gerektirdiği ilçelerde bulunmaktadır. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Ağır ceza mahkemesi; yağma (TCK m. 148), irtikap (TCK m. 250/1,2), resmi belgede sahtecilik (TCK m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (TCK m. 158), hileli iflas (TCK m. 161) suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve on yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlara ilişkin dava ve işlere bakar.

► **Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi:** CMK'nın 250. maddesinde sayılan suçlara bakmakla görevlendirilen ağır ceza mahkemelerine özel yetkili ağır ceza mahkemesi denilmektedir. Bu mahkemeler ağır ceza mahkemesi niteliğindedir. Sadece kanunda belirtilen suçlara bakmakla görevlidir. Yargılama usulleri bakımından genel yetkili mahkemelere göre bir takım farklı hükümler uygulanmaktadır. 6008 sayılı kanunla yapılan değişiklik çerçevesinde çocuklar hiçbir şekilde bu mahkemelerde yargılanamaz ve bu mahkemelere özgü soruşturma ve kovuşturma hükümleri çocuklar bakımından uygulanamaz.

► **Kamu Vesayeti Makamı:** Türk Medeni Kanunu'nda kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için hak ve fiil ehliyetine sahip oldukları durumlar düzenlenmiştir. Gerçek kişiler kural olarak ergin (reşit) olduklarında hak ve yetkilerini kullanma (fiil) ehliyetine sahip olur.

Çocuk 18 yaşını doldurunca veya evlenince veya mahkeme kararı ile ergin (reşit) olur. Çocuk ergin oluncaya kadar anne ve babasının velayeti altındadır. Anne ve baba velayet hakkını birlikte kullanırlar. Velayetin anne veya babadan alınması halinde velayeti diğer eş tek başına kullanır.

Çocuk yaştaki kişi ergin olmadığı halde hem annesinin ve hem de babasının velayeti çeşitli nedenlerle (ölüm, velayetin kaldırılması gibi) sona erdiğinde fiil ehliyetine de sahip olmadığından, onun hak ve yetkilerini kullanacak bir kanuni temsilci atanması gerekir.

Yine ergin yaşta olduğu halde bir kişinin akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle; işlerini kendisinin görememesi veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli bakım gerekmesi ya da kişinin akıl hastalığı veya zayıflığı nedeniyle başkalarının güvenliğini tehlikeye sokması durumunda, ergin yaştaki kişiye de işlerini yapacak bir kanuni temsilcinin atanması gerekir.

Bunun yanı sıra; ergin olan kişinin, savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya mal varlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açması ve bu yüzden devamlı olarak korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmesi veya bu nedenlerle başkalarının güvenliği için tehlike oluşturması halinde de ergin yaştaki kişiye işlerini yapacak kanuni temsilci atanır.

Ergin yaştaki bir kişinin bir yıl ve daha uzun süreli hapis cezası alması halinde, bu cezası onun fiil ehliyetini kaldırır. Böyle bir durum meydana geldiğinde, kişinin cezasını çekmeye başladığı tarihten tahliye olmasına kadar geçecek sürede onun işlerini yapacak bir kanuni temsilcinin atanması gerekir.

İşte "kısıtlama" olarak nitelenen bu durumların varlığı halinde, kişiye bir kanuni temsilcinin atanması gerekir. Bu temsilciye "vasi" denir. Vasi, vesayet altındaki çocuğun veya kısıtlı kişinin, kişiliği ve mal varlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür.

Kişinin tümü ile kısıtlanması gerekmeyip, sadece belirli bir işin yürütülmesi için kendisine bir temsilci atanması gerektiğinde, bu işi yapan temsilciye kayyım denir. Buna göre, kayyım, vasiye göre daha dar yetkileri olan bir kanuni temsilci durumundadır.

Vasinin atanması, işlemlerinin denetlenmesi, yapacağı bir takım işlemler için izin verilmesi veya verilen izin onaylanması işlemleri kamu vesayet organları tarafından yerine getirilir. Kamu vesayet organları sulh hukuk mahkemeleri tarafından yerine getirilen "vesayet

makamı” ve asliye hukuk mahkemesi tarafından yerine getirilen “denetim makamı” olmak üzere iki türüdür.

► **Sulh Hukuk Mahkemesi:** Sulh hukuk mahkemesi, kamu vesayetinde vesayet makamı olarak görev yapar. Bir kişinin vesayet altına alınmasına, çocuğun veya kısıtlı adayın yerleşim yerindeki sulh hukuk mahkemesi (vesayet makamı) karar verir. Sulh hukuk mahkemesi, vasi atanmadan önce, kısıtlanması istenen kişinin fiil ehliyetini geçici olarak kaldırıp ona bir temsilci atamak dahil olmak üzere gerekli tedbirleri alır.

Vesayet makamı, vasinin işlemlerini denetler, bu işlemlere karşı yapılan başvuruları inceleyip karara bağlar. Ayırt etme gücüne sahip olan vesayet altındaki kişi ve konu ile ilgili her kişi, vasinin kararlarına ve işlemlerine karşı vesayet makamına itiraz edebilir. Vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi bu itirazları karara bağlar.

Vesayet makamı durumundaki sulh hukuk mahkemesi;

- a) Taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir aynı hak kurulması,
- b) Olağan yönetim ve işletme ihtiyaçları dışında kalan taşınır veya diğer hak ve değerlerin alımı, satımı, devri ve rehnedilmesi,
- c) Olağan yönetim sınırlarını aşan yapı işleri,
- d) Ödünç verme ve alma,
- e) Kambiyo taahhüdü altına girme,
- f) Bir yıl veya daha uzun süreli ürün ve üç yıl veya daha uzun süreli taşınmaz kirası sözleşmeleri yapılması,
- g) Vesayet altındaki kişinin bir sanat veya meslekle uğraşması,
- h) Acele hallerde vasinin geçici önlemler alma yetkisi saklı kalmak üzere, dava açma, sulh olma, tahkim ve konkordato yapılması,
- i) Mal rejimi sözleşmeleri, mirasın paylaşılması ve miras payının devri sözleşmeleri yapılması,
- j) Borç ödemededen aciz beyanı,
- k) Vesayet altındaki kişi hakkında hayat sigortası yapılması,
- l) Çıraklık sözleşmesi yapılması,
- m) Vesayet altındaki kişinin bir eğitim, bakım veya sağlık kurumuna yerleştirilmesi,
- n) Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerinin değiştirilmesi, işlemlerini yapması için vasiye izin verir. Vasi, bu işlemleri sulh hukuk mahkemesinden izin almadan yapamaz.

Asliye Hukuk Mahkemesi: Asliye hukuk mahkemesi, kamu vesayeti sisteminde denetim makamı görevini yerine getirir. Bu görev kapsamında , vesayet makamı (sulh hukuk mahkemesi) tarafından verilen kararlara karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar. Vasi tarafından yerine getirilen bazı işlemlerin özel öneme sahip olması nedeniyle, bu işlemlerin yapılmasına sulh hukuk mahkemesi tarafından izin verilmesinden sonra denetim makamı durumundaki asliye hukuk mahkemesinin de izin vermesi, bir anlamda vesayet makamı tarafından verilen izni onaylaması gerekir. Bu işlemler şunlardır:

1. Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi,

2. Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
3. Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
4. Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
5. Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
6. Küçüğün ergin kılınması,
7. Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.

► **Aile Mahkemesi:** Aile mahkemeleri, 09.01.2003 tarihli ve 4787 sayılı “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” uyarınca kurulmuştur. Bu mahkemelerin, Adalet Bakanlığı tarafından, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hakimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulması öngörülmüştür. Gerektiğinde, aynı yerde aile mahkemesinin birden çok dairesi kurulabilir. Aile mahkemesi kurulamayan yerlerde bu kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na belirlenen Asliye Hukuk Mahkemesi’nce bakılır.

Aile mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Ancak yargı çevresi, Adalet Bakanlığı’nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na değiştirilebilir.

Aile mahkemeleri; 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 03/12/2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’a göre aile hukukundan doğan dava ve işleri, 20/05/1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’a göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarını tanıma ve tenfizi işlemleri ile kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla görevlidir.

Aile mahkemesi,

- a) Eşleri evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya; ailenin ekonomik varlığının korunmasına veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya; aile bireylerinden birini resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirilmesine, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna devam etmesine,
- b) Ailedeki küçükler hakkında; bakım ve gözetim yükümlülüğü olan kimsenin nafaka ödemesine; bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye; çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya; genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye, karar verebilir.

Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 4787 sayılı Kanun’un 5. maddesine göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir.

► **Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu (ÇKK m. 29-30):** Yasanın bu hükmü ile Cumhuriyet Başsavcılıkları'nda bir çocuk bürosu kurulmuştur (ÇKK m. 29 -30). ÇKK 28 inci maddede belirtildiği üzere, bu bürolara tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmetler alanında eğitim almış olan Cumhuriyet savcıları görevlendirilir.

► **Kolluğun Çocuk Birimi:** Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirilir (ÇKK m. 31-32). Kolluğun çocuk biriminin bulunmaması halinde genel kolluk birimlerinde çocuğun yetişkinlerden ayrı yerde tutulması gerekir. (ÇKK m. 16).

Emniyet Müdürlüğü'nün çocuk birimi, illerde "Çocuk Şube Müdürlükleri", ilçelerde ise "Çocuk Büro Amirlikleri" biçiminde teşkilatlanmıştır. Jandarma Genel Komutanlığı'nca ise illerde, çocuk ve kadın kısım amirlikleri kurulmuş, ilçelerde ve karakollarda ise çocuk ve kadın suçları işlem astsubayı görevlendirilmiştir.

Kolluğun çocuk birimi, korunmaya ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya bakımını üstlenmiş olan kimseye, baroya ve ASPB'ye; çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa o kurumun temsilcisine bildirir. Eğer çocuğun yakınının suça azmettirdiğinden veya istismar durumundan şüphe duyulursa, yakınına bilgi verilmez (ÇKK m. 31/2). Çocuk hakkında görev yapacak kolluk biriminin; çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim alması sağlanır. Yasa çocuk için kolluk birimine; çocuğun kollukta kalmasının yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, acil korunma kararını dahi beklemeden gerekli önlemleri alma ve çocuğu en yakın ve en kısa sürede, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etme yetkisini de vermiştir (ÇKK m. 31/5).

► **Sosyal Çalışma Görevlileri:** Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerine Adalet Bakanlığı'nca kadrolu olarak sosyal çalışma görevlileri atanır (ÇKK m. 33-35). Atamada çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında yüksek lisans yapmış olan kişiler tercih edilir. Sosyal çalışma görevlilerinin hukuki statüsü ile hak ve yetkileri, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

► **Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanlar:** Her aile mahkemesine; davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek ve mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığı'nca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı² atanır. Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden bilirkişiliğe ilişkin hükümlere göre yararlanılır.

2 Literatürde "sosyal çalışmacı" ve "sosyal hizmet uzmanı" kavramlarına yönelik tartışmalar sürmekte ve bu iki kavram birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu kitapta da bu iki kavram temelde birbiri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

► **Müdafi, Vekil ve Baro:** Bir suçun mağduru olan veya suça sürüklenen çocuğun bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı vardır (AİHS m. 6; ÇHS m. 40; CMK m. 150 ve 239).

Müdafi; şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı,

Vekil; mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukatı, ifade eder.

Herkes kendisini savunacak ve temsil edecek avukatı seçme hakkına sahiptir. Ancak kendisine avukat tayin edemeyecek durumda olanlara soruşturmanın veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosunca avukat atanır (CMK m. 150).

► **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri” yapmak üzere kurulmuş bir teşkilat olduğu için; çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir alınması isteminde bulunabilir (ÇKK m. 7) veya derhal koruma altına alınması gereken çocuk, kurum tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra, hakkında acil korunma kararı alınması için çocuk hakimine başvurabilir (ÇKK m. 9). Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nda görevli sosyal çalışma görevlileri ÇKK ile verilen görevleri yaparlar (ÇKK m. 33).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimler çocuk hakkında gerekli destekleyici tedbirleri yerine getirirler (ÇKK m. 45).

► **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:** 633 sayılı KHK’nın 8. maddesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı içerisinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocuğa yönelik hizmetlerin uygulanmasından sorumlu temel birim olarak öngörülmüştür. Bir diğer deyişle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çocuklar ile ilgili olarak yerine getirilecek hizmetlerin yürütülmesi ve eşgüdümünden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur.

► **Adalet Bakanlığı:** Adalet Bakanlığı, çocuk adalet sisteminde görev yapan kurumlar arasında koordinasyonu sağlar (ÇKK m. 45/3).

► **Denetim Görevlisi:** Denetim görevlisi, çocuk hakkında verilen denetim kararını yerine getirmekle görevli kişidir (ÇKK m. 37). Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir (ÇKK m.36).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi halinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre ASPB tarafından yerine getirilir. ASPB İl Müdürlüğü, çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirir.

3 08.06.2011 tarih ve 27958 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 35. maddesi gereğince Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne yapılan atıfların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına yapılmış sayılır.

4 08.06.2011 tarih ve 27958 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 2/c ve 8/i maddeleri, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda belirlenen tedbirlerin yürütülmesi ve koordinasyonunun sağlanmasını Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın görevleri arasında saymıştır.

Adli kontrol altına alınan, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verildiği hallerde bu görev, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü tarafından yerine getirilir. Şube Müdürlüğü çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirir.

Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocukla kolay iletişim kurabilecek olanlar tercih edilir.

Denetim görevlisi; kararlar ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak, rehberlik etmek ve ihtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmakla görevlidir (ÇKK m. 38).

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile yaratılan aktörler; Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (DSYMKK m. 8), Şube Müdürlüğü (DSYMKK m. 10), Koruma Kurulları (DSYMKK m. 16) ve Danışma Kurulu'dur (DSYMKK m. 19).

Denetimli serbestlik sistemi, ülkemizde 2005 yılında ceza adalet mevzuatında yapılan değişiklikler sonucu kurulmuş; Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ise 20 Temmuz 2005 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı kurulmuş, Daire Başkanlığı bünyesinde; yetişkin denetimli serbestlik şubesi, çocuk denetimli serbestlik şubesi, koruma kurulları ve yardım şubesi, kamu yararına çalışma ve madde izleme şubesi, rapor ve rehberlik hizmetleri şubesi şeklinde şube müdürlükleri oluşturulmuştur.

Denetimli serbestlik hizmeti; şüpheli, sanık veya hükümlüyü ceza infaz kurumuna almadan toplum içinde denetleyerek yeniden topluma bütünleşmesini amaçlayan, bunu sağlayabilmek için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı insan ve toplum temelli bir uygulamadır. Bu kapsamda mahkemeler tarafından çocuklar hakkında hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasını infaz ederek koşullu salıverilmesi, kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesi gibi hallerde çocuk hakkında rehberlik hizmeti, eğitim tedbiri, örgün eğitime devam edemeyen çocuklar için mesleki eğitim kursları gibi yaptırımlara karar verilebilmektedir. Mahkemeler tarafından verilen bu tür tedbir kararları denetimli serbestlik ve yardım merkezleri tarafından yerine getirilmektedir.

Denetimli Serbestlik Şube müdürlükleri, mahkemeler tarafından çocuk ve yetişkinler hakkında verilen kararların infaz görevinin yanı sıra, çocukların toplumla bütünleşme çalışmalarının desteklenmesi amacıyla rehberlik hizmeti çerçevesinde çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bunlar arasında şubeler bünyesinde kütüphaneler oluşturulması, sportif ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi, valilik ve kaymakamlık gibi kamu kurumları, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kişilerle görüşülerek, ekonomik yardıma ihtiyaç duyan çocuklara yardım sağlanması, aile içi iletişimin artırılması ve ergenlik sorunları konusunda rehber öğretmenler ile işbirliği yapılması, çeşitli kurumlarla görüşülerek genç hükümlülerle iş sağlanması gibi çalışmalar sayılabilir.

► **Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu:** Bu kurumların da doğrudan veya dolaylı olarak çocuk ceza adalet sistemi içinde görevleri vardır.

Çocuk kapalı ceza infaz kurumu; çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır (CGİK m. 11).

Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başladığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır (CGİK m. . 12).

► **Çocuk Eğitimevi:** Çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülen yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır (CGİK m. 15).

Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve 18 yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri için 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

2.1.3

Çocuk Koruma Kanunu'ndan Kaynaklanan Rol ve Sorumluluklar

Bu bölümde çocuk adalet sisteminde yer alan aktörlerin, Çocuk Koruma Kanunu'ndan kaynaklanan rol ve sorumluluklarına değinilecektir.

Yerel Yönetimler

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Danışmanlık ve barınma tedbirlerini yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- Haklarında bakım veya barınmaya ilişkin tedbir kararı alınan ve tedbirin uygulanacağı kurum veya kuruluşa teslim edilen çocukların, izinsiz olarak kurum veya kuruluştan ayrılmaları durumunda tutanak tutarak, durumu, en seri iletişim araçları ile kolluk birimine bildirmek, mahkeme veya çocuk hakimine de bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 22).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekreteryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtilmek suretiyle tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).

Valilik

- Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin eşgüdüm halinde yerine getirilmesini sağlamak üzere kanunda öngörülen tedbir ve hizmetlerin hızlı, etkili, amaca uygun ve verimli yürütülmesini sağlamak (ÇKKKDTY m. 20).

- Tedbir kararlarının yerine getirileceği kurumların yapısı ve özellikleri ile tedbir kararlarını uygulayacak kişileri tespit ederek mahkemeleri bilgilendirmek (ÇKKKDTY m. 20).
- Kanunun 6. ve 9. maddelerine göre, çocuğun ihbarı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslimi ile başlayan süreçte; çocuğun tedavisi ve sosyal inceleme raporu ile benzeri hizmetlerin yerine getirilmesi için mekan ve personel tahsisi dahil olmak üzere gereken tüm tedbirlerin alınmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 20).

Muhtarlar

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).

Sağlık Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sağlık tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19, 20, 21).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Sağlık kontrolü ve tedaviye ilişkin hizmetlerden doğan tüm giderleri karşılamak (ÇKKKDTY m. 14)
- Sağlık ve bakım tedbirinin birlikte uygulanacağı hallerde, öncelikle suça sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan çocuklardan tedavisi gereken ağır psikolojik rahatsızlığı veya madde bağımlılığı nedeniyle fiziksel sorunları olanların rehabilitasyonu için resmi veya özel sağlık kuruluşlarının kurulmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 14)

Sağlık Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim edileceği hallerde, çocuğun ilk sağlık kontrolünü yapmak (ÇKKKDTY m. 14).
- Bulaşıcı hastalığı olan çocukların tedavisini gerçekleştirmek (ÇKKKDTY m. 14).
- Mahkeme veya çocuk hakiminin acil korunma kararı veya koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını vermeden önce çocuğun sağlık durumu hakkında istediği raporu vermek (ÇKKKDTY m. 16).

- Sağlık kurulunca düzenlenen rapora göre toplum açısından tehlikeli olan suça sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan psikolojik olarak rahatsız çocukların yüksek güvenilirlikli sağlık kurumlarında korunma ve tedavi altına alınmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 16).

Milli Eğitim Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Danışmanlık, barınma ve eğitim tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Hiç eğitim almamış veya zorunlu eğitimini yarıda bırakmış, zorunlu eğitim yaşını tamamlamış olup haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocukların; eğitimlerini sürdürürebilmeleri, kapasitelerini geliştirebilmeleri, iş ve meslek edinebilmeleri amacıyla gerekli önlemleri almak (ÇKKKDTY m. 13).

Eğitim Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekretaryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtilmek suretiyle tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).
- Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, özel eğitime gereksinim duyan engelli çocuklar için eğitim tedbirinin uygulanmasına ilişkin ilde yapılan faaliyet ve programlar hakkında mahkeme veya çocuk hakimi ile il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına periyodik olarak bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 13).

Sivil Toplum Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

- Eğitim tedbirinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Hiç eğitim almamış veya zorunlu eğitimini yarıda bırakmış, zorunlu eğitim yaşını tamamlamış olup haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocukların; eğitimlerini sürdürebilmeleri, kapasitelerini geliştirebilmeleri, iş ve meslek edinebilmeleri amacıyla gerekli önlemleri almak (ÇKKKDTY m. 13).
- Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, özel eğitime gereksinim duyan engelli çocuklar için eğitim tedbirinin uygulanmasına ilişkin ilde yapılan faaliyet ve programlar hakkında mahkeme veya çocuk hakimi ile il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına periyodik olarak bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 13).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

- Danışmanlık, bakım, barınma tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Adli ve idari mercilerden, kolluk görevlilerinden, sağlık ve eğitim kuruluşlarından ve sivil toplum kuruluşlarından gelecek bildirimleri almak (ÇKK m. 6).
- Kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhal yapmak (ÇKK m. 6; ÇKKY m.5).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hallerde çocuk hakkında yönetmeliğin 21. maddesine uygun olarak sosyal inceleme raporu hazırlamak, talep yazısı ekinde mahkemeye veya çocuk hakimine sunmak ve raporunun bir örneğini soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcılığına göndermek (ÇKKY m.5).
- Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı uygulanmasını çocuk mahkemesinden istemek (ÇKK m. 7).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu bildirim ya da tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin, çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğu derhal Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim eden kolluktan teslim almak (ÇKK m. 31).
- Kendisine intikal eden olaylarda gerekli önlemleri derhal alarak çocuğu, resmi veya özel kuruluşlara yerleştirmek (ÇKK m. 10).
- Kolluk tarafından getirilen çocukların derhal teslim alınabilmesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY m.16).

- Derhal korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde çocuğu, bakım ve gözetim altına almak; acil korunma kararının alınması için çocuğun kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hakimine müracaat etmek (ÇKK m. 9).
- Acil korunma kararının süresi içerisinde (en fazla otuz gün) çocuk hakkında sosyal inceleme yaparak, tedbir kararı alınması gerekip gerekmediği hakkındaki görüşü ve sağlanacak hizmetleri hakime bildirmek, gerektiğinde koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep etmek (ÇKK m. 9).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Haklarında bakım veya barınmaya ilişkin tedbir kararı alınan ve tedbirin uygulanacağı kurum veya kuruluşa teslim edilen çocukların, izinsiz olarak kurum veya kuruluştan ayrılmaları durumunda tutanak tutarak, durumu, en seri iletişim araçları ile kolluk birimine bildirmek, mahkeme veya çocuk hakimine de bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 22).
- Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak, koordinasyonun sekreteryasını yürütmek ve merkezi koordinasyon toplantılarını organize etmek (ÇKKKDTY m.19)
- İllerde koordinasyonun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek (ÇKKKDTY m. 20).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m.19).
- Bakım veya barınma tedbir kararı alınan ve ihmal veya istismara uğrayan, psiko-sosyal sorunları nedeniyle uyum sorunu yaşayanlar ile olumsuz yaşam deneyimlerini devam ettirmeleri nedeniyle rehabilitasyona ihtiyacı olduğu tespit edilen çocukların, bu amaçla kurulmuş merkezlerde rehabilitasyonlarını sağlamak (ÇKKKDTY m. 14).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekreteryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtmek suretiyle tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).
- İl ve ilçe sosyal hizmet müdürlükleri, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında basın ve yayın organları ile benzeri iletişim araçlarında çıkan haberleri ve her türlü duyumu ihbar kabul ederek ayrıca bir resmi duyuru gelmesini beklemeden harekete geçerek bunları araştırmak (ÇKKKDTY m. 6).
- İl ve ilçe sosyal hizmet müdürlükleri, çevrelerindeki korunma ihtiyacı olan, kurum hizmetinden yararlanamayan çocukları tespit etmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak (ÇKKKDTY m. 6).
- Yapılan inceleme sonucu, müracaatçının gereksinim ve aciliyet durumu göz önünde bulundurularak, kurumun vermiş olduğu hizmet modellerine ya da ilgili kurumlara yönlendirme yapmak (ÇKKKDTY m. 6).

İçişleri Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).

Kolluk

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulmasını sağlamak (ÇKK m. 16),
- Nakiller sırasında çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmasını engellemek ve ancak zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak (ÇKK m. 18),
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34)
- Bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin yerine getirilmesi (ÇKK m. 45).
- Hakkında tedbir kararı verilen ve bulunamayan çocuğu bulmak ve ilgili kuruma teslim etmek (ÇKKKDTY m. 22).
- Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim edileceği hallerde, çocuğun ilk sağlık kontrolünü yaptırmak (ÇKKKDTY m. 14).

Kolluğun Çocuk Birimi

- Gözaltına alınan çocukları, kolluğun çocuk biriminde tutmak (ÇKK m. 16).
- Nakiller sırasında çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmasını engellemek ve ancak zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için gerekli önlem alınmasını sağlamak (ÇKK m. 18).
- Çocuklarla ilgili kolluk görevlerini yerine getirmek (ÇKK m. 31).
- Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başlandığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na, çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirmek (ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez) (ÇKK m. 31).
- Çocuğun, kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkan sağlamak (ÇKK m. 31).
- Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmemesi halinde, bu durumu tutanak altına alarak soruşturma dosyası içine konulmak üzere derhal Cumhuriyet savcısına bildirmek (ÇKKY 16).

- Personeline, çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim vermek (ÇKK m. 31).
- Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu bildirimi ya da tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin, çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğun güvenliğini sağlamak ve mümkün olan en kısa sürede çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etmek (ÇKK m. 31).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Suça sürüklenen çocuğun aileye teslimini gerektiren hallerde; çocuğun teslim edileceği veli, vasi, kanuni temsilci veya bakımını üstlenen kimseleri bulamadığında ya da bunların çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelendiğinde, çocuğu Cumhuriyet savcısının talimatını alarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etmek (ÇKKY m.16).
- Teslim ettiği çocuğun veli, vasi, kanuni temsilcisi veya bakımını üstlenen kimselerin çocuğa yeterli rehberliği sunmadığı veya çocuğu yeterince gözetemediği hususlarında bilgi edinmesi halinde durumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na derhal bildirmek (ÇKKY m.16.)

Cumhuriyet Başsavcılığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6; ÇKKY m. 5)
- Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurmak ve 28. maddenin birinci fıkrasında öngörülen nitelikleri haiz olanlar arasından yeterli sayıda Cumhuriyet savcısının, bu büroda görevlendirilmesini sağlamak (ÇKK m. 29).
- Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, çocuk bürosunun görevlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 30).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).

Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosu

- Korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında tedbir kararı verilmesini çocuk hakiminden istemek (ÇKK m. 7, 15; ÇKKY m. 5)
- Gerektiğinde tedbir kararı verilmeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırmak (ÇKK m. 7).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturmaları yürütmek (ÇKK m. 15).
- Gerektiğinde çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmamak (ÇKK m. 15).
- Suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmek (ÇKK m. 30).
- Çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak (ÇKK m. 30).
- Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum, kuruluşları ve sivil toplum kuruluş-

larıyla işbirliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum ve kuruluşlara bildirmek (ÇKK m. 30).

- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair kararların saklandığı özel bir karton tutmak (ÇKKY m.38).
- Denetim altına alınan çocuklar hakkında verilen kararların tarih ve sıra numarasına göre saklandığı özel bir karton tutmak, çocukların isimlerini ve karar numaralarını gösteren bir liste yapmak ve bu listeleri, çocuk hakkında mükerrer karar verilmesini önlemek için o yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerine bildirmek (ÇKKY m.38).
- Sosyal inceleme raporu örneklerinin kartonunu tutmak, isme göre listelemek ve listelerin birer örneğini, her ay güncelleyerek aynı yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ile Cumhuriyet başsavcılığına bilgileri bakımından göndermek (ÇKKY m. 39).

Sosyal Çalışma Görevlisi

- Görevlendirildikleri çocuk hakkında derhal sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak (ÇKK m. 34)
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında yanında bulunmak (ÇKK m. 34).
- Mahkeme veya hakim tarafından çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirildiğinde, çocuğa bu süreçte haklarını öğretmek, yargılama süreci hakkında bilgilendirmek ve kendini güvende hissetmesi, süreci anlaması ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi için ona yardım etmek (ÇKKY m.13).
- ÇKK kapsamında mahkemeler ve çocuk hakimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek (ÇKK m. 34).
- Çocuğa psiko-sosyal destek sağlamak üzere gerekli rehberliği yapmak, çocuğun örselememesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY m.18).
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dille bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek (ÇKKY m.19).
- Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri mercie bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek (ÇKKY m.19).
- Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dahil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak (ÇKKY m.19).
- İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek (ÇKKY m.19).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk

hakimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak (ÇKKY m.19)

Çocuk Hakimi

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı vermek (ÇKK m. 7).
- Gerektiğinde tedbir kararı vermeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırmak (ÇKK m. 7).
- Talep üzerine veya resen, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına, sürenin uzatılmasına veya değiştirilmesine karar vermek (ÇKK m. 7, 8).
- Gerektiğinde hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar vermek (ÇKK m. 7).
- Korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermek (ÇKK m. 7).
- Tedbir kararlarının uygulanmasını, en geç üçer aylık sürelerle incelettirmek (ÇKK m. 8).
- Derhal korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için müracaat edilen çocuk ile ilgili talep hakkında üç gün içinde karar vermek (ÇKK m. 9).
- Gerektiğinde çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına veya kişisel ilişkinin tesisine karar vermek (ÇKK m. 9).
- Koruma altına alınmış çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başka bir tedbire karar vermek (ÇKK m. 9).
- Gerektiğinde çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmak (ÇKK m. 22).
- Çocuk Koruma Kanunu'nda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almak (ÇKK m. 26).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını tutulacak koruyucu ve destekleyici tedbir kararları defterine kaydetmek (ÇKKKDTY m. 22).

Çocuk Mahkemesi

- Duruşmayı ve duruşmada hazır bulunma hak ve yükümlülüğünü çocuğun velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisine bildirmek (ÇKK m. 22).
- Gerektiğinde çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmak (ÇKK m. 22).
- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili davalara bakmak (ÇKK m. 26).
- Çocuk Koruma Kanunu'nda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almak (ÇKK m. 26).
- Sosyal inceleme raporu örneklerinin kartonunu tutmak, isme göre listelemek ve listelerin birer örneğini, her ay güncelleyerek aynı yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ile Cumhuriyet başsavcılığına bilgileri bakımından göndermek (ÇKKY m. 39).

- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını tutulacak koruyucu ve destekleyici tedbir kararları defterine kaydetmek (ÇKKKDTY m. 22).

Denetim Görevlisi

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak (ÇKK m. 38).
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek (ÇKK m. 38).
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak (ÇKK m. 38; ÇKKY m.25).
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek (ÇKK m. 38, ÇKKY m. 25).
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek (ÇKK m. 38).
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle ve ayrıca talep edildiğinde Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor vermek (ÇKK m. 38, 39).
- Görevini yerine getirirken gerektiğinde çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapmak (ÇKK m. 38, ÇKKY m. 25).
- Çocuğa uygulanacak denetimin yöntemini, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden on gün içinde hazırlanacak bir planla belirlemek (ÇKK m. 39).
- Denetim planını, mahkeme veya çocuk hakiminin onayına sunmak (ÇKK m. 39).
- Tedbir ve denetim kararı ile ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak (ÇKKY m. 25).
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek (ÇKKY m.25).
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek (ÇKKY m. 25)

2.1.4

Diğer İnsan Hakları Kurumları

Daha öncede belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi, çocuk haklarına dayalı, çok taraflı ve çok disiplinli bir alandır. Dolayısıyla yukarıda sayılanların dışında insan hakları ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların da çocuk adalet sistemi ile dolaylı ya da doğrudan ilgisi bu-

lanmaktadır. Söz gelimi 6332 sayılı kanunla “insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere” kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu bu anlamda önemli bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Benzer şekilde Anayasa’nın 74. maddesi çerçevesinde “kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikayet mekanizması oluşturmak” amacıyla 6328 sayılı kanun ile kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu da özellikle kamu idaresi tarafından yerine getirilen çocuğa yönelik hizmetlerin denetlenmesi bakımından oldukça önemlidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının bu ve benzeri ulusal ve uluslararası insan hakları kurumları konusunda bilgi sahibi olması ve bu kurumların kararlarını takip etmesi önem taşımaktadır.

2.2

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE KOORDİNASYON, İŞBİRLİĞİ VE EKİP ÇALIŞMASI

Yukarıda da belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi çalışanlarının eşgüdüm ve işbirliği içerisinde çalışmaları temel hedeftir. Buraya kadar sıralanan tüm rol ve sorumluluklar ve bu rol ve sorumlulukların sistem yaklaşımıyla ele alınmalarındaki temel felsefe “bu alanda temel eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanmasıdır.” Sistem kuramı ve ekolojik yaklaşımın hepimize verdiği mesaj, parça-bütün ilişkisinin önemidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanları ile daha önce yapılan ihtiyaç analizinde, hemen bütün meslek elemanlarının dile getirdikleri ortak bir sorun olan “bu sistem içerisinde çalışanlar birbirlerinin rol ve sorumluluklarını bilmiyor ve bu rol ve sorumluluklara saygı duymuyorlar, bu nedenle de her ne kadar, herkes mesleğini yerine getirirken elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorsa da, meslekler ve kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliği olmadığı için ortaya toplamda iyi işleyen bir sistem çıkmıyor” eleştirisi, göz ardı edilmeyecek bir sorunu ortaya koymaktadır.

Çocuk adalet sistemi, çocuğun içinde bulunduğu riski tanımayı, bertaraf etmeyi ve çocuğun esenlik ve güvenliğini korumayı hedefler. Bu hedefin, multidisipliner ve multisektöryel bir çalışmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Bu nedendir ki daha fazla uzmanlık alanının ve sorumluluğun konuya katkı vermesi, konuyu üstlenmesi sorunun çözümünde, zenginlik oluşturmaktadır. Ancak bu zenginlik çok iyi bir eşgüdüm, işbirliği, plan ve uygulama ile sağlanabilir. Bu noktada bu alanda çalışan meslek elemanlarının hem mesleki rol ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi hem de diğer meslek elemanlarıyla “parça-bütün” ilişkisini sağlayacak eşgüdüm ve koordinasyon en iyi nasıl sağlanır üzerinde düşünmesi, kararlar vermesi ve bunu uygulamaya koyması oldukça önemli ve yararlıdır. Benzer şekilde, bu alandaki çalışanların “vaka yönetimi” yaklaşımını benimseyerek makro düzeydeki sorunlar kadar mikro düzeydeki uygulamaları da izleyebilmeleri ve tartışmaları beklenir.

Çocuk adalet sisteminde çalışan meslek elemanlarının, bu alanda çalışmaya başladıktan sonra diğer meslek elemanlarının rol ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmaları, kendi mesleki uygulamaları için de oldukça önemlidir. Unutmamak gerekir ki, bu alanda farklı bilgi ve beceriler ile çalışan meslek elemanlarının ortak noktası, çocuk adalet siste-

minde bulunan çocuğun yüksek yararı ve ihtiyaçlarının “çocukluk” kavramı göz önünde tutularak karşılanmasıdır. Bu durum kurumsal algı açısından da değişimsiz aynı anlam ve içeriği taşımaktadır.

Çocuk adalet sistemi bir bütün olarak çocuğu korumak ve haklarını güvence altına almak için çalışır. Temel hedefi çocuğu karşı karşıya olduğu riskten korumak, çocuğun maruz kaldığı tehlikenin yarattığı zararı telafi etmek ve onu topluma güvenli bir yaşam standardı içerisinde döndürmektir. Bu hedef pek çok farklı çalışmayı zorunlu kılar. Riski araştırmak, riski giderici tedbiri almak, bunu uygulamak ve izlemek, karar vermek ve zararı telafi etmek gibi pek çok farklı sorumluluğu gerektirir. Bu nedenle de çocuk adalet sistemi çok kurumlu bir sistemdir.

Çocuk Adalet Sisteminde “Tebir Kararlarının Uygulanmasında Koordinasyon ve İşbirliği”

Yukarıda da ifade edildiği üzere, çocuk adalet sisteminin yönetiminde kurumlararası işbirliği ve bu işbirliğinin koordinasyonu oldukça önemlidir.

Türkiye çocuk adalet sisteminde ÇKK’ya göre verilen tebir kararlarının uygulanması konusunda ihtiyaç duyulan kurumlararası koordinasyon görevi ÇKK’nın 45/3 maddesi ile Adalet Bakanlığı’na verilmiştir. Madde metninde geçen, “Bu tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonu Adalet Bakanlığınca sağlanır.” hükmünün açılımı, Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tebir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin (ÇKKKDTY) “Koordinasyon” başlıklı dördüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak, ÇKK 45/3 maddesinde yer alan, bu Kanun uyarınca verilen koruyucu ve destekleyici tebir kararlarının koordinasyonunu sağlamakla görevli Adalet Bakanlığının sorumlu olduğu görevler, 633 sayılı KHK’nin 8’inci maddesinin birinci fıkrasının (i) bendinde yer alan “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.” hükmü uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu çerçevede, artık ÇKK’ya göre verilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin farklı düzeylerdeki uygulamalarının takibi ve koordinasyonu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevidir.

ÇKKKDTY kurumlar arası koordinasyonun sağlanması amacıyla Merkezi Koordinasyon ve İl/İlçe Koordinasyon olarak iki yapı öngörmektedir. Yönetmeliğin 19. maddesinde, merkezî koordinasyon, 20. maddesinde illerde koordinasyon, 21. maddesinde ise ilçelerde koordinasyonun nasıl yapılacağı belirtilmiştir.

Aşağıda, farklı düzeylerde hizmetlerin koordinasyonuna ilişkin hükümler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1

Merkezi Koordinasyon

Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşarı’nın veya görevlendireceği bir Müsteşar Yardımcısı’nın başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcıları, Adalet Bakanlığı

Ceza İşleri Genel Müdürü ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürü Merkezi Koordinasyon'un üyeleridir. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulan merkezi koordinasyon toplantıları altı ayda bir olmak üzere yılda iki kez gerçekleştirilir.

ÇKKKDT'nin 19. maddesi uyarınca Merkezi Koordinasyon sekreteryası ASPB, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

Sekreteryanın anılan maddede sayılan görevlerinden bazıları aşağıdadır:

- Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumların gündeme ilişkin önerileri, il koordinasyonunda çözümlenemeyen konular ve bu konuların çözümüne ilişkin varsa görüşleri merkezi koordinasyon gündemine taşımak
- İstatistikî verilerin de yer aldığı yıllık genel değerlendirme raporu hazırlayarak kurumlara ve illere bilgi vermek
- İl koordinasyonlarını güçlendirici eğitim programlarını hazırlamak ve uygulamak
- Toplantıda görüşülecek konulara ilişkin olarak ilgili özel veya kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının konulara ilişkin görüşleri almak gerektiğinde bu kuruluşların temsilcilerini toplantıya çağırarak
- Merkezi Koordinasyon Kurulunun yapacağı toplantının gündemini hazırlamak ve toplantıdan on beş gün önce toplantıya katılacaklara bildirmek. Gündemi hazırlarken tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumların bildirdiği sorunları ve çözüm önerilerini dikkate almak, uygun görülenleri toplantı gündemine almak

Merkezi Koordinasyon Kurulunda alınan kararlar, tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlar tarafından değerlendirilerek genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar arasında bağlantı, uyum, düzen sağlama ve eşgüdüm halinde; kanunda yazılı tedbirlere işlerlik kazandırmak ve uygulanmasını sağlamak üzere temel ilkeler ve ihtiyaçlar belirleyerek ilgili kurum ve kuruluşlara iletir, gerekli tedbirlerin alınması sağlar.

2.2.2

İl / İlçe Koordinasyon

İllerde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar arasında bağlantı, uyum, düzen ve eşgüdüm; Vali veya Vali Yardımcısı'nın başkanlığında, Cumhuriyet Başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet Başsavcı Vekili ya da Cumhuriyet Savcısı ile İl Emniyet Müdürü, İl Jandarma Komutanı, İl Millî Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, Büyükşehir, İl ve Merkez İlçe Belediye Başkanları, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü, İl Özel İdaresi Genel Sekreteri ya da görevlendirecekleri yardımcıları veya vekilleri, Denetimli Serbestlik Müdürü ve Baro Temsilcisinin katılımıyla oluşan il koordinasyonları marifetiyle sağlanır.

Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulan il koordinasyon toplantıları iki ay aralıklarla yılda altı kez gerçekleştirilir.

İl Koordinasyonlarında;

İlde, kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve üniversiteler tarafından çocuğa yönelik olarak verilen hizmetlerin koordine edilmesi ve bütünlük içinde sunumu sağlanır.

Çocuğun yüksek yararı için önleme ve erken müdahale mekanizmalarının kurulması sağlanır ve koordine görevi yürütülür.

Çocuğa yönelik verilen hizmetlerin geliştirilmesi için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve diğer teşebbüsler tarafından hazırlanan projeler koordine edilir ve desteklenir.

İlin çocuk koruma alanındaki ihtiyaçları ve güçlü yanları analiz edilerek kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken çalışmalara yönelik planlamalar yapılır.

Ulusal ve uluslararası iyi uygulama örnekleri gündeme alınır ve değerlendirilir.

Her toplantıda bir önceki toplantıda alınan kararlara istinaden gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirmesi yapılır.

İl düzeyinde tüm ilçeler ile eşgüdümlü çalışmanın sağlanabilmesi ve değerlendirmelerin yapılması için yılın son il koordinasyon toplantısına ilçe kaymakamları da davet edilir.

Merkezi koordinasyon kararlarına ilişkin gerekli çalışmalar yapılır.

Bu çerçevede, ÇKK'daki izleme sistemi tıpkı bir piramite benzemektedir. Diğer bir deyişle, tedbir kararları öncelikle ve adli düzeyde kararı veren mahkemece izlenirken, idari düzeyde il/ilçe koordinasyon ve merkezi koordinasyon mekanizmasıyla izlenecektir.

Koordinasyon Toplantılarına Hakim/Savcı ve Sosyal Çalışma Görevlilerinin Katılımı

Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı il/ilçe koordinasyon kurullarının üyesi durumundadır. Anayasanın 140. maddesi uyarınca, hakimlere idari nitelikte görev verilemeyeceğinden, çocuk hakimleri koordinasyon kurulu üyesi olarak sayılmamıştır. Bununla birlikte, ÇKKKDTY m. 20/2 uyarınca, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı vermeye yetkili olan hakimler (çocuk ve aile mahkemesi hakimleri) istekleri halinde koordinasyon kurullarına katılabilirler.

Çocuklar hakkında verilen KDTK'nın uygulanmasını talep etmek durumunda olan Cumhuriyet savcıları ile bu kararları veren ve uygulanmasını takip eden hakimlerin söz konusu kurullara etkin bir şekilde katılımı, verilen kararların uygulanmasını kolaylaştırıcı nitelikte olacaktır. Özellikle hakimler verdikleri kararların takibini ve yerine getirilmesini koordinasyon kurullarında bulunan idari birimler nezdinde yapacağından, bu birimler ile tanışma, onların imkan ve olanaklarını bilme, kendi beklentilerini aktarma, sorunları doğrudan temas ile çözme gibi imkanlara sahip olacaktır.

Koordinasyon kurullarına katılacak aile ve çocuk mahkemesi hakimleri, bu kurullara, mahkemeleri nezdinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinden birisi ile (mümkün olduğunca

aynı uzman ile) katılır ise, bu uzmanın vereceği bilgilerden de yararlanma fırsatı bulacaktır.

Böylece, adliyede çalışan Cumhuriyet savcısı, hakim ve SÇG üç farklı bakış açısını ortaya koyup, idari birimlerde görevli kişilerin bakış açılarını da öğrenme fırsatı bulabilecektir.

Koordinasyon kurullarında, çocuk korumaya ilişkin genel sorunların tartışılması doğaldır. Bu tartışmalarda bazen genel sorunlar ve bazen de çözümü kurulun görev sahasını aşan sorunlar da tartışma konusu olabilecektir. Adliyeden gelen hakim, Cumhuriyet savcısı ve SÇG'nin bu çalışmalar sırasında, olabildiğince vaka temelli ve sorun çözmeye odaklı yaklaşım göstermesi yararlı olacaktır. Bu anlamda, hakkında karar verilen çocukların durumları, bu çocuklar hakkında verilen KDTK'nın yerine getirilmesi sırasında karşılaşılan sorunlar ortaya konulmalı, doğrudan bu sorunun çözümü için girişimde bulunulmalıdır.

Her ne kadar ÇKKKDTY'de koordinasyona ilişkin detaylı hükümlere yer verilmiş ise de, uygulamada bu konuya ilişkin bir çok sorun göze çarpmaktadır. Bu konudaki bazı sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

1. Bilhassa çocuk koruma sisteminde ilgili mevzuatın dağınık oluşu sebebiyle öncelikle konuya ilişkin tüm kurumlarca uygulanmakta olan yürürlükteki mevzuatın (5395 sayılı ÇKK, ilgili diğer Kanun maddeleri, Yönetmelik, Genelge, duyuru, tebliğ vs.) bilinmesi için elektronik ortamda ilgili kurumların İnternet sayfalarına konulmalı ve uygulamacıların istifadesine sunulmalıdır.
2. 633 sayılı KHK uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yeni oluşturulan merkezi koordinasyonun iyi bir şekilde çalışması sağlanmalı, merkez ve taşra teşkilatı sosyal devlet ilkesi nazara alınarak amacına uygun bir şekilde gerekli teknik, fiziki ve personel açıdan donanımlı hale getirilmelidir.
3. Konuya ilişkin uygulanmakta olan mevzuatın herhangi bir soruna sebebiyet verip vermediği, ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı somut bir şekilde ortaya konmalı, sorunları karşılayacak biçimde öneriler yapılmalıdır.
4. Merkezi Koordinasyon üyeleri olan kurum temsilcilerinin kendilerine bağlı olan il ve ilçe koordinasyon makamlarıyla, yerel koordinasyonun sekretaryasını yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğü tarafından toplanan bilgiler ışığında kendi bakanlıklarını ilgilendiren ve merkezi koordinasyona aktarılması gereken teklifleri merkezi koordinasyonun gündeme getirmeleri zaruridir.
5. Yerel koordinasyon konusunda il ve ilçe sekretarya hizmetlerini yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğü ile bu yerlerde koordinasyonu sağlayan mülkî makamlara önemli görevler düşmektedir. İlgili mülkî makamlar kendilerine hiyerarşik yönden bağlı olan bu birimlerin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin koordinasyonunda ne tür zorluklarla karşılaştıkları, sorunların nelerden ibaret olduğu hususlarını bu yerlerde yapılacak koordinasyon toplantılarında çözüm yolunu tercih etmeleri, mümkün merteye mahallinde basit bir araştırma, gayret ve işbirliği ile çözülebilecek hususların doğrudan merkeze aktarılmasının ve çözüm beklenmesinin sorunu merkeze taşımaktan ibaret bir işlem olduğunu bir an için unutmamaları gerekmektedir. Mülki idarenin doğru ve istekli kişileri değiştirmeyecek biçimde bu alanda görevlendirmesi konusunda istikrar sağlanmalıdır.

6. Merkezi koordinasyonu temsil eden bakanlıkların tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili yıllık eylem plânının olması gereklidir. Son derece önemli olan bu plân, kurumun koordinasyon sistemine nasıl baktığını ve gelecekte ne gibi hedefler belirlediğini gösterir. Ayrıca, bu bakanlık içerisinde sorumlu birim ya da diğer birimlerin ve görevlilerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi açısından da rehber niteliği taşır. Her kurumun kendi özeline uygun ve uygulanabilir gerçek hedeflere odaklanarak hazırlanması gereken bu planla, aynı zamanda yerel koordinasyon makamlarının kontrolü ve takibi sağlanacak, hem de merkezi koordinasyon toplantılarına sağlıklı bir bilgi ve veri akışı ile hazırlıklı olarak gidilebilecektir. Aksi takdirde salt Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda kurulacak olan sekretaryanın toplantıdan 15 gün önce hazırlayacağı gündemle toplantılara gidilmesi, bu sistemle beklenen amacı sağlamaya dönük bir işlem olamayacaktır.
7. Merkezi ya da İl / İlçe Koordinasyonu temsil eden üyelerin sıfatları gereği buldukları kurumda oldukça yoğun ve meşgul görevleri ifa ettikleri gerçeği karşısında, bu plân ile sorumlu ünite ve sadece bu hususta görev alacak alt grup temsilcilerine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda bu birim ve kişilerin mümkün olduğu nispette görev yerlerinin değiştirilmemesi bu sistemin işleyişine dair önemli bir göstere olacaktır.
8. Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlar için Merkezi Koordinasyonda alınan tavsiye niteliğinde kararlarla ilgili olarak teşkilatların bilgilendirilmesi amacıyla genelge veya duyuru metinleri hazırlanmalı, bunlar ve koordinasyona ilişkin diğer işlemler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İnternet sitesinde özel bir bölümde yayımlanmalıdır.
9. Merkezi Koordinasyona il ve ilçelerden gelen teklifler ve konuyla ilgili istatistikler bilimsel bir yöntemle analiz edilmeli, bu doğrultuda kısa, orta ve uzun vadeli politikalar geliştirilmelidir.
10. İl koordinasyon başkanı olan vali ya da görevlendireceği vali yardımcısının ÇKK'nın 6. maddesinde sözü edilen çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olduğunun tespiti ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğüne bildirilmesi mükellefiyeti ile Kanun'un 9. maddesine göre acil korunma kararı alınması gerektiren haller çerçevesinde başlayan süreçlerde; çocuğun tedavisi, sosyal inceleme raporu hazırlanması, mekân ve personel tahsisi ile benzeri tüm hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından tüm tedbirlerin alınması sağlanmalı, bu bağlamda Sağlık Bakanlığı ve bazı üniversitelerce girişimleri başlatılan çocuk izlem merkezi ve koruma birimleri ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.

Bu görev mülki idarenin koordinasyon anlamında belki de en önemli görevlerinin başında gelmektedir. İlk adım istasyonları ya da acil koruma merkezleri olarak ifade edilebilecek bu husus, çocuğun örselenmemesi ve ilk andan itibaren koruyucu bir halka içerisinde yer almasıyla birlikte kendine olan güven duygusunun zedelenmemesi ve toplum bilincinin oluşması bakımından gerek fiziki gerekse psikolojik anlamda önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca Başbakanlığın "Sokakta Yaşayan-Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli" konulu 2005/5 sayılı genelgesinde de benzeri hususlara değinilmiş, bu genelgenin uygulanmasına yönelik olarak Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 3/8/2005 tarihli ve 2005/07 sayılı Genelgesiyle İstanbul, İzmir, Ankara, Adana gibi birçok büyük ilimizde hizmet modellerine yönelik eylem planları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu genelge uyarınca uygulanan ve hâlen uygulanmakta olan bu eylem

planlarına benzer şekilde, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının mahkemelerce ilgili kurumlara gönderilmesini müteakiben başlayan süreç ile birlikte bu kurumlar tarafından da yıllık eylem planlarının hazırlanarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

11. İl-İlçe Koordinasyon üyelerinin; çocuk hakkında yapılacak araştırmalar, tedbir kararlarının verilmesi ve uygulanması aşamasında işbirliği ve koordinasyon içerisinde hareket edilmesini sağlamak üzere gerekli önlemleri almaları, valinin ya da görevlendireceği vali yardımcısının tedbir kararının yerine getirilmesinde koordinasyona ilişkin emir ve talepleri ile toplantıda alınan kararları uygulamaları, sistemin işleyişi açısından önemlidir. Bu kararlar, emir ve talepler ancak sekreteryanın düzenli bir şekilde işlemesiyle ve hayata geçirilmesiyle uygulanır.
12. Üniversitelerin çocuk koruma sisteminde değerlendirilmesi ve ilgili bilim insanlarının il koordinasyon sistemi içerisinde yer alabilmeleri sağlanmalıdır.
13. Yerel yönetimlerin görevlerine işlerlik kazandırılmalıdır.
14. Tedbirleri uygulayacak kurumların kolluk makamları ile ilişkisinin çerçevesi belirlenmelidir.

Esasen, belirtilen ve birçoğu halen de devam eden tüm bu sorunlar Çocuk Koruma Kanunu'nun kabulünden itibaren ortaya çıkmış ve sorun alanlarının stratejik bir bakış açısıyla ele alınıp giderilmesi için 2008 yılında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi" projesi çerçevesinde Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın koordinasyonu ve UNICEF'in teknik desteğiyle "Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi"nin çalışmalarına başlanmıştır. Geliştirilen model, Bursa'da pilot olarak uygulanmaya başlanmış, proje kapsamında hazırlanan çıktılar 27 Ocak 2011 tarihli Merkezi Koordinasyon toplantısında son değişiklikleriyle onaylanmış ve strateji belgesi olarak basılmıştır. 2011 yılında kabul edilen 633 sayılı KHK ile koordinasyon görevinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na geçmesi ile strateji belgesinin geliştirilmesi ve uygulama planlarının yapılması görevi de Adalet Bakanlığı tarafından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmiştir.

Strateji Belgesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından "Çocuklar için Adalet" projesi kapsamında gözden geçirilmiş ve farklı kurumlarca uygulama planları hazırlanmıştır. Strateji Belgesi'nin ve Uygulama Planlarının, Merkezi Koordinasyon onayını takiben 2014 – 2019 yıllarını kapsayacak şekilde yürürlüğe girmesi planlanmaktadır.

Çocuk Koruma sisteminin ana karar vericisi olan yargı mensuplarının bu gelişmeleri takip etmesi ve il düzeyinde uygulamasını izlemesi önem taşımaktadır. Zira, yukarıda da belirtildiği üzere çocuk adalet sisteminin adli ve idari boyutuyla bir bütün olarak anlaşılması ve tüm uygulamalarda bu bakış açısının korunması önemlidir. Bu doğrultuda aşağıda ayrıca ASPB tarafından hizmetlerin koordinasyonu için geliştirilen yeni modele ve tüm kararların UYAP'la uyumlu biçimde dijital platform üzerinden takibini sağlayacak olan Tedbir Kararları Bilgi Sistemine (TKBS) ilişkin bilgilere yer verilecektir.

İl ve İlçe Koordinasyon Sekreteryası ve Görevleri

Yukarıdaki gelişmelerin yanı sıra, koordinasyon işleyişinin iyileştirilmesi amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan "Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerin Yerine Getirilmesi Amacıyla Kurulan Merkezi, İl ve İlçe Koordinasyonların Çalışma, Usûl ve Esasları Yönergesi" Temmuz 2013 itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Bu Yönerge'nin temel özelliği, il ve merkezi düzeydeki koordinasyon faaliyetlerine ilişkin detaylı bir model geliştirmesidir. Buna göre Yönerge kapsamında her ilde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin koordinasyonu ve izlenmesinden sorumlu bir sekreteryaya birimi kurulacaktır.

İl koordinasyon sekreteryası modeli, bu alanda yaşanan sorunlar dikkate alınarak geliştirilmiş ve ilk olarak 2009 yılından itibaren Bursa'da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu hizmetin ASPB'ye devri ile birlikte, model revize edilerek hem Strateji Belgesi'ne yansıtılmış hem de ASPB tarafından Yönerge içerisinde detaylandırılmıştır.

İl koordinasyon sekreteryasının temel işlevi, il/ilçede yürütülmekte olan KDT kararlarının takibi, sorunların tespiti, ulaşılabilir hizmetlerin belirlenmesi ve haritalandırılması, bu hizmetlere ulaşım ve yeni hizmetlerin üretilmesi konusunda stratejiler geliştirilmesi, konuya ilişkin bilgilerin il/ilçe koordinasyona iletilmesi ve böylelikle çocuk koruma sistemi için çok önemli olan kurumlar arası koordinasyonun daha iyi bir biçimde hayata geçirilmesinin sağlanmasıdır.

İl koordinasyon sekreteryası, büyükşehir belediyesi olan illerde valilik içerisinde, büyükşehir olmayan illerde il müdürlüğü bünyesinde, il müdürünün teklifi, vali yardımcısının uygun görüşü ve valilik onayı ile kurulur. İlçe koordinasyon sekreteryası, kaymakamın uygun gördüğü yerde, ilçe müdürünün teklifi ve kaymakamlık onayı ile kurulur, ilçe müdürlükleri olmayan ilçelerde kaymakamın uygun gördüğü diğer kamu kurum ve kuruluşlarından birinin ilçe müdürünün teklifi ve kaymakamlık onayı ile kurulur.

İl koordinasyon sekreteryaya sorumlusu ve gerek görülmesi halinde sosyal çalışma görevlileri ve diğer görevlilerden oluşur. İl koordinasyon sekreteryaya sorumlusu Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü'nün teklifi, ilgili vali yardımcısının uygun görüşü ve valinin onayı ile görevlendirilir. İl koordinasyon sekreteryalarının yönetiminden sorumludur ve il müdürüne bağlı olarak çalışır.

İl koordinasyon sekreteryasının yürüteceği görevlerden bazıları şunlardır:

- Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlardan gelen önerileri dikkate alarak toplantı gündemini hazırlar ve on beş gün öncesinden toplantıya katılacaklara bildirir.
- Tedbir kararlarını uygulayan kurum ve kuruluşların yapısını, özelliklerinin tespit edilmesini ve konuya ilişkin mahkemelerin bilgilendirilmesini sağlar.
- İl koordinasyon kararı ile kurulacak çalışma gruplarının faaliyetlerine ilişkin yazışma ve organizasyonları gerçekleştirir.
- Mahkemelerden ve tedbiri uygulamakla yükümlü kurumlardan gelen elektronik kayıtlar ile sağlanan tedbir kararlarına yönelik veri tabanının takibini yapar. İl koordinasyonda değerlendirilen vakaların istatistiksel analizini yapar ve il risk haritalarının çıkarılmasını takip eder.
- Çocuğun yüksek yararı için önleme ve erken müdahale mekanizmalarının kurulmasına ilişkin çalışma ve projeleri takip eder, buna ilişkin raporları hazırlar. İlin güçlü yanları ve ihtiyaçları analiz edilerek kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken çalışmaları içeren planları ve uygulama raporlarını düzenli olarak merkezi koordinasyona gönderir.
- Çocuk koruma alanındaki hizmetlerin yürütülmesini izler.

- Koruyucu ve önleyici tedbirlerin uygulanmasında yaşanan sorunları tespit eder, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini uygulamaya koyar.
- Merkez teşkilatlarınca çözülmesi gereken sorunlar hakkında merkezi koordinasyonu bilgilendirir. İlçelerde ise koordinasyon aynı esaslar çerçevesinde Yönerge’de gösterilen şekilde gerçekleştirilir.

Tedbir Kararları Bilgi Sistemi (TKBS)

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına ilişkin bugüne kadar yaşanan problemlerden birisi de alınan tedbir kararlarının belirli hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde etkili bir şekilde takip edilemiyor olmasıdır. TKBS, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı’nca “Çocuklar için Adalet” projesi kapsamında geliştirilen ve Türkiye’de çocuk koruma sisteminin hayati bir kısmını oluşturan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının etkinlik ve verimliliğini arttırmaya yönelik gerçekleştirilen önemli bir yazılım çalışmasıdır.

Bu yazılım çerçevesinde oluşturulacak siber platform üzerinden, tedbir kararını veren hâkimlerin, bu tedbir kararına ilişkin uygulamayı yapacak kurum yöneticilerinin, illerde oluşturulan koordinasyon sekreteryelerinin, tedbir kararlarını bizzat uygulayacak olan uzmanların ve Merkezi Koordinasyon Sekreteryesinin bir araya getirilmesi, alınan tedbir kararların daha etkin bir şekilde izlenebilmesi ve belirli amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilebilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede TKBS 81 il ve bağlı ilçeler bünyesindeki ilgili mahkemelerce verilen tedbir kararlarının, paydaş kurum ve kuruluşlar tarafından alan uygulamalarının durum, düzey ve sonuç bilgilerinin takip ve tetkiklerinin yapılması amacıyla yönelik olarak dizayn edilmektedir.

Bunun yanında TKBS, ÇKK uyarınca verilen tedbir kararlarının uygulanmasında hazırlanması gereken Uygulama Planları ile üçer aylık dönemler halinde kararı veren mahkemelere iletilmesi gereken İzleme Raporlarına ilişkin olarak da dijital ortamda doldurulacak bir şablon içerecek, bu planların ve raporların da düzenli olarak izlenebilmesine ve analizine imkân tanıyacaktır.

TKBS, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın (ASPB) daha evvel ilgili kurum temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalıştaylar ve ikili görüşmelere dayalı olarak yapılan analizler çerçevesinde ASPB Bilgi İşlem Dairesi tarafından geliştirilmiş ve deneme ekranları oluşturulmuştur. Buna göre bir mahkemenin verdiği tedbir kararı UYAP üzerinden TKBS’ye aktarılacak ve sırasıyla; tedbir kararını uygulayacak kurum yetkilisine (İl ve Merkezi Koordinasyon Sekreteryalrı ile birlikte) ve kurum yetkilisi tarafından atanacak uygulamacı uzmana gönderilecektir. Sonrasında ise, ilgili uzmanın TKBS üzerinden bir uygulama planı hazırlayarak yine aynı sıra ile mahkemeye ilemesi ve sonrasında da üçer aylık dönemler halinde izleme raporları hazırlayarak göndermesi gerekmektedir.

Şu an halen test aşamasında olan TKBS’nin 2014 yılı içerisinde aktif hale gelmesi ve kullanılması planlanmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ve altı çizilen sorun alanları ve yaşanan gelişmeler koordinasyon üyesi kurum personeli arasında tam bir ekip çalışması ve vaka yönetimi anlayışının bulunması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu itibarla aşağıda, bu anlayışın oluşmasına yol göstereceği umularak, ekip çalışmasının konusunda birtakım bilgilere yer verilmektedir.

Çocuk Adalet Sisteminde İşbirliği ve Ekip Çalışması

Çocuk adalet sistemi içerisinde çalışanların, bu sistem içerisindeki rolleri ve sorumlulukları bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. Çocuk adalet sisteminde çalışma süreci de, süreç haritaları da bunu göstermektedir. Her bir meslek elemanının çocuk adalet sisteminde birbirinden farklı ama birbiri ile doğrudan bağlantılı rolü ve görevleri bulunmaktadır. Bu nedenle çocuk adalet sistemi çalışanlarının ortak bir bakış açısına sahip olmaları, bazı temel ilkeleri benimsemeleri beklenir.

Birden fazla kurumun ve mesleğin aynı alanda sorumluluğunun olduğu durumlarda iyi işleyen bir mekanizmadan söz edilebilmesi için etkili ve verimli bir işbirliği ve eşgüdüm gerekmektedir. Bu eşgüdümün en önemli unsurlarından biri, her bir meslek elemanının ve kurumun konuya aynı tutumla yaklaşabilmeleridir. Bu elbette ki mesleki farklılıkları göz ardı etmez ancak temel yaklaşımda ortak bir anlayış gerektirir.

Etkili bir eşgüdüm ve işbirliği için, bunun önündeki engellerin farkında olmak ve bu engelleri aşmaya yönelik stratejiler geliştirmek gerekir.

Çocuk adalet mekanizması çalışanları, kolluk görevlisi, savcı, hakim, avukat, sosyal çalışma görevlisi, denetimli serbestlik görevlisi, adli tıp uzmanından oluşan ve korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasını hedefleyen bir ekiptir.

Bu ekibin çalışması sırasında karşılaştığı güçlükler aslında dünyanın her yerinde karşılaşılan güçlüklerden farklı değildir.

Ekip çalışması, ihtiyaç duyulan bilgi ve enerjinin paylaşılmasını sağlar. Bu da çocuk adalet sisteminde en çok ihtiyaç duyulan şeylerden biridir. Çocuk için adalet onun ihtiyacını doğru tespit edecek kadar sağlam, gecikmeye mahal vermeyecek kadar da hızlı işlemelidir. Bu da sorumluluğunu bilen ve zamanında yerine getiren farklı meslek elemanlarının mükemmel bir uyum içerisinde çalışmasını zorunlu kılar.

Ekip çalışması önündeki engeller, başarılı bir mekanizma için yapılması gerekenler konusunda da yol gösterici niteliktedir. Mesleki taassupların aşılması, farklı mesleklerin rol ve sorumluluklarına saygı duyulması ve bütün çalışanların birbirine güvenmesi, ortak hedefi bilme ve buna inanma, ekibin temel özellikleri içerisinde olmalıdır.

Son cümle olarak, çocuk adalet sisteminde etkili çalışma ile iletişim ve işbirliğinin, bu çalışmanın temel dayanakları olduğunu akıldan çıkartmamakta, buna ilişkin yapı ve uygulama geliştirmenin de yaşamsal öneme sahip olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, B. Y. ve ACAR, H. (2002) "Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar." Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Cilt: 13, Sayı: 1: 29-35.
- Ashman, K. K. ve ZASTROW, C. (1999) Understanding Human Behavior and the Social Environment. Chicago, Nelson Hall Publishers, 1990.
- Ashman, K. K. ve HULL, H.G. (1999) Understanding Generalist Practice, Chicago, Nelson Hall Publishers.

- Bertalanffy, V. L. (2004) Ecological Systems Approach, [internet] Bağlı Bulunduğu İnternet Adresi; <http://www.users.globalnet.co.uk/~ebstudy/strategy/ecosys.htm>, 27 Nisan 2004.
- Butler, S. (1996) Substance Misuse and the Social Work Ethos. *Journal of Substance Misuse*. 1, Volume: 62, Number: 2: 46-53.
- Bükler, H. ve Gültekin, S. (2013) Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Eğitimi Eğitici El Kitabı, UNICEF ve ASPB Ortak Yayını, Ankara.
- Compton, B. R. ve Galaway, B. (1979) *Social Work Processes*, USA, The Dorsey Press.
- Danış, Z. (2006) “Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı”. *Aile ve Toplum Eğitimi, Kültür ve Araştırma Dergisi*; Yıl: 8, Cilt: 3, Sayı: 9. TC, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını
- Kornblum, W. ve Julian, J. (2001). *Social Problems*, Prentice Hall, Tenth Edition, New Jersey.
- Miley, K.K., O’ Melia, M., Dubois, B.L. (1998) *Generalist Social Work Practice–An Empowering Approach*.UK, Allynand Bacon.
- Payne, M. (1997) *Modern Social Work Theory*, Jo Campling (Ed.), Great Britain, Macmillan Press Ltd.
- Toikko, T. (1999) “Sociological and Psychological Discourses in Social Casework During the 1920s”. *Families in Society*, Volume: 80, Number: 4, July-August: 351-358.
- Turan, N. (1999) *Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler için Sosyal Hizmet*, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1978) *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ankara: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Okuma Önerileri

- Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi 2011 - 2015, Adalet Bakanlığı ve UNICEF (Ortak Yayın), Ankara, 2011.
- Baykara Acar, Y., Kırımsoy, E., Koman, E., Karagöz, D. (2012). “Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu (Araştırma Raporu)”. *Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi. İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezi (Ortak Yayın)*, Ankara. s. 21-100.
- İrtiş, V. (2012). “Çocuk Mahkemelerinde Görev Yapan Yargıçların Tecrübeleri Üzerinden Türkiye’de Çocuk ve Genç Adalet Sistemi,” *Uluslararası Çocuk Adaleti Sempozyumuna Sunulan Bildiri*, Ankara, 5-7 Aralık 2012.
- SABEV (2011). *Suçta Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar* (Ed. Süleyman Hançerli, Bilal Sevinç, Cüneyt Öner, Muzaffer Cihad Öner). *Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) Yayınları*: 35, Ankara

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE İŞLEYİŞ VE USULLER

3.1

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE HÂKİM OLAN İLKELER¹

Çocuğa özgü adli alanı ifade eden çocuk adalet sisteminin temel fikir ve amacı; adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, özel durumlarına uygun muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarıdır. Modern çocuk adalet sistemlerinde, bu amaçların tam olarak hayata geçirilebilmesi için sosyal hizmetlerden, psikolojiye, eğitim bilimlerinden tıp alanına kadar uzanan geniş bir bilimsel ve kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuğa özgü adalet sisteminin önemi ve gerekliliği, birçok uluslararası sözleşmede vurgulanmıştır. Örneğin, Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 40/3'te, taraf devletlerin, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecekleri öngörülmüştür. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.14/4'te ise, çocukların yargılanmasında, çocukların yaşlarını göz önüne alan ve onların rehabilite edilmelerini destekleyen bir yargılama usulü izlenmesinin gerekliliği belirtilmektedir. Söz konusu sözleşmelerde yetişkinler için öngörülen adalet sisteminden farklı, çocuklara özgü bir adalet yaklaşımı benimsenmekte, bir başka deyişle çocuklar için özel bir statü öngörülmektedir.

3.1.1

Temel Bilgiler

Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuk adalet sisteminin her aşamasında ve tüm düzeylerde uygulanabilecek bazı temel ilkeler öngörülmüştür ki bu ilkeler kapsayıcı (şemsiye) ilkeler olarak adlandırılır. Bu ilkeler; çocuk suçluluğuna yönelik mevzuatın 18 yaşın altındaki herkese uygulanması, ayrımcılık yapmama (ÇHS m.2), çocuk suçluluğuna ilişkin her politika

¹ Bu kısmın tamamı Prof. Dr. Handan Yokuş Sevük'ün yayınlanmak üzere olan Çocuk Ceza Hukuku kitabından alınmış olup, atıflar doğrudan yazara yapılmalıdır.

ve faaliyette çocuğun üstün yararının gözetilmesi (ÇHS m.3), çocukların özgürlüklerinin kısıtlanmasının son çare olması (ÇHS m.37-b), çocuklara yapılan muamelede çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmesidir (ÇHS m.40).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası belgeler doğrultusunda Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde de çocuğun haklarının korunması amacıyla çocuk adalet sisteminde göz önüne alınacak temel ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar;

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması.

3.1.2

Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi

Çocuklar, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulamaz (ÇHS m. 2). ÇHS'nin 2. maddesinde güvence altına alınan ayrımcılık yasağı, ÇHS'nin 37. ve 40. maddelerinde koruma altına alınan temel çocuk adaleti ilkelerinin yanında, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindedir.

Çocuk adalet sistemiyle karşı karşıya kalan, kanunla ilişki içindeki tüm çocuklara bu bağlamda suça sürüklenen çocuklara, ayırım gözetmeksizin eşit muamele edilmesini sağlamak için gerekli tüm tedbirler alınmalıdır (ÇHS m.2; Havana Kuralları 4; Avrupa Konseyi

Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-D). Sokak çocukları; ırksal, etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup çocuklar; yerli halktan olan çocuklar; kız çocuklar; engelli çocuklar ve tekrar tekrar kanunla ilişkiye giren çocuklar gibi savunmasız çocuk gruplarını ilgilendiren ve tutarlı bir politikanın eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilen fiili (de facto) ayrımcılık ve eşitsizliklere özellikle dikkat edilmelidir. Bu anlamda, çocuk adaletinin idaresinde yer alan tüm profesyonellerin eğitilmesi ve suça sürüklenen çocuklara eşit muameleyi arttıran ve tazminat, telafi ve düzeltme olanakları sunan kural, yönetmelik veya protokollerin oluşturulması gerekir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4a).

Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde bir temel ilke olarak benimsenen “çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutmama” ilkesi, çocuk adalet sistemine esas teşkil etmektedir.

3.1.3

Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3/1. maddesinde, mahkemelerce yapılan ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yararının temel düşünce olduğu vurgulanmıştır. Çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun yüksek yararının korunması, ceza hukukunun geleneksel amaçlarının (bastırma/cezalandırma) yerine, suça sürüklenen çocuk söz konusu olduğunda rehabilitasyonun ve onarıcı adaletin tercih edilmesi anlamındadır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4b). Çocuğun yüksek yararı, çocuğun onur, özgürlük ve eşit muamele gibi birçok hakkına saygı duyulmasını gerektirir Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri, III-B). Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-b, g).

3.1.4

Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi

Çocuk adalet sistemi içinde suça sürüklenen çocuğa, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele etme ve durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindedir (ÇHS m.40/1). Bu ilkeler, çocuğun kollukla ilk temasından başlayarak çocuk adalet sistemindeki tüm süreç boyunca uygulanmalı, gözlenmeli ve saygı gösterilmelidir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4e).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinin 1. paragrafında, çocukların özel ihtimam ve yardım görme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ile çocuk hakkında kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-g, h).

3.1.5

Adil Yargılama İlkesi

Adil yargılama ilkesi, ceza muhakemesinin tamamına, dolayısıyla ceza muhakemesinin gerek soruşturma gerekse kovuşturma evrelerine hakim olan bir ilkedir. Çocukların muhakemesinde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi bir ilke olarak kabul edilerek (ÇKK m.4/1-f), çocuğun adalet sistemi içinde olabildiğince kısa süre kalması sağlanmakta, adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesi önlenmektedir. Makul sürede yargılanma, savunma, çocuk mahkemelerinde yargılanma hakları ve masumiyet karinesi bu ilkenin kapsamındadır (ÇHS m.40/2-b).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40/2-b'de güvence altına alınan adil yargılama kapsamındaki bu hak ve teminatların uygun ve etkili bir şekilde uygulanması, çocuk adaletinin icrasında yer alan kişilerin niteliğine bağlıdır. Bu bağlamda polis memurları, savcılar, çocuğun yasal veya diğer temsilcileri, hakimler, denetimli serbestlik görevlileri, sosyal çalışma görevlileri gibi tüm bu profesyonellerin eğitimi büyük önem taşır. Bu profesyoneller bir çocuğun ve daha da önemlisi bir ergenin fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimi hakkında ve engelli çocuklar, yerinden olmuş çocuklar, sokak çocukları, mülteci veya sığınmacı çocuklar ve ırksal, etnik, dini, dilsel veya diğer azınlıklara mensup çocuklar gibi en savunmasız konumda olan çocukların özel ihtiyaçları hakkında iyi düzeyde bilgiye sahip olmalıdır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4, para. 23). Ancak bu takdirde çocukların haklarını ve üstün yararını gözetilen adil bir yargılama gerçekleştirilebilir.

3.1.6

Gizlilik İlkesi

Çocuğun lekelenmesini önlemek, çocuğun toplumla bütünleşmesinin önünde engel oluşturmamak için, çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun özel hayatına saygı ile onun ve itibarının korunması hususuna özen gösterilmelidir. Nitekim ÇHS'nin 16. maddesinde çocuğun özel yaşantının korunması hakkı güvence altına alınmasına rağmen, ÇHS m.40/2-b(vii)'de ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı olduğu ayrıca vurgulanmıştır. "Kovuşturmanın her aşamasında" ifadesi, kollukla olan ilk irtibattan başlayarak, örneğin bilgi ve kimlik talebi gibi, yetkili bir otorite tarafından verilecek nihai karara veya gözetim, nezaretten ya da özgürlükten yoksunluktan salıverilmeye kadar kovuşturmanın tüm aşamalarını içerir. Bu bağlamda amaç, damgalama süreciyle ortaya çıkacak zarardan kaçınmaktır. Bu husus BM Çocuk Hakları Komitesinin 2007/10 no.lu "Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları"na ilişkin genel görüşünde de vurgulanmıştır.

Çocuğun lekelenmemesi için, çocukla ilgili tüm işlemlerin gizlilik içinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Suça sürüklenen çocukların kayıtları kesinlikle gizli tutulmalı ve üçüncü kişilerin bilgisine kapalı olmalıdır. Suça sürüklenen çocuğa ilişkin kayıtlar, aynı suça sürüklenen çocuğu ilgilendiren daha sonraki davalarda, yetişkin kovuşturmalarında veya gelecekte verilecek hükümlerin ağırlaştırılmasında kullanılmamalıdır (Pekin Kuralları, Kural 21.1 ve 21.2; BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4-D, para. 23).

Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınır (ÇKK m.4/1-1). Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulur. Yazışmalar gizlilik ilkesine uygun bir şekilde gerçekleştirilir (ÇKKKDTY m.26). Sosyal inceleme raporları gizli olup, amacı dışında kullanılamaz (ÇKKY m.18/1-e; m.22/1). Sosyal inceleme raporları, denetim planı ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse, bunların incelenmesi çocuk ve avukatı hariç kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK m. 41/2). Çocukların yakalanması, gözaltına alınması ve ifadesine ilişkin işlemlerde de gizlilik esas olup, çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur (YGİY m.19/7).

11.09.1987 doğumlu olup, suç tarihi itibarıyla 17 yaşında bulunan sanık H.P. hakkında 28.09.2004 tarihinde işlediği iddia olunan yağma suçundan 765 sayılı TCY'nın 495/1, 522 ve 55/3. maddeleri uyarınca cezalandırılması istemiyle İzmir Çocuk Mahkemesine kamu davası açıldığı,

İzmir Çocuk Mahkemesince, sanığın savunmasının alındığı ve şikayetçinin dinlendiği 10.03.2005 ve 07.04.2005 tarihli oturumların Anayasasının 90 ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine dayanılarak kapalı yapıldığı,

5271 sayılı CYY ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasası yürürlüğe girdikten sonra 20.07.2005 ve 31.10.2005 tarihlerinde kapalı yapılan oturumlar sonucunda dosyanın Çocuk Ağır Ceza Mahkemesine devrine karar verildiği, İzmir 2. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesince 07.12.2005 tarihli oturumun da kapalı yapıldığı,

27.03.2006 tarihinde açık yapılan oturum sonucunda sanığın mahkumiyetine karar verildiği, hükmün sanık müdafii tarafından temyiz edildiği, Özel Dairece direnmeye konu bozma kararının verildiği,

Anlaşılmaktadır.

Anayasamızın 141. maddesinde "mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır" ifadesiyle, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak duruşmaların açık yapılması gerekliliği hükme bağlanmıştır. Yargılamanın aleniliği ilkesi ceza yargılamasının temelini oluşturan ilkelerden birisi olmakla birlikte, bu ilke mutlak ve istisnasız değildir.

Yargılamanın aleniliği ilkesi, gizli yargılamaların sakıncalarını gidermeyi, mahkeme kararlarına güveni sağlamayı ve adil bir yargılamayı güvence altına almayı amaçlarken, aleniyet ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılık ise suça sürüklenen çocuğu korumayı amaçlamaktadır.

Uyuşmazlığın konusunu oluşturan 1412 sayılı CYUY'nın "Mecburi gizlilik" başlıklı 375. maddesi; "On beş yaşını henüz bitirmemiş olan çocuklara ait duruşma mutlaka gizli olur. Hüküm dahi gizli tefhim olunur" şeklinde iken,

5271 sayılı CYY'nın "Zorunlu kapalılık" başlıklı 185. maddesi; "Sanık onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır" şeklinde düzenlenmiş ve alenilik ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılığın uygulama alanı suça sürüklenen çocuklar lehine genişletilmiştir.

CYY'nın 185. madde gerekçesinde; "küçük yaşta çocuklara ait yargılamanın aleni olması bunların fikir ve muhakemeleri ve intikalleri üzerinde çok fena tesirler husule getirebilir" denilmek suretiyle, zorunlu kapalılığın amacının alenilik ilkesinin ihlali olmayıp, suça sürüklenen çocuğu korumak olduğu açıkça ifade edilmiştir.

01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Yargılama Yasası ile 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasasında, gerek taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler, gerekse yargılama yasalarının bireyi ve çocuğu koruma siyasetinin bir sonucu olarak, suça sürüklenen çocukları koruma altına alan pek çok hükme yer verilmiştir. Bu kapsamda yasa koyucu 1412 sayılı CYUY'da 15 yaşından küçük sanıklar için öngörülen zorunlu kapalılık uygulamasını genişleterek, CYY'nın 185. maddesinde 18 yaşından küçük sanıklar için zorunlu kapalılık sistemini benimsemiştir.

Bu bilgiler ışığında uyumsuzluk konusu değerlendirildiğinde;

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin birinci maddesinde; "18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu" ve sözleşmenin 40. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendinde ise; "suça sürüklenen çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine saygı gösterilmesi hakkına sahip bulunduğu" şeklinde yer alan düzenlemelere 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CYY ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasalarında yer verilmesi ve suça sürüklenen çocukları korumaya yönelik olarak alenilik ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılık uygulamasının suça sürüklenen çocuklardan yalnızca 12-15 yaş grubunda bulunanları değil, 15-18 yaş grubunda bulunanlarda dahil olmak üzere tümünü kapsayacak şekilde genişletilmesi karşısında, yerel mahkemenin yapmış olduğu uygulamanın sonradan yürürlüğe giren yasal düzenlemelere uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, yerel mahkeme direnme hükmünün isabetli olduğuna ve dosyanın esastan incelenmek üzere Özel Daireye gönderilmesine karar verilmelidir.

Y. CGK. 28.02.2012 gün, 2011/6-331 E., 2012/69 K. Sayılı

Ceza muhakemesinin kovuşturma evresinde de gizlilik ilkesi geçerlidir. Çocukların duruşmaları kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK m.185/1). Kovuşturma sırasında 18 yaşını doldurmuş çocuklar hakkında yargılama açık yapılır, hüküm de açık tefhim edilir (ÇÇKY m.13/2).

"Sanık N.K.'in yaşının küçük olması nedeniyle hakkındaki soruşturma evrakı tefrik edilerek hürriyeti tahdit ve yağma suçlarından cezalandırılması istemiyle ayrı olarak dava açılmış, ancak Yerel Mahkemeye diğer sanıklar hakkında aynı suçtan açılan dava ile bu dava birleştirilerek, davalar birlikte görülmüştür. 28.07.2005 tarihinde yapılan ilk oturumda, sanık N. K.'in suç tarihinde 18 yaşından küçük olması nedeniyle duruşmanın gizli yapılmasına ilişkin ara kararı verilmiş ve duruşmaya devam edilerek iddianameler okunmak suretiyle 4 sanığın sorguları yapılarak, yakınan dinlenmişlerdir. Takip eden oturumlarda, duruşmanın gizli yapılması hususunda alınan ara kararı kaldırılmadığı halde, duruşmanın açık olarak yapıldığı hususu tutanaklara yazılmıştır. Sanık N.K., dosya içerisinde bulunan nüfus kayıt örneğine göre 25.06.1987 doğumlu olup, Yerel Mahkemeye gizlilik kararının verildiği ilk oturumda 18 yaşını bitirmiş durumdadır. Yasal koşulları bulunmadığı halde duruşmanın gizli yapılması ve sanıkların sorgu ve savunmalarının gizli oturumda alınması, 5320 sayılı Yasanın 8. maddesi uyarınca halen yürürlükte bulunan 1412 sayılı CYUY'nın 308/6. maddesi uyarınca yasaya mutlak aykırı davranılan hallerdendir. Nitekim yerleşmiş yargısal kararlarda da bu husus vurgulanarak mutlak bozma nedeni olarak kabul edilmiştir. Koşulları bulunmadığı halde yargılamanın gizli yapılması 5271 sayılı CMY'nın 182 ve 185. maddelerine aykırıdır."

YCGK, 27.02.2007, 2007/6-40 E., 2007/50 K.

3.1.7

Çocukların Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi

Görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuk, hakkındaki her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Çocuğu etkileyen adli veya idari bir süreçte onun ya doğrudan doğruya veya temsilcisi veya uygun bir makam yolu ile dinlenmesi fırsatı sağlanmalıdır (ÇHS m.12). Çocuğun dinlenmesi ile yetinilmeyip kararlar oluşturulurken istek ve görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece çocuğun hakkında alınacak kararlara katılımı sağlanır.

Çocuğun karar sürecine katılımının sağlanması için ise bilgilendirilmesi gerekir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-A; ÇKK m.4/1-

a,d). Suça sürüklenen çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar vermeden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır (ÇKK m.13/2). Çocuğun adalet sisteminde yanında bulunan sosyal çalışma görevlisi, görevini yaparken çocuğun katılım hakkına saygı göstermek ve kendi görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine veya yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun kendisi ile ilgili olarak alınacak kararlara katılımını sağlamakla yükümlüdür (ÇKKY m.18/1-d).

3.1.8

Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi

Suça sürüklenen çocuklara yapılan muamelede, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmelidir (ÇHS m.40). Bu bakımdan suça sürüklenen çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakları dikkate alınarak, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesini destekleyecek nitelikte kararlar verilmeli ve uygulanmalıdır (ÇKK m. 4/1-a, h). Bu bağlamda gerek korunma ihtiyacı içinde olan gerekse suça sürüklenen çocuk bakımından alınacak kararların uygunluğu ve yerine getirilmesinde sosyal incelemenin yaptırılması, çocuk adalet sisteminin vazgeçilmez unsurudur. Suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır (ÇKK m.35/1). Pekin Kuralları, m.16.1'de belirtildiği üzere çocuk hakkında alınacak bir karardan önce sosyal incelemenin yapılması esas olmalıdır. Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması halinde, gerekçesinin kararda gösterileceğine ilişkin ÇKK m.35/3 hükmü ve ÇKK'nın uygulanmasında temel ilke olarak benimsenen çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi ve çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri dikkate alındığında sosyal inceleme yaptırılması zorunluluk olarak anlaşılmalıdır. Çocuk hakkında alınacak kararın çocuğun özelliklerine ve gereksinimlerine uygun olabilmesi için psikoloji, sosyoloji, tıp gibi diğer bilim dallarından yararlanılması gerektiği gibi, kararların uygulanmasında çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları (ÇKK m. 4/1-e) gereklidir.

Çocuk hakkında verilecek kararlardan yaptırım söz konusu olduğunda, çocuğun toplumla bütünleşmesi hususu dikkate alınmalı, çocuğun toplum içinde iyileştirilmesi tercih edilmelidir.

3.1.9

Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi

Özgürlükten yoksun bırakma, çocuğun uyumlu gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur ve çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesini ciddi şekilde önler. Bu bakımdan uluslararası belgeler ve taraf devletler için bağlayıcı olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olmasını ve mümkün olduğunca en kısa süre olmasını öngörmektedir (ÇHS m.37-b; Havana Kuralları m. 1, 2; Pekin Kuralları m. 17.1). Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi, idam cezası ve salıverilme koşulu olmayan ömür boyu hapis cezasını da yasaklamaktadır (ÇHS m.37-a). Özgürlükten yoksun bırakma süresinin

uzunluğuna, daha erken saliverilme ihtimalini ortadan kaldırmamak koşuluyla yetkili yargı makamları tarafından karar verilir (Havana Kuralları m. 2).

Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması (ÇKK m.4/1-i), tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması (ÇKK m.4/1-j) temel ilke olarak kabul edilmiştir.

3.1.10

Ayrı Yerde Tutma İlkesi

Çocukların buldukları kurumda yetişkinlerden ayrı tutulması anlamındaki ayrı yerde tutma ilkesi, birçok uluslararası belgede özellikle vurgulanmıştır (BM Cezaevi Asgari Standard Kuralları, m.8/d, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Antlaşma, m.10/3, ÇHS, m.37, Pekin Kuralları, m.26.3; Havana Kuralları, m.29). Ancak bu ilkeye bir takım istisnalar getirilmiştir. Çocuğun kendi yüksek yararı gerektiriyorsa (ÇHS, m.37), çocuklar aynı ailenin üyeleri ise ve çocuklar için yarar sağlayacak dikkatli şekilde seçilmiş yetişkinlerle birlikte özel bir iyileştirme programının parçası olmak koşuluyla (Havana Kuralları, m.29), yetişkinlerle bir arada olabilir.

Çocuk Koruma Kanunu m.4/1- k'da "çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları" bir ilke olarak kabul edilmiştir. Gözaltına alınan çocukların, kolluğun çocuk biriminde tutulacağı, kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulması gerektiği de ÇKK m.16/1'de hüküm altına alınmıştır. Kolluk bünyesinde çocuklarla ilgili işlemlerin yürütülmesi sırasında, bunların soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır (ÇKKY m.16/2).

Çocukların haklarındaki tutuklama kararı ve hapis cezasının infazı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca, çocuk kapalı cezaevleri ve çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir (CGİK m.12, CGİK m.15). Çocuk hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırma da, ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı halinde çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilir (CGİK m.23/1-c). Çocuk hükümlülerin barındırılması sırasında çocukların yetişkinlerle kanunda sayılan haller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez (CGİK m.63/3).

3.2

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK

Bu bölümde; çocuk kavramı ile suça sürüklenen çocuğa ilişkin yargılamanın işleyişi üzerinde durulacaktır. Çocuk adalet sisteminin en temel sorunu olan ceza sorumluluğunun nasıl tespit edileceği, bu tespite dayanak oluşturan raporların asgari standartları, çocuğa özgü yargılamanın özellikleri aktarılacak ve adalet sistemi içine giren her çocuğun korunma ihtiyacının farkedilmesi üzerinde durulacaktır.

Çocuğa özgülenmiş özel bir adli alanı ifade eden çocuk adalet sisteminin temel fikir ve amacı; adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, özel durumlarına uygun bir muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarıdır. Modern çocuk adalet sistemlerinde, bu amaçların tam olarak hayata geçirilebilmesi için sosyal hizmetlerden, psikolojiye, eğitim bilimlerinden tıp alanına uzanan geniş bir bilimsel ve kurumsal bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocuğa özgü adalet sisteminin önemi ve gerekliliği, birçok uluslararası sözleşmede vurgulanmıştır. Örneğin, Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 40/3'de, taraf devletlerin, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecekleri öngörülmüştür. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.14/4'de ise, çocukların yargılanmasında, çocukların yaşlarını göz önüne alan ve onların rehabilite edilmelerini destekleyen bir yargılama usulü izlenmesinin gerekliliği belirtilmektedir. Söz konusu sözleşmelerde yetişkinler için öngörülen adalet sisteminden farklı, çocuklara özgü bir adalet yaklaşımı benimsenmekte, bir başka deyişle çocuklar için özel bir statü öngörülmektedir.

3.2.1

Çocuk Kavramı ve Suça Sürüklenen Çocuk

Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, çocuklara uygulanabilecek olan kanuna göre, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere, 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmiştir.

Pekin Kuralları yaş konusunda bir düzenleme getirmemekle birlikte, 2. maddesinde çocuğu; “mevcut hukuk sistemi içinde işleyebileceği bir suçtan ötürü, kendisine büyük insanlardan farklı davranılması gereken kişi” olarak tanımlamıştır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 6/1-c maddesi uyarınca, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Yine 5395 sayılı ÇKK'nın 3/1-a maddesi uyarınca, daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur.

Bu hükümler dikkate alındığında, kişi 18 yaşından önce ergin (reşit) olsa dahi çocuk sayılacaktır.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 11. maddesinde erginlik (reşitlik) yaşı 18 olarak kabul edilmiş, 12. maddesinde 15 yaşını doldurmuş kişinin anne ve babasının rızası ile ve mahkemenin onayı ile ergin kılınabileceği, 16 yaşını doldurmuş kişinin hâkim kararı ile

17 yaşını doldurmuş kişinin ise anne ve babasının rızası ile evlenebileceği kabul edilerek evlenmenin kişiyi ergin kılacağı belirlenmiştir. Bu durumlarda dahi ergin kılınan kişi çocuk sayılacaktır. 16 yaşında evlenmiş ve bu nedenle ergin sayılmış kişi ile 15 yaşında yargısal karar ile ergin kılınmış kişi TCK ve ÇKK'nın uygulanmasında çocuk kabul edilecektir.

Şüphelinin / sanığın nüfus kaydında yer alan yaşının gerçek yaşını göstermediğinin ileri sürülmesi veya bu yönde bir kuşkuya düşülmesi halinde gerçek yaşının tespiti ile nüfus kaydının bu yönde düzeltilmesi gerekir.

4721 sayılı TMK'nın 7/1 maddesi uyarınca resmi siciller belgeledikleri olguların doğruluğunun kanıtı olduğundan, resmi sicil durumundaki nüfus kaydı kanunda yer alan usule göre (mahkeme kararı ile) düzeltilmedikçe bu kayıta belirtilen yaş doğru kabul edilerek bu yaşa göre işlem yapılmalıdır. Nüfus kaydına göre 12 yaşından küçük olan çocuk görünüşü itibarıyla 12 yaşından büyük ise veya gerçek yaşının daha büyük olduğu başka türlü anlaşılır ise, yaşının düzeltilmesi konusunda hukuk mahkemesinde dava açılıp yaşı düzeltilmeden, hakkında ceza davası açılmaz (ÇKKY m. 5/11).

ÇKK suça sürüklenen çocuğu, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlamaktadır (ÇKK m. 3/1).

3.2.2

Ceza Sorumluluğu

3.2.2.1. Genel Olarak

Çocukların ceza sorumluluğunun tespiti çocuk adalet sisteminin en önemli konularındandır. Çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığı, ceza sorumluluğunun başlangıç yaşının saptanması, çocukluğa özgü özelliklerin ceza sorumluluğuna yönelik etkileri birbirinden önemli ve tartışmalı konulardır.

Türkiye'de çocukların ceza sorumluluğunun başlangıcı konusunda asgari yaş sınırı 12 olarak kabul edilmiştir. Bu yaş sınırı, sağır ve dilsiz çocuklar için 15'tir. Bu nedenle; 12 yaşından küçük bir çocuğun (veya 15 yaşından küçük sağır ve dilsiz çocuğun) ceza sorumluluğunun var olup olmadığı araştırılmaz. Ancak bu araştırmanın yapılmayacak olması, bu yaş grubundaki çocuklar hakkında sosyal inceleme yapılmayacağı anlamına gelmemelidir. Zira, sosyal inceleme raporu sadece ceza sorumluluğunun olup olmadığı konusunda karar vermede göz önünde bulundurulacak bir belge değildir. Bu rapor ayrıca çocuğun ihtiyacının farkedilmesi ve durumuna uygun karar verilmesi amaçlarına da hizmet eder.

15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar ile 18 yaşını doldurmuş ve fakat 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğunun var olduğu kabul edilmiştir. Bu kişilerin içinde buldukları yaş küçüklüğü veya sağır ve dilsizlik hali nedeniyle kusurluluk hallerinin diğer kişilerden daha az olduğu düşüncesi ile cezalarında bir indirimle gidilmiştir. Ancak bu yaş grubundaki çocukların veya sağır ve dilsiz çocukların akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun bulunmadığı düşünülüyor ise, 5237 sayılı TCK'nın 32. maddesi kapsamında failin ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir akıl hastalığının bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır.

12 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 15 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığı hususunun tespiti yargılamayı yapacak mahkemeye aittir (TCK m. 31/2). 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocuklar da aynı kurala tabidir (TCK, m. 33/1). Mahkeme bu görevini yaparken çocuğun ceza sorumluluğunun tespiti hususu uzmanlık ve özel bilgiyi gerektiren bir konu olduğundan bilirkişi görüşüne başvuracak, kararını da bilirkişinin görüşüne dayandıracaktır.

Hâkim, kararını verirken göz önüne almak zorunda olduğu (ÇKK, m.35) sosyal inceleme raporunu, görevlendireceği sosyal çalışma görevlisinden ister.

15 yaşını bitirip 18 yaşını tamamlamayan suça sürüklenen çocuk sanığın, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulacak sosyal inceleme raporu alınmayarak veya sosyal inceleme yaptırılmamasının gerekçesi kararda gösterilmeyerek, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. Maddesinin 1. Ve 3. Fıkrası hükümlerine uyulmaması, bozmayı gerektirmiştir.

Y.4.CD, 15.02.2012, 2010/3991 E., 2012/2862 K.

Çocuğun ceza sorumluluğunun tespiti için adli psikiyatrik değerlendirmesinin de yapılması gerekebilir. Adli psikiyatrik değerlendirme raporu, Adli Tıp Kurumu'ndan veya üniversitelerin Adli Tıp Ana Bilim Dalları'ndan istenebilir (Adli Tıp Kurumu Kanunu m.31). Zorunluluk halinde uzman hekimden de rapor alınabilir (ÇKKY m. 20/4).

3.2.2.2. Ceza Sorumluluğu Kavramı

Uluslararası Mevzuatta Ceza Sorumluluğu Kavramı

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Birleşmiş Milletler Çocuk Adaletinin Yönetimi Hakkında Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları) çocukların ceza sorumluluğunu ilgilendiren düzenlemeler içermektedir.

Sözleşme çocukların ceza sorumluluğunun belirlenmesi konusunda doğrudan bir hüküm koymamış ve kendisi asgari sorumluluk yaşı belirlememiştir. Sözleşmenin 40. maddesinde taraf devletlere ceza sorumluluğu konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyip, bu yaşın altında kalan çocukların ceza sorumluluğunun olmadığını başka bir araştırmaya gerek kalmadan kabul edilmesi ve bu çocuklar hakkında adli bir kovuşturma yapılmaksızın haklarında gerekli önlemlerin alınmasını sağlama yükümlülüğü getirmiştir.

Sözleşmede asgari yaş belirlenmemiş olmakla birlikte, ceza sorumluluğu konusunda farklı ülkelerin uygulamalarını inceleyen BM Çocuk Hakları Komitesi, 10 - 12 yaşlarını ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı olarak erken bulmuştur.

Pekin Kuralları'nda da, ceza sorumluluğu için asgari bir yaş sınırı belirtilmemekle beraber, 3. maddesinde "cezai sorumluluğunun alt sınırını belirleyen sistemler açısından, bu sınır çocuğun duygusal, zihinsel, entelektüel olgunluğa ulaştığı yaşın altında tutulmamalıdır" denilerek genel ilke ortaya konmuştur.

Ceza sorumluluğuna ilişkin asgari yaşın sınırı, tarihi, kültürel ve toplumsal nedenlerle her ülke için değişkenlik gösterdiğinden ortak bir asgari yaş sınırı kabul edilmemiştir. Çocuğun bazı ehliyetleri (evlenme, ergin olma, seçme ve seçilme gibi) kullanması için bir yaş sınırı belirlendiğine göre, ceza sorumluluğunun başladığı kabul edilen bir yaşın da belirlenmesi gerektiği benimsenmiş, hiç bir alt sınır yaşı belirlenmemesi kabul edilemez bir durum olarak öngörülmüştür.

Türk Hukukunda Ceza Sorumluluğu Kavramı

Bir kişinin işlediği bir fiil nedeniyle cezalandırılabilmesi için o fiili iradi olarak işlemesi gereklidir.

Failin kanunda suç olarak tanımlanmış tipe uygun fiili hukuka aykırı olarak işlemesi, bu fiili işlerken kusurlu bir şekilde hareket etmesi ve bu hareketini yapma konusunda ehliyete sahip olması, yani kusurlu olması gereklidir.

Failin kusurlu davranabilme yeteneğinin, bir başka deyişle isnat yeteneğinin bulunmaması halinde işlediği fiil suç olmaktan çıkmaz. Bu nedenle isnat yeteneğinin bulunup bulunmadığı, işlenen fiille ilgili değil, fiili işleyen faille ilgili bir durumdur.

5271 sayılı CMK'nın 223/3-a maddesinde yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü halinin varlığı durumunda, failin kusurunun bulunmaması nedeniyle beraat kararı değil, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu hüküm, kanunun yaş küçüklüğünü, fiili suç olmaktan çıkararak bir durum olarak değil, failin kusuru ortadan kaldıran bir neden olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Yaş küçüklüğüne ilişkin 31. madde, 5237 sayılı TCK'nın genel hükümlerini düzenleyen birinci kitabının, "ceza sorumluluğunun esasları" başlıklı ikinci kısmının, "ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler" başlıklı ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Hükümün TCK'da düzenlendiği yer göz önünde bulundurulduğunda, kanun koyucunun yaş küçüklüğünü, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir neden, isnat yeteneğini ise fiilde değil failde bulunması gereken bir unsur olarak kabul ettiği söylenebilir.

Kusur yeteneği veya isnat yeteneği; bir fiilin sorumluluğunun bir kimseye yüklenebilmesi için failde bulunması gereken niteliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.

5237 sayılı TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde yaş küçüklüğü ve ceza sorumluluğu kavramları şu şekilde açıklanmıştır:

"Kişinin, fiziksel gelişimine paralel olarak, toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği gelişmektedir. Yine bu gelişim sürecinde algılama yeteneğinin yanı sıra, ayrıca toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği de gelişmektedir.

Suç oluşturan fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir.

İzlenen suç ve ceza politikasının gereği olarak, bu gruba giren yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olmadığı normatif olarak kabul edilmiştir. Çünkü, bu çocuklar hakkında ceza yaptırımının uygulanması, cezanın özel önleme ve yeniden topluma kazandırma işlevi bakımından tamamen ters etki gösterecektir. Hatta, bu çocuklarla ilgili olarak ceza kovuşturmasına ilişkin işlemlerin yapılması, psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna sürüklenmiş olan bu çocuklarla ilgili olarak, sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabilir.

Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde bulunan on iki yaşını doldurmuş ve fakat henüz on beş yaşını tamamlamamış kişiler, genellikle işlediği fiilin bir haksızlık oluşturduğunun bilincinde olmakla beraber, bazı durumlarda fiili işlemekten kendini alıkoyamamakta ve bazı davranışlar açısından iradesine yeterince hâkim olamamaktadır. Bu nedenle, suç oluşturan bir fiili

işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş olup da henüz on beş yaşını bitirmemiş olan kişilerin, işlediği suç açısından davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olduğunun belirlenmesi hâlinde, ceza sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir.

Bu grup yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olup olmadığı, çocuk hâkimi tarafından tespit edilir. Ancak, bu belirlemeden önce, yaş küçüğünün içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce rapor hazırlanması istenir. Çocuk hâkimi, hazırlanan bu raporları, ceza sorumluluğunun belirlenmesiyle ilgili olarak yapacağı değerlendirmede dikkate alır.

Kusur yeteneği bulunmayan yaş küçüğü hakkında ceza tertibine yer olmadığına karar verilir. Ancak, bu kişiler hakkında koruyucu, eğitici ve yeniden topluma kazandırıcı nitelikte güvenlik tedbirlerine hükmedilir. Çocuk hâkimi, işlediği suç açısından ceza sorumluluğunun olduğunu kabul ettiği yaş küçüğü hakkında ise kural olarak indirilmiş cezaya hükmedecektir.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş ve fakat henüz on sekiz yaşını tamamlamamış çocuklar, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukukî anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte; bu kişilerin, davranışlarını yönlendirme yetenekleri yeterince gelişmemiş olabilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna girmiş olan çocukların, işledikleri suçlar bağlamında irade yeteneğinin zayıf olduğu normatif olarak kabul edilmiştir.

Azalmış kusur yeteneğine sahip bulunan çocuklar hakkında kural olarak indirimli cezaya hükmedilir.”

TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde anlama yeteneği “toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği” olarak, isteme yeteneği ise “toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği” olarak tanımlanmıştır.

TCK'nın 31. maddesi çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Failin akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı hususu ile bu yöndeki inceleme ve değerlendirme TCK'nın 32. maddesi kapsamında ele alınmalıdır.

TCK'nın 31. maddesi kapsamında çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı sorunu onun akıl hastalığının bulunup bulunmadığı ile sınırlı bir değerlendirme değildir. Suça sürüklenen çocuk aynı zamanda akıl hastası ise ve bu nedenle ceza sorumluluğu yok ise, TCK'nın 32. maddesine göre işlem yapmak gerekecektir. Suça sürüklenen ve 12 yaşından büyük 15 yaşından küçük olan çocuğun ceza sorumluluğunu kaldıran veya önemli ölçüde azaltan bir akıl hastalığının olmaması onun ceza sorumluluğunun var olduğunu göstermez.

CMK'nın 182. maddesinin 2. fıkrası gereğince genel ahlakın gerekli kılması nedeniyle verilen duruşmanın kapalı yapılmasına ilişkin gerekçeli karar ile hükmün açık duruşmada açıklanacağına ilişkin aynı maddenin 3. fıkrasındaki buyurucu hükme aykırı olarak, kapalı duruşmada açıklanması suretiyle duruşmanın herkese açıklığı ilkesinin ihlali ve bu suretle AİHS'nin 6/1. maddesine aykırı davranılması,

Sanının aşamalarda mağdureye yönelik eylemlerini oyun oynama, düşüncesi ile yaptığını ve suç olduğunu bilmediğini iddia etmesi karşısında, 5395 sayılı Kanun'un 35. maddesine göre sosyal çalışma görevlisinden sanığın işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı rapor alınarak algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından belirlenmesi ve sonucuna göre;

Eylem sanık tarafından gerçekleştirilmişse;

a) Algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği varsa 5237 sayılı TCK'nın 31/2. maddesine göre cezalandırılmasına,

b) Algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği yok ise ceza verilmesine yer olmadığına ve güvenlik tedbirine,

Hükmedilmesi gerekirken, Adli Tıp Kurumu'nun suça sürüklenen çocuğun TCK'nın 31. maddesinde öngörülen suçla ilgili algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin saptanması hususundaki raporuna dayanılarak hüküm kurulması kanuna aykırıdır.

Y. 14. CD. 30.04.2012, 2012/1926 E., 2012/4933 K.

Bu yaş grubunda olan ve akıl hastalığı bulunmayan çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı TCK'nın 31/2 maddesi kapsamında ele alınıp karara bağlanmalıdır. TCK'nın 31/2 maddesinin gerekçesine göre 12 - 15 yaş arasındaki çocuğun isnat yeteneğinin olup olmadığı; çocuğun içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce düzenlenecek raporlar dikkate alınarak mahkeme tarafından belirlenir.

ÇKKY'nin 20/3 maddesinde de bu hususa yer verilmiş ve "... fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir" denilerek TCK'nın da ve gerekçesinde yer alan bu husus açıklanmıştır. Mahkeme bu yöndeki kararını vermeden önce SİR almalıdır (ÇKK 35/1). Bu raporda veya mahkemenin gözlemlerinde çocuk hakkında ayrıca psikiyatrik değerlendirme yapılması gerektiği kanaati oluşur ise, adli psikiyatrik değerlendirme raporu da alınmalıdır. Böyle bir sıralama ve eleme, ceza sorumluluğu değerlendirilecek her çocuk hakkında doğrudan adli psikiyatrik değerlendirme yapılmasını önler. Nitekim Yargıtay'da bu görüştedir. Yargıtay'ın bu yöndeki bir kararı aşağıda sunulmuştur. Konuya ilişkin diğer kararlar ve açıklamalar yaş gruplarına göre ceza sorumluluğu başlığı altındadır.

TCK'nın 31/2. maddesine göre, 12-15 yaş grubunda bulunan çocuk sanığın cezai sorumluluğunun olabilmesi için işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunması gerektiği, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesine göre algılama ve yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını takdir yetkisinin mahkemeye ait olduğu, mahkemenin çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren sosyal inceleme raporu tanzim ettirebileceği, maddeye göre böyle bir sosyal inceleme yaptırılmaması halinde gerekçesinin kararda gösterileceğinin belirtildiği, Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20/4. maddesine göre de hakim gerekirse bu konuda tam kanaat sahibi olabilmesi için sosyal inceleme raporu ile birlikte adli tıp uzmanı, psikiyatrist yada zorunlu hallerde uzman hekimden görüş de alınabileceğinin hüküm altına alındığı, mevcut düzenlemelere göre, ihtiyaç halinde sosyal inceleme raporunun alınmasının esas olduğu, görüş olarak diğer hekim raporlarının da alınabileceği, ancak bu raporların bağlayıcı olmadığı, mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulacağı, algılama yeteneği ve fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını belirleme görevinin mahkemeye ait olduğu, dosyamızda da, suç tarihinde 12 yıl 10 aylık olan sanıkla ilgili, hazırlık aşamasında alınan Kocaeli Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nün 07.11.2007 tarihli raporunda sanığın eylemin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin bulunduğu belirtilmesine karşılık, yargılama aşamasında 5395 sayılı ÇKK'nın 35. maddesine göre çocuk gelişim uzmanınca düzenlenen 23.06.2008 tarihli sosyal inceleme raporunda (SİR) ise özetle, "sanığın göçebe hayatı yaşadığı, yerleşik hayata ve kültürel yapıya uzak olduğu, temel değerlerin ve davranış kurallarının aktarımının yapıldığı ilköğretim eğitiminden yoksun kaldığı, küçüğü içinde bulunduğu sosyal yapıyla bütünleşerek eylemi suç davranışı olarak görmediğinin" belirtildiği, 5395 sayılı ÇKK md. 35.

maddesine göre, algılama ve davranışları yönlendirme yeteneğini münhasıran değerlendirme yetkisine sahip olan mahkemece de sosyal inceleme raporundaki değerlendirmelerden de yararlanılarak, gerekçeli bir şekilde tartışılıp, küçüğün bu eylem yönünden sorumluluk yeteneğinin bulunmadığı sonuç ve kanaatine varılarak, yerel mahkemece küçük yaştaki suça sürüklenen çocuk hakkında CMK'nın 223/3.a maddesi gereğince "Ceza Verilmesine Yer Olmadığına" ve 5395 sayılı ÇKK 5/1a maddesindeki danışmanlık tedbirine hükmedilmesinde bir isabetsizlik görülmediğinden, tebliğnamedeki Adli Tıp İhtisas Kurulundan rapor alınması yönündeki görüşe iştirak edilmemiştir.

Y. 14. CD. 11.04.2013, 2011/9776 E., 2013/4332 K.

3.2.2.3. Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu

5237 sayılı TCK, ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespit edilmesi gereken kişileri üç grupta saymıştır. Bunlardan ilki çocuklar, ikincisi sağır ve dilsizler, üçüncüsü ise akıl hastalarıdır. Akıl hastalarının durumu bu çalışmanın konusu olmadığından ele alınmamıştır.

5237 sayılı TCK çocukları üç ayrı yaş grubunda ele almıştır. Tüm düzenlemelerde failin doldurduğu yaş esas alınmıştır. Bir kişinin bir yaşında kabul edilmesi için doğumundan itibaren bir yıllık sürenin (365 veya 366 gün) geçmesi gerekli olduğundan bir kişinin 12 yaşında kabul edilebilmesi için de doğumundan itibaren 12 yılın resmi takvime göre geçmiş olması gereklidir. Kişi, doğum gününde yeni yaşının ilk günündedir.

0 - 12 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi uyarınca fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur.

Kanun koyucu 12 yaşını doldurmamış çocukların işledikleri fiil ne olursa olsun, ne şekilde işlemiş olurlarsa olsunlar ceza sorumluluğunun olmadığını kabul etmiştir. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bir çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamaz. Bu yaş grubundaki çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir.

5237 sayılı TCK'nın 56/1 maddesi ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında uygulanacak tedbirlerin kanunla düzenleneceğini kabul etmiş; bu hüküm uyarınca düzenlenen ÇKK 11. maddesi, aynı kanunun 5. maddesinde düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının suç işleyen ancak ceza sorumluluğu olmadığı için haklarında ceza tayin edilemeyen çocuklar için güvenlik tedbiri olarak uygulanacağını hükme bağlamıştır. Buna göre, suç işleyen ancak ceza sorumluluğu bulunmadığı için hakkında ceza verilemeyen bir çocuk ile korunması gereken çocuk hakkında aynı koruyucu ve destekleyici tedbirlerin suç işleyen çocuk için yaptırım niteliğinde (güvenlik tedbiri), korunması gereken çocuk için ise koruma kararı olarak uygulanabileceği kabul edilmiştir.

12 - 15 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş ve fakat 15 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti gereklidir.

Bu tespit sonucunda fail çocuğun ceza sorumluluğunun olmadığı sonucuna varıldığında, tıpkı 12 yaşından küçük çocuklarda olduğu gibi fail hakkında yaş küçüklüğüne bağlı olarak kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza tayinine yer olmadığına hükmedilecektir. Ceza sorumluluğunun bulunduğu sonucuna varıldığında ise yaşı nedeniyle ceza sorumluluğu-

nu azaltan bir hal içinde buldukları bir başka deyişle bu sorumluluğunun yetişkinlerden ve 15 - 18 yaş grubu çocuklardan daha az olacağı kanun tarafından kabul edildiğinden daha az cezaya hükmedilecektir.

Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun var olduğunun kabul edilebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir: Çocuğun hem “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme yeteneğinin” hem de “davranışlarını yönlendirme yeteneğinin” varlığı aranır.

5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesinin birinci cümlesinde “veya” bağlacı; failde bu özelliklerin bulunmaması hali yani olumsuz durum tanımlandığından, bu özelliklerden birisinin dahi bulunmaması halinde ceza sorumluluğunun olmayacağını ifade edilebilmek için kullanılmıştır. Nitekim aynı fıkranın ikinci cümlesinde bu özelliklerin varlığı durumu ifade edilirken “ve” bağlacı kullanılmış, yine ÇKK'nın 35/1 maddesinde de bu özellikler sayılırken “ve” bağlacı kullanılmıştır. Bu nedenle; 12 - 15 yaş grubundaki çocuğun ceza sorumluluğunun var sayılabilmesi için hem “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilmesi” hem de “davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı” gereklidir. Bu özelliklerden birisinin bulunmaması halinde failin ceza sorumluluğu yok kabul edilmelidir.

Bu yaş grubundaki failin ceza sorumluluğunun var olup olmadığı konusunda karar verme yetkisi münhasıran hâkime ait olduğundan, soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının failin ceza sorumluluğunun bulunmadığı sonucuna varıp, kamu adına kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermesi mümkün değildir.

5237 sayılı TCK'nın ve ÇKK'nın kabul edilmesi ile bir bakıma 765 sayılı TCK'nın 54. maddesinin yürürlükte olduğu döneme dönülmüştür. Zira bu kanun hükümleri uyarınca; çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti görevi münhasıran hâkime verilmiş, hâkimin bu tespiti yaparken sosyal inceleme raporuna ve/veya uzman hekim raporlarına dayanabileceği, bu konuda her türlü soruşturma, araştırma ve incelemeyi yapması gerektiği kabul edilmiştir.

Adli Tıp Kurumu Diyarbakır Şube Müdürlüğü'nün 26.09.2008 tarihli raporunda suça sürüklenen çocuk M. E.'in, işlediği cinsel istismar fiilinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmediği belirtilmiş ise de, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesi ile Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20/2-3. maddesi uyarınca suça sürüklenen çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdiri yetkisinin münhasıran mahkemeye ait olduğunun ve bunun takdiri bakımından da suç tarihinde 12-15 yaş grubunda bulunan suça sürüklenen çocuk hakkında sosyal inceleme raporunun aldırıldığına anlaşılmaması ve aynı yönetmeliğin 20/4. maddesinde ise hâkimin bu konuda tam kanaat sahibi olamadığı durumlarda adli tıp uzmanı, psikiyatrist yada zorunlu hallerde uzman hekimden görüş alınacağına belirtilmesi karşısında, tebliğnamedeki bozma isteyen düşünceye iştirak edilmemiştir.

Y. 14. CD. 25.03.2013, 2011/9654 E., 2013/3216 K.

ÇKK'nın 35/1 maddesi uyarınca hâkim çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren bir inceleme yaptırmalı ve çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi yaparken bu raporu göz önünde bulundurmalıdır. Hâkim, bu değerlendirmeyi yapmak için uzmanlık isteyen bir takım bilgilere ihtiyaç duyacaktır. Böyle bir durumda hâkim CMK'nın 63/1 maddesi uyarınca çözümü uzmanlık gerektiren bir sorunla karşı karşıya olduğundan sorunun çözümünde bilirkişiye başvurmalıdır.

TCK'nın 31/2. maddesine göre, 12-15 yaş grubunda bulunan çocuk sanığın cezai sorumluluğunun olabilmesi için işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunması gerektiği, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesine göre anlama ve yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını takdir yetkisinin münhasıran mahkemeye ait olduğu, 35/1. maddesine göre mahkemenin çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren sosyal inceleme raporu tanzim ettirebileceği, bu raporun bağlayıcı olmadığı ancak mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulacağı, 35/3. maddesine göre de böyle bir sosyal inceleme yaptırılmaması halinde gerekçesinin kararda gösterileceğinin belirtildiği, suç tarihinde 12 yıl 11 aylık olan sanıkla ilgili 01.04.2008 tarihli psikiyatri uzmanı tarafından verilen raporda fiili anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunduğu belirtilmesine karşın, 5395 sayılı ÇKK'nın 35. maddesine çocuk gelişim uzmanı tarafından yapılan sosyal inceleme sonucunda düzenlenen raporda "sanığın eylemde bir suçunun olmadığı, yaptığı olayı psikiyatrik bozukluktan dolayı yaptığı, yaşadığı olaylardan ders aldığı, ilacı bitince tekrar aynı olayları yapabileceği saptanmıştır" denilmesi karşısında, raporlar arasındaki çelişkinin giderilmediği, 5395 sayılı Kanuna göre sorumluluk yeteneğini mahkemenin takdir etmesi esas olmakla birlikte ihtiyaç halinde istenecek ve değerlendirilmede dikkate alınacak raporun sosyal inceleme raporu olduğu, dosyamızda alınmış bulunan sosyal inceleme raporunda ise çocuk sanığın sorumluluk yeteneğinin bulunmadığının belirtildiği, mahkemece ihtiyaç duyulması nedeniyle alınan rapordaki tespitte rağmen neden bu rapora itibar edilmediğini gösteren herhangi bir gerekçe bulunmadığı ve bu rapora itibar edilmeme gerekçesinin tartışılmadığı anlaşıldığından, yerinde görülen psikiyatri uzmanı raporuna itibar gerekçelerinin tartışılması, tereddüt halinde daha ayrıntılı bir sosyal inceleme raporu alınarak sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerektiği halde, eksik araştırma ile hükme varılması kanuna aykırıdır.

Y. 14. CD. 20.03.2013, 2011/11299 E., 2013/3042 K.

ÇKK'nın 35. maddesinde belirtilen sosyal inceleme raporu, hâkime ceza sorumluluğunu belirlemede yol gösterici olan raporlardan birisi olup bu raporun alınması zorunludur. Bu raporu hazırlayan uzman da bilirkişi konumundadır. Hâkim, bu raporun yanı sıra çocuğun bilişsel, ahlaksal ve sosyo – duygusal özelliklerinin ve psikiyatrik sağlığının değerlendirilmesini gerekli gördüğü takdirde hekimden de rapor isteyebilir. Bu durumda hâkim, sosyal inceleme raporu ile psikiyatrik değerlendirme raporunu dosyada yer alan diğer deliller ile birleştirip tartışarak çocuğun ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda bir karar verir. Bilirkişiler kendi uzmanlık alanına giren konularda, çocuğun üzerine atılı suçu da dikkate alarak, çocuğun bu suçun hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve bu suça yönelik olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğine etki edecek sebepleri ele alıp tartışmalı, bu sebeplere ilişkin olumlu ya da olumsuz sonuç kanaatlerini bildirmelidir.

Hakim suça sürüklenen çocuk hakkında netice olarak fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olmadığına kanaat getirirse, CMK'nın 223/3-a maddesi gereğince ceza verilmesine yer olmadığına ve TCK'nın 31/2, 56 ile ÇKK'nın 11, 7, 5 ve ÇKKDTY'nin 8/3-5-7. maddeleri gereğince güvenlik tedbiri niteliğinde tedbir ya da tedbirlere hükmeder. Çocuğun fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olması durumunda ise yasada eylem için öngörülen cezada TCK'nın 31. maddesinde belirtilen indirim uygular.

Suçta sürüklenen çocukların üzerlerine atılı suçların hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamayacağını değerlendirilmesi açısından, suç tarihinde 12-15 yaş grubu içerisinde bulunan suça sürüklenen çocuklar hakkında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35/1. ve Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20/2. maddesi gereğince zorunlu olan sosyal inceleme raporu alınmadan ve aynı kanunun 35/3.maddesine göre de sosyal inceleme yaptırılmamasının gerekçesi gösterilmeden eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm kurulması,

Suçta sürüklenen çocuk D. K.'un duruşmada hazır edilmesi için Bergama Çocuk Tutukevine yazılan yazıya verilen cevapta suça sürüklenen çocuğun tedavi için Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesine gönderildiğinin

bildirilmesi karşısında; 5237 sayılı TCK'nın 32. maddesi uyarınca suça sürüklenen çocuğun üzerine atılı hırsızlık ve konut dokunulmazlığını bozma suçları yönünden, suç tarihinde üzerine atılı suçların hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamayacağı veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli derecede azalıp azalmadığı konusunda rapor alınıp sonucuna göre suça sürüklenen çocuğun hukuki durumunun değerlendirilmesi gerektiğinin gözetilmemesi,

Bozmayı gerektirmiştir.

Y. 2. CD. 11.06.2013, 2012/27134 E., 2013/15398 K.

15 - 18 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş ve fakat 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu var kabul edilmiş ancak çocuğun var kabul edilen bu sorumluluğunun bir yetişkinden daha az olacağı kabul edilerek bu yaştaki fail çocuğa yetişkinlerden daha az ceza verilmesi benimsenmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların, ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamayacaktır. Böyle bir araştırmanın yapılmayacak olması bu yaş grubundaki çocuklar hakkında SİR alınmayacağı anlamına gelmez. Zira, SİR saedce ceza sorumluluğunun olup olmadığını ortaya koymada kullanılan bir belge olmayıp ileriki bölümde açıklanacağı üzere Çocuk Adalet Sisteminin belkemiği niteliğindedir. 15-18 yaş grubu çocukların akıl hastası olduğunun ileri sürülmesi veya bu yönde bir tereddüt oluşması durumunda akıl hastalığına ilişkin bir inceleme yapılmalı ve akıl hastalığının varlığının tespiti halinde 5237 sayılı TCK'nın 32. maddesi uygulanmalıdır.

Sağır ve Dilsiz Çocukların Durumu

5237 sayılı TCK'nın 33. maddesinde sağır ve dilsizlik ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir etken olarak sayılmış ise de, suç tarihinde sağır ve dilsiz olan failin bu sağır ve dilsizliğin doğuştan veya sonradan meydana gelmesi arasında bir ayrıma gidilmemiş, sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu, çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin hükümlere atıf yapılarak düzenlenmiştir.

Suç tarihinde 15 yaşından küçük olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğu bulunmayıp, bu çocuklar bakımından, sağır ve dilsiz olmayan ve 12 yaşını doldurmamış çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi hükümleri uygulanacaktır.

Suç tarihinde 15 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğunun varlığı bu çocukların işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı şartına bağlanmıştır; böylece bu yaş grubundaki sağır ve dilsiz çocuklar bakımından 12 yaşını doldurmuş, 15 yaşını doldurmamış fakat sağır ve dilsiz olmayan çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesine atıf yapılmıştır.

Suç tarihinde 18 yaşını doldurmuş ancak 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz gencin ceza sorumluluğu var kabul edilmiş, ancak bu gencin içinde bulunduğu sağır ve dilsiz olma hali nedeniyle ceza sorumluluğunun azaldığı kabul edilmiştir. Bu durumdaki sağır ve dilsiz genç için sağır ve dilsiz olmayan ve 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi hükümleri uygulanacaktır.

3.2.3

Sosyal İnceleme Raporu**3.2.3.1. Sosyal İnceleme Raporunun Çocuk Adalet Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi**

Çocuk adalet sisteminin belkemiği olan sosyal inceleme raporları (SİR), çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun bireysel ve toplumsal gereksinmelerinin değerlendirildiği ve böylece çocuğun bireyselleştirildiği raporlardır. SİR hem çocuğun suça sürüklenme veya korunma ihtiyacı içinde olmasının nedenlerini ve gereksinmelerini tanımlama ve hem de çocuğun gereksinim duyduğu hizmetleri belirleme ve geliştirme açısından önem taşır. Bu nedenle SİR suça sürüklenen çocuk ve çevresiyle nasıl çalışması gerektiğini içeren “bireysel müdahale planına” temel oluşturur. Çocuk adalet sistemini, genel adalet sisteminden ayıran en belirgin fark bu raporlardır. SİR olmayan bir yargılamanın, çocuk adalet sistemi yargılaması olduğunu söylemek son derece güçtür.

SİR bilgi toplama, değerlendirme ve müdahale süreçlerinden oluşan bir aşama ile hazırlanır. SİR’in hazırlanmasında en önemli iş bilgi toplamadır. Suça sürüklenen çocuğun kendisi, çevresi, ailesi, okul durumu, sağlık durumu ve zeka durumu hakkında bilgi toplama ile işe başlanır.

Bunun için çocuk ve çevresi ile görüşülmeli, okuluna gidilip, okul durumu (ders başarısı, devam durumu, öğretmen ve öğrencilerle ilişkisi vb.) hakkında bilgi alınmalı, bu bilgiler yapılacak değerlendirmeye esas olmak üzere raporda ayrıntıları ile gösterilmelidir. Ev, işyeri, okul ziyaretlerinde bu yerlerin fiziki koşulları, çocuk üzerindeki olası etkileri tespit edilip rapora yazılmalıdır.

Görüşme; bilgi toplama bakımından en önemli araçtır. Çocukla mutlaka görüşülmeye çalışılmalı ancak bununla yetinilmemelidir. Çocuğun ailesi ve sosyal çevresini etkileyen bireylerle de görüşme yapılmalıdır.

Çocukla ilgili; mahkeme dosyası, polis tutanakları, bedensel ve psikolojik sağlık durumunu gösterir adli raporlar incelenmelidir. Yapılan tespitler sırasında çocuk hakkında ayrıca bir psikiyatrik değerlendirme, zeka testi vb. ihtiyaçlar ortaya çıkar ise mahkeme ile iletişime geçilip öncelikle bunların yapılması sağlanmalı, buradan elde edilen bilgiler SİR’de kullanılmalıdır.

3.2.3.2. Sosyal İnceleme Raporunun Kuramsal Temeli

Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına işaret eden Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tüm çocuklar için sosyal adaleti hedeflemektedir. Suça sürüklenen çocuklar açısından bu hedefin gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan biri de sosyal inceleme raporlarıdır. SİR’ler “çocukların suça sürüklenme nedenlerini ortaya koyarak gereksinim duydukları müdahaleyi öneren sosyo-yasal belgeler” olarak tanımlanmaktadır.

SİR’de hareket noktası “çocuk”tur. Ancak çocuk suçluluğunun çok etmenli doğası da göz önüne alındığında, SİR’de sadece “çocuk” değil, “çevresi içinde çocuk” incelemeye esas kabul edilmelidir. Böyle bir kabul, SİR’lerin hazırlanmasında sistem kuramı ve ekolojik görüşün temel alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sistem kuramı ve ekolojik görüş, bir toplumsal sorunun tüm öğelerini değerlendirmeye olanak tanıyan bütünsel ve dinamik bir kavram çerçevesi sunar. Bu çerçevede toplumsal

sorunu ortaya çıkaran toplumsal sistemler arasındaki “etkileşim”, gerek sorunun değerlendirilmesi, gerekse soruna müdahale açısından anahtar kavramlardan biridir.

Sistem kuramı ve ekolojik görüş birey ve çevresi arasındaki etkileşimi temel aldığından yaşam sorunlarının da bireyin çevresiyle etkileşiminden ortaya çıktığını savunur. Bu bakış açısıyla suç, çocuğun “hastalığı” veya “bireysel hatası” olarak değerlendirilemez. Suç, örneğin mahalle, aile, okul, arkadaşlık gibi çeşitli düzeylerdeki sistemlerden oluşan bir toplumsal bağlamda, çocukla sistemlerin etkileşiminden kaynaklanan bir olgu olarak ele alınır. Bu nedenle çocuğun durumuyla ilgili müdahale sadece bireysel değil, örgütsel ve sistemsel düzeyde de gerçekleştirilmelidir. Sistem kuramı ve ekolojik görüş bu çok yönlü değerlendirme ve müdahaleyi olanaklı kılacak bir yaklaşım biçimini ortaya koymaktadır.

Suçta sürüklenen çocuğun çevresi içinde değerlendirilmesi ve müdahale önerisinin hazırlanmasında sosyoloji, ekonomi, psikoloji, biyoloji, antropoloji gibi disiplinlerden de yararlanılır. Böylece SİR’in kuramsal temelini sistem kuramı, ekolojik görüş veya ekosistem yaklaşımı rehberliğinde, diğer disiplinlerden de alıntılarla eklektik bir yapı içerdiği ileri sürülebilir. Söz konusu kuramsal yapı, sosyal çalışma görevlilerinin suçta sürüklenen çocuklara ilişkin SİR hazırlama yükümlülüğünü yerine getirme sürecindeki bilgi temellerini oluşturur. Sistem kuramı ve ekolojik görüşe dayalı “bütüncül (genelci) müdahale modeli” ise, SİR hazırlığında doğrudan bir rehberdir ve SİR’in kuramsal temelini katkıda bulunur.

3.2.3.3. Sosyal İnceleme Raporunun Formatı

Giriş Bölümü

Raporun girişinde, hazırlanmasına temel teşkil eden yasal dayanak belirtilir. Örneğin .“..... Sayılı Kanunun maddesi ve ...Yönetmeliğin maddesi gereğince hazırlanmıştır.”

Formel Bilgiler Bölümü

Formel bilgiler bölümü, üç alt bölümden oluşur: Bunlar; yasal dayanaklar, kimlik bilgileri, kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yöntemleri.

► **Yasal Dayanaklar:** Formel bilgilerin ilk alt bölümü olan “Yasal Dayanaklar” bölümünde aşağıdaki bilgileri içerecek bir açıklama yapılmalıdır: Görevlendirilen makam ve dosya numarası, raporun istenme nedeni, raporun istenme tarihi, raporun teslim tarihi, raporu hazırlayanın adı ve soyadı, ünvanı.

► **Kimlik bilgileri:** Kimlik bilgilerini içeren ikinci alt bölümde hakkında inceleme yapılan çocuğun kimlik bilgilerinin aşağıdakileri içerecek biçimde verilmesi gerekir: T.C. kimlik numarası, adı ve soyadı, cinsiyeti, doğum yeri ve tarihi, nüfusa tescil tarihi, ikametgah adresi, baba adı ve soyadı, iletişim bilgileri, anne adı ve soyadı, iletişim bilgileri, anne baba yoksa yasal temsilcinin adı ve soyadı, iletişim bilgileri.

► **Kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yöntemleri:** Kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yollarını gösterecek üçüncü alt bölümde rapor hazırlanırken gerekli bilgilerin hangi kaynaklardan ve nasıl toplandığına ilişkin ayrıntılı açıklama aşağıdakileri içerecek biçimde yapılmalıdır:

- Çocukla yapılan görüşmeler (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)

- Görüşülen sistemler, kişi ve kurumlar (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- Mahalle ve ev ziyareti (ziyaret sayısı, süreleri, nerede, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)

İncelenen belge ve kayıtlar (mahkeme dosyası, muhtarlık, okul ve okul dışı eğitim kuruluğu, polis, ASPB, rehberlik ve araştırma merkezi, hastane, psikolojik sağlık ve madde bağımlılığı tedavi merkezi kayıtları)

Gerektiği halde görüşülemeyen kişi ve kuruluşlar ve görüşülememe nedenleri yer almalıdır.

Bazen çocuğun yararı ve olayın özelliği dikkate alındığında, çocuğun okuluna veya yaşadığı mahalleye giderek görüşme yapmanın zarar verici olacağı düşünülebilir. Bu durumda, sosyal çalışma görevlisi sosyal inceleme yapılmasını isteyen makama durumu gerekçeleri ile bildirerek görüşmeden kaçınabilir.

Değerlendirme Bölümü

Bu bölümde sırasıyla; suçla ilişkin bilgiler, bireysel özelliklere ilişkin bilgiler, çevre ve aileye ilişkin bilgiler, okul ve diğer sosyal çevre ile boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin bilgiler, suçun ortaya çıkışı ile ceza sorumluluğuna ve suçun denetlenmesine ilişkin sonuç ve değerlendirmelerin yer almalıdır.

Suçla İlişkin Bilgiler Alt Bölümü

Bu alt bölümde çocuk tarafından gerçekleştirildiği iddia olunan davranış ve buna ilişkin detaylar ele alınır. Bu kapsamda başta “suç” sayılan olay olmak üzere, çocuğun suç eylemindeki rolü, işlenen diğer suçlar ve suç türü, suçu anlama ve olumsuz etkisini görebilme, suçla ilişkin yönelim, tutum ve pişmanlığa ilişkin bilgiler yer almalıdır.

► **Suç olayı ve çocuğun suç eylemindeki rolüne ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm dosyadan alınan bilgilerden, iddianame ve savunmadan alınan özetten oluşur. Bu çerçevede, isnat edilen suç ve çocuğun eyleminin hangi koşullarda gerçekleştirildiğini anlamayı sağlayacak bilgilere yer verilir. İfadeye yer verme hukuken geçerli olan ifadelerden alıntı yapmak biçiminde olmalıdır. Unutmamak gerekir ki, iddianamede yer alan olaya ilişkin anlatım bir iddiadır. Söz konusu anlatımın gerçek olmayabileceği, maddi gerçeğin daha farklı olabileceği bilinmelidir. Olayın gelişimi ve çocuğun durumu anlatılırken dikkatli bir dil kullanılmalı, lekelenmeme hakkı korunmalıdır. Aynı şekilde mağdurla ilgili bilgiye de burada yer verilir. Çocuk tarafından daha önce işlenmiş suçlar var ise bunlara ilişkin bilgilere de kısaca yer verilmelidir. Bu bilgi için adli sicil kaydı ve yargılama dosyalarından yararlanmak mümkündür.

► **Suçla anlama ve olumsuz etkisini görebilmeye ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm çocuğun atılı suçu anlatma ve yorumlama biçimi; bu eylemin gerçekleştirilmesindeki sorumluluğunu veya rolünü değerlendirme biçimi; daha önce işlediği iddia olunan suçun sonuçlarını yorumlama biçimi; akranları ve yakın çevresi içinde suçla yönelenlerin olup olmadığı ve sonuçları hakkındaki bilgisi; mağdurla ilgili duygu ve düşünceleri; kendini onun yerine koyup koyamadığı; eylemin kendine yönelik olması durumunda sergileyeceği tutum ve davranışlar hakkındaki görüşleri; ailenin suç olayına bakışı, çocuğun suçu anlama ve olumsuz etkilerini görebilme yeteneği hakkında fikir edinilmesini sağlar.

► **Suçla ilgili yönelim, tutum ve pişmanlığa ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm gelecekte suç unsuru oluşturacak bir olayda yer almama konusunda yapabileceklerine ilişkin değerlendirmeleri, olayla ilgili duygu, düşünce ve pişmanlığı, çocuğun suça karşı yönelim ve tutumu hakkında fikir edinilmesini sağlar. Yargılama konusu suç bir iddia olduğundan, çocuğun suçu reddettiği durumlarda, özellikle pişmanlık değerlendirilirken dikkatli bir dil kullanılmalı, çocuğun savunma hakkı, lekelenmeme hakkı göz ardı edilmemelidir. Suçu kabul ettiği durumlarda da aynı şey geçerli noktalar geçerlidir.

► **Suçla ilgili öncül ve ardıl sorunlara ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde çocuğu suça sürükleyen nedenler (öncül sorunlar) ile suç olayından sonra yaşadıklarına (ardıl sorunlara) ilişkin olarak çocuğun kendi duygu ve düşüncelerine yer verilir. Çocuğun suç öncesindeki sorun ve gereksinimleri ile suç sonrasındaki sorun ve gereksinimlerinin neler olduğu ve nasıl karşılandığına ilişkin bilgi elde edilir.

Bireysel Özelliklere İlişkin Bilgiler Alt Bölümü

► **Gelişim dönemleri ve alanları açısından çocuğun gelişimsel özelliklerinin suçla bağlantısına ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde çocuğun suça yönelmesinde etkili olabilecek bireysel özelliklerine ilişkin bilgiler yer alır. Bu çerçevede çocuğun gelişim dönemleri ve gelişim alanları açısından gelişimsel özellikleri, sosyal çalışma görevlisiyle kurduğu ilişkinin niteliği, sosyoduygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunluk düzeyine ilişkin bilgiler, suçla bağlantılı olduğu takdirde ve suçla ilişkisi belli edilerek ele alınır.

Bu alt bölümdeki bilgiler çoğunlukla çocuğun anılarından, onun algılama ve değerlendirmelerinden elde edilir. Gelişim dönemleri boyunca çocuğu en çok sevindiren, üzen olayların, mutluluk veren ya da örseleyen, acı veren travmatik yaşam deneyimlerinin altı çizilir. Ailenin bu konuda vereceği bilgiler de çocuğu tanımak açısından önemlidir. Arkadaş grubu, okul ve işyerinden elde edilecek bilgilerin çocuğun bireysel özelliklerini görmek ve suçla bağlantısını kurmak açısından ayrı bir ağırlığı vardır. Çocuğun ilişkili olduğu değişik kurumlardan alınacak test, rapor ve benzeri belgelerden de yararlanılabilir.

► **Çocuğun Sosyal Çalışma Görevlisi ile Kurduğu İlişkinin Niteliğine İlişkin Bilgiler:** Bu alt bölümdeki bilgiler, diğer alt bölümlerdeki bilgiler için bir “bilgi kaynağı” oluşturur. Sosyal çalışma görevlisinin çocukla yürüttüğü görüşmeler sırasında gözlemleri çocukla ilgili değerli bilgileri edinmek için uygun bir yoldur. Örneğin çocuğun genel görünümünden fiziksel görünümünün yaşına uygunluğu, giyimini toplumsal ekonomik düzeyine uygunluğu, dikkat çeken bedensel özellikler (engellilik, ilk bakışta fark edilen yaralar vb.), özbakım ve temizlik alışkanlığı (kötü, kirli, temiz, gülünç veya uygunsuz giysiler), göz teması kurma becerisi (göz temasından kaçınma, boşluğa bakma, kuşkucu bakma) hakkında bilgi edinilir. Bedensel özellikler hakkında gözlem bilgisi, dışarıdan görülen, fark edilen özellikler olarak algılanmalı, “muayene” gibi anlaşılmalıdır. Örneğin, kollarda kesi izi madde kullanımı alışkanlığını düşündürür; bu gibi durumlarda çocuğu ilgili kuruluşa ve uzmana sevk ederek araştırma yapılması istenmelidir.. Nitekim bilirkişi olarak görev yapan SÇG, CMK m.66/4-5 uyarınca uzmanlık alanına girmeyen bir hususun araştırılmasını kendisini görevlendiren ilgili merciden talep edebilir.

Sosyal çalışma görevlisinin görüşmeler sırasında çocuğun konuşması ve duygu durumuna ilişkin gözlemleri de yol gösterici olur. Çocuğun konuşma düzeni (açık, yalın ya da karmaşık, anlaşılmaz, dağınık), konuşma hızı (aşırı yavaş veya aşırı hızlı), ses tonu (alçak, aşırı yüksek), üslubu (kekemelik, pelteklik veya çocuksuluk; az konuşma, gevezelik, ayrıntılı ya

da konu dışında konuşma gibi), çocuğun bilişsel gelişimi başta olmak üzere gelişim sorunu olup olmadığı hakkında fikir verir. Çocuğun duygu durumu (çocuğun genel olarak kendini nasıl hissettiği; sevinçli, çökkün, sıkıntılı, endişeli, korkulu, utanma ve suçluluk duygularıyla dolu veya olağan) ve görüşmeler sırasındaki duygulanımı (yüzündeki duygusal ifade; endişe, korku, çökkünlük, doğallık, konuşma içeriği ile yüzdeki duygusal ifadenin uygun olup olmadığı), hem duygusal gelişimin hem de ergenlik depresyonu gibi çocuğun ceza sorumluluğunu etkileyecek hallerin bir göstergesini oluşturur.

Çocuğun görüşmeler sırasındaki tutumu (iş birliği yapması, gergin, kızgın, sakin olması veya uyumluluk düzeyi) ve sorulan sorulara alınan yanıtlar ile yapılan gözlem arasındaki tutarlılık durumu mutlaka değerlendirilmelidir. Görüşmeler sırasında çökkünlük, aşırı gerginlik, öfke kontrolsüzlüğü gibi ciddi sorun alanları gözleniyorsa bunların kaydedilmesi ve ileri bir incelemeye yönlendirilmesi gerekir. Çocuğun beden ve psikolojik sağlığı ile ilgili teşhis konulduğu ve tedavi uygulandığına dair bir bilgi var ise, bir hastaneye sevki öncesinde – varsa – bu konu ile ilgili belgeler de eklenir.

► **Çocuğun sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanı açısından olgunluk düzeyine ilişkin bilgiler:** Burada “suç” olayıyla ilgili bilgiler derlenirken dikkate alınması gereken sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki “olgunlaşmamışlık” göstergeleri dürtüsellik, haz almayı geciktirme eksikliği, sebat eksikliği, aşırı heyecan arayışı içinde olma, riskli davranış gösterme ve bu davranışların getireceği anlık ödüllü ilerdeki zararlara tercih etme, davranışın (suç) sonucunu kestirememe, planlama yapmadan o hareketin içine dalma, geleceği düşünmeksizin sadece o anı yaşama, akran ve aile baskısıyla baş edememe olarak sayılabilir.

Yukarıdaki göstergeler, çocuğun ceza sorumluluğunun değerlendirilmesinde çok önemlidir. Bu göstergelerin altını dolduracak davranış ve eylemler, başta suç olayı olmak üzere bireysel özellikler, çevre (toplumsal yapı, kültür) ve aile ile okul, arkadaşlık grubu ve iş ortamına ilişkin incelemeler sırasında ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle değerlendirme adımı bilgi toplarken ilgili sistemlerden derinlemesine bilgi almaya yönelik (sondaj) sorular sorulmalı ve gözlemler dikkatli yapılmalıdır. Elde edilen bulgular bu alt bölüm ve ilgili diğer alt bölümlerde yer almalıdır.

Bu kapsamda toplanan bilgilerden bir kısmı çocuğun eyleminin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin değerlendirilmesi bakımından daha ileri bir tetkik yapılması gerektirdiğini düşündürmelidir. Akıl hastalığı ve zihinsel engellilik bunlardan bazılarıdır. Hiperaktivite, dürtü kontrol bozukluğu, madde bağımlılığı vb. gibi psikolojik ve psikiyatrik tetkikler yapılmasını gerektiren ve çocuğun söz konusu eylemin hukuki anlam ve sonucunu algılamasını veya suçun işlenme koşulları altında davranışlarını yönlendirmesini güçleştiren faktörlerin saptanması için mutlaka adli psikiyatrik değerlendirmeye yönlendirme yapılmalıdır.

Çevre (Toplumsal Yapı, Kültür) ve Aileye İlişkin Bilgiler Alt Bölümü

Bu alt bölümde iki grup bilgiye yer verilmelidir. Birinci grupta toplumsal yapı, kültür ya da makro ve mezo boyutun bir arada ele alındığı “çevre ile ilgili bilgiler”, ikinci grupta ise “aile ile ilgili bilgiler” kapsanmalıdır.

► **Çevre (toplumsal yapı, kültür) ile ilgili bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin yaşadığı geniş çevrenin (toplumun ve kentin) sosyokültürel ve ekonomik özellikleri, kentin suç,

yoksulluk, madde kullanımı vb. gibi diğer sosyal düzensizlikler açısından durumu, ailenin ve çocuğun kentle ilişkisi ele alınır. Daha sonra ailenin yaşadığı mahallenin sosyokültürel ve ekonomik özellikleri, mahallenin suç,yoksulluk, madde kullanımı vb. gibi diğer sosyal düzensizlikler açısından durumu incelenir. (Toplum, kent ve mahalleye ilişkin bu bilgiler verilirken gerekirse istatistik ve araştırma sonuçlarından da yararlanılır).

Aile ve çocuğun yaşadıkları çevre ile ilişkileri, bu çevreyi değerlendirilme biçimleri, yaşanan çevrenin ve ailenin toplumun genel kültürel yapısı içinde ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı, varsa sosyal dışlanmanın nasıl yaşandığı, bunların çocuk üzerindeki etkisi suçla bağlantısı açısından önemlidir. Çocuğun kendi mahallesi ve kentin diğer bölgeleriyle ilişkisi, farklı yaşam biçimleri hakkındaki duygu ve düşünceleri ile “suç” olayının kentin hangi yöresinde gerçekleştiğine ilişkin bilgiler çocuğun suça sürükleniş serüvenini aydınlatılabilir. Aynı bağlamda ailenin yaşadığı kent içindeki taşınma öyküleri ve çocuğun büyüdüğü diğer kentsel yörelerin özelliklerinin de bilinmesi gerekir.

Kısaca bu alt bölümde çocuğun işlediği suçun arka planında yer aldığı ve onu kolaylaştırdığı düşünülen toplumsal yapı ve kültürel etmenlere yer verilmeli, suçun makro ve mezo boyutları aydınlatılmalıdır. Suç ve çocukla ilgili “realite”nin ortaya konması açısından bu bilgiler tartışmasız çok değerlidir.

► **Aile ile ilgili bilgiler:** Bu alt bölümde “aile yapısı ve işlevselliği”, “ailenin sosyo-ekonomik durumu”, “ailenin gelişim tarihi ve göç öyküsü”, “aile içi ilişkiler, iletişim ve aile çatışmaları”, “aile sorunları, çözüm yolları ve ailenin diğer kaynak sistemlerle ilişkisi” ve “ailenin çocuğun suçuyla bağlantılı görüşü, gereksinim ve sorunları” ayrı ayrı ele alınır.

► **Aile yapısı ve işlevselliğine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin çekirdek veya geniş olması, parçalanmış veya bütünlüğünü koruyor olması, ailenin kompozisyonu gibi bilgilere yer verilir. Bunun yanında anne babanın yaşayıp yaşamadığı, ölen ebeveyn var ise nedeni, zamanı, aileye etkisi üzerinde durulur. Anne ve baba ile ilgili demografik bilgiler (yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, mesleği vb),anne ve babanın halen evli olup olmaması, boşanma var ise nedenleri, zamanı, anne ve babanın tekrar evlenip evlenmediği, velayetin kimde olduğu, çocuğun kimin yanında yaşadığı, diğer ebeveyn ile görüşme sıklığı ve niteliği, boşanmanın aile bireyleri üzerindeki etkisi, yeni evlilik var ise çocuğun bu kişiler ile ilişkisi, tek ebeveynlik durumu, ailedeki çocuk sayısı ve çocukların demografik bilgileri yer alır.

Bir sistem olarak ailenin değerleri, suç kültürüne bakış açısı, normları, sınırları, alt sistemleri (karı-koca, ebeveyn-çocuklar, kardeşler gibi), ailedeki roller, güç dengesi, kadın-erkek etkileşim örüntüleri, kuşaklararası ilişkiler, ailede karar alma mekanizmalarının işleyişi, Anne-babalık ve çocuk bakım standartları, çocuğun tüm yaşamı boyunca kim ya da kimler tarafından yetiştirildiği, Anne-babalık becerileri de yine bu bölümde çocuğun suçuyla bağlantılı olarak ele alınır.

► **Ailenin sosyoekonomik durumuna ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ailenin ekonomik durumu (çalışan kişiler, gelirler, oturdukları evin kira olup olmadığı, evin fiziksel koşulları, oda sayısı, çocuğun kendine ait odasının olup olmadığı); ailenin sosyal güvencesinin bulunup bulunmadığı, güvencenin türü, miktarı; ailenin herhangi bir yerden ekonomik destek alıp almadığı, nereden ve ne ölçüde destek aldığı; elde edilen gelirin ailenin ve çocuğun gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığı; ailenin barınma, aydınlanma, su, ısınma, ulaşım,

iletişim, giyim, beslenme, eğlence, eğitim/kültür, sağlık gereksinimlerinin ne ölçüde karşılandığı; görel ve mutlak yoksulluk kavramları açısından ailenin durumu; ailenin geliri ve gideri, borçlu olup olmadığı; maddi destek aranan kişi, kurum ve kuruluşlar çocuğun suçuyla bağlantısı kurularak ele alınır.

► **Ailenin gelişim tarihi ve göç öyküsüne ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ailenin kökleri, akrabalık sistemi, kuşaklararası ilişkilerin ailenin bugünkü yaşamına etkisi, ailenin yaşamındaki önemli olaylarla, göç öyküsüne yer verilir. Ailenin göç öyküsü ile ilgili bilgi alınırken neden, ne zaman, nereden göç ettiği, nereye yerleştiği, göç ederek bırakılan yerle ilişkisinin sürüp sürmediği, sosyal destek sistemlerinin var olup olmadığı, onlardan yararlanma biçimi, aile üyelerinin ve çocuğun göçten etkilenme biçimi, bu açıdan çocuğun ve ailenin anı, duygu ve düşünceleri, göçün ortaya çıkardığı uyum sorunları gibi konular çocuğun suçuyla bağlantılı olarak ele alınır.

Ailenin göç etmiş veya göç nedeniyle fiilen parçalanmış olması, çocuğun okumak ya da iş bulmak amacıyla tek başına başka bir kentte yaşamaya başlaması, onun yeterli sosyal destek alamama riski altında olduğunu gösterir. Bu durumda çocuk hakkında alınacak tedbir araştırılırken onun sosyal yönden desteklenmesini sağlayacak bir yöntemin düşünülmesi gerekecektir.

► **Aile içi ilişkiler, iletişim ve aile çatışmalarına ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde anne baba arasındaki ilişki biçimi ve niteliği, çocuğun kardeşleri ile arasındaki ilişki, aile üyeleri arasındaki ilişki; aile içindeki disiplin biçimi (kuralların ve sınırların olup olmadığı, ebeveynin çocuk üzerinde denetim sağlayıp sağlamadığı, hata yaptığında ne tür cezalandırma uygulandığı, ağır fiziksel/bedensel cezaların var olup olmadığı); ailedeki yetki paylaşımı ve çocukların kararlarda söz hakkı, ailedeki otorite figürü; çocuğun ailede üstlendiği sorumluluklar; çocuğun anne ve babası ile ayrı ayrı ilişkileri, ailede kendine yakın bulunduğu kişi, anne ve babasını tanımlama şekli, onlarla ilgili algısı; çocuğun kardeşleri arasındaki konumu, kardeşleri ve anne babası tarafından algılanış biçimi; aile üyeleri arasındaki iletişim örüntüleri gibi bilgiler, çocuğun aile çevresinin koruyucu özelliklere sahip olup olmadığı hakkında fikir edinilmesini sağlar.

Aile içinde anne ve baba veya anne baba çocuklar ya da kardeşler arasında yaşanan çatışmaların niteliği, bu çatışmaların çocuğu etkileme düzeyi, ailedeki fiziksel, duygusal ya da cinsel şiddet öyküsü, aile bireyleri arasında yaşanan ve adli mekanizmalara intikal etmiş olayların bulunması, aile evde olmadığı zaman çocuğun nerede ve kimlerle olduğu, çocuğun evden kaçma davranışının olup olmadığı, var ise evden kaçış öyküsü gibi alanlarda edinilecek bilgiler, çocuğun içinde bulunduğu risk durumunu ve suç sayılan eylemi hazırlayan nedenleri (öncül sorunları) ortaya koyar.

► **Aile sorunları, çözüm yolları ve ailenin diğer kaynak sistemlerle ilişkisine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin bugüne değin yaşamış olduğu trafik kazası, yangın, sel, deprem gibi olayların yanı sıra, iflas, intihar, madde kullanımı, suç, akut ve kronik hastalık, engellilik, korunmaya muhtaçlık gibi sorunlar ele alınır. Anne babanın, kardeşlerin ya da ailede birlikte yaşanan kişiler ya da yakınların madde kullanımı, suç öyküsü, ailede engelli birey veya akut ya da kronik hasta bulunması (varsa engel türü ve derecesi, akut ya da kronik hastalığın türü), ailede psikiyatrik hastalık tanısı almış kimselerin varlığı gibi bilgiler hem suç sayılan eylemi oluşturan koşullar (öncül sorunlar) hakkında fikir verir, hem de alınması gereken tedbirlerin belirlenmesinde önemlidir.

Bu alanda inceleme yaparken ailenin sağlık, eğitim, çalışma, adalet, güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik gibi “formel kaynak sistemler”le ilişkisine bakılmalıdır. Bu çerçevede ailenin kaynaklara düzenli olarak erişilebilirliği, kaynaklara erişimin ne ölçüde kolay olduğu, hangi kaynaklardan nasıl yararlanabildiği, kaynak kuruluşlarından destek, rehberlik ve yardım alınıp alınmadığı üzerinde durulur. Ailenin sahip olduğu sorun çözme becerileri, motivasyonu ve dayanışması gibi “ailenin güçlü yanları” ile akrabalık sisteminden destek almada “informel kaynak sistemleri”ne işaret eder ki, kaynaklara ilişkin bu bilgiler, özellikle “suçun denetlenmesi” ve müdahale planı hazırlarken gereklidir.

► **Ailenin çocuğun suçuyla bağlantılı görüşü, gereksinim ve sorunları:** Bu alt bölümde suç olayının aile bireyleri üzerindeki etkisi ele alınmalıdır. Bu çerçevede ailenin suç davranışını nasıl yorumladığı, ailenin değerleri açısından “suç”un olağan sayılıp sayılmadığı; çocuğun suç davranışı karşısında ailenin ilgisiz kalma, suçluluk duyma, çocuktan utanma, şaşkınlık ve üzüntü duyma, çocuğu reddetme ya da suç davranışını tümüyle yadsıma tepkilerinden hangilerini gösterdiği üzerinde durulur. Ayrıca bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisiyle SİR hazırlama ve çalışma konusunda işbirliği kurma, yardım almaya istekli olma, gerekirse “değişme”yi isteme, suçla bağlantılı sorunları çözme ve gereksinimleri dile getirme konularında ailenin direnci, gücü, sınırları, kapasitesi ve desteklerinin de ele alınması gerekir.

“Çevre (toplumsal yapı, kültür) ve aileye ilişkin bilgiler” derlenirken, çocuğun yanı sıra aileyle de görüşmeler yapılmalı, ev ziyaretinde bulunulmalı ve çocuğun içinde yaşadığı mahalle ve ait olduğu kültüre ilişkin gözlemlerde bulunulmalıdır. Aile ve ailenin içinde bulunduğu sosyal çevreye ilişkin değerlendirmeler, özellikle alınacak tedbirlerin belirlenmesinde önemlidir. Ancak bu bilgiler verilirken suç teşkil eden davranış veya çocuğun gelişimine etkisi üzerinde odaklanılması ve açıklamalarda bu ilişkinin gösterilmesi gerekir. Çocuğun ceza sorumluluğunun takdirinde de bu bilgilerden yararlanır. Çocuğun içinde yaşadığı mahalle ya da ailede suç eylemine bakış açısı çok önemlidir. Anımsanacağı gibi çevresindeki sosyal düzensizliklere tanık olarak bunları her günkü yaşantısında gözlemleyen bir çocuk için suç davranışı “yaşam biçiminin bir gereği”, bir “sorun çözme aracı” olarak algılanabilir. Yine yoksullukla birlikte aile ya da mahalledeki şiddet kültürü ergenin beyin gelişiminde olumsuz etki oluşturarak onu şiddete yönlendirebilir. Bu alt bölümde, gerektiğinde, ceza sorumluluğunun değerlendirilmesinde önem taşıyan bu bilgilerin altı çizilmelidir.

Okul, İş, Arkadaş Grubu ve Boş Zamanları Değerlendirmeye İlişkin Bilgiler Alt Bölümü

Bu alt bölümde gerek suçun ortaya çıkışı ve denetlenmesi gerekse müdahaleye yol göstermesi açısından aile dışı ilişkiler üzerinde durulur. Burada ele alınması gereken içerik; çocuğun okul yaşamı, okula devamı, eğitim ve başarı düzeyi, okuldan kaçma durumu, ücretli bir işte çalışması, yaptığı işin niteliği, okuldaki ve mahalledeki akran ve arkadaş gruplarıyla ilişkiler, karşı cinsle ilişkiler ve boş zamanları değerlendirme biçimidir. Bu içerik elde edilirken, çocuğun ceza sorumluluğunun belirlenmesinde rolü olan sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergelerine ilişkin bilginin toplanması ve bu alt bölümde vurgulanması gerekir.

► **Okul yaşamına ilişkin bilgiler:** Çocuğun eğitim durumu incelenirken edinilecek; eğitim düzeyi, okula gidip gitmediği, eğitime başlama yaşı, sınıfı, ders başarısı, eğitim ile ilgili planları, eğitim yaşantısının öyküsü, sınıf tekrarı olup olmadığı, disiplin cezası ya da uyarı alıp almadığı, var ise olay, nedeni, çocuğa etkisi, öğretmen ve arkadaşları ile ilişki biçimi (yaşadığı sorunlar, saldırgan davranışı, dürtüsellik vb.), okuldan kaçma davranışı, okul yaşamı devam ederken ve tatillerde bir işte çalışıp çalışmadığı, ailenin okul ile ilişkisi, ço-

çuğun etiketlenme ve dışlanma durumu, okuldaki rol modelleri, okulu terk yaşı, nedeni, devam etmeyi düşünüp düşünmediği gibi bilgiler, çocuğun hem gelişim düzeyi hem de içinde bulunduğu risk durumu hakkında fikir verir. Örneğin çocuğun okulda disiplin sorununun olması, okuldan kaçma alışkanlığı veya sınıf tekrarının bulunması, gelişim durumu hakkındaki incelemelerin geliştirilmesi gerektiğinin göstergesidir. Ayrıca okulun içinde bulunduğu bölge, okul içi ve dışı gençlik çeteleşmeleri, okul içi ve yakınındaki şiddet olayları, hem çocuğu hem de öğretmenleri etkileyecek bir ortam yaratarak suç olayına yeşil ışık yakabilir. Çocuğun davranışlarının böyle bir ortam içinde farklı bir biçimde ortaya çıkacağı unutulmamalıdır.

Yukarıdaki bilgiler aynı zamanda çocukla ilgili müdahalede verilecek tedbirler açısından da yol gösterici olur. Örneğin okulda ciddi disiplin sorunları olan bir çocuk hakkında eğitim tedbirine karar verilirken yanında danışmanlık tedbiri ve denetim kararının da verilmesi gerekecektir.

► **İş yaşamına ilişkin bilgiler:** Çocuk çalışıyorsa çalışma yaşamına ilişkin bilgiler alınırken; çalışmaya başlama yaşı, çalışma süresi, çalıştığı işler, ayrılma nedenleri, halen çalıştığı iş, süresi, aldığı ücret, aldığı ücreti nasıl değerlendirdiği, sigortasının olup olmadığı, işinden memnun olup olmadığı, diğer çalışanlar ve işverenler ile ilişkisi, önceden çalışmış ve şu anda çalışmıyor ise nedeni, ailesinden harçlık alıp almadığı, ailenin çalışılan yer ile ilişkisi, çalıştığı yerdeki rol modelleri, yaptığı işleri sevip sevmediği hakkında fikir edinilir. Örneğin çocuğun erken yaşta çalışmaya başlaması, sokakta veya kötü koşullarda çalışması, yeterli beslen(e)memesi veya yeterli eğitim al(a)maması, duygusal bakımdan örselenmesi anlamına gelebilecektir. Bu da fiziksel ve bilişsel gelişimi bakımından bir risk durumunun göstergesidir. Ayrıca çalışma ortamının kendi de doğrudan suç davranışıyla bağlantılı bir etken oluşturabilir.

► **Arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler:** Çocuğun arkadaş çevresi, akran baskısı ile baş etmek konusunda zorluk yaşayan ergenler ile çalışırken çok önemlidir. Bu konuda bilgi edinirken arkadaş grubunun özellikleri, arkadaşları ile yaşıt olup olmadığı, nerede tanıştıkları, arkadaşlarının yaşam biçimleri, cinsel yönelimine göre karşı cins veya kendi cinsiyle kurduğu ilişkisi, arkadaş grubunda madde kullanımı ve suç öyküsü, boş zamanlarını değerlendirme biçimi, arkadaşları arasındaki rol modelleri, arkadaşları tarafından algılanma biçimi, arkadaşlarını algılama biçimi, akran grubu değerleri ve davranışlarına etkisi, ailenin arkadaşlarına bakışı konularında edinilen bilgiler, arkadaş çevresinin suç davranışındaki etkisini anlama konusunda yol gösterici olacaktır.

Çocuğun okul, varsa iş ortamındaki durumu, gerek okul, gerekse mahalledeki arkadaşlarıyla kurduğu ilişkiler ve onlarla boş zamanlarını değerlendirme çerçevesinde gerçekleştirdiği etkinliklere ilişkin bilgiler derlenirken, çocuğun sosyo-duygusal ve bilişsel alandaki olgunlaşmamışlığına ilişkin çeşitli göstergeler bulmak olanaklıdır. Bu bağlamda dürtüsellik, haz almayı geciktirme eksikliği, aşırı heyecan arayışı içinde olma, riskli davranışlar gösterme, riskli davranıştan o an için elde edilen “yarar” a ileride vereceği zarardan daha çok odaklanma, davranışların sonuçlarını kestirememesi, planlama yapmaksızın bir hareketin içine “dalma”, geleceği düşünmeden sadece o anı yaşama ve özellikle arkadaş baskısına direnememe, suça bulaşmış ergenler üzerinde yapılan çeşitli araştırmalarda çokça karşılaşılan özellikler olarak ortaya çıkmaktadır.

“Okul, iş, arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler” derlenirken çocuğun yanı sıra, bu konularda aile, okul ve işyeriyle de görüşmeler yapılmalı; ev, okul ve işyeri ziyaretlerinde bulunulmalıdır. Çocuğun okul başarısı ve devam durumuna ilişkin

kayıtlara başvurulmalı, davranış güçlükleri hakkında okul rehberlik servisinden gereken bilgiler alınmalıdır.

Suçun Ortaya Çıkışı, Ceza Sorumluluğu ve Suçun Denetlenmesine İlişkin Sonuç-Değerlendirme Alt Bölümü

Bu alt bölüm “Değerlendirme” bölümünün sonu olup, bir sonraki bölüm olan “Müdahale”ye ışık tutar. “Değerlendirme” bölümünde sunulan tüm bilgiler, bu alt bölümde, aşağıda gösterildiği gibi üç başlık altında birleştirilmeli, ayrıntılı olarak analiz edilmeli ve yorumlanmalıdır.

► **Suçun ortaya çıkışına ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, “suçun makro, mezo, mikro boyutları” ya da “toplumsal yapı, kültür, biyografi” üçlü kavramından yararlanarak ve “çocuğun çevresi içinde incelenmesi”ni odak alarak “suçun ortaya çıkışı”ni açıklayan bilgileri birleştirir, analiz eder ve yorumlar.

► **Ceza sorumluluğuna ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, çocuğun ceza sorumluluğunu etkileyen “sosyoduygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergeleri”ni, “Değerlendirme” bölümünde sunulan bilgilerle ilişkilendirerek mahkemenin ceza sorumluluğunu takdir etmesinde yardımcı olacak şekilde açıklar. Gerekliğinde adli psikiyatrik inceleme için gerekçeleri ortaya koyar.

► **Suçun denetlenmesine ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, “Değerlendirme” bölümündeki bilgileri temel alarak “risk, gereksinim ve kaynak” üçlü kavramı çerçevesinde, çocuk hakkındaki müdahalenin dayanaklarını ortaya koyan bir değerlendirme yapar.

Müdahale Bölümü

Bu bölüm müdahale planı hazırlama, yaptırım ve yönlendirme seçeneklerinin çocuk üzerindeki etkisini değerlendirme ve öneri alt bölümlerinden oluşmaktadır.

“Müdahale Planı” Hazırlama Alt Bölümü

Müdahalenin nihai amacı, çocuğu suça sürükleyen sorun ve gereksinimlerin giderilerek onun gelecekte sağlıklı bir yetişkin olmasına yardımcı olmak ve böylece hem çocuğu hem de toplumu suçtan korumaktır. Müdahale ile eş değer sözcük “değişme”dir. Bu amaçla öncelikle bir “müdahale planı”nın hazırlanması gerekir. Müdahale planı hazırlamak bütüncül müdahale modeli ya da planlı değişme sürecinde “değerlendirme” adımı izler. Bu açıdan “Değerlendirme” bölümündeki bilgi, bulgu ve yorumlar müdahale planı yapılırken bir kez daha gözden geçirilir.

Sosyal çalışma görevlisi, “müdahale planı”ni oluşturacağı bu alt bölümde ilk olarak çocuğun (müracaatçı sistemi) sorun ve gereksinimlerini, öncelik sırasına göre, açık bir biçimde ortaya koymalıdır. Daha sonra sorun ve gereksinimleri gidermeye yönelik olarak, “değişme”nin gerekli olduğu sistemleri, yani “hedef sistemler”i açıklamalı ve “değişme”nin makro, mezo, mikro düzeydeki “stratejiler”ini belirlemelidir. Müdahalenin amaç ve hedefleri stratejileri izleyerek aynı açıklık ve ayrıntıyla ifade edilmelidir. Hedefler ele alınırken eylem sisteminin de belli edilmesi gerekir. Böylece “müdahale planı” hazırlanmış olur.

Müdahale planının hazırlanması sırasında sosyal çalışma görevlisi, başta çocuk (müracaatçı sistemi) olmak üzere, hedef ve eylem sistemlerini oluşturan kişi ve kurumlarla bağlantısını sürdürmek zorundadır.

Yasal Tedbir, Yaptırım ve Yönlendirme Seçeneklerinin Çocuk Üzerindeki Etkisini Değerlendirme Alt Bölümü

Bu alt bölümde Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan tedbirler (danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma), Türk Medeni Kanunu'nda yer alan tedbirler (velayetin kaldırılması, kişisel ilişkinin düzenlenmesi, hakimin alabileceği tedbirler), Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında alınabilecek tedbirler, uzlaşma, denetimli serbestlik olanakları, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, cezanın ertelenmesi ve ceza yaptırımlarının müdahale planındaki amaç ve hedefler doğrultusunda çocuk üzerindeki etkileri incelenir. Başka bir deyişle “sosyal müdahale” içeriği ile “yasal müdahale” seçenekleri karşılaştırılır. Karşılaştırma sonucunda çocuk için uygun olduğu düşünülen “olası öneriler” ortaya çıkarılır. Rapor çocuğun cezasorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda yapılacak değerlendirmede gözönünde bulunudurulacak ise; raporda bu konuda karar verme yetksine sahip hakime, karar vermesi için gereken veriler verilmeli, sonuç değerlendirme yapılmamalıdır (ÇKKY m. 21/2).

“Olası Öneriler” Alt Bölümü

Bu alt bölümde olası öneri ya da öneriler uygun bir dille açıklanmalıdır. Olası öneriler oluşturulurken yasal olanak ve olanaksızlıklar dikkate alınmalıdır. Ancak sosyal çalışma görevlisinin rolleri arasında “savunuculuk” ve “örgütleyicilik” de bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal çalışma görevlisi mahkemenin de onayı ile, çocuğun haklarını kurumlara karşı savunabilmeli ve çocuk açısından uygun olan, ancak eksikliği duyulan kurum ve programları ya da bunların suça sürüklenen çocuk açısından geliştirilmesi gereken yanlarını, müdahale planında da bir hedef olarak mevcut olduğu takdirde, olası önerilerde ifade edebilmelidir. Benzer durum “tedbirler” için de söz konusudur. Çocuğun gereksinimlerine göre, tedbirlerin gerektiğinde daha kapsamlı olarak olası önerilerde yer alması mümkün olabilmelidir.

Olası öneriler geliştirilirken çocuğun ceza sorumluluğuna ilişkin bulgu ve değerlendirmenin anımsatılmasına gerek duyulabilir. Sosyal çalışma görevlisi, olası önerileri kaleme alırken ilgili yasa ve yönetmeliklere gönderme yapabilir. Bilindiği gibi hapis cezasının olası olumsuzlukları ve çocuğun yüksek yararı ilkesine aykırılığı araştırmalarla gösterilmiştir. ÇHS'de de çocuğu özgürlüğünden yoksun bırakan hapis cezasının “en son başvurulması gereken çare olduğu” ifade edilmektedir. Bu ifade ÇKK'nın 4/i maddesinde de yer almakta ve çocuğun haklarının korunmasında bir temel ilke olarak kabul edilmektedir. Söz konusu ilke çerçevesinde, sosyal çalışma görevlisi olası önerileri yazarken, tutuklamanın ve hapis cezasının hakkında rapor hazırlanan çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini incelemeli ve bu yaptırımların hangi gerekçe ile çocuk için uygun olmadığını dile getirmelidir.

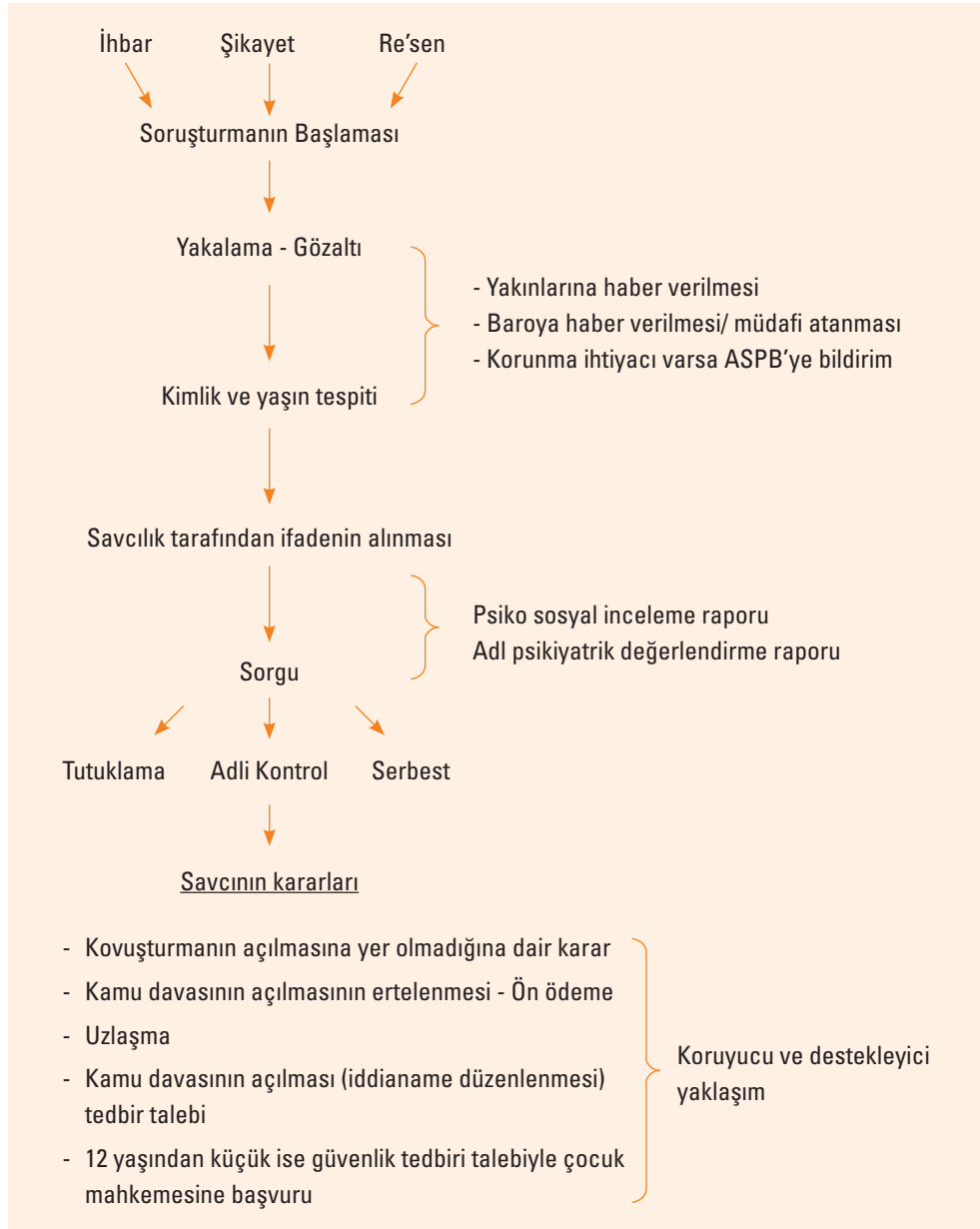
Sosyal çalışma görevlisi, acil olarak müdahale edilmesi gereken durumları veya varsa plan gereği olan uygulamalarını da belirtebilir. SİR'deki “Müdahale” bölümü sosyal çalışma görevlisi ve çocuk mahkemesi kadar, çocuğun mahkeme tarafından yönlendirilebileceği Adalet Bakanlığı (denetimli serbestlik), ASPB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile yerel yönetimlerin ilgili birimleri için de çok işlevseldir. Çocuğun gelişme ve korunma haklarının güvencelerinden biri olması gereken SİR'de bu bölüm, adı geçen kurumları çocuk hakkında bilgilendirecek ve yürütülecek işlemlerde onlara büyük ölçüde yol gösterecektir. Sosyal çalışma görevlisi, bu amaçla, hazırlanan raporun taraflarla ve ilgili kurumlarla paylaşılmasına ilişkin önerisini de mahkemeye sunmalıdır. Bu çerçevede sosyal çalışma görevlisi tarafından mahkemeye iletilebilecek bir diğer

öneri de tedbir kararlarının yerine getirilmesi için denetim kararı verilmesi ve bir denetim görevlisi atanmasına ilişkin olabilir. SİR'i hazırlayan sosyal çalışma görevlisinin yanı sıra, çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi başkanının da SİR'in sonunda raporu teslim aldığına dair bir onayının olması uygun olacaktır.

3.2.4

Soruşturma Evresi²

² Bu ve ilerleyen sayfalardaki koruma tedbirleri kısmı, Prof. Dr. Handan Yokuş Sevük'un yayınlanmak üzere olan Çocuk Ceza Hukuku kitabından alınmıştır.

3.2.4.1. Genel Olarak

Soruşturma, ceza muhakemesinin evrelerinden olup, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eder (CMK m. 2/1-e). Ceza muhakemesinin bir evresi olan soruşturmaya hakim olan ilkeler; devleti temsil eden soruşturmaya yetkili olan makamların suçtan haberdar olur olmaz, kural olarak hiçbir talebe ihtiyaç duymadan, kendiliğinden soruşturmaya başlamaları, yürütmeleri ve bitirmeleri anlamındaki kamusalılık; soruşturma makamlarının suç şüphesi üzerine soruşturmayı başlatma yükümlülüğünü ifade eden mecburilik; lekelenmeme hakkı ve delillerin güvence altına alınması gereğinin bir sonucu olarak savunma hakkına zarar vermemek koşuluyla gizlilik; soruşturma evresinde yapılan sözlü veya hareket şeklindeki tüm işlemlerin tutanağa geçirilmesi anlamındaki yazılılık ve şüpheli ve sanık bakımından bir hak, soruşturma ve kovuşturma makamları bakımından bir yükümlülük olan adil yargılanma ilkesidir³. Bütün bu ilkeler suça sürüklenen çocukların soruşturulmasında da geçerli olan ilkelere. Bununla birlikte çocuklar hakkında yapılan soruşturma, yetişkinlerin soruşturulmasından farklılık arz etmektedir.

Suçta sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır (ÇKK m.15; YGAİAY m.19/1-b). Bu kural çocuğun hazır bulunmasını ve aktif olarak işleme katılmasını gerektiren tüm işlemlerin, bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması şeklinde anlaşılmalıdır⁴.

Ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında da delillerin toplanması veya diğer faillerin tespiti için soruşturma yapılabilir (ÇKKY m. 5/10). Ancak ceza sorumluluğu olmayan bu çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün değildir. Bu nedenle, bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yönetime göre ifadelerinin alınması mümkün olmayıp, diğer faillerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ayrı yürütülür (ÇKK m.17/1). Adli kolluk tarafından çocuklar hakkında ayrı evrak düzenlenir (ÇKKY m.7/1).

Suçta sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma, çocuk mahkemelerinin yanında yer alan Cumhuriyet başsavcılığı çocuk bürosu tarafından yapılır. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, soruşturma çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir. Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde ise, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait soruşturmalar Cumhuriyet başsavcılığının iş bölümünde gösterilen Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Mahkemelerin yargı çevresi dikkate alınarak, suçun işlendiği yerin bağlı olduğu ağır ceza mahkemesi ile bağlı bulunduğu çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi farklı yerlerde bulunduğu takdirde, Cumhuriyet savcısı çocuk hakkında düzenlediği soruşturma evrakını, çocuk mahkemesine veya çocuk ağır

3 Bkz. Yokuş Sevük Handan, "Soruşturma Evresine Hakim Olan İlkeler", Fasikül CEHAMER Aylık Hukuk Dergisi, Yıl.3.s.21,Ağustos 2011.

4 Yokuş Sevük Handan, "Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi", 3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1-3 Haziran 2008 İstanbul, 627-647, Ankara 2009,s.642 vd.

ceza mahkemesine dava açılmak üzere bu yer Cumhuriyet başsavcılığına fezleke düzenleyerek gönderir (ÇKKY, m.5/1-3).

Görünüş itibarıyla 12 yaşından büyük olup, nüfus kaydına göre 12 yaşından küçük çocuklar ile çocuğun nüfusa kayıtlı yaşının gerçek yaşı olmadığına başka bir şekilde anlaşılması hâlinde; çocuğun yaşı hukuk mahkemesi nezdinde dava açılıp düzeltilmeden kamu davası açılmaz (ÇKKY, m.5/11).

Soruşturma evresinde çocuk savcısı, gerekli ise, çocuk hakiminden “koruyucu ve destekleyici tedbir” kararı vermesini isteyebilir (ÇKK, m. 15/3).

Cumhuriyet savcısı, çocuğa yüklenen suçtan dolayı, CMK m.171’deki koşulların varlığı halinde, kamu davasının açılmasının üç yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19).

12-15 yaş grubu çocuklar bakımından işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığının anlaşılması için çocuklara özgü bir araştırma biçimi olan sosyal inceleme raporu hazırlanır (ÇKK m. 35). Ayrıca ÇKKY’nin 20/4. maddesi uyarınca çocuk hakkında suç tarihi itibarıyla adli tıp uzmanı, psikiyatrist veya uzman hekimden rapor alınması gerekir. Bunun nedeni mahkeme aşamasında çocuğa ulaşılamama ihtimali yahut da ulaşıldığında yaşının büyümüş olabileceğidir.

3.2.4.2. Davet ve Zorla Getirme

Herkes için kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS, m. 5) ve çocuklar açısından da özgürlüğü kısıtlamaya son çare olarak başvurulması ilkesinin (ÇHS, m. 37) bir gereği ve bu hakların teminatı olarak, hakkında soruşturma başlatılan kişinin öncelikle davetiye ile çağırılması gerekir (CMK, m. 145). Davetiye, isnat olunan suç içermelidir.

Çocuklar için özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbire son çare olarak başvurulmalıdır (ÇHS, m. 37). Bu bağlamda çocuklar bakımından zorla getirme işlemine başvurılmamalıdır (CMK m.146)

Zorla getirme kararı verilebilmesi için şüpheli veya sanığın;

- Hakkında tutuklama kararı verilmesi (CMK m. 100) veya yakalama emri düzenlenmesi (CMK m. 98) için yeterli nedenler bulunması,
- Şüpheli veya sanığın CMK 145. maddeye göre çağırıldığı halde davete uymamış olması gerekir.

Zorla getirme kararı, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı bir nitelik taşıdığı için, kural olarak hakim kararı gerekir. Ancak, Cumhuriyet savcısının da bu yetkisi vardır (CMK m. 146/4).

CMK zorla getirme kararından ayrı gibi gözükse fakat niteliği itibarıyla zorla getirme kararı olan “yakalama emri” de düzenlemiştir (CMK, m. 98). CMK m. 98’e göre; yakalama emri, ilgilinin çağrı üzerine gelmemesi veya şüpheli hakkında çağrı yapılamaması halinde düzenlenebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi gerek zorla getirme, gerekse yakalama emri düzenlenebilmesi için şüpheli veya sanığa çağrı yapılması yani davet edilmesi gereklidir. Bu çağrının şüpheliye CMK’nın 36, 37, 38. maddeleri uyarınca tebliğ edilmesi gereklidir.

3.2.4.3. İfade Alma

İfade alma suça konu olay hakkında şüphelinin, yazıya geçirilmek üzere sözlü beyanına başvurulmasıdır (CMK m. 147).

Ceza sorumluluğu olmayan çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün olmadığından bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yöntemle ifade alınması söz konusu değildir. Ancak suça iştirak eden diğer failerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Bir suç işlediği şüphesi altında olan ceza sorumluluğu bulunan 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş grubundaki çocukların ifadesi alınabilir. Çocuğun ifadesi Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat alınır (ÇKK m. 15/1). Şüpheli veya sanığın 18 yaşını doldurmamış olması durumunda ifade alma sırasında müdafinin hazır bulunması zorunludur (CMK m. 150/2). Bir başka deyişle çocuğun ifadesi Cumhuriyet savcısı tarafından müdafii hazır bulundurulmak şartı ile alınır. Şüpheli veya sanık 18 yaşını doldurmamış, müdafii de bulunmazsa ifadeyi alan mercinin istemi aranmaksızın bir müdafii görevlendirilir (CMK m.150/2).

Çocuğun yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanunî bir engel bulunmadığı durumlarda anne-babası veya vasisi çocuğun ifadesi alınırken hazır bulunabilir (YGAIAY m.19/b-4). Çocuğun ifadesinin alınması sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir (ÇKK m.15/2). Çocuğun adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek ve çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla sosyal çalışma görevlisinin suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması sırasında yanında bulunması gerekir (ÇKKY m.19/1-b). Cumhuriyet savcısının ifade alırken çocuğa yaklaşımı ve ifade alınan yerin düzeni, çocuğun psikolojisi bakımından önem arz edeceği için ifade alma olabildiğince, çocuğun kendini rahat hissedebileceği ortamda gerçekleştirilmeli, çocuğun olayı serbestçe anlatmasına olanak tanınmalıdır.

3.2.4.4. Koruma Tedbirleri

Yakalama

Yakalama, kişinin özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp, fiilen denetim altına alınmasıdır. Yakalama işlemine önleme ve adli amaçlı olarak başvurulabilir. Önleme yakalaması, tehlike (risk) altındaki bir çocuğun korunması amacı ile söz konusu iken (İHAS m. 5/1-d; PVSK m. 1,2, 13/d), adli yakalama suç işlediği iddia edilen çocuk hakkında adli işlemleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan yakalamadır.

Yakalama fiilen olabileceği gibi yakalama emri üzerine de söz konusu olabilir.

► **Herkesin Yakalama Yapabilmesi:** Suçüstü halinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda, “herkesin” şüpheliyi geçici olarak yakalayıp, kolluğa teslim etme yetkisi vardır. Dolayısıyla suçüstü halinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda çocuklar herkes tarafından yakalanabilir. Ancak bu

durumda yakalamayı yapan kişi yakaladığı çocuğu derhal kolluğa teslim etmelidir. Şikayete tabi suçlarda yakalama için şikayetin varlığı gerekmesine karşın çocuğun suç mağduru olması durumunda şikayet olmaksızın da herkesçe yakalama gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/3).

► **Kolluğun Yakalama Yapma Yetkisi:** Kolluk tarafından yakalama yapılabilmesi için kural olarak hakim tarafından verilmiş bir yakalama emrinin bulunması gerekir. Bununla birlikte kolluk görevlileri herkesin yakalama yetkisine sahip olduğu hallerde yani bir kişiye suç işlerken rastlanması veya suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması ve hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması halinde ve tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptir.

► **Yakalama Emri:** Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Kural; yakalama emrinin sulh ceza hakimi tarafından düzenlenmesidir. Cumhuriyet savcısının yakalama emri düzenleme yetkisi istisnai hallerdedir. Yakalanmış iken kolluk görevlilerinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk görevlileri de yakalama emri düzenleyebilir (CMK m.98/2).

► **Yol (sevk) tutuklaması:** Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişinin, en geç yirmidört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılmadığı takdirde, aynı süre içinde sulh ceza hakiminin önüne çıkarılması ve serbest bırakılmadığı takdirde yetkili hakim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanması CMK m.94/1’de öngörülmüştür. Yol (sevk) tutuklaması denilen bu durumda, çocuğun derhal yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılması gerekir. Çocuğun derhal yetkili merci önüne çıkarılmaması, ÇKK’nın uygulanmasında çocuğun haklarının korunması amacıyla kabul edilen “insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi” temel ilkesi ve ÇHS’nin 40. maddesine aykırılık teşkil eder.

► **Yakalama Yasağı:** Bir kimse aynı fiil dolayısıyla birden fazla kez yakalanamaz (CMK m. 91/5; YGAİAY m. 18). Yakalama yasağı; gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hakiminin kararı üzerine, gözaltına alınıp da serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamamasını ifade eder.

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Çocuklar hakkında yakalama, gözaltına alma ve ifade almaya ilişkin hususlarda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin çocuklara ilişkin hükümleri uygulanır (ÇKKY m.5/9). YGAİAY’nin 19. maddesi çocuklarla ilgili özel düzenlemeler öngörmektedir. Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.

► **Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar:** Fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmamış olanlar ile 15 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocuklar suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz.

Ceza sorumluluğu olmayan bu çocuklar bakımından, kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir; ancak kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılırlar. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme veya hâkim tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet savcılığına bildirilir (YGAİAY m.19).

► **Ceza Sorumluluğu Olan Çocuklar:** Ceza sorumluluğu olan 12 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar ise suç sebebiyle yakalanabilir. Bu çocuklar, yakınları ile müdafine haber verilerek derhâl Cumhuriyet savcılığına sevk edilir. Bütün bu işlemler sırasında çocuğun soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır ve çocuğun lekelenmesini önlemek için gizliliğe önem verilir.

► **12-15 yaş grubunda olan çocuklar:** Fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmuş, ancak 15 yaşını doldurmamış olan çocuklar bir suç isnadıyla yakalanabilirler. Ancak, 15 yaşından küçük çocuklar hakkında üst sınırı 5 yılı aşmayan cezayı gerektiren suçlarda çocuklar hakkında tutuklama kararı verilemeyeceği (ÇKK m. 21) için, üst sınırı 5 yılı aşmayan cezayı gerektiren suç isnadıyla bu çocuklar yakalanamaz. Bununla birlikte, kimlik tespiti amacı ile yakalama mümkündür.

► **15-18 yaş grubunda olan çocuklar:** Fiili işlediği zaman 15 yaşını doldurmuş, ancak 18 yaşını doldurmamış olanlar suç sebebiyle yakalanabilirler (İHAS m. 5/1-d; ÇHS m. 37; CMK m. 90 – 100; PVSK m. 13; YGAİAY m.19).

Yakalama üzerine yapılacak işlemler

► **Savcıya Bildirme:** Suça sürüklenmiş çocuğun yakınları ile müdafie haber verilerek soruşturmasının yürütülmesi için “hemen” (CMK m. 90/5) Cumhuriyet savcılığına bilgi verilir ve çocuk “derhal” Cumhuriyet savcılığına sevk edilir (YGAİAY m. 19/2-b). Derhal ile kast edilen hiç vakit geçirilmemesidir (Y. CGK 3.7.2007, 2007/5-23 E.2007/167 K.).

► **Haklarının Hatırlatılması:** Kolluk yakaladığı çocuklara, diğer şüphelilere uyguladığı gibi yakalama anında hak hatırlatması yapılmalıdır (CMK m. 90/4). Yakalama anında hatırlatılması gereken haklar; kendisine yüklenen suçlu öğrenme hakkı, susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, müdafiden istifade etme hakkı, yakalamaya karşı hakim denetimine başvurma hakkıdır. Kolluk yakaladığı kişi üzerinde kaba bir üst araması gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/4).

► **Kelepçe Yasağı:** İnsan hakları belgeleri çocukların afişe olması, damgalanması gibi zarara yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmesi konusunda çocuklarda kelepçe yasağına dikkat çeker. Kelepçe takma, gerek nakil sırasında gerekse kamusal alanda bireyin aşağılanma duygusu taşımasına ve psikolojisinde kalıcı zararlar oluşmasına zemin hazırlar. Yetişkin bireylerin bile kelepçe takılması nedeniyle normal yaşam becerilerini dahi yerine getiremediğine ve kelepçe takmanın işkence yasağının çiğnenmesi anlamına geldiğine dair AİHM kararları bulunur (Yağız, Türkiye Kararı).

ÇHS 37. maddeye göre “Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 18. maddesi de çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletlerin takılmayacağını öngörmektedir. Bu noktada ÇKKY’nin 8. Maddesine göre “Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını,

kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.” Çocukla, kendisine yönelik olarak yapılacak işlem konusunda iletişime geçilmesi, onu bilgilendirme ve işbirliğini isteme alınacak ilk önlem olmalıdır. Bu mümkün olmuyor ise, yeteri kadar kolluk görevlisi tarafından çocuğun kollarının tutulması, etrafının çevrilmesi gibi önlemler alınabilir. Her durumda, çocuğa kötü muamele teşkil edecek şekilde önlemler alınması mümkün değildir. Çocuğun ellerinin bağlanması, ayaklarının bağlanması gibi önlemler alınmaz.

Gözaltına Alma

Gözaltına alma; yakalama işleminden sonra serbest bırakılmayan şüphelinin özgürlüğünün, soruşturmanın tamamlanması için kural olarak 24 saat süreyi aşmayacak şekilde Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile kısıtlanmasıdır. Gözaltına, kişinin suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığı ile soruşturma işlemlerinin tamamlanması için zorunlu olması halinde başvurulur (CMK m. 91/2). Gözaltı süresi bireysel suçlarda işlemlerin tamamlanmasına kadar, en fazla 24 saat, toplu suçlarda ise her defasında bir günü geçmemek üzere, Cumhuriyet savcısının emriyle uzatılmak üzere üç gündür. 12 saate kadar olan yol süresi bu süreye eklenebilir (CMK m. 91/1, m. 91/3). Şüpheli en geç belirtilen gözaltı sürelerinin sonunda hakim önüne çıkarılmazsa serbest kalır.

Yakalanan kişi hakkında, gözaltı kararı verilmesi veya kişinin zor kullanılarak yakalanması hallerinde doktor kontrolünden geçirilerek yakalama anındaki sağlık durumu belirlenir (YGAİAY m.9)

Çocuklara özgü düzenlemeler

Kolluk tarafından yakalanan çocuk derhal Cumhuriyet savcılığına sevk edilir (YGAİAY, m. 19/2-b). Yakalanan çocuk, Cumhuriyet Savcılığı'nca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Soruşturma yönünden zorunlu ise ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emareler varsa çocuk gözaltına alınabilir.

Çocuğun gözaltına alındığı anne-baba veya vasisine bildirilir (YAGİAY m. 19/b-4).

Gözaltına alınan çocuklar, kolluğun çocuk biriminde tutulur. Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocuklar, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulur (ÇKK m.16/1). Çocuğun yararı aksini gerektirmediği takdirde kollukta bulunduğu süre içerisinde, yanında yakınlarından birinin devamlı olarak bulunmasına imkân sağlanır (ÇKKY m. 16/4). Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınları ise yanında bulundurulmaz. Bu durum tutanakla tespit edilerek, adli veya idari makamlara sevk edilen evraka eklenir (ÇKKY m.16/3).

Gözaltına alınan kişi Cumhuriyet savcısının yazılı emrine veya gözaltı süresi uzatma kararına karşı hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hakimine başvurma hakkına sahiptir. Hâkimin bu incelemeyi derhal veya en geç 24 saat içinde sonuçlandırması gerekir (CMK m. 91). Aynı başvuruyu müdafî veya kanuni temsilcisi, eş, ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları da yapabilir. Bu başvuru yakalama ve gözaltına alma için gerekli hukuki gerekçelerin bulunmaması sebebiyle yapılabileceği gibi yazılı emrin bulunmaması, sürenin aşılması veya gözaltı biriminin koşullarının yasaların öngördüğü standartlara aykırı olması ya da hukuka aykırı muamele sebebiyle de başvuru yapılması mümkündür (AİHS m. 3, m. 5)

Tutuklama

Suçluluğu hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişiler, kaçmayı ve delillerin yok edilmesini önlemek amacıyla tutuklanabilirler (CMK m. 100 ila m. 108; ÇKK m.21; ÇHS m. 37; Pekin Kuralları, m. 16).

► **Tutuklamanın koşulları:** Tutuklamanın koşulları CMK m. 100/1’de düzenlenmiş olup, çocuklar bakımından da bu koşulların varlığı halinde tutuklama söz konusu olabilir. Bu koşullar; kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olgular, tutuklama nedeninin bulunması, ölçülülük (CMK m. 100/1), adli kontrolün uygulanmasına imkan olmaması (CMK m. 101/1) ve kararın gerekçeli olmasıdır (CMK m.101/2).

CMK m. 101/2’ye göre; tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir. Cumhuriyet savcısı tutuklama talep ettiğinde, mutlaka gerekçe gösterir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenleri belirtir (CMK m.101/1).

Çocuk hakkında tutuklama kararı vermeden önce, tutuklama son çare olduğundan, tutuklama yerine adli kontrol tedbiri uygulanabileceğinden, çocuğun yüksek yararı gereğince eldeki bilgilere göre, ayrıntılı olmasa da sosyal inceleme yaptırılmalıdır.

► **Tutuklama kararının geri alınmasının istenmesi:** Cumhuriyet savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hâkiminden isteyebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafî de aynı istemde bulunabilirler. Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da otuz günlük süreler içinde re’sen karar verir (CMK m. 108).

Çocuklara özgü düzenlemeler

Birçok uluslararası belgede ve mevzuatımızda çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olması ve mümkün olan en kısa süre olması gerektiği vurgulanmıştır (Pekin Kuralları, m. 13; ÇHS m. 37; YGAİAY m.19; ÇKKY m.4/1-j; ÇKK m.4). BM Çocuk Hakları Komitesi, Pekin Kuralları’nın 17. maddesi doğrultusunda özgürlüğün kısıtlanmasına başvurulmasının son çare olabilmesi için uygulanması gereken esasları şöyle belirlemektedir: “Çocuğun kişisel özgürlüğüne getirilecek kısıtlamalar çok dikkatli bir incelemeden sonra konulmalı ve bu kısıtlamaların mümkün olduğu kadar az olmasına özen gösterilmelidir. Özgürlükten yoksun bırakma, suçun başka kişiye yönelik ciddi bir saldırı niteliğinde bulunması veya çocuğun ciddi suç işlemeyi itiyat haline getirmiş olması halleri dışında verilmemelidir. Çocuğun yararı çocuklara ilişkin davalarda yol gösterici ilke olmalıdır.”

Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere en son çare olarak başvurulması hususu, ÇKK’da da temel ilke olarak belirtilmiştir. Bu nedenle çocuk hakkında tutuklama, diğer tüm seçenekler uygun bir şekilde değerlendirildikten sonra gerçekleştirilebilir. Çocuğun tutuklanması yerine, kanunda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulması şeklinde, adli kontrolün uygulanması mümkündür. Nitekim Cumhuriyet savcısı sulh ceza hakiminden veya mahkemeden tutuklama isteminde bulunurken; adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere yer vermesi gerektiği CMK m.101/1’de öngörülmüştür.

12-18 yaş arasındaki çocuklar hakkında, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (CMK, m. 100/4). Bu genel hükmün yanında 15 yaşını doldurmamış çocuklar bakımından tutuklama konusunda çocuklarla ilgili ÇKK m.21/1'de özel bir düzenleme öngörülmüştür. ÇKK m.21/1'e göre; 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Bununla birlikte 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında öngörülen bu tutuklama yasağı halinde de CMK m.109/2'de "Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir." hükmü uyarınca adli kontrol uygulanabilir.

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen mahkemece karar verileceği CMK m.101/1'de hüküm altına alınmıştır. Soruşturmada çocuk hakkında adli kontrol ve tutuklama kararını verecek merciye ilişkin ÇKK'da bir hüküm bulunmamaktadır. Yargıtay 6. Ceza Dairesi 06.06.2006 tarihli kararında; suça sürüklenen çocuklar hakkında, soruşturma evresinde tutuklama kararının çocuk mahkemesi olduğunu hükme bağlamıştı. Bu karardan sonra, Yargıtay 3. CD'nin 19.04.2007 tarihli kararında ÇKK'nın 42. maddesinde çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına çocuk hakimi tarafından karar verileceği belirtildiği halde, adli kontrol ve tutuklama kararına hangi merciin karar verebileceği belirtilmediğinden, bir ceza muhakemesi tedbiri olan tutuklama kararının, soruşturma evresinde sulh ceza hakimi tarafından verileceğini hükme bağlamıştır. Uygulama bu karar yönünde gelişmiştir.

DAVA : Geceleyin bina dahilinden hırsızlığa teşebbüs suçundan şüpheli Güven Kanat hakkında yapılan soruşturma evresi sırasında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 101/1-2,a maddesi uyarınca tutuklanmasına dair C. Başsavcılığınca yapılan talep üzerine, soruşturma evresinde tutuklamanın Sulh Ceza Mahkemesinden talep edilebileceği ve görevli olunmadığından bahisle evrakın yetkili ve görevli İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesine gönderilmesine dair İ. 4. Çocuk Mahkemesinin 17/02/2006 tarihli ve 2006/7 D.İş sayılı kararına yapılan itirazın reddine ilişkin İ. 3. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinin 24/02/2006 tarihli ve 2006/4 D.İş sayılı kararına karşı Adalet Bakanlığının 07/04/2006 gün ve 14606 sayılı kanun yararına bozma istemine dayalı Yargıtay C. Başsavcılığının 08/05/2006 gün ve Y.E 74931 sayılı ihbar yazısı ile infaz dosyası 18/05/2006 tarihinde dairemize gönderilmekle incelendi:

KARAR : Anılan yazıda;

... 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun "Mahkemelerin Görevi" kenar başlıklı 26. maddesinde yer alan " (1) Çocuk Mahkemesi Asliye Ceza Mahkemesi ile Sulh Ceza Mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar, (2) Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi Çocuklar tarafından işlenen ve Ağır Ceza Mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar, (3) Mahkemeler ve Çocuk Hakimi bu kanunda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir. (4) Çocuklar hakkında açılan kamu davaları kanununun 17. madde hükümleri saklı kalmak suretiyle bu kanunla kurulan mahkemelerde görülür" hükmü ile,

Aynı kanunun "Uygulanacak Hükümler" kenar başlıklı 42. maddesindeki "bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu ... hükümleri uygulanır." şeklindeki düzenlenen ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 4. kısmında "Koruma Tedbirleri" olarak yakalama ve gözaltı tutuklama, Adli kontrol, arama ve el koyma tedbirlerinin düzenlenmiş olması karşısında Çocuk şüpheli hakkında tedbir niteliğinde olan tutuklama kararını vermeye yetkili ve görevli mahkemesinin Çocuk Mahkemesi olması dikkate alınmaksızın itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemiş olduğundan bahisle 5271 sayılı CMK nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın bozulması dairemizden istenilmiştir.

SONUÇ : Kanun yararına bozma istemine dayanan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının ihbar yazısı incelenen dosya içeriğine göre yerinde görüldüğünden kabulü ile hırsızlık suçundan sanık Güven Kanat hakkında İ. 3. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinden verilip kesinleşen 24/02/2006 tarih ve 2006/4 D.İş sayılı kararın 5271 sayılı CMK nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın BOZULMASINA, 06.06.2006 tarihinde oybirliği ile karar verildi.

Y. 6. CD. 06.06.2006. 2006/5634 E., 2006/8803 K.

Çocuk Koruma Kanunu'nda suça sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına çocuk hakimi tarafından karar verilebileceği halde, adli kontrol ve tutuklama kararına hangi merciin karar verilebileceği belirtilmediğinden bir ceza muhakemesi tedbiri olan tutuklama kararı Çocuk Koruma Kanununun "Tutuklama Kararı" başlıklı 101/1. maddesi uyarınca çocuk hakkında soruşturma evresinde tutuklama kararını Sulh ceza Hakiminin vermesi gerekir.

Y. 3. CD. 19.04.2007, 2007/4265 E., 2007/3641 K.

Adli Kontrol

Tutuklamaya alternatif olarak kabul edilen adli kontrol çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasını önleyen bir kurumdur. CMK'nın 100. maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir (CMK m.109/1).

CMK m.101/1'deki tutuklama isteminde bulunulurken adli kontrol uygulamasının yeter-siz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere yer verileceğini öngören hüküm ve CMK m.101/2'deki tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kararı verecek merciin tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren delillerin somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterileceğini öngören hüküm dikkate alındığında adli kontrol hükümlerinin önceikle uygulanması gerektiği sonucu ortaya çıkar.

Çocuklara özgü düzenlemeler

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, adli kontrol tedbiri olarak CMK m. 109 da sayılan tedbirler ile,

- Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak,
- Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek,
- Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak,

tedbirlerinden bir ya da birkaçına karar verilebilir (ÇKK m.20/1)⁵. Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir (CMK m.111/2).

5 CMK m. 109/3'e göre; "Adli kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir: a) Yurt dışına çıkamamak, b) Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak. c) Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılanna ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak. d) Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek. e) Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek. f) Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak. g) Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek. h) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamak. i) Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek. j) (Ek: 2/7/2012-6352/98 md.) Konutunu terk etmemek. k) (Ek: 2/7/2012-6352/98 md.) Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek. l) (Ek: 2/7/2012-6352/98 md.) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek.

Adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağıın anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir (ÇKK m.20/2). Adli kontrol kararı verilirken sosyal inceleme dikkate alınmalı ve hem yükümlülükler hem de tedbirler ve denetim esasları buna göre belirlenmelidir.

Hakim veya mahkeme, Cumhuriyet savcısının ya da şüpheli veya sanığın istemi üzerine, adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüğü bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değış-tirebilir veya bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir (ÇKKY, m. 10; CMK m.110).

Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir (CMK, m.112/1).

3.2.4.5. Uzlaşma

Cezalandırıcı Adalet Sistemi, işlenen suç nedeniyle toplumda ve kişiler arasında bozulan dengeyi etkin bir ceza ile yeniden kurmayı amaçlar. Onarıcı adaletin temelinde ise mağdur ve mağdurun haklarının korunması fikri bulunur. Bununla birlikte, suçtan doğrudan etkilenen kişilere (mağdur, fail ve toplum) suça verilecek tepkinin belirleneceği sürece doğrudan katılma imkânı verir ve mağdurun uğradığı zararın giderilmesini amaçlar. Uzlaşma, mağdur ve failin sistemin merkezinde olduğu, bozulan ilişkileri onararak mağdur ve fail arasındaki husumeti gidermeye çalışan, mağdurun ihtiyaç ve haklarına vurgu yapan, failin sorumluluk üstlenmesini teşvik eden ve bunların ait oldukları toplumun da gördüğü zararın giderilmesini amaçlayan bir sistemdir. Uzlaşma, yargılama dışı çözüm yollarından birisidir (CMK m.253; ÇKK m.24; ÇHS m. 40, Pekin Kuralları m. 11).

Pekin Kurallarının 11. maddesinde çocuk suçluluğu olaylarının resmî ceza usulüne başvurmaksızın çocuklara özgü yargı dışı yollarla halini kolaylaştırmak için topluluk programları, geçici gözetim ve rehberlik ve suç mağdurlarının zararlarının tazmini usulü öngörülerek arabuluculuğun kurumsallaşması ve kullanılmasını teşvik edilmiştir.

Uzlaşma işlemlerine başlamak için suçun işlendiğine dair yeterli şüphenin bulunmalıdır (Uzlaşma Y. m. 8/2). Yeterli şüphenin bulunmaması halinde, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi gerektiğinden uzlaşma yöntemine başvurulmamalıdır.

Uzlaşma kapsamındaki suçlar; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar ile şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın CMK'nın 253. maddesinde sayılan suçlardır.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez. Ayrıca uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz. (CMK m. 253/3).

Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan şüpheli veya sanık uzlaşmadan yararlanır (CMK m.255). Uzlaştırma sonucunda, şüpheli edimi yerine getirdiyse kovuşturmaya yer olmadığına; eğer edim belli bir tarihe ertelenmişse edimin ifasına kadar kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez (CMK m. 253/18). Ancak, uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suç-

tan zarar gören, uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilir (CMK, m. 253/16). Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, İcra ve İflas Kanunu'nun 38. maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır. Ayrıca, uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır.

Uzlaşma teklifi soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının yazılı ya da acele hallerde sözlü talimatı üzerine (Uzlaşma Yön., m. 8) adli kolluk görevlisi tarafından; şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene yapılır. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmedeği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır (CMK m. 253/4). Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukukî sonuçları anlatılır (CMK m. 253/5). Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir (CMK m. 253/8).

Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, mahkeme tarafından uzlaştırma işlemleri gerçekleştirilir (CMK. m. 254/1). Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def'aten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksitli bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde; sanık hakkında, 231. maddedeki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından, 231. maddenin 11. fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır (CMK m. 254/2).

Çocuklara özgü düzenlemeler

Uzlaşma bakımından çocuklara özgü bir düzenleme söz konusu değildir. ÇKK'nın 24. maddesine göre; "Ceza Muhakemesi Kanununun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır. Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından güvenlik tedbirlerinin uygulanması söz konusu iken, uzlaşma hükümleri uygulanamaz. 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş arasındaki sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin anlam ve sonuçlarını algılayıp algılamadıkları ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı tespit edilerek, ceza sorumluluğunun bulunması halinde uzlaşma yoluna gidilir. Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması mümkün ise de uzlaşma hükümleri uygulanamaz.

Uzlaşma ve şikayetten vazgeçme kurumlarının nitelik yönünden birbirinden farklı olduğu, uzlaşma sonucu mahkemece yaptırımlar öngörülmesinin mümkün bulunduğu gözetilmeden, Çocuk Koruma Yasasının 24. maddesi uyarınca uzlaşma kapsamında olup da resen takibi zorunlu suçlarda şikayetten vazgeçmenin fiili uzlaşma kabul olunarak CYY. 253 ve 254. maddelerindeki işlemler yapılmadan davanın uzlaşma nedeniyle düşürülmesi,... bozmayı gerektirmiştir.

4. CD. 19.02.2007, 2007/785 E., 2007/1729 K.

CMK m. 253/4'te şüphelinin ergin olmaması halinde, uzlaşma teklifinin kanunî temsilcisine yapılacağı öngörülmektedir. Uzlaştırma Yönetmeliği'nin 8/2 maddesinde ise "Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin reşit olmaması ya da kısıtlı olması hâli ile mağdur veya

suçtan zarar görenin ayırt etme gücü bulunmaması durumunda, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Bu kişilerin ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları Cumhuriyet savcısı tarafından araştırıldıktan sonra, uzlaşma teklifinin muhatabı belirlenir.” hükmüne yer verilmiştir. Suça sürüklenen çocuğa uzlaşma teklif edilebilmesi için, çocuğun suç işlediğine dair yeterli şüphenin bulunması gerekir. (Uzlaştırma Y. m. 8/2).

Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır (CMK m. 253/13).

Suç tarihinde 15 yaşını tamamlayıp 18 yaşını bitirmeyen suça sürüklenen çocukların (sanıkların) kasten işledikleri yaralama suçunun, 03.07.2005 tarihinde kabul edilen ve 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasasınının 24. maddesi uyarınca uzlaşma kapsamında kaldığı ve 5271 sayılı CYY.nın 253 ve 254. maddelerine göre kamu davasının düşürülmesine karar verilmesi, bozmayı gerektirmiştir.

Y. 2. CD. 04.06.2008 gün, 2008/2849 E., 2008/10172 K.

Pekin Kuralları'nın 15. maddesinde ebeveynin, yasal danışmanların (avukat) ve yasal temsilcilerin (vasî) yargılamalara katılma hakkı bulunduğunu ve yargılayan makamın, olayı en iyi biçimde çözüme bağlama girişimleri için bu kişilerden çocuğun çıkarları için kendisine katkıda bulunmalarını talep edilebilmesini, bununla birlikte bu kişilerin çocuğa karşı düşmanca bir tavır sergilemeleri ihtimali söz konusu olduğunda bu kişilerin duruşmalara (veya arabuluculuk görüşmelerine) alınmaması öngörülmektedir. Uzlaştırma müzakerelerinde bu hususa dikkat edilmelidir. Uzlaştırma müzakerelerinde çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulunmalıdır.

3.2.4.6. Önödeme

Önödeme, yargılama dışı bir çözüm yöntemidir. Cezası az olan suçlar için kabul edilen önödeme, şüphelinin belli bir miktar parayı ödemesi halinde kural olarak hakkında kovuşturma yapılmamasını ifade eder.

Önödeme kurumu çocuklara özgü düzenlenmemekle birlikte, uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı üç ayı aşmayan suçun faili olan çocuk hakkında yapılan soruşturmada önödeme kurumu uygulanır ve hakkında kamu davası açılmaz (TCK m.76). Kovuşturma evresinde de önödeme uygulanabilir, bu durumda çocuk hakkında açılan kamu davası düşer (TCK m.75/2-3).

Uzlaşmada olduğu gibi ön ödeme kurumuna başvurulabilmesi için suçun işlendiğine ilişkin yeterli şüphe bulunmalıdır.

Ödenmesi gereken meblağ aşağıdaki esaslara göre belirlenir ve buna soruşturma giderleri ilave edilir:

- Suç için öngörülen adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını,
- Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için 20 Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı,
- Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezasının aşağı sı-

nırının karşılığı olarak her gün için 20 Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı ile adli para cezasının aşağı sınırını (ancak, suçla ilgili kanun maddesinde yukarı sınırı üç ayı aşmayan hapis cezası veya adli para cezasından yalnız birinin uygulanabileceği hallerde ödenmesi gereken miktar adli para cezası esas alınarak belirlenecektir).

Önödeme Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine 10 gün içinde ödendiği takdirde şüpheli hakkında kamu davası açılmaz. Ön ödemeye tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde ön ödeme usulü uygulanmaksızın iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebidir (CMK m. 174/1.c).

Önödeme tabi olan bir suç hakkında, Cumhuriyet savcılığı tarafından soruşturma aşamasında gerekli işlemlerin yapılmadığı kovuşturma aşamasında fark edilirse; hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine yukarıdaki esaslara göre saptanacak miktardaki para yargılama giderleriyle birlikte ödendiğinde kamu davası düşer (TCK m. 75/2-3). Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de mahkeme aynı usulü izler.

3.2.4.7. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının yetişkinlerde 5 yıl süreyle (CMK m. 171/2), çocuklarda ise 3 yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19). Çocuk hakkında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere; şüpheli olan çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması; yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi; kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli çocuk ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması; suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir (CMK m.171/3).

Hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen çocuk 3 yıllık erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlemediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Ertelene süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Ertelene süresince zamanaşımı işlemez (CMK m.171/4).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir (CMK m.171/5).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı, takdir yetkisi kullanılmasına rağmen itiraz edilebilir nitelikte bir karardır (CMK m. 171/2). Kamu davasının açılmasının ertelenmesi bakımından Cumhuriyet savcısı takdir yetkisini kullanır. Cumhuriyet savcısının burada takdir ettiği husus kamu davasının açılmamasının şüpheli ve kamu açısından daha fazla yarar sağlaması unsurudur. Görüldüğü gibi kamu davasının açılmasının ertelenmesinde Cumhuriyet savcısı kamu davası açmayarak faili ve toplumu korumaktadır. Çocuğun yararının gerektirdiği durumlarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi olanağı tüm suç

ları kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Daha da doğrusu, çocuk suçları açısından klasik takdirilik sistemi kabul edilmelidir. Yani Cumhuriyet savcısı diğer bütün koşulları bir tarafa bırakarak somut olayda çocuk hakkında kamu davası açmamanın çocuğun üstün yararına olduğunu gördüğü hallerde bu yönüme başvurabilmeli; bunun için de kamu davasının mecburiliği prensibine istisnalar kabul edilmelidir.

3.2.4.8. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

► **Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilecek haller:** Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşullar; TCK'nın 93, 184/5, 192, 201, 221, 254, 274. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu hallerde Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

Şahsi cezasızlık sebepleri, TCK'nın 22/6, 167 ve 273. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu hallerde de Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

Soruşturma evresi sonunda, Cumhuriyet savcısı kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir (CMK m. 172). Ayrıca, uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini def'aten yerine getirmesi halinde de, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir (CMK m. 253/19).

Kovuşturma olanağı; şikayete bağlı suçlarda şikayet şartının gerçekleşmiş olması, kişinin Türkiye'de olması gibi kişinin yargılanabilir olmasını ifade eder. Kişi bilfiil yargılanamayacaksa iddianame düzenlenmemelidir. Örneğin 12 yaşından küçük çocuklar ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında kovuşturma olanağı bulunmamaktadır. Sosyal inceleme yapılarak rapor alınmamış olması halinde ceza sorumluluğu dolayısıyla da kovuşturma olanağının bulunup bulunmadığına karar verilemeyeceğinden, 12-15 yaş grubundaki çocuklar hakkında sosyal incelemenin mutlaka yapılması gerekecektir.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Diğer Cumhuriyet savcıları gecikmesinde tehlike olan hallerde soruşturma işlemlerini yapabilirlerse de, kamu davasının açılmasına yer olmadığı kararını çocuk bürosu savcısının vermesi gerekir (ÇKK m. 30).

► **Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın sonuçları:** Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde;

- Şüpheli serbest kalır (CMK m. 103).
- İletişimin tespiti, dinlenmesi veya kayda alınması kararlarının uygulanmasına CMK m. 173/1 uyarınca tanınan 15 günlük itiraz süresi beklenmeden derhal son verilir (CMK m.137/3). Bu düzenlemenin kesinleşmenin arandığı CMK 80/2 ve 81/2'den farklı olduğuna dikkat edilmelidir. İletişimin denetlenmesine ilişkin kayıtlar ve aşağıdaki örnekler ve kayıtlar Cumhuriyet savcısının huzurunda derhal yok edilir ve bu husus dosyasında muhafaza edilmek üzere tutanağa geçirilir.
- Genetik inceleme için vücuttan alınan örnekler (CMK m. 80/2), fizik kimliğin tespitine ilişkin kayıtlar (CMK m. 81/2), iletişimin tespiti ve dinlemeye ilişkin kayıtlar (CMK m. 137/3) ile iletişimin denetlenmesi kapsamında yapılan tespit veya dinlemeye ilişkin işlemler hakkında ilgisine bilgi verilir.

- d) CMK 109. maddeye göre takdir edilen güvencenin, suç mağduruna veya nafaka alacaklısına verilmemiş olan ikinci kısmı şüpheli veya sanığa geri verilir (CMK m. 115/2).
- e) Maddi-manevi tazminat talep etme hakkı doğar. Suç soruşturması veya kovuşturması sırasında, kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişiler, maddi ve manevi her türlü zararlarının tazminini devletten isteyebilirler (CMK m. 141/1.e). Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kaldırılır ve kovuşturma başlarsa, ödenen tazminatın iadesi talep edilebilir (CMK m. 143/1).
- f) Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz (CMK m. 172/2). CMK 173/1’de yer alan 15 günlük sürenin bitiminden sonra, Cumhuriyet savcısının tekrar olaya el atabilmesi yeni delil bulunmasını gerektirir. Ortaya çıkan delilin, yeni delil sayılabilmesi için, daha önce bilinmeyen ve önceki soruşturmada ortaya çıkmayan bir olgunun ortaya çıkmış olması gerekir. Yeni bulunan delil sonradan elde edilmiş ise ve ilk verilen kararın maddi temellerini sarsıyor ise yeni delil sayılır. Dosyanın içinde bulunan ama kullanılmamış bir delil ise daha sonra yeni delil olarak kullanılamaz. CMK 311. maddesi ile yargılamanın yenilenmesinde de benzer bir düzenleme yapılmıştır.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karara karşı suçtan zarar gören kişi, kararın kendisine tebliğinden itibaren 15 gün içinde bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesine itiraz edebilir (CMK m. 173/1). Ancak Cumhuriyet savcısının cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşullar ya da şahsi cezasızlık sebeplerinden birinin varlığı nedeniyle takdir yetkisini kullanarak verdiği kamu davasının açılmasına yer olmadığına dair kararlara itiraz edilemez (CMK m. 173/5 ve m. 171/1).

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karara itiraz edilmiş ve bu itiraz reddedilmiş ise, yeni delil varlığı nedeniyle kamu davası açabilmesi için, itiraz dilekçesi hakkında karar vermiş olan ağır ceza mahkemesi tarafından bu delillerin kamu davası açmaya yeterli olduğuna karar verilmesi gerekir (CMK m. 173/6).

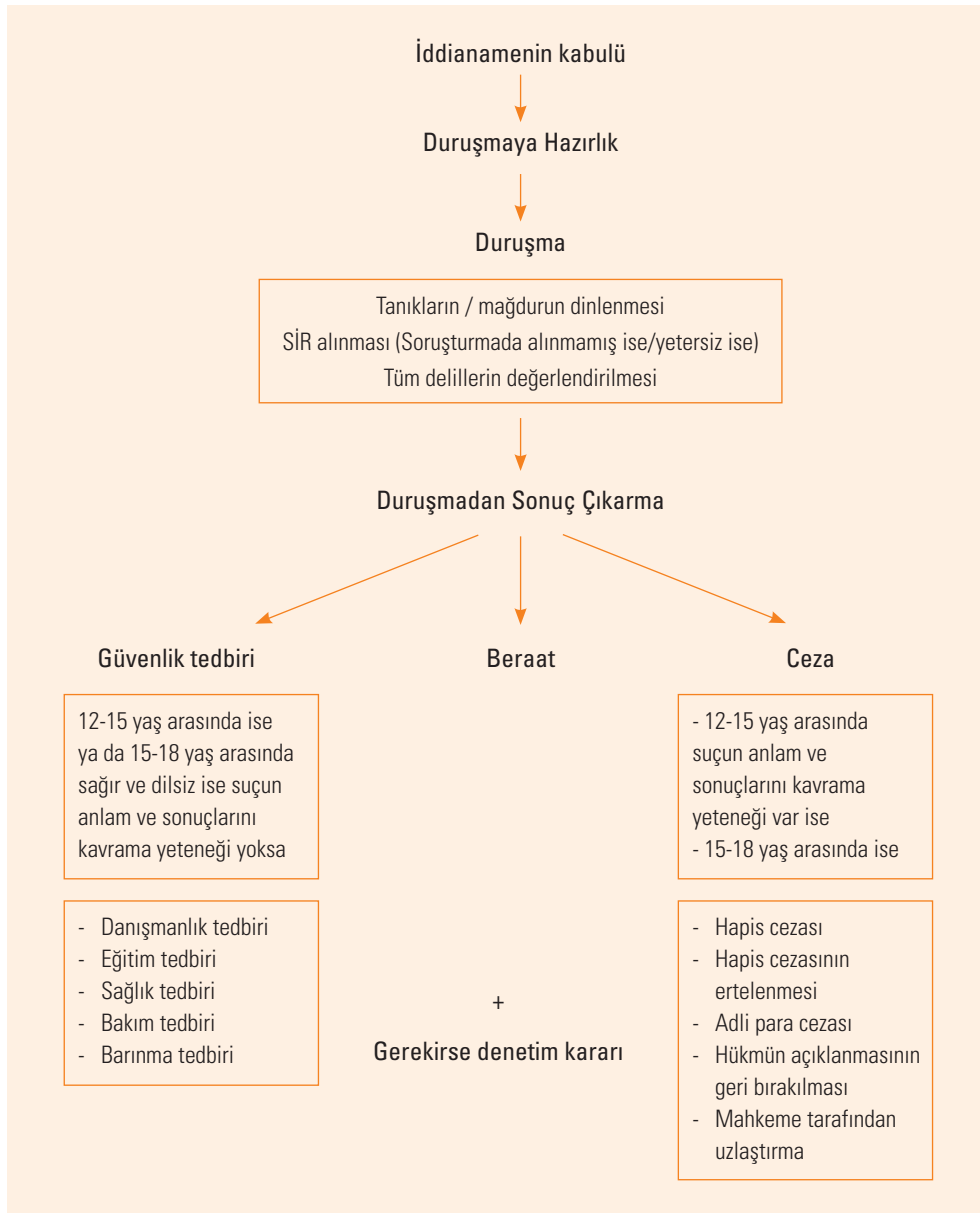
3.2.5

Kovuşturma Evresi

İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar devam eden evreye kovuşturma evresi denir. Kovuşturma evresi; kamu davasının yürütülmesi ve kamu davasının sona ermesi olarak iki kısma ayrılır.

Kamu davasının yürütülmesi; duruşma hazırlığı, duruşma, delillerin ortaya konulması ve tartışılması bölümlerine ayrılır.

Kamu davasının sona ermesi kısmı ise; duruşmanın sona ermesi, karar ve hüküm bölümlerine ayrılır.

Çocuk adalet sisteminde, kovuşturma evresinin hızlı bir şekilde sona ermesi özel bir önem taşır. Çocuk hakkında verilecek karar, onun eylemi nedeniyle cezalandırılması amacını değil, toplumla bütünleşmesi amacını taşıdığından, bu bütünleşmenin bir an önce yapılması, çocuğun yeni suç işlemesinin önüne geçilmesi özel bir önem taşır.

3.2.5.1. Kamu Davasının Yürütülmesi

Duruşma Hazırlığı

Kovuşturma aşamasının hızlı ve adil şekilde yapılması, iyi bir duruşma hazırlığı ile mümkündür.

Çocuk hakkında iddianame düzenlenip mahkemeye gönderildiğinde; mahkeme öncelikle iddianamenin kabulü veya iadesi yönünde bir karar vermelidir. Soruşturma eksik yapılmış ise, bu eksikliğin giderilmesi kovuşturmayı uzatacağından, tam ve eksiksiz bir soruşturma yapılmış olması, çocuk adalet sisteminde daha da önemlidir.

İddianame, CMK'nın 170. ve 174. maddelerinde sayılan sebeplerin bir veya birkaçının varlığı halinde iade edilir.

Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır (CMK m. 175/2).

İddianame, çağrı kağıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur. Sanık tutuklu ise, duruşma günü, bulunduğu tutukevindeki katip veya bu işle görevlendirilen görevlinin tutacağı tutanak ile kendisine bildirilir. Bu bildirim yapılırken, duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulanacak ise neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir. İddianamenin tebliği tarihi ile, duruşma günü arasında en az bir haftalık süre olmalıdır (CMK m. 176/4).

Sanığın müdafii de duruşmaya çağrı kağıdı ile çağrılır. Suça sürüklenen çocuğun yargılanması yapılacak ise; iddianamenin ve duruşma gününün sanığa tebliği konusundaki hükümler aynı şekilde uygulanacaktır.

CMK 150/2 maddesi uyarınca, suça sürüklenen çocuğa müdafii tayin edilmesi gereklidir. 02/03/2007 tarihli , "Ceza Muhakemesi Kanunu Gereğince Müdafii ve Vekillerin Görevlendirilmeleri ile İlgili Yapılacak Ödemelerin Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin" 7. maddesi uyarınca; soruşturma evresinde görevlendirilen müdafii veya vekilin görevi, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmesi, yetkisizlik veya görevsizlik kararı, iddianamenin kabulü kararı verilmesi ile sona erer. Suça sürüklenen çocuk için soruşturma aşamasında atanan müdafii görevi, iddianamenin kabulü kararı verilmesi ile sona ereceğinden, mahkemenin duruşma hazırlığı sırasında, suça sürüklenen çocuğa müdafii atanması için gereken işlemleri yapması gerekir. Çocuğun velisi, vasisi, mahkeme tarafından görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyor ise kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m. 22/1). Bu nedenle, suça sürüklenen çocuğun kanuni temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilmelidir. Çocuğun kanuni temsilcisi, kapalı olarak yapılacak duruşmada hazır bulunabilir ve istemi üzerine dinlenebilir (CMK m. 155/1).

Çocuk kurum bakımı altında ise; kurumun davayı takip etmesi ve çocukla ilgili gerekli önlemleri almasının sağlanması bakımından, kurum bakımı altındaki çocuk hakkındaki davanın kuruma bildirilmesi gerekir.

Duruşma hazırlığında, sanık, tanık veya bilirkişinin çağrılmasını veya savunma delillerinin toplanmasını istediği takdirde, bunların ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az 5 gün önce mahkemeye vermelidir. Sanığın bu istemi kabul edildiğinde, istem, duruşmada Cumhuriyet savcısı bulunacak ise, Cumhuriyet savcısına da bildirilir (CMK m.177).

ÇKK'nın 22/2 maddesi uyarınca; mahkeme çocuğun sorgusunun yapılacağı duruşmada, çocuğun yanında bulunacak bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirebilir. Mağdur çocukların yanında, bir uzman bulunması CMK 236/3 maddesi uyarınca zorunludur. Suça sürüklenen çocuklar bakımından böyle bir zorunluluk öngörülmemiş, durum mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Çocuğun üzerine atılı suçun niteliğine, çocuğun içinde bulunduğu duruma, suç nedeniyle etkilenmesinin derecesine göre, savunmasının alınmasından önce kendisine bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu uzman, çocuğu, yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirmeli, hukuki yardımın avukatı tarafından verileceğini açıklamalıdır. Gerektiğinde, avukatın vereceği hukuki yardımın içeriğinin çocuk tarafından anlaşılmasını sağlamak için avukat ile birlikte çocuğa destek verilmelidir. Çocuğun yanında bulunacak sosyal çalışma görevlisinin, ona tüm süreç boyunca destek vermesi gerekir. ÇKK'nın 22/2 maddesi hükmü, çocuğun sadece ifadesinin alınması sırasında uzman bulundurulması olarak anlaşılmayıp, tüm yargılama sürecinde uzmanın desteğinden yararlanması olarak yorumlanmalıdır.

Duruşma

CMK 188/1 maddesi uyarınca, suça sürüklenen çocuğun müdafii hazır olmadan duruşma yapılamaz. Bu hüküm, sadece çocuğun ifadesinin alınacağı oturumda müdafii bulunması olarak yorumlanamaz. Zira, madde müdafii var olması gerektiğini hükme bağlarken, müdafii; hakim, Cumhuriyet savcısı ve zabıt katibi ile birlikte saymıştır. Nasıl zabıt katibi olmadan duruşma yapılamaz ve örneğin tanık dinlenemez ise, zorunlu müdafii olmadan da duruşma yapılamaz ve örneğin, tanık dinlenemez.

Suça sürüklenen çocuğun duruşması kapalı olarak yapılır (CMK m. 184). Kapalı duruşmadaki açıklama ve görüntülerin gizliliğinin alenen ihlali suçtur (TCK m. 285/2). Benzer şekilde, süreli yayın yolu ile suça sürüklenen çocukların kimliklerinin açıklanması veya tanınmasına sebebiyet verilmesi de suçtur (Basın Kanunu, m. 21). Tanık veya sanık olan çocuğun görüntülü ve sesli olarak dinlenmesi için kullanılması hali hariç, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda sesli ve görüntülü kayıt yapılamaz. Kayıt yasağı, adliye dışındaki yer gösterme, keşif gibi adli işlemler için de geçerlidir (CMK m. 183). Bu nedenle keşif sırasında, keşfin görüntülü ve sesli olarak kaydı yasaktır.

Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m. 22/1). Mahkeme veya hakim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurabilir (ÇKK m. 22/2, ÇKK m.4/8).

Çocuğun nakli sırasında; zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamamasına ilişkin kural (ÇKK m. 18/1), sadece soruşturma aşamasına ve polise yönelik bir kural değildir. Bu kural, yargılanan, kişi çocuk olma vasfını yitirinceye yani 18 yaşını dolduruncaya kadar yargılamanın her aşamasında geçerlidir. Bu bakımdan, tutuklu çocukların, cezaevinden duruşmaya, hastaneye ve diğer yerlere götürülmesi sırasında da zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz.

Kovuşturma aşamasında, müdafii sayısında bir sınırlama yoktur. Bu nedenle, suça sürüklenen çocuğun birden fazla müdafii var ise, bunların tümü duruşmada hazır bulunabilir.

Ancak, duruşmanın yapılabilmesi için tüm müdafilerinin hazır bulunması gerekmez. Bir müdafinin bulunması duruşmanın yapılması için yeterlidir.

Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmebilir (ÇKK m. 22/3, CMK m. 196/3).

Yargılama sırasında dinlenecek suça sürüklenen çocuğun, diğer sanıkların yanında gerçeği söylemekten kaçınacağı konusunda endişe ortaya çıkar ise, diğer sanıklar, suça sürüklenen çocuğun dinlenmesi sırasında duruşma salonundan çıkarılabilir (CMK m. 200/1).

Duruşmada çocuğun kendisine yöneltilen suçlama ve hakları konusunda hakim tarafından bilgilendirilmesi gerekir. Çocuk kendine yöneltilen suçlama ile ilgili olarak dinlenir. Aynı zamanda çocuğun kanuni temsilcisi de istemesi halinde dinlenir. Bu husus ailenin sürece katılımı bakımından önemli bir olanaktır.

Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır. Düzeni bozan kişi var ise, savunma hakkını engellemek koşulu ile salondan çıkarılmasına karar verilebilir. Dışarı çıkarma kararı verildiğinde, çıkarılmasına karar verilen kişi çıkarmaya direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa, dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Dışarı çıkarmaya karşı direnç gösteren kişi çocuk ise, çocuk hakkında disiplin cezası verilemez (CMK m. 203).

3.2.5.2. Kamu Davasının Sona Ermesi

Duruşmanın Sona Ermesi

Kovuşturma aşamasında yapılan duruşmada; sanığın savunması alındıktan sonra, var ise müşteki, mağdur ve tanıklar dinlenir, davaya ilişkin deliller ortaya konularak tartışılır.

Bu aşamadan sonra, mahkeme duruşmanın sona erdiğini açıklar ve hüküm verilir (CMK m. 223/1).

CMK'nın 223. maddesi uyarınca; beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, davanın reddi, davanın düşmesi ve güvenlik tedbirine ilişkin kararlar hüküm niteliğindedir.

CMK'nın 223/2 maddesi uyarınca;

Beraat hükmü;

- Sanığın üzerine yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması,
- Sanığın üzerine yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin anlaşılması,
- Sanığın üzerine atılı suçu işleme kastının olmaması,
- Sanığın üzerine atılı taksirli suçla ilgili olarak sanığın taksirinin bulunmaması,
- Sanığın üzerine atılı suçu işlediği anlaşılma ile birlikte; sanığın söz konusu suçu meşru savunma halinde işlemesi,
- Sanığın üzerine atılı fiili işlediği anlaşılma ile birlikte; sanığın kanunun hükmünü yerine getirdiğinin (veya hukuka uygun emri yerine getirdiğinin) anlaşılması
- Sanığın üzerine atılı fiili işlediği anlaşılma ile birlikte; sanığın söz konusu fiili meşru bir hakkını kullanma çerçevesinde işlemesi,

- h) Sanığın üzerine atılı fiili işlediği anlaşılmalı birlikte; söz konusu fiille ilgili olarak hak sahibi ilgilinin suçun işlenmesinden önce rızasının olduğunun anlaşılması,
- i) Sanığın üzerine atılı suçu işlediğinin sabit olmaması, hallerinde verilebilir.

Sanığın kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığına dair hüküm;

- a) Sanığın suçu işlediği sırada 12 yaşından küçük olması (veya akıl hastası olması veya sağır ve dilsiz olup 15 yaşından küçük olması veya iradesi dışında aldığı alkolün etkisi altında kalarak suçu işlemesi veya iradesi dışında aldığı uyuşturucu maddenin etkisi altında suçu işlemesi) nedeniyle TCK'nın 31 (veya 32 veya 33 veya 34) maddesi uyarınca,
- b) Sanığın suçu işlediği sırada 12 - 15 yaş arasında olmasına rağmen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması (veya davranışlarını yönlendirememesi veya sanığın sağır ve dilsiz olup 15 -18 yaş arasında olması ve fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması) nedeniyle TCK'nın 31 (veya 32 veya 33 veya 34) maddesi uyarınca,
- c) Sanığın yüklenen suçu zorunluluk hali içerisinde işlemesi nedeniyle sanık hakkında TCK'nın 25/2 (veya 92 veya 147) maddesi uyarınca,
- d) Sanığın yüklenen fiili cebir (veya tehdit) etkisi altında işlemesi nedeniyle TCK'nın 28. maddesi uyarınca,
- e) Sanığın fiili meşru savunma sırasında içinde bulunduğu heyecan, korku ve telaş nedeniyle savunma sınırını kastı olmaksızın aşarak işlemesi nedeniyle TCK'nın 27/2 maddesi uyarınca,
- f) Sanığın eylemi içinde bulunduğu kaçınmayacağı hata hali nedeniyle suç olduğunu bilmeden işlemesi nedeniyle TCK'nın 4/2 maddesi uyarınca,
- g) Sanığın eylemin maddi unsurlarında hataya düşerek işlemesi nedeniyle TCK'nın 30/1 maddesi uyarınca,
- h) Sanığın ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran nedenlerin varlığı konusunda kaçınmayacağı bir hataya düşerek fiili gerçekleştirmesi nedeniyle TCK'nın 30/3 maddesi uyarınca,

verilebilir.

İşlenen fiilin suç olma özelliğini korumasına rağmen, ceza verilmesine yer olmadığına dair hüküm;

- a) Sanığın işlediği fiil suç olma özelliğini sürdürmesine rağmen; fiili işledikten sonra etkin pişmanlık göstermesi nedeniyle TCK'nın 93/1 (veya 192/1 veya 201/1 veya 201/2 veya 221 veya 254 veya 274/1 veya 275/1 veya 282/5) maddesi uyarınca,
- b) Sanığın işlediği fiil suç olma özelliğini sürdürmesine rağmen; şahsi cezasızlık sebebinin varlığı nedeniyle TCK'nın 22/6 (veya 167/1 veya 273/1 veya 283/3 veya 284/4) maddesi uyarınca,
- c) Sanığın işlediği fiil suç olma özelliğini sürdürmesine rağmen; fiilin karşılıklı hakaret şeklinde işlenmesi nedeniyle TCK'nın 129/3 maddesi uyarınca,
- d) Sanığın işlediği fiil suç olma özelliğini sürdürmesine rağmen; işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı nedeniyle TCK'nın 145. (veya 99/6 veya 129/1 veya 129/2 veya 260/2) maddesi uyarınca,

verilebilir.

Sanık hakkında aynı fiil nedeniyle daha önceden verilmiş ve kesinleşmiş bir hüküm bulunması halinde, açılan kamu davasının reddine dair hüküm kurulur.

Düşme hükmü ise;

- a) Sanığın üzerine atılı suçun takibinin şikayete bağlı olduğu, müştekinin şikayetinin bulunmaması veya şikayetten vazgeçmesi halinde,
- b) Sanığın üzerine atılı suçun uzlaşmaya tabi suçlardan olduğunun anlaşılması ve müşteki ile sanığın uzlaşması halinde,
- c) Sanığın ölmesi halinde, verilebilir.

Suçta sürüklenen çocuğun üzerine atılı suçu işlediği kanaatine varıldığında, ceza sorumluluğu var ise mahkumiyet hükmü, ceza sorumluluğu yok ise, güvenlik tedbirine hükmedilir.

Suçta sürüklenen çocuk hakkında hapis cezasına seçenek yaptırım olarak TCK'nın 50. maddesinde sayılan yaptırımların uygulanması mümkündür. Suçu işlediği anlaşılan ve ceza sorumluluğu bulunan çocuk için, mahkumiyet kararı verilmesi dışında bir alternatif bulunmamaktadır. Mahkemenin bu durumdaki çocuk için ceza vermek yerine güvenlik tedbirine hükmedebilmesi sisteminin kabul edilmesi yararlı olacaktır.

Suçta Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilebilecek Kararlar

Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler ile Güvenlik Tedbirleri

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı, çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya yargılama sürecinde, resen, çocuk hâkimi tarafından alınabilir (ÇKK m. 7/1).

ÇKK'nın 5. maddesi uyarınca; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı olarak; danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri verilebilir. Barınma yeri olmayan çocuklu kimseler ile hayatı tehlikede olan hamile kadınlar hakkında ise barınma tedbiri verilebilir.

Hâkim, kanunda koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak nitelenen tedbirlerden, çocuğun işlediği suçun niteliği ve cezanın miktarına göre, çocuğun yüksek yararına en uygun tedbiri belirleyecektir.

Yapılan soruşturma sonunda, 0-12 yaş grubu çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbiri kararı verilebilir. 12-15 yaş arasında olup da işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olmadığı anlaşılan çocuklar hakkında ise çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine karar verilmesi zorunludur. (TCK m.31, ÇKK m. 11)

Bakırköy 12. Ağır Ceza Mahkemesinin 14.10.2010 gün ve 2008/80 Esas, 2010/399 karar sayılı suça sürüklenen çocuk M.A.N hakkındaki nitelikli yağma suçundan kurulan hükümde "TCK 53/4. maddesine aykırı olarak suçu işlediği tarihte çocuk olan sanık hakkında TCK 53/1. maddesinde hak yoksunluklarına hükmedilmesi yasaya aykırıdır.

Y. 6. CD. 12.06.2013, 2013/18153 E., 2013/13885 K.

Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacağı, TCK'nın 56. maddesi ve ÇKK'nın 11. maddesinin yollaması uyarınca ÇKK'nın 5. maddesinde 'koru-

yucu ve destekleyici tedbirler' başlığı altında belirtilmiştir. Dolayısıyla, ceza sorumluluğu olmayan ve suça sürüklenen çocuklara uygulanacak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri ile ceza sorumluluğu olan ve suça sürüklenen fakat korunma ihtiyacı olan çocuklara uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbirler nitelik itibari ile aynı tedbirlerdir.

Yargıtay, suça sürüklenen çocuk hakkında yapılan ceza yargılaması sonucunda, mahkûmiyetine karar verilmesi veya mahkûmiyet dışında bir hüküm kurulması halinde, çocuk hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmeyeceğine karar vermiştir⁶. Bu karar, böylesi durumlarda güvenlik tedbirine hükmedilmeyeceği yönünden yerinde ise de, suça sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğunun tespiti halinde koruyucu ve destekleyici tedbir verilmesine engel teşkil etmemelidir. Nitekim, Yargıtay CGK kararında bu hususa işaret etmiş, çocuğun korunma ihtiyacının varlığının tespiti halinde ÇKK m.5'de yer alan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına hükmedilebileceğini ortaya koymuştur.

Çocuğun işlediği ileri sürülen suça ilişkin durumundan bağımsız olarak korunma ihtiyacı içinde olup olmadığı dikkate alınmalı, böyle bir ihtiyacı var ise koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmelidir.

Çocuk hakkındaki ceza yargılaması çoğu kez uzun süreceğinden, yargılama sırasında korunma ihtiyacını fark eden mahkeme, bu ihtiyaca ilişkin yargılamayı ayrı bir dosya üzerinden (değişik iş dosyası üzerinden) sürdürüp ceza davasından ayrı olarak karara bağlamalıdır. Bu yönde verilecek koruyucu ve destekleyici tedbir kararı temyiz kanun yoluna değil, itiraz kanun yoluna tabi olacaktır (ÇKK m. 14/1).

Kamu malına zarar verme suçundan sanıklar M.K. ve F.Ç.'nin 5237 sayılı TCK'nun 152/1-a, 31/2, 62, 50/1-a, 52/4 ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5/1-a maddeleri uyarınca 6.000 Lira adli para cezası ile cezalandırılmalarına ve haklarında "koruyucu ve destekleyici danışmanlık" tedbirinin uygulanmasına ilişkin, Şanlıurfa 1.Çocuk Mahkemesince verilen 11.12.2009 gün ve 346-536 sayılı hükmün sanıklar müdafii tarafından temyiz edilmesi üzerine dosyayı inceleyen Yargıtay 9. Ceza Dairesince 08.02.2012 gün ve 7546-1601 sayı ile;

"5395 sayılı Kanununun 11. maddesi ve Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkındaki Yönetmeliğin 8. maddesi uyarınca, fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş on beş yaşını doldurmamış çocuklar ile on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamamaları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişmemiş olması halinde mahkemece suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında tedbir verilebileceği gözetilmeden ceza sorumluluğu olan ve hakkında mahkûmiyet hükmü kurulan sanıklar hakkında 5395 sayılı Kanununun 5. maddesi gereğince tedbire hükmedilmesi isabetsizliğinden bozulmasına, ancak bu hususun yeniden duruşma yapılmaksızın CMUK'nun 322. maddesine göre düzeltilmesi mümkün bulunduğundan hüküm fıkrasından 5395 sayılı Kanununun 5/1-a maddesi gereğince danışmanlık tedbiri uygulanmasına ilişkin bölüm çıkartılmak suretiyle sair yönleri usul ve yasaya uygu bulunan hükümlerin düzeltilerek onanmasına" oyçokluğuyla karar verilmiş, Daire üyeleri H. Aşaner ve A. Kavun "Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinde öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin ceza sorumluluğu bulunan çocuk sanıklar hakkında da uygulanabileceği" görüşüyle karşıoy kullanmışlardır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı da 24.04.2012 gün ve 83142 sayı ile;

"... Öncelikle iç hukuk ve uluslararası hukuk mevzuatında çocuk tanımının irdelenmesi konuya açıklık getirecektir. Bu bağlamda;

Çocuk ve suça sürüklenen çocuk kavramı iç hukuk mevzuatı bakımından incelendiğinde;

6 Y. CGK. 26.03.2013 gün,2012/9-1468 E., 2013/101 K.

Avrupa Konseyi B.M. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi:

Bu sözleşme Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış ve 25.01.1996 tarihinde Strazburg'da imzalanmıştır. Çocuklara B.M Çocuk Hakları sözleşmesi ile tanınan haklarının korunması için Yargı mercileri önünde usule ilişkin haklar tanıyan bu sözleşme Türkiye'de Aile Mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili 4787 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması ve gene son Anayasa değişikliği de dikkate alındığında çocukların yararına ciddi bir önem taşımaktadır. Sözleşme çocukların özellikle aile hukukuna ilişkin davalarda ebeveynleri tarafından istismar edilmelerini engellemekte, onlarla çatışan ve örtüşmeyen çıkarları söz konusu olduğunda küçüğe temsilci tayinine olanak vermektedir.

Uyuşmazlık konusu olan Çocuk Koruma Kanunu incelendiğinde;

Çocuk Koruma Kanununun 1. maddesinde:

'Bu kanunun amacı, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.' denilmektedir, Madde metninden anlaşılacağı üzere kanunun düzenleme alanına giren iki çocuk grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki 'korunma ihtiyacı olan çocuk' ikincisi ise 'suça sürüklenen çocuk'tur. Kanunun amacı her iki gruba giren çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasıdır.

Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesinde:

Korunma ihtiyacı olan çocuk 'Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur'. Suça sürüklenen çocuk ise; 'kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur' ibarelerine yer vererek korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuk tanımlarını yapmaktadır.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde ise; kanunun uygulanmasında çocuğun haklarının korunması amacıyla gözetilmesi gereken ilkeler ayrıntılı olarak gösterilmiş. 5. maddesinde de koruyucu ve destekleyici tedbirler sayılmıştır. Buna göre koruyucu ve destekleyici tedbirler danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler olarak sayılmıştır. Bunun dışında 5. maddenin 3. fıkrasındaki tedbiri de uygulama imkânı bulunmaktadır.

Maddedeki düzenlemede korunma ihtiyacı olan çocukların suça sürüklenip sürüklenmedikleri hususunda bir ayırma ve kısıtlamaya gidilmediği için sözü edilen tedbirlerin korunma ihtiyacı bulunan çocuklardan suça sürüklenenleri de kapsadığına bir şüphe bulunmamaktadır. Aksini kabul etmek, diğer bir ifadeyle 5. maddedeki tedbirlerin suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklar yönünden uygulanmayacağını kabul etmek, bu çocukların koruyucu ve destekleyici tedbirlerden mahrum kalmaları sonucunu doğurur ki, bu yorum kanunun amacı ile de çelişir.

Bu aşamada Çocuk Koruma Kanununun 11. maddesinin değerlendirilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır.

11. madde de 'Bu kanunda düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocukları bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılır.' denilmektedir.

11. madde hükmünün 5. madde gereğince suça sürüklenen ancak ceza sorumluluğu bulunan çocuklar bakımından uygulanmamasına götüren çoğunluk görüşündeki yorum, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının hukuki niteliğine ters düşmektedir. Çünkü ÇKK'nun kabul ettiği sistem içerisinde tehlikede olan ve bu nedenle korunması gereken bir çocuk söz konusu ise bu çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı her aşamada verilebilmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbir bir 'yaptırım' olmadığı gibi ceza muhakemesi hukuku anlamında delilleri koruyucu ve iyi bir muhakeme yapılmasını sağlayıcı 'koruma tedbiri' de değildir. Beraat etmiş veya mahkûm olmuş çocuk hükmün verildiği sırada halen bir tehlike içinde bulunuyor ise bu çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınabilmesi gereklidir. Bu nedenle sosyal inceleme raporunda uzmanın görüş bildirmesi yararlıdır. İster soruşturma aşamasında isterse kovuşturma aşamasında alınsın, hakime yol göstermesi açısından sosyal inceleme raporunda çocuk hakkında hangi güvenlik tedbirinin yararlı olacağına ve süresinin bir öneri olarak yer alması büyük önem taşımaktadır.

Bu hüküm, çoğunluk görüşünde belirtildiği gibi, 5. maddedeki tedbirlerin suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklar hakkında uygulanmasına engel olmak amacıyla getirilmemiştir. Aksine, suça sürüklenen çocuklar hakkında da uygulandığı, ancak ceza sorumluluğu bulunanlar hakkında sadece koruyucu ve destekleyici tedbir işlevi bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Esasen 11. madde, TCK'nin yaş küçüklüğünü düzenleyen 31. maddesinin 1. ve 2. fıkraları ile 'Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri' başlığını taşıyan 56. madde hükümlerini tamamlamak ve ceza sorumluluğu bulunmayan küçükler bakımından doğabilecek bir boşluğu gidermek amacıyla getirilmiştir.

Şöyle ki, TCK'nun 31/1. maddesine göre, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Yine TCK'nun 31/2. maddesine göre ise, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur.

Çocuk Koruma Kanununun 56. maddesinde ise; 'Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacakları ilgili kanunda gösterilir.'denilmektedir. Dolayısıyla 31. maddenin 1. fıkrasında ihtiyari, 2. fıkrasında ise zorunlu olarak uygulanacağı belirtilen çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin ilgili kanunda, başka deyişle Çocuk Koruma Kanununda düzenlenmesi zorunluluk arz etmektedir. Ancak kanun koyucu, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunmayan bu iki yaş grubuna mensup çocuklar yönünden, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerini ayrıca belirlemek yerine, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinde öngördüğü koruyucu ve destekleyici tedbirlerin çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılması ve uygulanmasını yeterli gördüğü için sözü edilen 11. maddedeki düzenlemeyi gerçekleştirmiştir. Şayet 11. madde düzenlemesi olmasaydı, yukarıda belirtilen iki değişik yaş grubuna mensup çocuklar bakımından uygulanacak güvenlik tedbirleri kanunla belirlenmemiş olacak ve yaptırım sisteminde bir boşluk doğacaktı. Anılan maddedeki düzenlemenin bunun ötesinde bir anlamı ve suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklar hakkında Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinde öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını önleyici bir işlevi yoktur.

Yine burada kanun koyucunun amacının belirlenmesi bakımından TBMM'nin Çocukları Koruma Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu(1/991)'nun söz konusu madde ile ilgili gerekçesi, yine genel gerekçe ile madde gerekçelerinin incelenmesinde fayda olacaktır.

Şöyle ki; Çocuk Koruma Kanununun 11. maddesinin kanun metninden farklı olarak 'Madde, suça sürüklenen çocuklar hakkında, bu kanunun 5 inci maddesinde öngörülen destekleyici ve koruyucu tedbirlerin, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak uygulanması öngörülmüştür' denilmiştir.

Görülebileceği gibi kanun koyucu çoğunluk görüşünde bahsedildiği gibi hem adalet komisyonu raporunda hem maddenin genel gerekçesinde hem de kanun maddesi gerekçesinde 5. madde hükümlerinin ceza sorumluluğu olan çocuklar hakkında uygulanmayacağına ilişkin bir hüküm koymamıştır. Bu durum kanun koyucunun bilerek yapmış olduğu bir tercihtir. Aksine bir düşünce hem kanunun konuluş amacına hem de iç hukuk normu haline gelmiş olan uluslararası sözleşmelere aykırılık oluşturacaktır. Nitekim kanunun genel gerekçesinde uluslararası sözleşmelere atıf yapılarak 'Uluslararası belgelerde suça sürüklenen çocukların yetişkinler gibi yargılanmaları ve cezalandırılmalarının, onları suç ve benzeri risklerden koruyamadığı gibi, daha fazla riske açık hale getirdiği gerçeğinden hareketle, çocuklara özgü kanun, usul ve makamların oluşturulması gerektiği bildirilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile çocuklara özgü kanun, usul ve makamlar oluşturma gerekliliği tüm taraf devletler için bir yükümlülük haline gelmiştir' Şeklindeki görüşünü Çocuk Koruma Kanununun genel gerekçesinin ilk paragrafına koymak sureti ile bu husustaki görüşünü açıkça ortaya koymuştur. Yukarıda bahsedildiği üzere kanun koyucunun adalet komisyonu raporu, genel gerekçe ve madde gerekçesinde olmayan 'suça sürüklenen çocuk yanında ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında uygulanacağına ilişkin' ibareyi madde metnine koymasındaki amaç tedbir kararını verecek olan makam, merci ve başvurulacak kanun yolları bakımından olup, maddenin lafıyla yorum yaparak bu tedbirlerin sadece ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından uygulanacağı sonucuna varmak ceza adaleti açısından da eşitsizlik sonucunu doğuracaktır ki bu

durumda kanun koyucunun madde gerekçelerindeki murat ettiği neticelerle uyuyamayacaktır. Aksi düşüncenin sakıncaları ve kanun koyucunun amacı bakımından bu duruma somut bir örnek vermek gerekirse,

Aile içi cinsel saldırı suçunun faili ve mağdurunun 18 yaşından küçük ceza sorumluluğu olan çocuklar olması durumunda; kanun metninin lafzıyla çoğunluk görüşünde olduğu gibi yorum yapıldığında, suç failinin ceza sorumluluğu bulunduğundan hakkında tedbir kararı uygulanamayacak, şartlara göre hakkında adli kontrol ve tutuklama gibi diğer koruma tedbirleri de uygulanmaması halinde suçu sürüklenen çocuğun suç mağduru ve diğer aile bireyleriyle aynı ortamda bulunmaya devam etmesi zarureti ortaya çıkaracaktır. Bu durumda ise; şartlara göre suça sürüklenen çocuğun kendisinin de aile içi şiddete uğraması, can güvenliğinin tehlikeye girmesi, diğer bir bakımdan ise hakkında herhangi bir tedbir kararı uygulanmaması nedeniyle durumdan cesaret alarak eylemlerine devam etmesi, aile ve toplum için itiyadı suçlu haline gelmesine yol açma ihtimali oluşacaktır.

Bunun tam tersi olarak söz konusu tedbirlerin ceza sorumluluğu olan çocuklar bakımından uygulanması halinde ise; gerek suç mağduru gerek suça sürüklenen olarak, çocuğun aile ve toplum bakımından hedef alınması, toplumdaki soyutlanmasının yolu kapatılmış, amacı, maddi gerçeğe ulaşarak adaleti sağlamak, faili cezalandırmak, kamu düzeninin bozulmasını önlemek ve bozulan kamu düzenini yeniden sağlamak olan ceza yargılamasında yaşı ve gelişimi itibarıyla uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk normunda ergin kişilerden ayrı bir düzenleme konusu yapılan suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması yanında en önemlisi islah edilmesi rehabilite edilmesi sağlanmış olacaktır.

Çocuk Koruma Kanununun esas amacı ve içeriğindeki düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, koruma ihtiyacı olan çocuğun suça sürüklenip sürüklenmemesi, suça sürüklenen çocuğun ceza sorumluluğunun bulunup bulunmaması gibi hususlar tedbirlerin uygulanma yeteneği üzerinde etkili değildir. Sadece tedbire karar vermeye yetkili makam ve mercilerin saptanması bakımından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda Çocuk mahkemelerinin varlığı tek başına farklı bir usulün varlığına işaret etmektedir. Suça sürüklenen çocuk söz konusu olduğunda, gerek soruşturma ve gerekse de kovuşturma aşamasında bir takım usul hükümleri ile çocuk korunmaya çalışılmıştır. Çocuk mahkemeleri çocukların cezalandırılması amacını güden bir mahkeme değildir. Bu mahkemeler çocukların ve ailelerinin desteklenerek çocuğun yeniden suç işlemesini önlemeyi amaçlar. Suça sürüklenen veya suç mağduru olan çocukların korunmasına ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbirleri alır. Zira toplumun yararı suç işleyen çocuğun cezalandırılmasında değil onun tekrar suç işlemesinin önlenmesindedir. Toplum bir kez suç işleyen bir çocuğa ikinci bir şans verilmesini özellikle ciddi nitelikte olmayan suçlar bakımından çoğu zaman benimsemektedir.

Çocuk Koruma Kanunu uyarınca verilen koruyucu destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesini çocuk mahkemeleri kendisi takip eder ve denetler. Bu takip sırasında verilen tedbir dışında bir tedbir kararı vermek gerektiği veya verilen tedbirin çocuğun durumuna uygun olmadığı yani değiştirilmesinin gerektiğinin anlaşılması durumunda çocuk mahkemesi yeni tedbir kararı verir veya önceki kararını değiştirir. Bu bakımdan çocuk mahkemeleri diğer mahkemelerden farklı bir usul takip eder.

Kısaca söylemek gerekir ise çocuk mahkemeleri 'çocuk odaklı' bir yargılama yapar ve çocuğun yararını gözetir.

Tedbire karar verme yetkisi bulunan mercii veya makamı belirleme işini Çocuk Koruma Kanununun getirdiği sistem içinde değerlendirecek olursak;

Bu hususta temel prensip, koruma ihtiyacı olan çocuklarla suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkındaki tedbirlerin Çocuk Koruma Kanununun 7. maddesi uyarınca çocuk hakimi tarafından alınmasıdır. Gerçekten birinci gruba mensup olan korunmaya muhtaç çocuklar bir ceza yargılamasına, soruşturma ve kovuşturmaya muhatap olmadıkları için, onlar hakkındaki kararların ilgili kişi yada kurumların isteği üzerine veya res' en çocuk hakimince alınması tabiidir. Öte yandan, suça sürüklenen ancak yaş küçüklüğü nedeniyle ceza sorumluluğu olmayan, örneğin; fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmadığı için ceza sorumluluğu bulunmayan, bu nedenle hakkında kovuşturma yapılamayan ve yine TCK'nun 31/1. maddesi uyarınca hakkında sadece çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması olanağı bulunan çocuklarla ilgili tedbir kararının çocuk hakimince alınması da Ceza Muhakemesi Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ile getirilen sisteme uygundur.

Suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklar yönünden bu tedbir kararlarını verecek mercii ise; yargılama evresine göre değişmektedir. Bu gruptakilerle ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir kararları soruşturma evresinde çocuk hâkimince, kovuşturma evresinde ise ilgili çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesince alınacaktır. Nitekim, Çocuk Koruma Kanununa göre verilen Koruyucu ve Destekleyici tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 8/3. maddesinde bu husus açık bir biçimde düzenlenmiş ve 'Hakkında kovuşturma başlatılmış olan çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbir kararı kovuşturmanın yapıldığı mahkemece alınır.' denilerek bir kurala bağlanmıştır.

Yine 5. maddedeki tedbirlerin yanı sıra 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayımlık, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar verilmesi gereken hallerde, bu tür kararların Çocuk Koruma Kanununun 7/7. maddesi uyarınca mahkemece verilmesi yasal zorunluluktur. Kanun koyucu, anılan maddedeki düzenleme ile 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin genel görev kuralından ayrılmış ve yukarıda sayılan hususlarla ilgili kararların aile mahkemesi veya sulh hukuk mahkemesi yerine ilgisine göre çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesince görmüştür. Kanunun tedbir alınmasını kolaylaştırma amacı da güden bu görevlendirmesi ve verilen kararların niteliği, aynı zamanda bu kararlara karşı başvurulacak yasa yolunu da etkilemektedir.

Zira Çocuk Koruma Kanunu, kararı veren merciiin çocuk hâkimliği veya çocuk mahkemesi olup olmamasına göre, bu kararlara karşı başvurulacak kanun yolları bakımından farklılıklar öngörmektedir. Nitekim, Çocuk Koruma Kanununun 14. maddesine göre çocuk hâkiminin esas kural gereği duruşma açmaksızın ya da zorunlu gördüğü hallerde istisnaen duruşmalı verdiği tedbir kararlarına karşı itiraz yolu açıktır. Oysa, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayımlık, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında verilecek kararlar temyiz incelemesine tabi olacağı için, bu tür kararların çocuk hâkimlerince değil, çocuk mahkemelerince verilmesini murat etmiştir. Kuşkusuz, korunma ihtiyacı olan çocukla ilgili bu tür bir karar çocuk mahkemesince verilecektir. Suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklarla ilgili bu tür kararları verecek mahkeme ise, suçun niteliğine göre çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi olacaktır.

Çocukların yargılanmasına ilişkin gerek 5395 sayılı Kanunda öngörülen gerek bu kanun hükümlerini açıklamak amacıyla çıkarılmış olan Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte ayrıntıları gösterilen sistem göz önüne alındığında Cumhuriyet savcısı suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuk hakkında özel kanun uyarınca ceza soruşturması yürütürken, tedbir kararı alınabilmesi için korunma ihtiyacı olan çocuğu anılan yönetmeliğin 5/8. maddesi uyarınca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle de yükümlüdür. Kurum incelemeyi derhal yapmak zorundadır. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hallerde Sosyal Hizmetler Müdürlüğünce Yönetmeliğin 21. maddesine uygun olarak sosyal inceleme raporu düzenlenerek, talep yazısı ekinde ilgisine göre çocuk hâkimine veya çocuk mahkemesine sunulmaktadır. Kurum bu raporun bir örneğini Cumhuriyet Savcılığına da gönderdiğinden, Cumhuriyet savcısı da soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hâkiminden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini isteyebilir. Ancak, Çocuk Koruma Kanununa göre verilen Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması hakkında yönetmeliğin 8/3. maddesine göre; hakkında kovuşturma başlatılmış olan çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbir kararının kovuşturmanın yapıldığı mahkemece alınması zorunludur. Kovuşturmayı yapan çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi, gerekli gördüğü hallerde tedbir kararını ceza hükmünden önce verebileceği gibi, kovuşturma sonunda esas hükümle birlikte tedbir uygulanmasını kararlaştırması da mümkündür. Bu durum hem iş yükünü azaltacak hem de çocuğun farklı farklı merciler önüne çıkarılarak ikincil mağduriyete sebep olunmasının önüne geçecektir.

Kaldı ki kovuşturmayı yürüten mahkemenin aynı zamanda tedbire de karar vermesi usul ekonomisinin bir gereğidir" görüşüyle itiraz kanun yoluna başvurarak, Özel Daire düzeltilerek onama kararının kaldırılmasına ve yerel mahkeme hükmünün doğrudan onanmasına karar verilmesi talebinde bulunmuştur.

CMK'nun 308. maddesi uyarınca inceleme yapan Özel Dairece 06.11.2012 gün ve 8284-12088 sayı ile; itirazının yerinde görülmediğinden bahisle Yargıtay Birinci Başkanlığına gönderilen dosya, Ceza Genel Kurulunca değerlendirilmiş ve açıklanan gerekçelerle karara bağlanmıştır.

TÜRK MİLLETİ ADINA
CEZA GENEL KURULU KARARI

Suçun sübutuna ilişkin bir uyumsuzluk ve bu kabulde dosya içeriği itibari ile bir isabetsizlik bulunmayan somut olayda, Özel Daire çoğunluğu ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı arasında oluşan ve Ceza Genel Kurulunca çözümlenmesi gereken uyumsuzluk; suç tarihinde 12-15 yaş grubunda bulunan ve işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin varlığı kabul edilen, yani ceza sorumluluğu bulunan suça sürüklenen çocuk sanıklar hakkında cezanın yanında ayrıca 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5/1-a maddesi uyarınca "koruyucu ve destekleyici danışmanlık" tedbirine kararı verilmesinin mümkün olup olmadığının belirlenmesine ilişkindir.

İncelenen dosya içeriğinden;

Sanık M.K.'nın 12.02.1994, sanık F.Ç.'in ise 15.11.1995 doğumlu olup suç tarihi itibarıyla 12-15 yaş grubunda yer aldıkları, sanıklar hakkında kamu malına zarar vermek suçundan kamu davası açıldığı, çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı tarafından hazırlanan 27.05.2008 tarihli raporlara göre sanıkların 24.05.2008 tarihinde işledikleri iddia olunan mala zarar verme fiilinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabildikleri ve bu fiil ile ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin geliştiği, sosyal hizmet uzmanı tarafından hazırlanan 01.09.2008 tarihli sosyal inceleme raporlarına göre de işlemiş oldukları fiilin anlam ve sonuçlarını algılayabilecek düzeyde oldukları, sanık M.K. hakkında herhangi bir koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanmasının gerekmediği, sanık F.Ç. hakkında ise eğitim tedbirinin uygulanmasının yerinde olacağı, çocuk mahkemesince yapılan yargılama sonucunda sanıkların ceza sorumluluklarının varlığı kabul edilerek 5237 sayılı TCK'nun 152/1-a, 31/2, 62, 50/1-a ve 52/4. maddeleri uyarınca 6.000 Lira adli para cezası ile cezalandırılmalarına ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5/1-a maddesi uyarınca haklarında "koruyucu ve destekleyici danışmanlık" tedbirinin uygulanmasına karar verildiği,

Anlaşılmaktadır.

Yaş küçüklüğü, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir neden olarak TCK'nun 31. maddesinde:

"(1) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

(2) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz.

(3) Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz" şeklinde düzenlenmiştir.

Madde yaş küçüklüğünün ceza sorumluluğuna etkisini;

- a) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olanlar,
 - b) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar,
 - c) Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olanlar,
- Olmak üzere üç farklı dönem içerisinde ele alıp düzenlemiştir.

Buna göre; fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. İzlelen suç ve ceza politikasının gereği olarak failin fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olması

kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir. Bu yaş grubundaki çocuklar hakkında soruşturma işlemleri yapılır, ancak ceza kovuşturması yapılamaz. Soruşturma sonucunda çocuğun eyleminin sabit olduğu ve suç teşkil ettiği sonucuna varılırsa, çocuk hakimince hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin varlığına bağlıdır. Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluklarının bulunup bulunmadığı açılacak kamu davası sonucunda çocuğun sosyal inceleme raporundaki ailevi, sosyal, ekonomik, psikolojik koşulları ile eğitim durumuna ilişkin tespitler ve adli tıp uzmanı, psikiyatrist ya da zorunluluk hâlinde uzman hekimin görüşü dikkate alınarak bizzat çocuk mahkemesi tarafından belirlenir. Bu değerlendirme sonucunda mahkemece çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamadığı veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmediği kabul edilirse ceza sorumluluğu yoktur ve hakkında 5271 sayılı CMK'nun 223/3-a maddesi uyarınca "kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığına" karar verilip, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükümlenir. Pek tabii bu kararın verilebilmesi için öncelikle çocuğun eyleminin sabit olduğu ve suç teşkil ettiği tespit edilmelidir. Aksi takdirde çocuğun beraatine karar verilmelidir. Ceza verilmesine yer olmadığı ile beraat, hukuki yapıları ve sonuçları ayrı iki farklı karar türüdür. Kanun on iki yaşını doldurmamış olan çocuklar ile ilgili güvenlik tedbiri uygulanması konusunda hâkime takdir hakkı tanımış iken, 12-15 yaş grubuna giren ve işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemesi nedeniyle ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklarla ilgili güvenlik tedbiri uygulanmasını zorunlu tutmuş, bu konuda hâkime takdir yetkisi vermemiştir. Buna karşılık mahkemece, bu dönemdeki çocuğun işlediği fiille ilgili olarak algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığına kanaat getirilirse, Kanunumuza göre artık çocuk hakkında cezaya hükmedilecektir. Ancak bu ceza miktarında, 61. maddedeki sıra ve esaslar dâhilinde, 31. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen miktar ve oranlarda indirim yapılacaktır. 12-15 yaş arasındaki çocukların işlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği varsa, bunlar hakkında yalnızca cezada indirimde gidilmekte, tedbir öngörülmemektedir.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların kural olarak kusur yeteneğine sahip oldukları, yani ceza sorumluluklarının bulunduğu kabul edilir. Bu yaş grubundaki çocukların suçun anlam ve sonuçlarını kavrayamadıkları iddiası, tam ve kısmi akıl hastalığına ilişkin hükümler çerçevesinde değerlendirilir. Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş ve fakat henüz on sekiz yaşını tamamlamamış çocuklar, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukukî anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte; bu kişilerin, davranışlarını yönlendirme yetenekleri yeterince gelişmemiş olabilmektedir. Bu nedenle, bu yaş grubunda suç yoluna girmiş olan çocukların, işledikleri suçlar bağlamında irade yeteneğinin zayıf olduğu normatif olarak kabul edilmiştir. Azalmış kusur yeteneğine sahip bulunan bu çocuklar hakkında kural olarak indirilmiş cezaya hükmedilir.

Görüldüğü üzere, TCK sadece fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış ve 12-15 yaş grubu içinde olup da işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmeyen çocuklar için, diğer bir anlatımla sadece ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar için güvenlik tedbiri öngörmüş, ceza sorumluluğu bulunan çocuk sanıklar hakkında indirilmiş cezaya hükümlenmesini kabul etmiş, ceza yerine veya ceza yanında güvenlik tedbiri uygulanmasını ise kabul etmemiştir.

TCK'nun 56. maddesinde çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacaklarının ilgili kanunda gösterileceği belirtilmiş olup, bu kanun 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinde korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanabilecek "koruyucu ve destekleyici tedbirler" gösterilmiştir. Kanunun 11. maddesinde bu koruyucu ve destekleyici tedbirlerin suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılacağı belirtilmiştir. Böylelikle ceza sorumluluğu bulunan çocuk sanıklar hakkında 5. maddede belirtilen tedbirlerin uygulanamayacağı vurgulanmıştır.

Nitekim öğretide de; "...TCK'nun 31/2. maddesinde 12-15 yaş grubundaki kişilere işledikleri fiilin anlam ve sonuçlarını algılamaları ve davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin bulunması halinde tedbir yerine ceza uygulaması öngörülmüştür" (Artuk, Gökçen, Yenidünya, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2012, s. 494), "12-15 yaş arasındaki çocukların işlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği varsa, bunlar hakkında yalnızca cezada indirimde gitmekte, tedbir öngörülmemektedir" (Mahmut Koca-İlhan Üzülmöz, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler, Ankara, Ekim 2012, s.306;), "...Türk Ceza Kanunu, 'normatif olarak' azalmış kusur yeteneği bulunduğunu kabul ederek, ceza sorumluluğu bulunan çocuk için, sadece 'indirimli ceza' öngörmekte ceza yanında çocuklara özgü güvenlik tedbiri uygulanmasını kabul etmemektedir" (Feridun Yenisey, Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar, UNICEF raporu, 07.05.2007) "...Cezaya hükmeden hakim, çocuğa, "suça sürüklenen çocuk" sıfatı ile güvenlik tedbirine hükmedemez..." (Doğan Kubilay Turan, Türk Ceza Hukukunda Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Güvenlik Tedbirleri, Ankara, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 94) şeklindeki açıklamalarla bu hususa işaret edilmiştir.

Şu halde, gerek TCK'da gerekse ÇKK'da 12-15 yaş grubunda olup, ceza sorumluluklarının bulunduğu kabul edilen çocuk sanıklar hakkında "suça sürüklenen çocuk" sıfatı ile güvenlik tedbirine hükmedilmesinin kanuni dayanağı yoktur. Kanuni dayanağı bulunmayan bir tedbir çocuğun yararına da olsa uygulanamaz. Zira Anayasanın 38/3. maddesi uyarınca ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. TCK'nun 2. maddesi uyarınca kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükümlenemez.

Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 18.02.2009 gün ve 8879-738, 2. Ceza Dairesinin 21.01.2013 gün ve 16073-564, 6. Ceza Dairesinin 28.02.2013 gün ve 5290-3611, 8. Ceza Dairesinin 25.04.2012 gün ve 157-13904, 9. Ceza Dairesinin 15.05.2012 gün ve 7999-6418, 13. Ceza Dairesinin 12.12.2012 gün ve 9661-26753, 14. Ceza Dairesinin 02.07.2012 gün ve 2634-7543 ve 15. Ceza Dairesinin 25.06.2012 gün ve 5146-39875 sayılı kararlarında da aynı sonuca ulaşılmıştır.

12-15 yaş grubunda olup, ceza sorumlulukları bulunan çocuk sanıklar hakkında "suça sürüklenen çocuk" sıfatı ile ÇKK'nun 5. maddesindeki "koruyucu ve destekleyici" güvenlik tedbirlerine hükümlenmeyecek ise de, henüz ceza sorumluluklarının bulunup bulunmadığının belirlenmediği aşamada gerek soruşturma gerekse kovuşturmada sırasında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesi mümkündür. Ancak açıklandığı üzere mahkemece sanığın cezai sorumluluğunun bulunduğu belirlenmesi halinde artık güvenlik tedbirine hükmedilemeyecektir. Yine 12-15 yaş grubunda olup cezai sorumluluklarının bulunduğu kabul edilen çocuk sanıklar hakkında "suça sürüklenen çocuk" sıfatı ile güvenlik tedbirine hükmedilememesi, bu çocuğun aynı zamanda korunmaya muhtaç bir çocuk olması durumunda "korunmaya ihtiyaç duyan çocuk" sıfatıyla hakkında güvenlik tedbiri kararı verilemeyeceği anlamına da gelmeyecektir.

Bu bilgi ve açıklamalar ışığında somut olay değerlendirildiğinde;

Yerel mahkemece, sanıklar hakkında "korunmaya ihtiyaç duyan çocuk" sıfatıyla tedbir kararı verilmediği ve cezai sorumluluklarının bulunduğu kabul edilerek hükümde para cezasının yanında tedbire de hükümlendiği nazara alındığında, verilen tedbir kararının kanuni dayanaktan yoksun olduğu anlaşılmakta olup, Özel Dairece düzeltilerek onama kararı yerindedir.

Bu itibarla, Yargıtay C.Başsavcılığı itirazının reddine karar verilmelidir.

Çoğunluk görüşüne katılmayan on dört Genel Kurul Üyeleri; "itirazın kabulüne karar verilmesi gerektiği" düşüncesiyle karşı oy kullanmışlardır.

Y. CGK. 26.03.2013, 2012/9-1468 E., 2013/101 K.

Cezalar

► **Hapis Cezası:** Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır (TCK m.45).

15–18 yaş arası çocuklara ve 12–15 yaş arası çocuklardan, işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olması halinde ceza uygulanacaktır. Fakat bu cezada, yetişkinlere göre, indirimde gidilecektir.

Hapis cezaları, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezasıdır (TCK m.46). 12-15 yaş aralığında olup, ceza sorumluluğu bulunan çocuklara; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine 12 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası, müebbet hapis cezası yerine 9 yıldan 11 yıla kadar hapis cezası verilirken, diğer cezalarda, kanunda öngörülen hapis cezası yarı oranında indirilir. Ancak, yarı oranında indirim ile verilen hapis cezası 7 yıldan fazla olamaz. 15-18 yaş aralığında olan çocuklara ise; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine 18 yıldan 24 yıla kadar hapis cezası, müebbet hapis cezası yerine 12 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası verilirken, diğer cezalarda, kanunda öngörülen hapis cezası üçte bir oranında indirilir. Ancak, üçte bir oranında indirim ile verilen hapis cezası 12 yıldan fazla olamaz.

Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır (TCK m. 49).

► **Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar:** TCK'nın bir yıl veya bir yıldan az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır.

Kısa süreli hapis cezasının kanunda öngörülen seçenek yaptırımlara çevrilmesinde kural olarak mahkemece takdir hakkının kullanılması söz konusu iken, çocukların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını, kanunda öngörülen seçenek yaptırımlara çevirmek zorunluluğu getirilmiştir yaptırımları düzenleyen TCK m.50/3 olmak koşuluyla, fiili işlediği tarihte 18 yaşını doldurmamış bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezasının kanunda öngörülen seçenek yaptırımlardan birine çevrileceği konusunda emredici düzenleme söz konusudur. Bu hüküm çocuğun kurumda tutulmasının önüne geçtiği gibi, çocuğun toplum içinde iyileştirilmesinin yollarından biridir.. Bir başka deyişle kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımları düzenleyen TCK m.50/3'e göre; daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, fiili işlediği tarihte 18 yaşını doldurmamış bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezasının kanunda öngörülen seçenek yaptırımlardan birine çevrileceği konusunda emredici düzenleme söz konusudur. Bu hüküm çocuğun kurumda tutulmasının önüne geçtiği gibi, çocuğun toplum içinde iyileştirilmesinin yollarından biridir?

Suç tarihinde 18 yaşından küçük olan suça sürüklenen çocuk hakkında hırsızlık, konut dokunulmazlığını bozma ve mala zarar verme suçundan hükmedilen kısa süreli hapis cezalarının, 5237 Sayılı TCK'nın 50/3. maddesi uyarınca aynı Kanunun 50/1. maddesindeki seçenek yaptırımlarından birine çevrilmesi zorunluluğunun gözetilmemesi kanuna aykırıdır.

Y. CGK. 09.10.2012, 2012/6-375 E., 2012/1809 K.

TCK'nın 50. maddesi uyarınca, kısa süreli hapis cezası, suça sürüklenen çocuğun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

7 Yokuş Sevük Handan, "Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi", Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, 91-98 , 92

- Adli para cezasına,
- Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iadesine, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,
- En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,
- Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, çevrilebilir.

Bu seçenek yaptırımlar, çocuğun eğitiminin desteklenmesi amacıyla kullanılabilen yaptırımlardır.

Hapis cezasına seçenek yaptırım olarak belirlenen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu ceza yerine tazyik hapsi belirlenir. Ancak, çocuk söz konusu olduğunda, ödenmeyen adli para cezası hapse çevrilmez. Bu durumda adli para cezası kamu alacağının tahsiline ilişkin hükümlere göre tahsil edilir (CGİK m.106/4, 106/11).

Hapis cezasına seçenek yaptırım olarak belirlenen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu cezanın hapse çevrilemeyeceği açıkça düzenlenmekle birlikte, hapis cezasının diğer seçenek yaptırımlara çevrilmesi ve bu seçenek yaptırımlara uygun davranılmaması halinde ne olacağı konusunda açık bir hüküm yoktur. TCK'nın 50/6 maddesinde, seçenek yaptırımın yerine getirilmemesi durumunda belirlenen hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verilebileceği hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte, çocuk hakkında belirlenen kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesinin zorunlu olduğunu düzenleyen TCK'nın 50/3 maddesi hükmü dikkate alınmalıdır. TCK'nın 50/3, 50/7, CGİK'nın 106/4 maddesi hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; çocuk hakkında kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak adli para cezası dışında bir yaptırım belirlenmiş ve bu yaptırım yerine getirilmemiş ise, hapis cezasına dönülmemeli, seçenek yaptırım değiştirilmelidir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "adli para cezasının infazı" başlıklı 106. maddesinin 4. fıkrası "çocuklar hakkında hükmedilen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu ceza hapse çevrilmez. Bu takdirde 11. fıkra hükmü uygulanır, hükmü karşısında 18 yaşından küçük çocuk sanık B. P. hakkında hükümlenen 7.000 TL adli para cezasının ödenmemesi halinde hapse çevrilemeyeceği anlaşılmıştır.

Y. 6. CD. 17.07.2013, 2013/24066 E., 2013/16612 K.

Suçta sürüklenen çocuk hakkında verilen hapis cezası 3 yıl veya daha az süreli ise; çocuğun cezası ertelenebilir (TCK m. 51). Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için çocuğun;

- Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,
- Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir.

Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salverilir.

Cezası ertelenen hükümlü çocuk hakkında, 1 yıldan az, 3 yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz.

Denetim süresi içinde;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlü çocuğun, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi hükümlü çocuğun, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Çocuk olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine mahkemece karar verilebilir.

Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlü çocuğa rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlü çocuğun davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

Mahkeme, hükümlü çocuğun kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

Hükümlü çocuğun denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.

Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

► **Adli para cezası:** Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesinden ibarettir.

Adli para cezasının bir günü, en az 20 ve en fazla 100 Türk Lirası karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

Kararda, adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

Çocuk hakkında verilen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu ceza hapse çevrilemez. Ödenmeyen ceza 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun uyarınca tahsil edilir (CGİK M.106/4).

► **Hükmün açıklanmasının geri bırakılması:** Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonucunda; hükmolan ceza 2 yıl veya daha az süreli hapis cezası veya adli para cezası ise, mahkeme hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verir (ÇKK m. 23/1, CMK m. 231/5). Bu kararın verilebilmesi için, suça sürüklenen çocuğun, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış olması ve mahkemece kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki haline getirme veya tazmin suretiyle giderilmesi gerekir.

Özel Daire ve yerel mahkeme arasında oluşan ve Ceza Genel Kurulunca çözümlenmesi gereken uyuşmazlık; kısa süreli hapis cezasına mahkum olan çocuk sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulanma koşullarının TCY'nın 50. maddesinde düzenlenen seçenek yaptırımlara çevirme kararından önce değerlendirilmesi gerekip gerekmediğinin belirlenmesine ilişkindir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, hukukumuzda ilk kez 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasasının 23. maddesi ile çocuklar hakkında, 19.12.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5560 sayılı Yasanın 23. maddesiyle 5271 sayılı Yasanın 231. maddesine eklenen 5-14. fıkralar ile de büyükler için kabul edilmiş, aynı Yasanın 40. maddesiyle 5395 sayılı Yasanın 23. maddesi değiştirilmek suretiyle, denetim süresindeki farklılık hariç olmak koşuluyla, çocuk suçlular ile yetişkin suçlular hükmün açıklanmasının geri bırakılması açısından aynı koşullara tabi kılınmıştır.

Yetişkin sanıklar yönünden başlangıçta şikâyete bağlı suçlarla sınırlı olarak hükmolunan bir yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası için kabul edilen bu kurum, 08.02.2008 tarih ve 26781 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, aynı gün yürürlüğe giren 23.01.2008 gün ve 5728 sayılı Yasanın 562. maddesiyle, 5271 sayılı Yasanın 231. maddesinin 5 ve 14. fıkralarında yapılan değişikliklerle, hükmolunan iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezaları için de uygulanabilir hale getirilerek, Anayasa'nın 174. maddesinde güvence altına alınan inkılâp yasalarında yer alan suçlar ayırık olmak üzere tüm suçları kapsayacak şekilde düzenlenmiş, 01.03.2008 günü yürürlüğe giren 26.02.2008 gün ve 5739 sayılı Yasa ile 3713 sayılı Yasanın 13. maddesinde yapılan değişiklik ve 1632 sayılı Askeri Ceza Yasasına eklenen Ek 10. madde ile de; 15 yaşından büyüklerin işledikleri terör suçları ile 1632 sayılı Yasada yer alan suçlar yönünden hükmün açıklanmasının geri bırakılması kapsam dışına çıkarılarak kurumun uygulanma alanı tekrar daraltılmış, 25.07.2010 gün ve 27650 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe giren 6008 sayılı Yasanın 7. maddesiyle 231. maddenin 6. fıkrasına eklenen cümleyle, sanığın kabul etmemesi halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemeyeceği esası getirilmiş, 3713 sayılı Yasanın 13. maddesindeki "onbeş yaşını tamamlamamış" ibaresi yürürlükten kaldırılmak suretiyle bu kurumun terör suçu işleyen 15 yaşından büyük çocuklar yönünden de uygulanmasına olanak sağlanmıştır.

5560, 5728, 5739 ve 6008 sayılı Yasalar ile gerçekleştirilen değişiklikler sonucu hükmün açıklanmasının geri bırakılabilmesi için:

- 1) Suça ilişkin;
 - a- Yapılan yargılama sonucunda, sanık hakkında mahkûmiyet hükmü tesis edilmeli ve hükmolunan ceza iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezasından ibaret olması,
 - b- Suç, Anayasanın 174. maddesinde güvence altına alınan inkılâp yasalarında yer alan suçlardan bulunmaması,
 - c- 01.03.2008 tarihinden itibaren işlenen suçlarda ise, suçun ayrıca 3713 sayılı Yasa ile 1632 sayılı Yasa kapsamında yer alan suçlardan olmaması,
- 2) Sanığa ilişkin olarak ise;
 - a- Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,
 - b- Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

- c- Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak, sanığın yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate ulaşılmaması,
- d- Sanığın bu kurumun uygulanmasını kabul etmesi,

Koşullarının varlığı gerekmektedir.

Tüm bu koşulların bulunması halinde, mahkemece hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilecek ve sanık beş yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulacaktır.

Sanık hakkında kurulan mahkûmiyet hükmünün hukuki bir sonuç doğurmamasını ifade eden ve doğurduğu sonuçlar itibarıyla karma bir özelliğe sahip bulunan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, denetim süresi içinde kasten yeni bir suçun işlenmemesi ve yükümlülüklerle uygun davranılması halinde, geri bırakılan hükmün ortadan kaldırılarak kamu davasının 5271 sayılı CYY'nın 223. maddesi uyarınca düşürülmesi sonucunu doğurduğundan, bu niteliğiyle sanık ile devlet arasındaki cezai nitelikteki ilişkiyi sona erdiren düşme nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Koşullu bir düşme nedeni oluşturan "hükmün açıklanmasının geri bırakılması" müessesesi, objektif koşulların (mahkûmiyet, suç niteliği ve ceza miktarı, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmama, zararın giderilmesi) varlığı halinde mahkemece 6008 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikten önce re'sen, bu değişiklik sonrasında ise sanığın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmesi halinde diğer kişiselleştirme hükümlerinden önce değerlendirilerek, uygulanması yönünde kanaate ulaşıldığı takdirde öncelikli uygulanmalıdır.

5237 sayılı TCY'nın 50/3. maddesindeki düzenleme ile fiili işlediği tarihte 18 yaşından küçük sanıkların daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla mahkûm olunan bir yıl veya daha az süreli hapis cezalarının, aynı maddenin 1. fıkrasındaki seçenek yaptırımlardan birine çevrilmesi zorunlu kılınmış ve bu husus herhangi bir takdire bağlanmamıştır. Bu nedenle maddede yazılı koşulların oluşması halinde başka herhangi bir değerlendirme yapılmadan özgürlüğü bağlayıcı cezanın seçenek yaptırımlardan birisine dönüştürülmesi gerekmektedir.

Buna karşılık CYY'nın 231/7. maddesi; "Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemez" şeklinde düzenlenmiş olup, açıklanması geri bırakılan hükümde yer alan hapis cezasının ertelenemeyeceği ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırıma çevrilemeyeceği belirtilmiştir.

Ceza Genel Kurulunun 19.02.2008 gün ve 346-25, 03.02.2009 gün ve 250-13 ile 29.09.2009 gün ve 130-213 sayılı kararları başta olmak üzere birçok kararında da açıkça belirtildiği gibi, koşullu bir düşme nedeni oluşturan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, objektif koşulların varlığı halinde, 6008 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikten önce re'sen, bu değişiklikten sonra ise sanığın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmesi halinde mahkemece seçenek yaptırımlara çevirme ve ertelemeyen önce değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan yasa koyucu, kişi hakkındaki hükmün hukuki sonuç doğurmamasını ifade eden hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu ile belirli koşulların gerçekleşmesi halinde kişilerin işledikleri bir takım suçlardan dolayı adli yönden lekelenmemeleri için bir fırsat tanımak istemiştir. Yasa koyucu 5237 sayılı Yasanın 231. maddesine 19.12.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5560 sayılı Yasa ile hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunu düzenlediği 5-14. fıkraları eklediği aşamada 5237 sayılı Yasanın 50/3. maddesindeki yasal düzenlemeyi ve zorunlulukları bilmektedir. Buna rağmen CYY'nın 231. maddesinin 7. fıkrasındaki düzenlemeyi yapmakla, açıklanması geri bırakılan hükümlerde 5237 sayılı TCY'nın 50/3. maddesindeki yaptırıma çevirme zorunluluğunun uygulanmamasını istediği yönündeki iradesini açıkça ortaya koymuştur. Aksi görüşün kabulü daha önce hapis cezasına mahkûm olmamış çocuklar hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanmaması suretiyle adli yönden lekelenmeme haklarının ellerinden alınması sonucunu doğurur ki, bu sonuç hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun düzenleniş amacına açıkça aykırıdır.

Bununla birlikte, koşulların gerçekleşmemesi nedeniyle hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilmesi veya açıklanması geri bırakılan hükmün 5271 sayılı CYY'nın 231. maddesinin 11. fıkrası uyarınca açıklanması sırasında 5237 sayılı TCY'nın 50/3. maddesinde yer alan seçenek yaptırımlara çevirme zorunluluğu mahkemece değerlendirilecektir.

Bu açıklamalar ışığında somut olay değerlendirildiğinde;

Geçmişte sabıkası bulunmayan ve kısa süreli hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilen çocuk sanık hakkında yerel mahkemece, hüküm tarihi itibarıyla hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun diğer kişiselleştirme nedenlerinden önce re'sen değerlendirilmesi gerektiği gözetilmeden, sanığa verilen kısa süreli hapis cezasının TCY'nın 50/3. maddesi uyarınca seçenek yaptırıma çevrilmesi ve sonuç cezanın hapis veya adli para cezası olmadığı gerekçesiyle hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır.

Y. CGK. 16.07.2009 gün, 2011/2-376 E., 2012/90 K.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder (CMK m. 231/5).

Sanığın işlemleri olduğu hakaret suçunu oluşturan eylem nedeniyle oluşmuş bir maddi zarardan bahsedilemeyeceğinden, 5271 sayılı CMK'nun 231. maddenin 6. fıkrasının (c) bendindeki şart aranmaksızın bu suçla ilgili yargılama sonucunda sabıkasız olan sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanma şartlarının bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, yerel mahkemece sanığın özür dilememek suretiyle katılanın manevi zararını gidermediği gerekçe gösterilerek sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilmesi yasal dayanaktan yoksun ve isabetsizdir.

Bu itibarla, isabetsiz olan yerel mahkeme direnme hükmünün bozulmasına karar verilmelidir.

Y. CGK. 05.02.2013 gün, 2012/2-1264 E., 2013/42 K.

İtirazın kapsamına göre inceleme, sanık Serkan Okçu hakkında kurulan hükümlerle sınırlı olarak yapılmış olup, Özel Daire ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı arasında oluşan ve Ceza Genel Kurulunca çözümlenmesi gereken uyuşmazlık, sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanma şartlarının bulunup bulunmadığının belirlenmesine ilişkindir.

(...)

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının objektif koşullarından birisi de, suçun işlenmesiyle mağdura veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tamamen giderilmesidir. Burada uğranılan zarardan kast edilen maddi zarar olup, manevi zarar bu kapsamda değerlendirilmemelidir.

Maddi zararın bizzat sanık tarafından yerine getirilmesi gerekmiyip, sanık adına onun bilgisi ve rızası tahtında üçüncü kişiler tarafından tazmin, aynen iade veya eski hale getirme suretiyle giderilmesi de mümkündür. Ancak herhangi bir zararın doğmadığı veya zarar doğurmaya elverişli olmayan suçlar yönünden bu şart aranmayacaktır.

Zararın belirlenmesinde hâkim, ceza yargılamasında şahsi hak davasına yer verilmediği gerçeğini de göz önünde bulundurmak koşuluyla kanaat verici basit bir araştırma yapmalı, hukuk hâkimi gibi gerçek zararı tam anlamıyla tespiti çalışmamalıdır. Zira 5271 sayılı Kanununun 231. maddesindeki düzenleme, kişinin ileride hukuk mahkemesinde şahsi hak davası açmasına ve giderilmediğini düşündüğü gerçek zararının kalan kısmına da hükmedilmesini isteme yönünden bir engel oluşturmamaktadır.

Diğer taraftan, CYY'nın 231. maddenin 9. fıkrasındaki, "altıncı fıkranın (c) bendinde belirtilen koşulu derhal yerine getiremediği takdirde; sanık hakkında mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen giderilmesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir" şeklindeki düzenleme nedeniyle zararın denetim süresi içinde taksitler halinde ödenmesine karar

vermek suretiyle de hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verme imkanı bulunmaktadır. Ancak bu ihtimal, CGK'nun 29.09.2009 gün ve 91-212 sayılı kararında da açıklandığı üzere, sanığın zararın tamamını giderme yönündeki samimi iradesine karşın zarar miktarının derhal ödemeyi imkansız kılacak şekilde yüksek olması ve failin ekonomik durumu gibi nedenlerle zararın bir defada karşılanamaması durumunda sözkonusu olabilecektir.

Bu açıklamalar ışığında somut olay değerlendirildiğinde;

Katılanın toplam 2.000 TL olan zararının karşılanmadığını söylediği oturumda sanığın, katılanın zararını karşılamayacağı gibi, taksitler halinde de ödemeye söz veremeyeceğini ifade ettiğinden olayda hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının objektif şartlarından birisi olan mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tamamen giderilmesi şartının yerine getirilmediği görülmektedir. Dolayısıyla objektif şartlardan birisinin gerçekleşmediği bir ahvalde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanıp uygulanmayacağına değerlendirilmesi amacıyla yerel mahkeme hükmünün bozulmasında isabet bulunmamaktadır.

Y. CGK. 26.02.2013 gün, 2012/6-1545 E., 2013/74 K.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde, suça sürüklenen çocuk, üç yıl denetim süresine tabi tutulur (ÇKK m. 23/1).

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 23/1. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesi halinde, sanığın 15-18 yaş grubunda olması sebebiyle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanun'un 23. maddesine göre 3 yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulmaları gerektiği gözetilmeden, yazılı şekilde denetimi süresinin 5 yıl olarak tespit edilmesi karşısında itirazın bu yönden kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesi isabetsizdir.

Y. 13. CD. 23.11.2011, 2011/13664 E., 2011/6979 K.

Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile birlikte, çocuğun üç yıllık denetim süresi belirlenmesine karar verilmiş ancak kasıtlı suç işlememe dışında bir yükümlülük belirlenmemiş ise, bu karar düzenlenecek tali karar fişi ile adli sicile işlenir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile birlikte denetim altına alma karar verilmiş ve/veya yükümlülük belirlenmiş ise, karar Cumhuriyet başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra gereğinin yerine getirilmesi için denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğüne gönderilir.

Denetim süresi içinde dava zamanaşımı durur (CMK m. 231/8). Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar (CMK m. 231/11).

► **Mahkeme tarafından uzlaştırma:** Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde CMK'nın uzlaşmaya ilişkin 253-255. madde hükümleri, suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır (ÇKK m. 24, CMK m.254).

Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini defaten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. CMK m.254/2).

Kanun Yolları

Suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu olan ve dolayısıyla hakkında cezaya hükmedilen çocuk ve müdafii hükme karşı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sayılan olağan ve olağanüstü kanun yollarına başvurabilir.

Çocuk ağır ceza mahkemelerinden farklı olarak çocuk mahkemelerinde duruşmaya çıkan Cumhuriyet savcısı bulunmadığından, bu mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcıları, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler (ÇKK m. 25/1).

Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine göre, çocuk hakimi tarafından alınan tedbir kararları mahkeme kararı değil hakim kararı niteliği taşıdığından, bu kararlara karşı en yakın çocuk mahkemesi nezdinde itiraz yoluna gidilebilir (ÇKK m. 14). İtiraz kararın uygulanmasını durdurmaz.

Hüküm ile birlikte, tutukluluğun devamına karar verilmesi halinde; hükme yönelik olarak temyiz kanun yoluna başvurulurken, tutukluluk halinin devamına ilişkin karara yönelik olarak itiraz kanun yoluna başvurulur.

3.3

MAĞDUR VE TANIK ÇOCUKLAR

Bu bölümde mağdur ve tanık çocukların adalet sistemi içindeki rolleri, mağdur ve tanık çocuklara ilişkin adalet sisteminin işleyişi ve bu çocukların korunma ihtiyacının tespiti ile korunma usullerine ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuat açısından adalet sistemimizin işleyişi hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1

Mağdur Çocuklar

ÇKK'nın 2. maddesine göre korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuklardan olan mağdur çocuk açısından, sanığın cezalandırılmasına ilişkin adli süreç ile korumaya ilişkin adli süreç olmak üzere iki ayrı süreç işlemektedir.

Ceza yargılamasındaki aktörler çoğu zaman çocuğun korunma ihtiyacının farkında olmadığı için sadece sanığın cezalandırılması üzerine bir yargılama yürütülmektedir. Ancak ÇHS gereğince sanığın cezalandırılması yanında çocuğun korunması da temel amaç olduğundan, her iki sistemin birlikte veya yan yana yürütülmesi gerekmektedir. Böylesi bir uygulama; çok disiplinli yaklaşımla çocuğun korunması ihtiyacının adli sisteme anlatılması, gösterilmesi ya da adli sistemin kullanılması ile mümkündür. Adli sistemle birlikte çalışabilmek için adli sistemin işleyişi ve her aşamada çocuğun korunması konusunda nasıl müdahale edileceğinin bilinmesi gereklidir. Bu bölümde mağdur çocuğun ceza yargılaması sırasında ikincil istismarını önlemeye ilişkin, mağdur çocuğa özgü usuller ile çocuğun korunma ihtiyacının fark edilmesi ve korunması için alınabilecek tedbirler açıklanacaktır.

3.3.1.1. Mağdur Çocuğun Tanımı

Kendilerine karşı işlenmiş, suçun sonucu olarak herhangi bir zarara maruz kalan çocuklara mağdur çocuk denir. Bir suça maruz kalan çocuk, o suçun doğrudan mağdurdur. Bazen bir suçtan dolayı olarak mağdur olabilir. Örneğin gözleri önünde anne veya babası öldürülen, aile içi şiddete tanık olan çocuklar suçun dolaylı mağdurlarına örnek olarak gösterilebilir.

Şiddet suçunun tanıkları olan çocukların, bu eylemin mağdurları kadar ciddi bir travma yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle, şiddet suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasında; olayın mağduru veya tanığı olan çocukların yaşadıkları örselenmenin dikkate alınması çocuğun korunması bakımından çok önemlidir. Çocuğun olayı anlatış biçimi, o sırada gösterdiği tepkilerden bağımsız olarak, tanıklık ettiği olayın etkileri daha uzun süreçlerde ortaya çıkabilir. Örneğin travmatik bir olay sonucu anne ve babasını kaybeden bir çocuk, ifade verirken çok soğukkanlı gözükebilir. Bu durum onun bu travma ile başa çıkabildiği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle adalet sistemi içerisinde çalışan herkesten, çocukların suça tanıklık ettikleri veya mağduru oldukları durumlarda, onların korunma ihtiyaçlarını hemen fark edecek ve ona uygun müdahaleleri gecikmeksizin hayata geçirecek bir duyarlılık ve beceriye sahip olması beklenmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Mağdurlar ve Çocuk Tanıklar Rehberi⁸nde ‘çocuk mağdur’ ve ‘çocuk tanık’ kavramları 0– 18 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktadır.

TCK’nın 6. maddesinde çocuk 18 yaşının tamamlamamış kişi olarak tanımlanmış olup, ÇKK uyarınca, evlilik ya da mahkeme kararıyla daha erken yaşta ergin olsalar bile 18 yaşını doldurmamış herkes çocuk olarak kabul edilmiştir.

TCK’da çocuklara karşı işlenen suçlar bazen bağımsız bir suç olarak (çocukların cinsel istismarı, çocuk kaçırma, bilimsel deney yapılması, soykırım gibi) bazen de suçun daha fazla cezayı gerektiren nitelikli hali olarak (kasten insan öldürme, insan ticareti, intihara sevk, kasten yaralama gibi) düzenlenmiştir.

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Mağdurlar ve Çocuk Tanıklar Rehberi (2004)

3.3.1.2. Mağdurun Adalet Sisteminden Beklentileri

Bir suçun mağduru olan bir kimsenin en önemli beklentileri; dinlenilmek (işitmek), saygı gösterilmek ve bilgilendirilmeğdir.

Mağdur, suçun bildirilmesini ve daha sonraki süreçlerde her türlü kolluk baskısından uzak olmayı ister. Aynı zamanda suçun mağduru, malî, sosyal ve diğer yardımlar ve bunlara nasıl başvurulacağı hakkında bilgilendirilme ihtiyacındadır.

Mağdurun mahkeme ve diğer aşamalarda her türlü fiziksel ve sözlü saldırıdan korunması gerekir. Delil olarak ihtiyaç duyulmayan eşyaların mağdura verilmesi, davanın seyri ve sonucu hakkında bilgilendirilmesi, özellikle cinsel istismar suçlarında beyanlarının dikkate alınması, aynı olayı defalarca anlatmak zorunda kalmaması ve muayene edilmek zorunda kalmaması mağdurun korunması bakımından sayılabilecek önemli hususlardır.

3.3.1.3. İkincil Mağduriyetin Önlenmesi

Adalet sisteminde yapılması gerekenlerin zamanında ve etkili biçimde yapılmaması, mağdur çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınmaması ikincil mağduriyetine neden olur. Örneğin, cinsel istismara maruz kalan çocuğun adalet mekanizmasına girdiğinde uygun tıbbi destek hizmetlerine yönlendirilmemesi sebebiyle bulaşıcı hastalığa yakalanması, adli sürecin devamında çocuğun defalarca dinlenmesi veya muayene edilmesi sonucu travmayı yeniden yaşamak zorunda kalması veya delillerin uygun biçimde toplanmamış olması ikincil mağduriyet olarak tanımlanabilir. Çocuk adalet sistemi çalışanlarının, çocuğu tehdit eden riskleri fark edememesi ve uygun hizmete yönlendirilmemesi çocuğun gördüğü zararın etkisinin artmasına veya yeni mağduriyetlere neden olmaktadır.

Sürece girdiği andan itibaren olayı birden fazla defa anlatmak zorunda kalmaları, çocukların adalet sistemi içerisinde zarar görmesine neden olmaktadır. Öte yandan, bu süreçte yaşanan zorluklar mağdurların, suça maruz kaldıklarında, suçu bildirmekten ve yardım istemekten çekinmelerine de neden olmaktadır.

Mağdurun değeri, suçu ihbar etmesi ve tanıklık yapmasıyla ölçülmektedir. Mağdur mahkeme sürecinde de yorgun, depresif ve şaşkın bir hâle gelmektedir. Ayrıca mağdur, ceza adalet sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Suçların ortaya çıkması ve suçluların cezalandırılması, mağdur ile ceza adalet sistemi arasında iyi bir ilişkinin kurulmasına bağlıdır.

Suçun bildirilmesi, delillerin toplanması, suçlunun teşhis edilmesi ve mahkemede tanıklık, suçun aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu da suçun aydınlatılmasını zorlaştırmakta, hatta imkânsız hale getirmektedir.

Çocuk adalet sistemi çalışanı, mağdur çocukla çalışırken (aslında tanık çocuğun ve suça sürüklenen çocuğun da mağdur olduğu düşünülürse, adalet sistemi içindeki tüm çocuklarla çalışırken) çocuğun ikincil mağduriyetinin önlenmesine özel önem vermelidir.

3.3.1.4. Soruşturma Evresinde Mağdur Çocuk

Ceza yargılamasına ilişkin soruşturma evresi; ihbarla, şikayetle veya resen başlar.

Bir suçun mağduru olan çocukların kendilerine karşı işlenen suçları şikayet hakları bulunmaktadır.

Çocuklar şikâyet haklarını bizzat veya kanuni temsilcileri aracılığı ile kullanabilirler. Hem çocuğun hem de kanuni temsilcisinin şikâyet hakkı olmasına karşın Yargıtay, çocuk, ayırt etme gücüne sahipse şikâyetten bizzat kendisinin de vazgeçmesi gerektiğini, velinin vazgeçmesinin yeterli sayılmayacağını kabul etmektedir.

Oluş ve kabule göre sanık ... nın eyleminin reşit olmayanla cinsel ilişki suçunu oluşturup takibi şikâyete bağlı suçlardan bulunduğu, soruşturma evresinde zorunlu vekil huzurunda şikâyetçi olmadığını beyan etmesi karşısında, vaki şikâyet yokluğu nedeniyle davanın 223/8 maddesi gereği düşmesine karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde sanığın mahkumiyetine karar verilmesi yasaya aykırıdır.

Y. 14 CD,11.04.2012 gün, 2011/8520 E, 2012/4289 K.

Şikâyet hakkı süreye bağlıdır. Ancak çocuğa karşı suç işlemiş olan kişi çocuğun üstsoyu veya kendisi üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimselerden biri ise bu süre çocuğun 18 yaşını bitirdiği günden başlar.

İşlenmekte olan bir suçu öğrenen herkes bunu yetkili makamlara bildirmek zorundadır. 15 yaşından küçük çocuklara karşı işlenen suçun bildirilmemiş olması suçu bildirmeme suçunun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hali olarak benimsenmiştir. Herkesin bildirim yükümlülüğünü düzenleyen TCK'nın 278. maddesi Anayasa Mahkemesi'nin 30.06.2011 T, 2010/52 E., 2011/113 K. sayılı iptal kararından sonra 02.07.2011 tarih ve 6352 Sayılı kanunla tanıklıktan çekinebilecek kişilere bu cezaya hükmolunamayacağı, ancak suçu önleme yükümlülüğünün varlığı nedeniyle ceza sorumluluğuna ilişkin hükümlerin saklı olduğu eklemesi ile yeniden düzenlenmiştir.

Kamu görevlisi olan kişinin suçu bildirme yükümlülüğü vatandaştan fazla olup, bir suçun işlendiğini görevi ile bağlantılı olarak öğrenen kamu görevlisi, suç işlenmiş, bitmiş veya sonuçlarını sınırlandırma imkanı kalmamış olsa dahi suçu bildirmekle yükümlüdür.

Bir suçun mağduru aynı zamanda korunma ihtiyacı içinde ise durumun adli makamlar yanında Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne de bildirilmesi gerekmektedir (ÇKK m.6).

Bir suçun işlendiğini fark eden Cumhuriyet savcılığı, ihbar ve şikâyete gerek kalmaksızın soruşturmayı doğrudan (resen) başlatabilir.

3.3.1.5. Soruşturma Evresinde Mağdurun Hakları

Mağdur çocuğun soruşturma evresinde; delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, bir avukatın hukuki yardımından yararlanma, vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, Cumhuriyet savcısının, kovuşturmayaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz etme hakkı bulunmaktadır (CMK m. 234).

Mağdur hakları olarak düzenlenen bu hakların yanında öngörülen işlemlere bakarak her çocuğun veli ya da vasisine haber verilmesini isteme, koruma ihtiyacı bakımından Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bildirilmesini isteme, beyanının görüntülü ve sesli kaydını isteme, yanında uzmanın bulunmasını isteme ve tanıklıktan çekinme haklarını sayabiliriz.

Çocuğun hakları ve yapılacak işlemler hakkında bilgilendirilmesi, çocuğun gelişim düzeyine ve anlama kapasitesine göre yapılması gereken ve uzmanlık gerektiren bir işlemdir. Ayrıca bu süreçteki her bir meslek mensubu da çocuğu hakları konusunda bilgilendirmekle sorumludur.

09.05.2002 tarih ve 4755 sayılı kanunla kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol'ün 8/b maddesinde de çocuk mağdurların sahip oldukları hakları, adalet sürecindeki rolleri, duruşmaların kapsamı, zamanlaması, gelişimi ve davalarının vaziyeti konusunda bilgilendirilmesi gerektiği kabul edilmiş olup, bu konuda taraf devletlere sorumluluk yüklenmiştir.

Savunma hakkı kapsamında herkesin sahip olduğu temel hak bir avukatın hukuki yardımından yararlanmaktır. Bu hakkın özü kişinin kendi seçtiği bir avukatın hukuki yardımından yararlanmasını gerektirir. Ancak kendisine avukat tayin edebilecek durumda olmayan kimse kendisine bir avukat tayin edilmesini barodan isteyebilir.

1990 doğumlu olup suç tarihinde 16 yaş içinde bulunan mağdur, 27.09.2006 tarihinde kolluktaki beyanında kendisine çarpan sürücüden şikayetçi olmadığını ifade etmiş ise de, CMK'nın 234/2 maddesinde 18 yaşını doldurmamış mağdurlara zorunlu vekil görevlendirilmesi arandığından, mağdurun kollukta vekili olmaksızın ve sonuçları hatırlatılmaksızın şikayetinden vazgeçmesinin geçerli olmadığı, Cumhuriyet savcısına ve mahkemede vekilinin hazır olduğu esnada şikayetinin devam ettiği yönündeki beyanının esas alınması gerektiği, sevgin küçüklerin kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarını kullanmada 4721 sayılı Kanun'un 13 ve 16. maddeleri ile 15.04.1942 gün ve 14/9 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararının, CMK'nın 234. maddesi hükmü de nazara alınmak suretiyle küçükün haklarını koruyucu şekilde yorumlanması gerektiği bu nedenle tebliğnamadaki "katılan Burak Duran'ın, hastane polisine verdiği ifadesinde sanıktan şikayetçi olmadığını belirtmesi ve bu vazgeçmenin anne-babasının rızasına bağlı olmaması karşısında, şikayet yokluğu nedeni ile sanık hakkındaki kamu davasının TCK'nın 73/4. ve CMK'nın 223/8. maddeleri gereğince düşmesine karar verilmesi gerektiğine" ilişkin (1) nolu bozma öneren görüşlere iştirak olunmamıştır.

Y. 12. CD. 03,10.2012 gün, 2012/566 E., 2012/20596 K.

Çocuğa bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı hatırlatılırken, bu hatırlatmanın aşağıdaki biçimde yapılması gerekir: "Bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkın var. Sana hukuki yardımda bulunacak bir avukatın yanında bulunması zorunlu. Eğer tanıdığın, çağrılmasını istediğin bir avukat var ise onu çağırabilirsin. Bunu veline/vasine de soracağız. Onlar da sana hukuki yardımda bulunmak üzere bir avukat görevlendirebilirler. Eğer tanıdığın bir avukat yok ise barodan sana bir avukat tayin edilmesini isteyeceğiz."

Eğer veli ya da vasi çocuğa karşı suç işlemiş olan kişi ise, çocuğun yararı veli ya da vasiye bildirilmemesini gerektiriyorsa, o takdirde yukarıdaki anlatımdan veliye/vasiye sorulması kısmının çıkartılması gerekecektir.

3.3.1.6. Mağdur Çocuğun Dinlenmesi

Genel Olarak

Mağdurun ifadesinin alınması önemli bir konudur. Bir suçun mağduru olan çocuk ile konuşurken hem onun yaşı ve gelişim düzeyini hem de geçirdiği travmanın etkilerini dikkate almak gerekir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol'ün 8/c-d maddesinde; "Çocuk mağdurların

görüşlerinin, ihtiyaçlarının ve endişelerinin şahsi çıkarlarının etkilendiği duruşmalarda dile getirilmesine ve göz önünde bulundurulmasına ulusal hukukun usul kurallarıyla tutarlı bir biçimde müsaade edilmesi ve yasal sürecin tümü boyunca çocuk mağdurlara uygun destek hizmetlerinin sağlanması” öngörülmüştür.

Bu nedenle öncelikle çocukla görüşme yapacak kişinin bu alanda eğitim almış olması ve ikincil mağduriyeti önleyecek becerilere sahip olması gerekir (ÇKK m. 32). Dolayısıyla ifade alma işlemi sırasında çocuğun ikincil mağduriyetini önlemek için, yanında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanından bir uzman bulundurulması ve ifadenin görüntü ve sesli kaydının alınması zorunludur (CMK m. 52/3, CMK m. 236/3, ÇKK m. 15/2.ÇKKY m.5).

Saniğin, mağdurelere karşı cinsel istismar suçunu işlediğinden bahisle hükümlülüğüne karar verilen olayda, Özel Daire ile yerel mahkeme arasında oluşan ve Ceza Genel Kurulunca çözümlenmesi gereken uyumsuzluklar;

1-Mağdurelerin maruz kaldığı cinsel istismar suçu nedeniyle ruh sağlığının bozulduğuna ilişkin ikisi adli tıp uzmanı, biri çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanından oluşan üç kişilik bilirkişi kurulunca düzenlenmiş olan raporun hükme esas almaya yeterli nitelikte bir rapor olup olmadığı,

2-İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan çocuk veya mağdurun bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada bir defa dinlenmesinin yeterli olup olmadığının belirlenmesine ilişkindir.

İncelenen dosya içeriğinden;

Soruşturma aşamasında mağdure A.S.B’in beyanının avukat ve sosyal hizmetler uzmanının katılımı ile kolluk görevlilerince, mağdure İ.K’in beyanının ise avukat ve psikologun katılımı ile C.savcısına alındığı, ifade alma işlemlerinin ses ve görüntü olarak kaydedildiği,

Yargılama aşamasında mahkeme huzurunda ifadelerinin alınmadığı gibi mahkemece soruşturma aşamasında alınan ifade tutanaklarının duruşmada okunmadığı,

Anlaşılmaktadır.

Bu düzenlemenin (CMK m. 52,m. 236) amacı suçun mağduru konumundaki psikolojisi bozulmuş çocuk ve kişileri korumaktır. Kural olarak ifadesine başvuru kişilerin gerek soruşturma aşamasında gerekse yargılama aşamasında birden çok dinlenmeleri konusunda sınırlama bulunmamakta ise de, bu genel uygulama psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun muhatap olduğu olayı defalarca anlatması sonucunu doğurmaktadır ki her defasında kişiye olayı tekrar yaşatan bu ifade alma işlemlerinin kişide önemli bir stres ve acı kaynağı oluşturduğu tartışmasıdır. Bu nedenle işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller hariç olmak üzere soruşturma veya kovuşturma aşamasında ancak bir defa dinlenmesi gerekmektedir.

Yasa koyucunun işlenen suç nedeniyle psikolojisi bozulmuş çocuk ve mağduru koruma amacının adli yünden gerçekleştirilebilmesi için, bu kişilerin yapılacak soruşturma sonucunda suçun nitelendirmesini de yapacak olan C.savcısı tarafından dinlenmesi gerekmektedir. C.savcısı, CYY’nın 236. maddesine uygun şekilde uzman kişinin katılımı ile mağdurları dinlemeli, ifade alma işleminin ses ve görüntü olarak kaydının yapılmasını sağlamalıdır. Bu uygulama ile işlenen suç nedeniyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun soruşturma veya kovuşturma aşamasında birden fazla dinlenmesinin ve adli süreçten olumsuz etkilenmesinin önüne geçilebilecektir.

Bununla birlikte, soruşturma aşamasında alınan mağdure anlatımlarına ilişkin tutanakların mahkemece duruşmada okunmamasının yargılama yasası kuralları açısından da ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu konuya ilişkin olarak 5271 sayılı CYY’nın “Duruşmada Okunması Zorunlu Belge ve Tutanaklar” başlıklı 209/1. maddesinde;

“Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adli sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada okunur”,

“Delilleri Takdir Yetkisi” başlıklı 217/1. maddesinde;

“Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir” şeklinde düzenlemeler yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında uyumsuzluk konusu değerlendirildiğinde;

Yerel Mahkemece, soruşturma aşamasında dinlenilmiş olan mağdurelerin bir kez dinlenilmesi ile yetinilerek, kovuşturma aşamasında yeniden dinlenilmemesi 5271 sayılı CYY'nın 236/2. maddesi uyarınca usul ve yasa-ya uygun ve isabetli ise de; soruşturma aşamasında dinlenen mağdurelerin anlatımlarına ilişkin tutanakların duruşmada okunarak, taraflardan diyecekleri sorulmadan hüküm kurulması suretiyle, yargılamanın doğrudan doğruyalık, yüz yüzelik ve sözlülük ilkelerine aykırı davranıldığı anlaşıldığından, yerel mahkeme direnme hükmü bu yönden de yerinde değildir.

Y. CGK. 14.02.2012 gün, 2011/5-341 E. 2012/33 K.

Mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında onlara yardımcı olmak ve onları adli sürece hazırlamak amacıyla psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur (CMK m. 236/2).

Cinsel saldırı suçuna muhatap olan küçük mağdurenin dinlenilmesi sırasında CMK'nun 236/3 maddesi gereğince psikoloji, psikiyatri, tıp ve eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması zorunluluğu emredici bir hükümdür. Yasa koyucunun amacı, cinsel saldırı sonucu yaşaması muhtemel travma nedeniyle ruh sağlığı bozulan veya bozulma tehlikesi yaşayan mağdurlara psikolojik destek sağlamak, mağdurenin anlatımlarını bir uzman aracılığıyla da denetlemek, bu şekilde mahkemeye yardımcı olmanın yanında mağduru da korumak amaçlanmıştır. Özellikle cinsel saldırı suçlarıyla psikolojileri bozulan mağdurların da bir kez dinlenmesi benimsenerek, zorunlu olmadıkça aynı olayı tekrar tekrar anlatırılarak saldırının olumsuz etkileri bellekten silinmek istenmiştir.

Soruşturma evrakı kapsamı, Adli Tıp raporu ve mahkememizin izlenimine göre, mağdurenin ruh sağlığının bozulmadığı, kendisini rahatlıkla ifade edebildiği müşahade edilmektedir. Bu gerekçelere rağmen Yargıtay bozma ilamı yerinde ise de; aynı olay ile ilgili mağdurenin psikolog veya diğer uzmanlar huzurunda dinlenmesi yarar sağlamayacağı, yapılan usulü eksikliğin telafisinin de mümkün olmaması nedeniyle bu gerekçeye dayalı olarak ısrar kararı vermek gerekmiştir. 5271 sayılı CYY'nın

236. maddesinin 3. fıkrasında, “Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uygulanır.” hükmü yer almaktadır.

Anılan fıkra, TBMM Adalet Komisyonunda eklenmiş olup, Komisyon raporunda mağduru korumaya yönelik olarak bu düzenlemenin yapıldığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi maddedeki düzenleme buyurucu hüküm niteliğinde olup, mağdur çocukların dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişinin bulundurulması zorunludur.

Yerel Mahkemece onbeş yaşından küçük mağdurenin dinlenmesi sırasında yasada öngörülen nitelikte bir uzmanın bulundurulmaması yasaya aykırıdır.

Y. CGK. 03.06.2008 gün, 2008/5-56 E. 2008/156 K.

Bu kuralın amacı çocukların bu süreçte ikincil örselenmelerini önlemektir. ÇKKY'nin 19. maddesi gereğince ifade sırasında hazır bulunacak uzman “Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek” ile görevlendirildiğinden uzmanın asıl amacı beyan sonrasında çocuğun ikincil

örselenmesini önlemektir. Bu amaçla çocuğu bilgilendirmesi, sürece hazırlaması, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak beyanının alınması ve çocuğun korunma ihtiyacını fark etmekle yükümlüdür. Bu nedenle, uzmanın mümkün olduğunca, çocukla dinlenmesi öncesinde iletişim kurmasına olanak ve görüşme için uygun ortam sağlanmalıdır.

Mağdurun ikincil örselenmesini önleyebilmek için uygun koşullarda dinlenmesi gerekmektedir (CMK m. 236). Mağdur çocukla iletişim ve mağdur çocuğun özgün durumu konusunda bilgi ve beceri sahibi uzmanlar tarafından, çocuğu örselleyen ve ceza adaletinin gerektirdiği nitelikte görüntülü ve sesli kayıt alınabilen ortamda dinlenmelidir.

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM)

Başbakanlığın 4/10/2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) konulu 2012/20 No’lu Genelgesi ile Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur. Söz konusu Genelgede;

“Çocuğun beden veya ruh sağlığına zarar veren ya da zarar verme riski taşıyan, fiziksel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişimini olumsuz etkileyen durumlar, çocuğa karşı kötü muamele şeklinde tanımlanmaktadır. Kötü muamelenin istismar ya da ihmâl olmak üzere iki farklı boyutu bulunmaktadır. Ülkemizde istismara uğrayan çocuk ve/veya ailesi, yaşanan olumsuzlukları pek çok sebeple gizleme eğilimindedir. Bu sebeple de istismara uğrayan çocuğa verilmesi zorunlu olan hukuki, tıbbi, ruhsal ve sosyal destek aksayabilmektedir.

Mağdur çocukların; kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu süreçte yaşadıklarını defalarca dile getirmek zorunda bırakılması, gizliliğin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlarda çocukla görüşme yapanların; çocuğun ruhsal durumunu gözetenerek görüşme yapabilecek yeterlilikte eğitime sahip olmaması halinde, çocuğun uğradığı travma şiddetlenmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak; çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitimli kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi gerekli görülmüştür.” denilerek, bu merkezlerin kurulma amacı açıklanmıştır.

ÇİM’lerin çalışma ve yaygınlaşma sürecinin sağlıklı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesi için gerekli tedbirleri görüşüp karara bağlamak ve bu konuda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere; Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ya da yardımcısının başkanlığında; Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adli Tıp Kurumu Başkanlığı temsilcilerinin (bakanlıklardan müsteşar yardımcısı, başkanlıklardan başkan yardımcısı düzeyinde) katılımıyla ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu (Kurul) oluşturulmuştur.

Başbakanlık genelgesinde ÇİM’lerin işleyişi hususunda ilkelere yer verilmiştir.

Bu ilkeler;

1. ÇİM’lerde görev yapacak personelin eğitiminin, Sağlık Bakanlığınca uygun görülen merkezlerde gerçekleştirilmesi, özellikle çocuklarla ilgili alanlarda görev yapan öğretmen, sosyal çalışma görevlisi, sağlık personeli, din görevlisi gibi kamu görevlileri ile

kolluk görevlilerine kurumlarınca eğitim verilerek ÇİM'lerin amacı ve işleyişi konusunda bilgilendirilmesi veya Sağlık Bakanlığı tarafından ihtiyaca göre belirlenecek aralıklarla verilecek eğitimlere katılımlarının sağlanması,

2. ÇİM personelinin görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemelerin Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak Kurulun onayı ile yapılması; ÇİM'lerde yürütülecek hizmetlerin, farklı uygulamalara yer vermeyecek biçimde bu Genelgede belirtilen hususlar ile gerektiğinde Kurulca belirlenen esaslar doğrultusunda belirli standartlarda yerine getirilmesi,
3. Özellikle cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların etkin bir şekilde korunmalarının sağlanması, ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişiler tarafından tek seferde yapılması ve istismarı önleyici tedbirlerin alınması amacıyla Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından yürütülen soruşturma işlemlerinin; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yayımlanan "Soruşturma Usul ve Esasları" konulu Genelgenin ilgili bölümüne göre yürütülmesi,

Bu kapsamda, üniversitelerde kurulan ve Sağlık Bakanlığı tarafından ÇİM'lerin işleyişine dair usul ve esaslar dikkate alınarak tamamlanmış özelliklere sahip bulunan çocuk koruma birimleri veya merkezlerinde de soruşturma işlemlerinin yapılmasına dair Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararına uygun hareket edilmesi,

4. İfade alma, rapor düzenleme ve delillerin hukuka uygun toplanması gibi adli işlemler yönünden Cumhuriyet başsavcılıklarınca yapılacak değerlendirme ve denetim yetkisi saklı kalmak kaydıyla, mülkî idare amirlerince; merkezde yapılacak hizmetlerin yerine getirilmesi için mekân ve personel tahsisi dâhil olmak üzere gereken tüm tedbirlerin alınarak merkezin işleyişinin takip edilmesi ve üçer aylık dönemler hâlinde hazırlanacak raporların, uygulamadaki aksaklıkları ve çözüm yollarını da içerecek biçimde Kurulca sunulmak üzere Sağlık Bakanlığına gönderilmesi,
5. ÇİM'ler ile üniversitelerin Sağlık Bakanlığınca belirlenen özelliklere sahip çocuk koruma birimleri veya merkezleri bünyesinde; cinsel istismara maruz kalan çocuğun beden veya ruh sağlığının bozulup bozulmadığının tespitine yönelik raporu vermek üzere; adli tıp mevzuatına uygun olarak ilgili uzmanların yer alacağı sağlık kurulu oluşturulması için ilgili kurumlarca gereken tedbirlerin alınması,
6. ÇİM'lerin çalışmalarını yürütebilmesi için ihtiyaç duyacağı; personel, araç, gereç ve her türlü donanım desteği ile diğer hususların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca öncelikle sağlanması,

olarak ortaya konulmuştur.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) 18/10/2011 tarihli ve (10) No'lu "Soruşturma Usul ve Esasları" konulu Genelgesinin sonuç bölümünün 48'nci maddesinde, "özellikle cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların etkin bir şekilde korunmalarının sağlanması, ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişiler tarafından tek seferde yapılması ve istismarı önleyici tedbirlerin alınması amacıyla Sağlık Bakanlığınca bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde kurulan çocuk izlem merkezlerinde soruşturma işlemlerinin yapılmasının sağlanması" ve yine HSYK'nın 11/02/2012 tarihli ve B.03.1.HSK.0.70.12.04-010.07.02-1-2012/144/8134 sayılı ve "Üniversitelerin çocuk koruma birimleri ve merkezleri" konulu duyurusunda da; "Takdir ve değerlendirmesi Cumhu-

riyet başsavcılığına ait olmak üzere, üniversitelerde kurulan ve Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığı Çocuk İzlem Merkezlerinin işleyişine dair usul ve esaslar (afiliasyon-işbirliği) dikkate alınarak tamamlanmış özelliklere haiz bulunan çocuk koruma birimleri veya merkezlerinde de soruşturma işlemlerinin yapılabileceğinin bilinmesi” hususunda gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi tüm Cumhuriyet başsavcılıklarından istenmiştir.

Öte yandan, Başbakanlığın 2012/20 No’lu Genelgesinde ÇİM’lerin çalışma ve yaygınlaşma sürecinin sağlıklı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesi için gerekli tedbirleri görüşüp karara bağlamak ve bu konuda kurumlararası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere; Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ya da yardımcısının başkanlığında; Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adli Tıp Kurumu Başkanlığı temsilcilerinin (bakanlıklardan müsteşar yardımcısı, başkanlıklardan başkan yardımcısı düzeyinde) katılımıyla ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş ve bu Kurul tarafından alınan 22/10/2012 tarihli ve 2012/1 sayılı kararla çocuk izlem merkezlerinin çalışma usul ve esaslarına ilişkin esaslar belirlenmiştir.

Çocuk izlem merkezlerinde soruşturma işlemlerinin gerçekleştirilmesinde, HSYK’nın Genelgesi, duyurusu, Başbakanlık Genelgesi ve ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu tarafından alınan 22/10/2012 tarihli ve 2012/1 sayılı Karar doğrultusunda işlem yapılmalıdır.

ÇİM’in bulunduğu illerde çocukların cinsel istismarı suçlarında, çocukların mağdur olarak beyanının bu merkezlerde alınması gerekmektedir. ÇİM’lerin bulunmaması durumunda mağdur çocuklarının beyanlarının, amaca uygun olarak düzenlenmiş görüşme odalarında alınması, bunun da mümkün olmaması durumunda uzmanın etkin katılımının sağlandığı, görüntülü ve sesli kaydın çocuğu örsellemeyen ve beyanın delil kalitesini bozmayan bir şekilde alınması gerekmektedir.

Adliye Görüşme Odaları

ÇİM uygulamasının olayın olduğu ilk anda başlaması ve bu aşamada henüz failin bilinmiyor olması, süreç içerisinde çocuğun bir kez de mahkemede dinlenilmesine neden olur.

Bu nedenle çocukların kendilerine daha uygun bir ortamda dinlenilebilmesi amacıyla birçok adliyede özel donanımlı ve SEGBİS ile uyumlu «**çocuk görüşme odaları**» kurulmaktadır. Proje kapsamında görüşme odalarının standartları geliştirilmiş ve ilk pilot oda Adalet Bakanlığı tarafından Sincan Adliyesi’nde kurulmuştur.

Odalar 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar, çocuğun ve ailesinin görüşme öncesinde beklediği “bekleme odası”, SÇG’nin / uzmanın çocukla görüşme yaptığı “görüşme odası”, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve taraf avukatlarının SEGBİS yardımıyla görüşmeyi izlediği ve SÇG / uzmana sorularını iletildiği “teknik oda”dır.

Adliyelerde kurulan bu odaların sadece mağdur çocuklarla değil aynı zamanda SSÇ’ler ile yapılan görüşmelerde de kullanılması mümkün olacaktır.

Üniversite Çocuk Koruma Merkezleri

ÇİM’lerin bulunmadığı ya da daha uygun olduğuna karar verilen durumlarda çocuğun dinlenilmesinde **üniversite ÇKM** ile işbirliği mümkündür.

Üniversite ÇKM'leri ekip halinde çalışan, mağdur çocuğa bütüncül yaklaşan, tanı, tedavi ve izlem merkezleridir.

Üniversite hastaneleri bünyesinde çocuk istismarını önleme ve tedavi etmeye yönelik çalışan “çocuk koruma birimleri”nin çekirdek ekipleri çocuk sağlığı ve hastalıkları ve/veya çocuk cerrahisi, adli tıp ve çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarından oluşmaktadır. Çekirdek ekibe, olanak ölçüsünde pediatrik radyolog, ortopedi, beyin cerrahisi, dermatoloji, göz, kulak burun boğaz, plastik cerrahi, kadın doğum, yetişkin psikiyatrisi ve diş hekimi gibi gerek duyulan bölümlerden hekimlerin katılımı da sağlanmaktadır. Hekimlere ek olarak her ekipte bir sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve hemşire bulunmaktadır.

3.3.1.7. Muayene ve Örnek Alma

Adli sistem içerisine giren mağdur çocukların karşılaştıkları zorluklardan biri de vücut muayenesidir. Çocuk dostu muayene ortamlarının yokluğu önemli problemlerden biridir. Diğer bir sorun da muayene öncesinde çocuğun bilgilendirilmesi ve rızasının alınması konusunda yaşanmaktadır. Özellikle cinsel suç mağduru çocukların vücutlarında yapılacak muayeneye rıza göstermesi ikincil mağduriyetine ve ciddi psikolojik sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, çocuğun yapılacak muayene ve bunun sonuçları hakkında bilgilendirilmesi ve rıza oluşturma konusunda kendisine rehberlik edilmesi çok önemlidir (CMK, m. 79, Ceza Mahkemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik m. 12, 13, 14. Hasta Hakları Yönetmeliği m. 24).

CMK'nın 76/1. maddesine göre; mağdur, vücut muayenesine rıza göstermiyorsa, mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi yapılabilmesine veya vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesine; sağlığını tehlikeye düşürmemek ve cerrahî bir müdahalede bulunmamak koşuluyla; hakim tarafından, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilebilir. Cumhuriyet savcısının kararı 24 saat içinde hakim onayına sunulur. Cumhuriyet savcısı ve hâkimin soruşturma kapsamı, her olayın özellikleri ve mağdur çocuğun içinde bulunduğu psikolojik koşulları da dikkate alarak inceleme konusunda karar vermesi yerindedir. Bazı durumlarda rıza dışı muayenenin yarattığı ikincil mağduriyet suçun meydana getirdiği sonuçlar kadar sakıncalı olabilir.

Mağdurun vücut muayenesinden kaçınması, tanıklıktan çekinme halleri ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle vücut muayenesinden çekinme konusunu incelerken, tanıklıktan çekinmeye bakmak gerekecektir.

Çocuğun mağdur olduğu durumlarda, tanıklıktan çekinip çekinmeyeceğine kanuni temsilcinin karar vermesi esası benimsenmiştir. Bununla birlikte çocuk, tanıklığın ve tanıklıktan çekinmenin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda ise karar verilmeden önce çocuğun görüşünün alınması gerekir.

Burada asıl sorun çocuğa karşı suç işleyen kişinin çocuğun bizzat velisi olduğu hallerde yaşanır. Çünkü bu gibi durumlarda bir çıkar çatışması doğar. Çocuktan elde edilecek delilin kendi aleyhine kullanılacağını bilen veli ya da vasi, bu delilin elde edilmesine rıza göstermeyebilir. Bu durumda istismar edenin veli olması halinde yetki diğer veliye geçer. Ancak bazen o da çocuğun yararına aykırı davranarak delilin elde edilmesi veya kullanılmasına rıza göstermeyebilir.

Çocuğun mağduru olduğu olayın sanığı veya şüphelisi kanunî temsilci ise, bu durumda muayeneden kaçınıp kaçınmama konusunda karar hâkim tarafından verilmelidir. Yakınları aleyhine delil vermemek bir tanıklıktan çekinme sebebidir. Örneğin babasının cinsel tacizine maruz kalan çocuktan alınacak sperm örnekleri babası aleyhine delil oluşturacağından, çocuk vücudunun muayene edilmesinden kaçınılabılır. Kural olarak muayenenin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecek olan babadır, ancak baba bu olayda şüpheli olduğundan kararı hâkim vermelidir.

Ancak, bu hâlde elde edilen deliller davanın ileri aşamalarında şüpheli veya sanık olmayan kanunî temsilcinin izni olmadıkça kullanılamaz. Bu nedenle aile içi cinsel tacize veya fiziksel şiddete maruz kalmış çocuğun yararının korunması konusu karmaşık bir konudur. Bazen ebeveynler aile birliğinin devamı, düzenin bozulmaması gibi kaygılar ile suçun ortaya çıkmasından kaçınabilmektedir. Söz konusu delilin kullanılmasına izin verilmesi çocuğun korunmasına ve yüksek yararına aykırı olduğu hallerde velinin velayet hakkını kötüye kullandığı sonucuna varılıp velayet hakkı kaldırılabilir. Bu durumda çocuğa bir vasi atanır. Vasi hâkim kararı ile tespit edilen delilin sanık olan velinin aleyhine kullanılmasına izin verir. Bu şekilde tanıklıktan çekinme hakkı ile delil elde etmeye ilişkin hükümler birlikte uygulanmış olacak ve çocuğa karşı işlenen suçu aydınlatmaya yarayacak delil elde edilmiş olacaktır.

Fiziksel ve cinsel suç mağduru olan çocukların muayeneleri özel bir uzmanlık gerektirir. Olay yeni ise vakit geçirmeden tıbbi muayene yapılmalıdır. Çocuk yıkanmadan ve üzerini değiştirmeden doktora gitmelidir. Eğer üzerini değiştirmiş ise olay sırasında üzerinde olan kıyafetlerinin de incelemeye tabi tutulması gerekir. Muayene adli tıp uzmanınca yapılmalıdır. Çocuk veya yakınlarının talebi doğrultusunda erkek veya kadın doktor tercih edebilecekleri ve bunun yaşanan travma ile ilgili olduğu bilinmelidir.

3.3.1.8. Moleküler Genetik İnceleme

Mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi neticesinde veya vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi elde edilen bulgunun şüpheli veya sanığa ya da mağdura ait olup olmadığının tespiti için zorunlu olması halinde moleküler genetik incelemeler yapılabilir.

(CMK m. 78, 79, 80). Moleküler genetik incelemeler yapılmasına sadece hakim karar verebilir (CMK m. 79, Ceza Mahkemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik m. 12, 13, 14).

3.3.1.9. Teşhis ve Yüzleştirme

Teşhis, sanığın birey olarak belli olması için başvuru işlemidir.

Şüpheli veya şüphelilerin, kendilerine benzer kişiler arasına konularak, mağdura veya tanıya gösterilmesi ve failin hangisi olduğunun sorulması suretiyle yapılır. Bunun mümkün olmaması durumunda teşhis fotoğraf veya video gösterilerek de yapılabilir. Kural olarak teşhis işleminin Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerekir. Ancak gecikmesinde sakınca olan hallerde, yukarıda belirtilen usule uygun olmak şartı ile savcının vereceği talimat ile kolluk tarafından da yaptırılabilir (PVSK ek 6. madde).

Şüphelinin çocuk olması durumunda, çocuk şüphelinin kendisine benzer fiziki özelliklere sahip çocukların arasına konularak mağdura veya tanığa gösterilmesi gerekir. Bu durumda, teşhis işlemi sırasında kullanılacak “teşhis mankenlerinin” de çocuk olması gerekir. Soruşturma konusu suçla ilgisi olmayan başka çocukların, böylesi bir işlemde kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalıdır. Her durumda, teşhis işleminde kullanılacak çocukların kendisinin ve kanuni temsilcisinin rızasının alınması, bu işlem nedeniyle örselenmelerini önleyici tedbirlerin alınması gerekir. Canlı teşhis işleminde kullanılacak “teşhis mankenleri” bulunamıyor ise, canlı teşhis işlemi yaptırılmamalı, bu durum tutanağa bağlanmalı, mümkün ise fotoğraf üzerinden teşhise ilişkin işlemler yerine getirilmelidir.

Yüzleştirme ise şüpheli ile mağdur veya tanığın karşı karşıya getirilmesidir. Bu işlem kural olarak mahkeme veya hakim önünde yapılabilir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu işlemi, soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı da yapabilir. Kolluk hiçbir durumda yüzleştirme yapamaz (CMK m. 52/2).

3.3.1.10. Keşif

Keşif; soruşturma ve kovuşturma organlarının suça ilişkin deliller ile beş duyusu ile temas etmesidir. Genellikle bu işlem olay yerinin görülmesi ve incelenmesi biçiminde olur. Keşif, hakim veya mahkeme veya naip hakim ya da istinabe olunan hakim veya mahkeme ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır (CMK m. 83, 84).

Keşif yapılması sırasında şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekili hazır bulunabilirler. Tanık veya bilirkişi de, duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yerin uzaklığı nedeniyle bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa, keşif mahalline çağrılarak dinlenir.

3.3.1.11. Kovuşturma Aşamasında Mağdur Çocuğun Dinlenmesi

Kovuşturma evresinde de çocuklar, soruşturma aşamasındakilere benzer zorluklar yaşarlar. Bu nedenle vücut muayenesi ve çocuğun beyanının alınması sırasında yanında bir uzman bulunmalı ve kendisine bir avukat atanmalıdır. Çocuğun bir kez dinlenmesi gibi kurallar burada da geçerlidir.

Gerek birden fazla kez dinlenme gerekse başkalarının önünde yaşadığı olumsuz deneyimleri anlatma yükünden ve bunun yaratacağı travmadan çocuğun korunabilmesi için ilk ifadenin görüntü kaydı ile ve usule uygun olarak alınmış olması çok önemlidir. Böyle bir kayıt var ise kovuşturma aşamasında öncelikle bu kaydın izlenmesi ve mağdurun tekrar çağırılmaması çocuğu ikincil mağduriyetten koruyacak bir yöntemdir. Ancak izlenen kayıta eksiklikler var ise veya maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için mağdurun tekrar dinlenmesi gerekli ise, mağdurun tekrar dinlenmesi mümkündür.

Çocuğun duruşmada dinlenmesi gereken durumlarda yanında bulunacak uzmanın rol ve sorumluluğu soruşturmadaki gibidir.

Pek çok mağdur ve yakını yargılama sürecinde yaşananlardan ve özellikle de yaşanan olayların basına yansımalarından korktukları için, maruz kaldıkları suç nedeniyle şikâyetçi olmamakta veya şikâyetlerinden vazgeçmekte ya da olayı gerçeğe aykırı şekilde anlatmaktadır. Bu nedenle yargılama sürecinde, mağdurların özel hayatlarına yönelik saldırı-

lardan korunması çok önemlidir. Böylece hem o olaydaki mağdurun hakları ve güvenliği korunmuş olacak, hem de olası mağdurların adalet sistemine ulaşma konusunda çekimser olmalarına sebep olan faktörler ortadan kaldırılacaktır. Mağdurun, kovuşturma aşamasında yaşadığı en önemli zorluklardan biri pek çok kişinin önünde yaşadıklarını anlatmak zorunda kalması, çoğu zaman duruşma salonunda failin de bulunması hatta faille yüzleşmek zorunda bırakılmasıdır.

Ceza adalet sistemimizde; duruşma kural olarak herkese açık olarak yapılır. Ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir (İHAS m. 6.1; CMK m. 182). Suç mağdurunun çocuk olduğu, sanığın ise yetişkin yaşta olduğu durumlarda, mağdurun korunması bakımından gerekli ise bu hükme dayalı olarak, duruşmanın kapalı yapılmasına karar verebilir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre, onsekiz yaşını doldurmamış sanıkların duruşmalarının kapalı yapılması gerekir. Somut olayda, sanık oturum ve hüküm tarihinde onbeş, inceleme tarihinde ise onsekiz yaşını doldurmuştur. Bu durumda sanık hakkındaki duruşmanın gizli yapılması gerekirken açık yapılması ve hükmün de açık tefhimi usul ve yasaya aykırıdır.

Y. 10. CD. 13.12.2005, 2004/22272 E., 2005/18914 K.

Adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda hiçbir sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan alet kullanılamaz (CMK m. 183).

Duruşmanın kapalı olarak yapılmasına karar verildiğinde; duruşmada verilen ifadeler, ileri sürülen deliller adli raporlar gizli belge niteliğinde olup basın ya da başka bir yolla açıklanamazlar. Özellikle cinsel istismar suçlarında gerek mağdur çocuğun korunması gerekse de toplumun istismar fiillerine duyarlılığının korunması bakımından kapalı yargılama yapılması yararlı olacaktır.

Çocukların mağduru olduğu olaylara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda gizlilik önemli bir ilkedir. Bu ilke hem basın-yayın organlarının faaliyetlerini hem de duruşmaların aleliyetini ilgilendirir. Basın Kanunu'nun 21. maddesinde 18 yaşından küçük olan suç faili ve mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmaktadır.

Gizlilik konusunda duyarlılığın ihbar anından itibaren başlaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu aşamada kimlik ve eylem hakkındaki bütün bilgiler aktarıldığı için daha sonrasında alınacak kapalılık kararı anlamsız kalacaktır. O nedenle ihbarın alınması anından itibaren gizliliğin korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

3.3.1.12. Mağdur Çocuğun Korunması

Çocuğun mağdur olduğu durumlarda adli müdahalenin iki yönü vardır: Bunlardan birincisi, eylemi gerçekleştiren kişinin ceza yasasına göre kovuşturulması; ikinci ise mağdur çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasıdır.

Bir çocuğun bir suçun mağduru olduğu adalet sistemi çalışanları tarafından öğrenildiğinde, öncelikle çocuğun güvenliğinin ve korunmasının sağlanması, sosyal, hukuksal ve tıbbi olarak desteklenmesi ve zararlarının giderilmesi amaçlanmalıdır (ÇHS m. 39).

Çocuğun bir suçun mağduru olduğu durumlarda karşılaştığı önemli zorluklardan biri aileden uzaklaştırılmasıdır. Çocuğun ailesinin yanında korunması esas olmalıdır (ÇHS m.9). Aksi takdirde çocuk ailesinden uzaklaştırılmak suretiyle ikinci kez cezalandırılmakta, bu da çocukların baş edemeyecekleri zorlukların doğmasına neden olmaktadır.

ÇHS'nin 9/1 maddesi uyarınca “yetkili makamlar tarafından, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar verilmedikçe, çocuğun anne-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını, gerektirir.” 9. maddenin 1. paragrafında böyle bir ayrılmayı gerektirebilecek durumlardan birinin, çocuğun anne-babası tarafından istismara ya da ihmale maruz bırakılması olduğu belirtilmektedir. İstismar sorumlusu kişi anne-babadan herhangi biri ise, 9. maddeye göre çocuğun bu fiile katılmamış olan diğer ebeveyninden ayrılmaması için çaba gösterilmesi gerekir.

Bir çocuk ancak ailesi tarafından herhangi bir istismara maruz bırakılıyor ise ailesinden uzaklaştırılmalıdır. Bir çocuğun aile içinde istismara uğradığı durumda ilk yapılması gereken, çocuğun o an derhal koruma altına alınmasıdır. Ancak bu yapıldığında bir yandan da ailenin, çocuk için güvenli olmasını sağlayacak tedbirler alınmalı ve çocuğun aileye dönme olanağı sağlanmalıdır. Çocuğun ailesi dışında korunmasının gerektiği durumlarda bunun gerekçelendirilmesi gerekir.

Anayasanın 41. maddesinde ailenin ve çocukların korunması için Devletin gereken tedbirleri alacağı, 50. maddesinde kimsenin yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı ve küçüklerin özel olarak korunacağı, 61/4. maddesinde de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili tedbirlerin Devlet tarafından alınacağı hükümleri yer almaktadır. TBMM tarafından 9.12.1994 tarihinde 4055 sayılı Kanunla onaylanarak kabul edilen ve 27.1.1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe giren ve iç hukukumuzun bir parçası haline gelen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesinde; çocuğun yanında bulunduğu kişinin suiistimal, ihmal ya da ihmalkar muamelesine karşı devletin gerekli tedbirleri alacağı açıklanmış, 32. maddesinde ise “çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı ve bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı” taraf devletlerin koruma sağlaması ve bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımların uygulanabileceği belirtilmiştir. Yine, Sözleşmenin 36. maddesinde de taraf devletlerin, “esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu” koruyacakları hükmü yer almıştır. 2828 sayılı Kanun ile kimsesiz veya aileleri tarafından istismar edilen çocukların korunması ve bu konuda gereken tedbirlerin alınması konusunda sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Anılan sözleşmede sözü edilen kimi idari tedbirler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından alınıp uygulanmaktadır.

Dava konusu olayda, sosyal hizmet uzmanının 31.1.2000 tarihli raporu, mağdur küçüklerin aşamalandaki anlamları ve sanıkların dolaylı kabullerinden; sanık anne ve babanın, katılan Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü görevlilerinin bu konudaki uyarıları ve ekonomik yardım tekliflerine arşın 12 yaşın altında bulunan 1989 doğumlu Kader, 1991 doğumlu Mehtap ve 1993 doğumlu Murat adlı çocuklarına okul saatleri dışında ve hafta sonlarında Kızılay-Sakarya caddesi civarlarında çiçek veya mendil sattırdıkları ya da satmalarını önlemedikleri anlaşılmaktadır. Yaşları gereği olarak küçük mağdurların Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 31. maddesi uyarınca dinlenme, boş zamanlarını değerlendirme, oyun oynama, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakları bulunmaktadır. Buna karşın, sanık anne ve babanın acıma, merhamet (rahim) ve şefkat duygularıyla bağdaşmaz biçimde ve kendilerine ait bir ev ile işyeri bulunması nedeniyle ekonomik bakımdan zorunlu da bulunmadıkları halde mağdur küçüklerin kış mevsiminin en şiddetli günlerinde sağlıklarının bozulması tehlikesi altında ve her türlü kötü niyetli ya da kötü alışkanlıkları bulunan kişilerle muhatap olarak kişilikleri ve eğitimlerinin olumsuz yönde etkilenmesi riskine son derece açık ortamda geç vakitlere kadar bulunmalarına yol açmaları ya da buna razı olmaları nedeniyle TCY'nın 478/1-2. maddesindeki suç işledikleri ve anılan maddenin mağdur sayısının uygulanarak ceza verilmesi gerektiği gözetilmeden, kanıtları yanlış değerlendiren yetersiz gerekçeyle beraat hükmü kurulması yasaya aykırıdır.

Y. 4. CD. 24.03.2004, 2003/2630 E., 2004/3746 K.

Mağdur çocukla ilgili bir tedbir alınacağı zaman bu tedbirin her zaman çocuğa uygulanması gerekmediğine dikkat edilmelidir. Bazı durumlarda çocuğa değil, diğer aile bireylerine yönelik bir müdahale daha kolay ve etkili bir çözüm olabilir. Bu nedenle mağdur çocukla ilgili tedbir olanakları düşünülürken, sosyal hizmetler kapsamında sunulabilecek hizmetler, koruma kurullarının verebilecekleri destekler, aile mahkemelerinin alabileceği tedbirler ve çocuk mahkemesinin alabileceği tedbirler birlikte düşünülmelidir.

Tedbir Olanakları

► **Sosyal hizmetler:** Bir çocuğun veya ailesinin sosyal hizmet desteğine gereksinimi olduğu kolluk, adli ve idari makamlarca da ASPB'ye bildirilmelidir (ÇKK m. 6).

Çocuk veya ailesi sosyal destek hizmetlerinden yararlanmak üzere ASPB İl Müdürlüğü'ne başvurabilirler. ASPB sosyal hizmet merkezlerinde verilen hizmetlerden ve/veya gündüz-lü kreş hizmetlerinden yararlanılabilir. Eğer çocuk ailesi yanında bakılacak ve korunacak ise, kurum bu hizmetleri kendisi sunar ve izler.

Çocuğun aile dışında korunması gereken durumlarda ya da çocuğun korunması için aile üyelerine yükümlülük yüklenmesi gereken durumlarda, ASPB başvuru üzerine gereken acil tedbiri aldıktan sonra durumu çocuk mahkemesine bildirerek acil koruma kararı veya koruma kararı talep etmelidir.

► **Türk Medeni Kanunu'ndan Kaynaklanan Tedbirler:** Türk Medeni Kanunu'na göre 18 yaşını bitirmemiş kişiler ergin değildir. Velayet çocuğun haklarının korunması konusunda ve temsili konusunda anne babanın yükümlülüklerini ifade eder. Anne-baba çocuğun kişiliğini geliştirebilmesi için gerekli koruma ve özeni sağlamakla yükümlüdürler.

Çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye düştüğü ve ana ve baba da bu duruma çare bulamadığı veya buna güçlerinin yetmediği hallerde hakim tarafından alınabilecek tedbirler Medeni Kanun'da düzenlenmiştir (TMK m. 346). Medeni Kanun'da yer alan koruyucu tedbirleri, sonuç ve hükümlerine göre iki ana gruba ayırmak mümkündür: Birinci grup; velayeti Anne-babada bırakan ve nispeten daha hafif olan tedbirlerdir. İkinci gruptaki tedbirlerse velayetin kaldırılmasını öngören tedbirlerdir.

Çocuğun ana ve babadan alınarak başka bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilmesine yönelik kararlar ancak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa verilebilir (ÇHS m. 19, TMK m. 347). Bu tedbir ve

(a) ve (c) bentlerinde yazılı diğer tedbirlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hakim aşağıdaki hallerde velayetin kaldırılmasına karar verir:

- Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi.
- Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

Velayet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır. Kararda aksi belirtilmedikçe, velayetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.

Duruşmada dinlenen 05.06.1997 doğumlu Ezgi Güngör velayetinin babasına verilmesini istediğini beyan etmiştir. Dosya içindeki mevcut 18.10.2007 tarihli psikolog ve 17.10.2007 tarihli sosyal hizmet uzmanı raporlarıyla da velayetin babaya verilmesinin çocuğun menfaatine olduğu açıklanmıştır. Türk Medeni Kanununun 349. maddesi koşulları gerçekleşmiştir. Davanın kabulü gerekirken yazılı şekilde hüküm tesisi doğru görülmemiştir.

Y. 2. HD. 01.07.2008, 2008/6259 E., 2008/9740 K.

Durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara aydurlması gerekir. Velayetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalkmışsa hakim, resen ya da ana veya babanın istemi üzerine velayeti geri verir (TMK m. 351).

Velayet ve kişisel ilişkiye yönelik düzenlemelerde öncelikle çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi, yararı gözönünde bulundurulmak zorundadır. Bu genel ilke işığında temyize konu "velayetin kaldırılması" davası incelendiğinde;

Temyize konu dava, boşanma kararından yaklaşık altı ay sonra açılmıştır.

Mahkemenin görevlendirdiği psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanından oluşan bilirkişiler kurulu 13.09.2005 tarihli raporlarında; çocukların anneleriyle kişisel ilişki kurmaları için Almanya'dan Türkiye'ye getirdiklerinde yaptıkları görüşmede; "çocukların gelişimlerinin akranlarıyla eşdeğerde olduğunu, Almanya'daki yaşamlarıyla ilgili herhangi bir olumsuz söylemde bulunmadıklarını" açıklamışlardır.

Alman Gençlik Dairesinin 7.6.2006 tarihli "yüksek sosyal pedagoğ" imzalı raporunda da; çocukların Almanya'da kaldıkları ev; ortam incelenip gerekli görüşmeler yapıldığı belirtilerek çocukların okulda başarılı olup, sportif, sanatsal aktivitelerinin bulunduğu, babalarının yanında kendilerini mutlu hissettikleri, velayet haklarının bu nedenle babaları üzerinde kalması yönünde kanaat açıklanmıştır.

Dosyadaki tüm kanıtlar birlikte değerlendirildiğinde; çocukların uzun zamandır babaları yanında yaşadıkları, velayetin kaldırılması (TMK md. 348) koşullarının gerçektelemediği anlaşılmıştır. Usulüne uygun olarak açılan "kişisel ilişkinin değiştirilmesi" davası da bulunmamaktadır. Davanın reddi gerekirken kabulü usul ve yasaya aykırı olduğundan bozulması gerekmiştir.

Gerekçesiyle bozularak dosya yerine geri çevrilmekle, yeniden yapılan yargılama sonunda, mahkemece önceki kararda direnilmiştir.

Tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarına, dosyadaki tutanak ve kanıtlara, bozma kararında açıklanan gerekçeleri nedenlere göre, Hukuk Genel Kurulu'nca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulmak gerekirken, önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır. Bu nedenle direnme kararı bozulmalıdır.

Y. HGK. 16.05.2007, 2007/2-251 E., 2007/277 K.

Bu hükümlere göre çocuğa yönelik ihmal ve istismarda bulunduğu tespit edilen velinin velayeti kaldırılır, vasi ise vasiliğin iptaline karar verilir. Ayrıca istismar edenin verdiği madde ve manevi zarar karşısında tazminat sorumluluğu da bulunmaktadır.

► **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda Yer Alan Tedbirler:** 08.03.2012 günü TBMM Genel Kurulu'nda görüşülüp kabul edilerek 20.03.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun" la şiddet uğrayan ya da uğrama tehlikesi altında bulunanlar için koruma önlemleri düzenlenmiştir. Bu kanundan kaynaklanan tüm önlemlerin aile içinden ya da dışından şiddete maruz kalan çocuklar için de uygulanması mümkündür. Ayrıca çocuk, ebeveynlerinden birisinin ihmal ve istismarına maruz kalmış ise şiddet uygulayan ebeveyn ile kişisel ilişkisi kaldırılabilir ya da refakatçi eşliğinde kişisel ilişki kurulmasına karar verilebilir.

► **Koruma Kurulları:** Bir suçun mağduru olan çocuğun başvurabileceği bir başka kurum ise koruma kurullarıdır.

Mağdurun tedavisinin sağlanması ya da gerektirdiği durumlarda, örneğin bir başka yere taşınma gibi, bu kurullardan korunmaya yönelik hizmetler talep edilebilecektir.

Koruma kurullarının mağdurlarla ilgili görevleri; suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde bu kişilere

yardımcı olmaktadır (Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, m. 17).

Bir çocuğun, bir suçun mağduru olduğu durumda herkesin, kamu görevlilerinin ve sağlık görevlilerinin bildirim yükümlülüklerini daha önceki bölümlerde incelemiştik.

Kamu görevlilerinin ve herkesin çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğunu düşünmeleri halinde, durumun incelenmesi için ASPB'ye bildirimde bulunma yükümlülüğü vardır (ÇKK m. 6).

Bir suçun mağduru olan çocuğun, kendisi veya veli ya da vasisi de tehlikenin bertaraf edilmesi için tedbir uygulanmasını talep edebilirler.

ASPB İl Müdürlüğü de acil koruma tedbiri veya koruma tedbiri talep edebilir. Alınacak tedbirin özelliğine göre aile mahkemesi veya çocuk mahkemesine başvurulur. Eğer suç işleyen kişi aile içindense; aile mahkemesine bildirmek suretiyle aile mahkemesinden tedbir uygulanması talep edilebilir.

Suçun mağduru olan çocuğun aile içinde korunması için ailenin desteklenmesi veya çocuğun maruz kaldığı olay sebebiyle aile dışında korunması veya tedavisi için bir tedbir uygulanması gerekiyor ise çocuk mahkemesine başvurabilir.

3.3.2

Bir Suçun Tanığı Olan Çocuklar

3.3.2.1. Tanık Çocuklar ve Tanıklık

Çocuklar, aile içi şiddete, evdeki yaşlıların kötü muameleye maruz kalmasına, babalarının öldürülmelerine ya da arkadaşlarının okulda dayak yemeleri gibi olaylara tanık oldukları için bu suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmalar kapsamında adli sistem içerisine girebilirler. Tanık çocuklar; şiddete ya da bir suça tanık olmaktan dolayı olumsuz etkilenebilirler, korunma ihtiyacı olan çocuk duruma gelebilirler. Adalet sistemine tanık olarak giren çocukların hem adalet sisteminin olumsuz etkilerinden korunması hem de tanık oldukları olayın sonuçlarının çocukta ve yaşantısında yarattığı olumsuz değişikliklerin fark edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bir suçun tanığı olan çocuk ile adalet sistemi çalışanları temas ettiğinde, çocuğun içinde bulunduğu koşullar nedeniyle korunma ihtiyacı içinde olduğunu fark edebilirler. Örneğin, sokakta çalışırken bir suç işlendiğini gören çocuğun ifadesini alan Cumhuriyet savcısı, çocuğun neden sokakta çalıştığını, okula gidip gitmediğini araştırmalı, korunma ihtiyacı içinde olduğunu düşündüren nedenlerin varlığı halinde, çocuğun durumunu ASPB İl Müdürlüğüne İl Müdürlüğü'ne bildirmelidir.

Tanık, işlenen bir suç hakkında beş duyusundan bir veya birkaçı ile bilgi sahibi olan kişidir. Bir suç iddiası ortaya atıldığında, ne olduğuna dair gerçeğin açıklanmasında yardımcı olabilecek, olayın tanığı durumunda olan çocuklar tanık sıfatıyla dinlenebilirler.

Tanık çocuklar iki alt gruba ayrılır:

- Bir suçun mağduru veya şüphelisi/sanığı olan çocuklar, (zira, suçun mağduru veya şüphelisi/sanığı da esasen olayın tanığı durumundadır)
- Bir suça ilişkin olarak beş duyusundan en az birisi ile haberdar olan çocuklar.

Mağdur veya tanık, çocuk olduğunda onun beklentilerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması daha da fazla önem kazanır. Çünkü çocuk, yaşı ve gelişim düzeyine bağlı olarak hem çevresinde olanları anlamak hem de başına gelenleri anlatmak konusunda yetişkinlere göre daha farklı ihtiyaçlara sahiptir. Bu nedenle de mağdur ve tanık çocukların ceza yargılaması içinde özellikle korunması gerekmektedir.

3.3.2.2. Tanık Çocuğun Dinlenmesi

Bir suça tanıklık etmiş olan çocuğun mahkeme önünde dinlenmesine haklarının anlatılması ile başlanır. Tanık çocuğa hakları, onun anlayacağı bir dille ve gerekiyor ise uzman yardımı ile anlatılmalıdır.

Tanık olarak dinlenecek çocuk bakımından, tanıklıktan çekinme durumu söz konusu ise çocuğa tanıklıktan çekinme hakkı olduğu bildirilir.

15 yaşını doldurmuş olan çocuklar dinlenmeden önce tanıklıkla ilgili olarak yemin ettirilir. 15 yaşını doldurmamış çocuklar yeminsiz dinlenir.

Tanık çocukların dinlenmesi sırasında görüntü ve sesler kayda alınabilir. Böylece tekrar dinlenmelerinden kaçınılması mümkün olabilir. Eğer tanıklık edecek olan çocuk, olayın mağduru ise görüntü ve seslerin kayda alınması zorunludur (CMK m. 52).

Tanık çocuğun duruşmada yani sanık, taraflar ve diğer kişilerin bulunduğu ortamda dinlenmesi onun için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü giderilemeyecek ise veya maddi gerçeğin ortaya çıkartılması bakımından bir tehlike oluşacaksa, mahkeme diğer kişilerin olmadığı bir ortamda çocuğu dinleyebilir. Bu durumda tanığın dinlenmesi sırasında hazır bulunma hakkına sahip olanlara sesli ve görüntülü aktarma yapılır ve kendilerine soru sorma hakkı tanınır. Bu uygulama kapalı devre video sisteminin olmasını gerektirir. Çocuğun saldırgandan korktuğu, saldırganın çocuğun yakını olduğu durumlarda bu olanağın sağlanması hem çocuğun güvenliği ve psikolojik sağlığını korumak, hem de maddi gerçeği ortaya çıkarmak bakımından önemlidir.

İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenmesine olanak tanıyan düzenleme de bunu destekler (CMK m.236).

Mağdur çocukların adli sistem içerisinde birden fazla statüleri olabilmektedir. Olay sonrasında kolluğa giderek şikayetçi olduğunda kolluk tarafından şikayetin alınması ve olayın Cumhuriyet savcılığına intikal ettirilmesi gerekir. Mağdur çocuğun ifadesinin alınmasında tanıklık hükümlerinin uygulanacağı CMK m. 236 ile kabul edilmiştir.

3.3.2.3. Tanık Çocukların Korunması

Tanıklık, mağdurluk, korunma ihtiyacı içerisinde olma durumları çoğu kez iç içe geçmiş durumdadır. Babasının veya annesinin öldürülmesine tanıklık etmiş olan çocuk bu olayın hem tanığı hem de dolaylı mağdurdur. Ancak sistem içerisine tanık olarak giren çocuklar, doğrudan mağdur olmadıkları için korunma ihtiyaçları görülmeyebilir ya da ihmal edilebilir.

Annesi, babası tarafından öldürülmüş bir çocuğun bu olayın tanığı olması dışında, böyle bir olaya tanıklık etmiş bir çocuk olarak yaşadığı psikolojik travma ve korunma ihtiyacı da

çocuk adalet sisteminin görev alanı içerisinde. Tanık çocuğun duruşmaya hazırlanmasında ve duruşma sırasında yanında bulunan uzman çocukla görüşmesi sonucu korunma ihtiyacını fark etmiş ise derhal gerekli tedbirlerin alınması için mahkemeyi ya da hakimi bilgilendirerek çocuğun korunmasını sağlamalıdır.

Sanığın yüzüne karşı, tanık çocuğun gerçeği söylemeyeceğinden endişe edilir ise, mahkeme, tanık çocuğun dinlenmesi sırasında sanığı mahkeme salonundan çıkarabilir (CMK m.200).

3.3.2.4. Tanıklıktan Çekinme

Bir çocuğun bir yakınının örneğin babasının işlediği bir suçta tanıklık etmesi durumunda bu kişinin ceza alacak olması da bir çocuk için ayrıca zarar vericidir. Bu gibi bazı koşullar için tanıklara tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır (CMK m. 45).

Çocuklar aşağıdaki durumlarda tanıklıktan çekinme hakkına sahiptir:

- Şüpheli veya sanık nişanlısı ise,
- Şüpheli veya sanık ile evli ise,
- Şüpheli veya sanık anne veya babası ya da büyük anne veya büyük babası ise,
- Şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımsı ise (kardeş, yeğen vd.),
- Şüpheli veya sanığın torunu ise.
- Tanıklıktan çekinme özel bir usule tabidir. Öncelikle tanık çocuğun, tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olup olmadığına bakılması gerekecektir. Eğer çocuğun tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek olgunlukta olduğuna karar verilirse, tanıklıktan çekinmek isteyip istemediğinin kendisine sorulması gerekecektir.

Eğer çocuğun yaşı nedeniyle gelişim durumu tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda değilse, kanunî temsilcisinin rızasıyla tanık olarak dinlenebilir. Bu nedenle de adalet sistemi içerisindeki çocuğun yanında kanuni temsilcisinin bulunması çok önemlidir.

Burada karşımıza ikinci bir ihtimal çıkmaktadır. Eğer çocuk kendisi karar verebilecek durumda değilse ve kanunî temsilci şüpheli veya sanık ise, bu durumda tanıklıktan çekinip çekinmeyeceği kanuni temsilciye sorulamaz. Bu durumda çocuk adına hakim karar vermelidir.

Tanıklıktan çekinme, tamamen tanıklık yapmaktan çekinme biçiminde olabileceği gibi, bazı sorulara yanıt vermekten çekinme biçiminde de olabilir.

3.3.2.5. Tanık Çocukların Hakları

Tanık çocuğun; hakları konusunda bilgilendirilme hakkı, tanıklıktan çekinme hakkı, 15 yaşını doldurmamış olanlar için yeminsiz dinlenme hakkı, tanık korumasından yararlanma hakkı, duruşma dışında dinlenmeyi talep hakkı bulunmaktadır (CMK m. 45, m. 50).

3.4

KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR

Bu bölümde; hangi çocukların korunma ihtiyacı içinde olduğu, korunma ihtiyacının tespiti durumunda uygulanacak usuller ve çocuk adalet sistemine giren her çocuğun bu açıdan risk grubu içinde bulunduğu fark edilmesinin önemi aktarılmaya çalışılacaktır.

3.4.1

Genel Olarak

ÇHS'nin 18. maddesinde çocuk yetiştirme sorumluluğunun anne-baba ile birlikte devletin olduğu, anne-babanın sorumluluklarını yerine getirmesinde yasal temsilcilere uygun yardım yapılması gerektiği ve yasal temsilciye rehberlik edilmesi gerektiği, 27. maddesinde ise hakların uygulanmasında devletin olanakları ölçüsünde çocuğun bakımını üstlenen kişilere maddi yardım ve destek programları uygulayacağı düzenlemiştir.

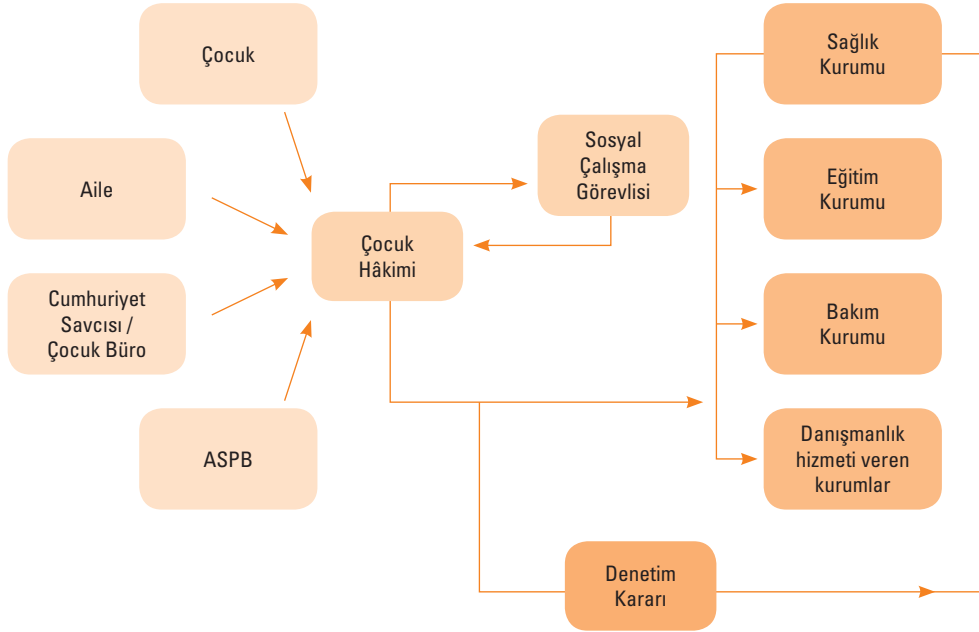
Her çocuğun yetiştirilmesinde anne-babaya destek olunması ve yol gösterilmesinin yanı sıra, her türlü ihmal, istismar ya da insanlık dışı muamelenin mağduru olan çocukların, yeniden toplumla bütünleştirilmesi kapsamında, çocuğa rehberlik edilmesi, kanunla ihtilaf halindeki çocuklar için verilebilecek kararlar kapsamında; koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Çocuğun korunması, ÇHS'nin 19. maddesi ve Anayasanın 41. maddesi gereğince devlet için zorunluluk ve sorumluluk olup, koruma kararı verilebilmesi için bir suçun mağduru veya şüphelisi olması ya da bakıp gözetme yükümlülüğü olan kişilerin bu görevlerini gereği gibi yerine getirmemesi nedeniyle çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal gelişimi veya kişisel güvenliğinin tehlikede olması gerekmektedir. Hukuk sistemimizde korunma ihtiyacı olan çocuklar; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen veya bir suçun mağduru olan çocuklardır (ÇKK m. 3).

Çocuğun korunması için hakim, ÇKK'nın 5. maddesinde yazılı tedbirlerin yanında Medeni Kanun'un öngördüğü tedbirleri de almaya yetkilidir. Aynı zamanda Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da yazılı tedbirler de, çocuğun korunması için elverişli olduğu oranda uygulanabilecektir. Bu bakımdan, ilgili kanunların sağladığı olanakların birlikte değerlendirilmesi ve uygulanması gerekir.

3.4.2

Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Çocuğun Korunması**3.4.2.1. Korunma İhtiyacının Bildirilmesi****Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bildirim**

Çocuğun korunma ihtiyacını tespit görevi ASPB'ye aittir. Bir çocuğun korunma ihtiyacı olduğunu düşünen adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları çocuğun durumunu ASPB'ye bildirmekle yükümlüdürler (ÇKK m.6). Ayrıca çocuğun bu durumunu bilen ve gören herkes de ASPB'ye bildirim yapabilir.

Bildirim ASPB İl Müdürlüğü'ne yapılır. Korunma ihtiyacı içerisinde olduğunu gördüğü çocuğun durumunun bildirilmemesi kamu görevlisi bakımından görevi ihmal suçunu (TCK m.257), kamu görevlisi olmayanlar yönünden ise yardım ve bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi suçunu oluşturur (TCK m. 98).

Bir çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olduğu, doğrudan çocuk büro savcısına da bildirilebilir. Bir suçun mağduru ya da tanığı olan çocuğun korunma ihtiyacını fark eden Cumhuriyet savcısı da korunma ihtiyacı olan çocuğu ASPB'ye bildirmekle yükümlüdür.

Akıl hastası olduğu ileri sürülen sanığın, yaşları on sekizden küçük çocuklarını, çöpleri biriktirdiği evde sağlıklı yaşam koşulları altında tuttuğu, çıplak gezdirdiği, gerekli sağlık ve bakım koşullarını gerçekleştirmediği, şiddet uyguladığı, bakımlarını yapmadığı, eve hapsettiği, beş yıl boyunca mağdur çocukların sosyal hayatla irtibatlarının kesildiği, her türlü kötü muameleye tabi tuttuğu, eziyet suçunu işlediği iddiasıyla açılan davada; vekil tayin edilmesi gerektiği düşünülmeyen, şikayet hakkını kullanacak fiil ehliyetine sahip olmayan mağdurlara doğrudan vekil atanarak temsil ve şikayet haklarının kısıtlanması,

....

Koruma kararları istisnalar hariç, çocuk reşit olana kadar devam edeceğinden, devam edip etmediği araştırılıp, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün mağdurları temsil ve haklarını korumaya yetkili olup olmadığı belirlenerek davanın Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne duyurulması gerektiğinin düşünülmemesi hukuka aykırıdır.

Y. 4. CD. 05.07.2010, 2008/16179 E., 2010/13024 K.

Bildirimi alan ASPB, çocuğun korunması için gerekli ilk bakım ve gözetimi sağlamakla görevlidir. Bunun için gerekiyorsa çocuğu kurum bakımına almalıdır. ASPB, bildirim aldıktan sonra çocuk hakkında gerekli sosyal incelemeyi derhal başlatmak, bu incelemenin sonucuna göre çocuk için uygun olan tedbir önerisini de içeren bir sosyal inceleme raporu ile mahkemeden tedbir uygulanmasını talep etmekle yükümlüdür. Eğer çocuğun içinde bulunduğu durum, bulunduğu ortamdan derhal uzaklaştırılmasını veya başka bir koruyucu ve destekleyici hizmetten yararlandırılmasını gerektiriyorsa, o zaman önce bu tedbiri almalı ve hemen sosyal inceleme raporunu hazırlayarak mahkemeden uygun tedbire karar verilmesini talep etmelidir.

Kolluğa Bildirim

Korunmaya muhtaçlara yardım etmek kolluğun temel görevlerinden biri olduğu için, korunma ihtiyacı olan bir çocuğu gören kimse bunu kolluğa da bildirebilir (PVSK m. 1).

Çocuk hakkında ihbarı alan kolluk birimleri (jandarma, polis), bu durumu derhal savcılığın çocuk bürosuna bildirmelidir. Kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve ASPB İl Müdürlüğü'ne, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirir. Ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez (ÇKK m.31).

Uygulamada böyle bir ihbarın alınmasından sonra yapılacaklar ile ilgili olarak karşılaşılan en önemli zorluklardan biri, çocuğun özel hayatının gizliliğinin korunmasıdır. Genellikle bu tip olaylarda konu çocukla ilgili kişisel bilgileri de içerecek biçimde basında yer almaktadır. Bu nedenle gizliliğin sağlanması gereklidir.

Bu kurallar ile, çocuktan haberdar olan herkesin onu korumaktan sorumlu birimleri harekete geçirebilmesini sağlamak ve böylece toplum içerisinde etkili bir çocuk koruma yaklaşımı geliştirmek hedeflenmektedir. Ancak uygulamada pek çok kişi ya da kurum bunun kendi görevleri kapsamında olmadığını düşünür. Kanun bazı sorumlu makamları açıkça belirtmekte, bazılarını ise adli ve idari merciler başlığında toplamaktadır.

3.4.2.2. Korunma İhtiyacının Araştırılması

Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunup bulunmadığının tespiti için sosyal inceleme yapılır. Sosyal inceleme mahkemede görevli sosyal çalışma görevlilerince veya ASPB İl Müdürlüğü'nde görevli uzmanlarca yapılır. Sosyal inceleme raporu ile denetim planı ve raporunun birer örneğini çocuğun avukatı veya yasal temsilcisi Cumhuriyet savcısından, mahkemeden veya çocuk hakiminden alabilir. Çocuğa da raporun içeriği hakkında bilgi verilir (ÇKK m.35). Ayrıca çocuğun beden ve psikolojik sağlığı hakkında inceleme yapan bilirkişi de sosyal inceleme raporunu mahkemeden isteyebilir (CMK m.66). Çocuğun yasal temsilcisinin sosyal inceleme raporunun içeriği hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğu durumlarda raporun bu kişilerce incelenmesi kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKKY m.22). Dolayısıyla kanuni temsilcinin bilgi edinmesinde sakınca olduğu durumlarda, bu durum sosyal çalışma görevlisi tarafından rapora yazılıp, raporun örneğinin bu kişilerce edinilmesinin yasaklanması istenebilir.

Sosyal çalışma görevlisi, çocuğun öz geçmişi, anne ve babasının olup olmadığı, ailenin ve çevresinin sosyo- ekonomik durumu, o ana kadar yaşadığı yer, yakın akrabalık ve komşuluk ilişkileri gibi konuları açıklığa kavuşturacak derinlemesine inceleme yaparak bir sosyal inceleme raporu düzenler.

3.4.2.3. Acil Koruma Kararı

İhbarı alan ya da çocuğun korunma ihtiyacını öğrenen makamın görevi, çocuğun içinde bulunduğu durumun aciliyetinin gerektirdiği hızla hareket edilmesini sağlamaktır.

Acil koruma kararı, esas kararın verilmesi için gerekli incelemelerin sonucu beklenmeden alınacak tedbir karardır. Bu nedenle talep sonrası hemen ve acil korumanın amacı ile sınırlı bir acil inceleme yapılması mümkün ise bu inceleme yapılabileceği gibi, talebi yapan makamın durumun aciliyetini gösterir delilleri ile karar verilmesini talep edebilecektir.

Acil koruma kararı, savcı tarafından veya ASPB İl Müdürlüğü tarafından talep edilebileceği gibi mahkemece de resen verilebilir (ÇKK m.9). Bu kararın alınmasındaki özellik, alınması gereken tedbir için inceleme yapmaya vakit olmamasıdır. Önce tedbir alınır, sonra inceleme yapılır ve ondan sonra karar tekrar gözden geçirilir.

Korunma ihtiyacı olan çocuğun varlığı ASPB'ye bildirildiğinde çocuğun derhal kuruma alınması gerekli ise, öncelikle çocuk kuruma alınır. Çocuğun kuruma alınmasından sonra durumu hakkında inceleme başlatılır. Yapılan inceleme çocuğun kuruma alınmasından itibaren 5 gün içerisinde sonuçlanmayacak kadar uzun ise, çocuğun ASPB'ye tesliminden itibaren en geç 5 gün içinde, çocuk hakiminden acil korunma kararı verilmesi talep edilmelidir. Çocuk hakimi en geç 3 gün içinde kararını vermelidir. Acil koruma kararı geçicidir ve verildiği tarihten itibaren 30 gün için geçerlidir. Bu süre içerisinde ASPB İl Müdürlüğü gerekli incelemeyi yapmalı ve çocuğun aileye teslimi gerekiyor ise teslim kararı verilmesi, kurumda koruma altına alınması gerekiyorsa bu yönde karar verilmesi için çocuk mahkemesine başvuruda bulunmalıdır.

Çocuğun kuruma alınmasından itibaren 5 gün içinde karar alınmaması durumunda ne olacağına üzerinde durmak gerekir. Madde de öngörülen süre, düzenleyici bir süre olup, bu süre içerisinde kararın alınmamasının ne gibi sonuçlar doğuracağı belirtilmemiştir. Bu-

nunla birlikte, maddenin kenar başlığı ve madde içeriğinden açıkça anlaşıldığı üzere, ortada derhâl korunması gereken bir çocuk bulunmaktadır ve Kanun koyucu bu işlemin hızlı bir şekilde yapılabilmesi için süreler öngörmüştür. Sürelerin kısa oluşu öngörülen tedbirin mahiyeti ile bağdaşmaktadır. Zira, yapılması gereken acil bir işlem bulunmaktadır ve normal koşullarda bu süre içerisinde ilgili mahkemeye başvuruda bulunulabilecektir. Maddenin ikinci fıkrasında verilecek acil koruma kararının en fazla otuz günlük süre ile sınırlı olacağı belirtilmiş ve bu sürede hangi işlemlerin yapılacağı açıklanmıştır. Dolayısıyla, niteliği bakımından “Acil koruma kararı alınması” geçici bir işlemdir. Bu kavramın konulmasının sebebi, çocuğun yüksek yararını korumak ve tedbir öncesi evreyi çocuk açısından güvenli kılmak olarak açıklanabilir. Nitekim, bu sürecin sonunda çocuğun ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verileceği vurgulanmıştır. Kurum da çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep edebilecektir. Kanunun genel sistematiğine bakıldığında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ve uygulanması ile ilgili tüm süreçlerin hâkim veya mahkeme kontrolünde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, aslanan en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilmesi olmakla birlikte bu süre zarfında ortaya çıkması muhtemel olağanüstü durumlar sebebiyle çocuk hâkimine süresi içerisinde müracaat edilemeyeceğinin anlaşılması hâlinde keyfiyetin, ilgili çocuk hâkimine sebep ve gerekçeleriyle birlikte bildirilmesi gerekir. Kanunda öngörülen sürelerle keyfi bir şekilde uyulmamasının ya da çocuk hâkiminin bilgisi dışında işlem yapılmasının beraberinde sorumluluğu gerektirebileceği de unutulmamalıdır.

Çocuğun korunma altına alınması gerektiği görüşü ile talep yapıldığında, çocuk hakkındaki inceleme bitinceye kadar acil korunma kararının yerine getirilmesinin sürdürülmesine karar verilmelidir. Kurum çocuğun ailesine teslimi gerektiği sonucuna varmış ise aileye teslimden sonra, çocuk ve ailesine sağlayacağı hizmetleri de hakime bildirmeli, çocuğun aileye teslim edilip edilmeyeceği konusundaki kararı hakime bırakmalıdır (ÇKK m. 9). Bir başka anlatımla, çocuk acil koruma kararı gereği kurumda kalıyor ise, aileye teslim edilmesi gerektiği görüşüne varan kurum kendiliğinden çocuğu aileye teslim edemez. Çocuğun aileye teslim edilmesi gerektiğine ilişkin görüşünün yanı sıra, teslim sonrası çocuğa ve ailesine sağlayacağı hizmetleri de açıklayarak, aileye teslim konusunda çocuk hakiminin karar vermesini istemelidir.

Çocuk kuruma alındıktan itibaren 5 gün içerisinde incelemenin tamamlanması mümkün ise, incelemenin tamamlanmasından sonra, acil koruma değil, koruma talebinde bulunulmalıdır. Acil koruma kararı alınmadan yapılan inceleme sonucunda çocuğun aileye teslim edilmesi gerektiği sonucuna varılır ise, kurum bu kararı kendiliğinden alabilir.

ASPB’den gelen talebi inceleyen çocuk hakimi, çocuğun ihtiyacına uygun tedbire ya da tedbirlere karar verir.

Çocuk hakkında, çocuğun yararına en uygun tedbire karar verebilmek için; şiddet uygulayan aile üyesinin evden uzaklaştırılması, şiddet uygulama nedeninin ve aileye destek vermek suretiyle sorunun çözüm olanağı olup olmadığının, geniş aile içinde çocuğun korunma olasılığının bulunup bulunmadığı yani çocuğun aile yanında desteklenmesinin mümkün olup olmadığının araştırılması gerekmektedir.

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararları, kişi özgürlüğü ve güvenliğini ilgilendirmesi nedeniyle hakim tarafından verilir. Kurum bakımına alma (bakım tedbiri), çocuk bakımından

kişi özgürlüğünü kısıtlama; çocuğun anne-babası açısından velayet ilişkisine müdahale niteliğindedir. Bu nedenle hakim kararı olmadan kurum bakımında tutma işlemi 5 günlük süre ile sınırlandırılmıştır. Bu süre dolmasına rağmen hakim kararı alınmadan çocuğun kurumda tutulması veya hiçbir işlem yapılmadan 5 günlük süre dolduğu için çocuğun kurumdan gönderilmesi işlemi yapan kamu görevlileri açısından sorumluluğu gerektirir.

3.4.2.4. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararının Alınması

Çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olup olmadığı ve uygulanacak tedbirin tespiti yetkisi mahkemeye aittir (ÇKK m.7; Sosyal Hizmet Kanunu m. 22). ASPB İl Müdürlüğü, Cumhuriyet savcısı veya çocuğun anası, babası, vasisi veya bakımından sorumlu olan kişiler mahkemeden çocuğun korunma ihtiyacının tespiti ve tedbir uygulanmasını talep edebileceği gibi, mahkeme resen de bu incelemeyi başlatabilir (ÇKK m. 7). Ayrıca, ceza soruşturması veya kovuşturması sırasında çocukla ilgili bir inceleme yapmakla görevlendirilmiş olan bilirkişi de (muayene eden hekim, görüşme yapan psikolog, psikiyatrist, adli tıp uzmanı gibi), gerekli görmesi halinde mahkemeden çocuk hakkında bir tedbir uygulanmasını talep edebilir (CMK m. 66/3).

Çocuk hakkındaki korunma kararı, çocuk mahkemesinin bulunduğu yerlerde çocuk mahkemesi tarafından, bu mahkemenin bulunmadığı yerlerde aile mahkemesi tarafından, aile mahkemesi yok ise asliye hukuk mahkemesi tarafından verilir (ÇKK Geçici m. 2).

Dava, çocuğun koruma altına alınması istemine ilişkindir. Uyuşmazlık; çocuğun koruma altına alınması istemlerinde aile mahkemelerinin mi yoksa çocuk mahkemelerinin mi görevli olacağı noktasında toplanmaktadır. ÇKK'nun 26/3 maddesinde mahkemeler ve çocuk hakimlerinin bu Kanun ve diğer kanunlarda yer alan tedbir kararlarını almakla görevli olduğu düzenlendiğinden 2828 sayılı Kanun'un 22. maddesinde düzenlenen tedbir kararlarında da çocuk mahkemeleri görevli bulunmaktadır. Somut olay itibarıyla koruma tedbirleri istenen çocuk hakkında, bu tedbirleri almaya görevli mahkemenin çocuk mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca; korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında bakım ve sağlık tedbirleri alma görevinin Aile Mahkemelerine ait olduğu yönündeki Özel Daire bozmasına karşı, yerel mahkemenin 5395 sayılı Kanun'da ve 2828 sayılı Kanun'da öngörülen tedbirleri alma görevinin çocuk mahkemelerine ait olduğu gerekçesi ile önceki kararda direnmesi usul ve yasaya uygundur.

Y. HGK. 16.01.2013, 2012/2-563 E., 2013/69 K.

Dava korunmaya ihtiyacı olan mağdur çocuk hakkında bakım ve sağlık tedbiri alınması istemine ilişkindir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri gözetildiğinde, somut olay itibarıyla hakkında bakım ve sağlık tedbirleri istenen çocuk hakkında, bu tedbirleri vermeye görevli mahkemenin çocuk mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca; korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında bakım ve sağlık tedbirleri alma görevinin Aile Mahkemelerine ait olduğu yönündeki Özel Daire bozmasına karşı, yerel mahkemenin 5395 sayılı Kanun'da öngörülen tedbirleri alma görevinin çocuk mahkemelerine ait olduğu gerekçesi ile önceki kararda direnmesi usul ve yasaya uygundur.

Y. HGK. 21.11.2012, 2012-2-564 E. 2012/817 K.

Hükmolunacak tedbir kararlarının çocuk mahkemesi veya hâkimince çocuk mahkemesi olmayan yerlerde ise aile mahkemesi veya yoksa asliye hukuk mahkemesince karar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Y. 17. HD. 28.02.2013, 2013/149 E., 2013/2491 K.

12 yaşından küçük çocukların suç kovuşturmasının dışında tutulması nedeniyle, ÇKK'nun 5. maddesi uyarınca hükümlenilecek çocuklara özgü güvenlik tedbiri kararlarının çocuk mahkemesi veya hakimince, çocuk mahkemesi olmayan yerlerde ise aile mahkemesi veya yoksa asliye hukuk mahkemesince verilmesi gerekir.

Y. 9. CD 22.12.2011, 2011/8130 E., 2011/30619 K.

Haklarında korunma kararı alınacak buluntu çocuklarla, ebeveynlerince henüz nüfus kayıtları yapılmamış, acilen korunmaya alınması gereken çocukların nüfus kayıt işlemleri ilgili mevzuata göre ASPB tarafından yapılır.

Çocuk hakkında acil korunma kararı alınmış ise çocuğun kuruma alındığı tarihten sonraki 30 gün içinde çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme tamamlanır. Bu incelemeye göre çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir veya birkaçının alınması gerektiği sonucuna varılır ise, yapılan inceleme ve varılan sonuçlar, ASPB İl Müdürlüğü tarafından çocuk mahkemesine gönderilir.

Acil koruma kararı alınmamış ise çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme tamamlandıktan sonra, çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğu tespit edilir ise, aynı başvuru çocuk mahkemesine yapılır.

Her iki durumda da ASPB tedbir kararına ilişkin davanın davacısı durumundadır. Talebi alan mahkeme işin niteliğine göre talebi duruşmalı veya duruşmasız olarak inceleyip karara bağlayabilir. Mahkeme istem hakkında duruşma yapmayı gerekli görür ise uygun göreceği bir duruşma günü belirler ve taleple ilgili olarak açıklama yapması için ASPB temsilcisini, görüşlerini almak için çocuğu ve ailesini duruşmaya çağırır (ÇKK m. 13/1). Velayete yönelik bir talep var ise yargılama duruşmalı yapılmalıdır. Duruşmada kurum temsilcisi, çocuk hakkındaki araştırmayı yapan uzman, çocuk ve kanuni temsilcisinin görüşleri dinlenir. Hakim gerektiğinde başka araştırmalar yapabileceği gibi mahkemede görevli uzman vasıtası ile yeni bir sosyal inceleme çalışması da yaptırabilir. Tüm deliller toplandıktan sonra, çocuğun ihtiyacına uygun olarak ÇKK'nın 5. maddesinde yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir veya birkaçına karar verilir.

Çocuk hakkında tedbir kararı verilmesine ilişkin talepten önce acil korunma kararı alınmış ve bu karara dayalı olarak çocuk kurum bakımı altında tutulmuş ise hakim tedbir kararına ilişkin davanın sonuna kadar çocuğun kurum bakımı altında kalıp kalmayacağına dair bir karar verir.

3.4.2.5. Çocuk Hakkında Verilebilecek Tedbir Kararları

Çocuk Koruma Kanunu'na göre, çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler ile velayet ilişkisinin düzenlenmesine yönelik kararlar, çocuk mahkemelerince alınır.

Aile hukukundan doğan uyuşmazlıklar ve Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da yazılı tedbirlerin uygulanmasına yönelik kararlar ise aile mahkemelerince alınır. Aile mahkemeleri bakmakta oldukları davalar ile ilgili olarak koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebilir (ÇKKKDTKY m.8/10).

TMK'da yazılı tedbirler, uyuşmazlık türüne bağlı olarak çocuk mahkemesi veya aile mahkemesinden talep edilebilir.

ÇKK uyarınca, korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili olarak; danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma tedbiri kararı alınabilir.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Çocuk hakimi, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir. (ÇKK m. 7/7)

Mahkeme kararında tedbirin türü ve süresini gösterir.

Denetim plâni ve raporunun birer örneğini çocuğun avukatı veya yasal temsilcisi, Cumhuriyet savcısından, mahkemeden veya çocuk hâkiminden alabilir. Çocuğa raporun içeriği hakkında bilgi verilir. Ancak, çocuk ve avukatı hariç olmak üzere bu kişilerin denetim plâni ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse, bunların incelenmesi kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK, m.41).

3.4.2.6. Tedbir Kararlarının Kaldırılması ve Değiştirilmesi

Korunma kararı kural olarak çocuk ergin olana kadar devam eder. Tedbirin uygulanması, 18 yaşın doldurulmasıyla ayrıca bir karara gerek kalmaksızın kendiliğinden sona erer. Ancak hakim, çocuğun eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir (ÇKK 7/6, ÇKKKDTY m. 12).

İhtiyacın değişmesi halinde koruma kararının kaldırılması ve değiştirilmesini talep etmek mümkündür. Tedbir kararının kaldırılması, değiştirilmesi veya süresinin uzatılmasını denetim görevlileri, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimseler, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcileri ile Cumhuriyet savcısı talep edebilir. Hakim veya mahkeme bu kimselerin talebi üzerine veya resen çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek, süresini uzatabilir, değiştirebilir veya kaldırabilir (ÇKKKDTY m.10).

3.4.2.7. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarına Karşı Kanun Yolu

ÇKK'da belirtilen tedbirlere ilişkin çocuk hakimi tarafından alınan kararlara karşı itiraz yolu açıktır. İtiraz CMK'nın itiraza ilişkin hükümleri uyarınca en yakın çocuk mahkemesine yapılır. Mercii itiraz üzerine verdiği karar kesindir. İtiraz kararın uygulanmasını durdurmaz.

3.4.2.8. Tedbirlerin Uygulanması

Tedbir kararlarının özelliği gereği verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasının denetlenmesi gerekmektedir. Bu kararlar çocuk adalet sisteminin amacı ile paralellik taşırlar. Bu kararların amacı çocuğa yönelik riski ortadan kaldırmak suretiyle korunmasını sağlamaktır. Bu nedenle de tedbir kararları kesin değildir, her zaman değiştirilmesi ve kaldırılması mümkündür. Dolayısıyla tedbir kararını değiştirecek ya da kaldıracak olan hakim bu kararların uygulanmasını takip etmesi gerekecektir.

ÇKKKDTY'nin 18. maddesinde tedbir kararlarının nasıl uygulanacağı konusu ayrıntılı ve sistematik bir şekilde düzenlenmiştir.

Buna göre;

Tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda bir plân hazırlanarak uygulamaya konulur. Bu plân çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde mahkeme veya çocuk hâkiminin onayına sunulur. Mahkeme veya çocuk hâkimi, gerektiğinde uygulama plânının değiştirilmesini isteyebilir (ÇKKKDTY m.18/1).

Uygulama planının 10 gün içerisinde mahkemeye sunulmaması durumunda ne olacağının üzerinde durulmalıdır. Yönetmelikte yer alan bu süre düzenleyici bir süredir. Uygulama planının 10 gün içinde sunulmamış olması tedbirin uygulanmaması sonucunu doğurmayacaktır. Tedbir uygulanmalıdır. Ancak belirli sürede görevini yerine getirmeyen kamu görevlisinin sorumluluğu doğacaktır.

Uygulama plânı hazırlanırken çocuk hakkında düzenlenmiş sosyal inceleme raporundan da yararlanılabilir (ÇKKKDTY m.18/2. fıkra).

Tedbirlerin verilmesi aşamasında düzenlenmiş SİR, uygulama planının hazırlanmasına ışık tutabilecektir. Bu nedenle, tedbir kararı ile birlikte SİR ilgili kuruma gönderilmeli, uygulama planı hazırlanırken SİR gözönünde tutulmalıdır.

Uygulama planında, kararın uygulanmasından sorumlu kişi, tedbirin türü ve süresi, tedbirin uygulanmasında hangi kurumlarla işbirliği yapılacağı ve hangi hizmetlerin sağlanacağı, nelerin amaçlandığı ve ilerlemenin nasıl ölçüleceğine ilişkin bilgilere yer verilir (ÇKKKDTY 18/3).

Uygulama planı, Yönetmelikteki unsurları içerecek şekilde hazırlanmalıdır.

Tedbir kararını veren mahkeme veya çocuk hâkimi, tedbir kararlarının uygulanmasını, tedbirden beklenen gayenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, uygulanan tedbirin çocuğun gelişimini hangi yönde etkilediğini en geç üçer aylık sürelerle incelettirir (ÇKKKDTY m.18/4).

KDTK'nın uygulanmasında Cumhuriyet savcılıklarının bir rolü bulunmamaktadır. ÇKK'nın 8/3 maddesi uyarınca bu görev ilgili çocuk hâkimi veya mahkemeye aittir. İnceleme başka bir deyişle takip ve denetleme emredici bir görevdir. Mahkemenin kararı vermekle yetinmeyip, kararın amacına uygun bir şekilde uygulanmasını, takip etmesi ve denetlenmesi de hayati önemdedir.

Tedbirlerin uygulanmasına ilişkin inceleme, mahkemede görevli sosyal çalışma görevlilerine yaptırılır (ÇKKKDTY m.18/5). Uygulamada bu maddeye işlerlik kazandırılmadığı

görülmektedir. Sosyal çalışma görevlilerinin görevi sadece soruşturma ve kovuşturma aşaması ve tedbir kararlarının mahkemece verilmeden önceki aşamada SİR düzenlemek olmayıp aynı zamanda verilen tedbir kararının mahiyeti ve amacı ile doğrudan uyumlu olan tedbirin uygulanması aşamasındaki durumu da takip etmektir. Zira, tedbirin uygulanmasıyla istenilen sonuca ulaşılabilir.

Hakkında bakım ve barınma tedbiri kararı verilen ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il ve ilçe müdürlüklerinde bulunan çocukla ilgili inceleme görevi öncelikle bu kurumda çalışan sosyal çalışma görevlilerine yaptırılır. Ancak, çocuğun yüksek yararının gerektirdiği durumlarda inceleme görevi mahkemeye atanan sosyal çalışma görevlilerine de yaptırılabilir (ÇKKKDTY m.18/6).

Sosyal çalışma görevlilerinin bulunmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında fiili ya da hukukî bir engel bulunması hâlinde, ÇKK 33/1 maddesinde öngörülen nitelikleri haiz olmak şartıyla diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan veya serbest meslek icra eden sosyal çalışma görevlileri, inceleme için görevlendirilebilir (ÇKKKDTY m.18/7).

Sosyal çalışma görevlilerinin görev alanı haricinde başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hâlinde, Kanunun 33 üncü maddesinin birinci fıkrasında öngörülen nitelikleri haiz olmak şartıyla mahkemece, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ile serbest meslek icra edenlere de inceleme yapma görevi verilebilir (ÇKKKDTY m.18/8). Yedinci ve sekizinci fıkralarda sayılanlar arasından temin edilemediği takdirde inceleme yaptırmak için denetimli serbestlik görevlisi olarak istihdam edilen sosyal çalışma görevlisinden de yararlanılabilir (ÇKKKDTY m.18/9).

Soruşturma, kovuşturma ve tedbirlerin verilmesi aşaması ile ilgili olarak düzenlenecek SİR'lerde olduğu gibi burada da sosyal çalışma görevlilerinin görevlendirilmesinde terditli bir usulün benimsendiği görülmektedir. Buna göre, Yönetmelikteki sistematik çerçevesinde gerekli görevlendirmenin yapılmasına dikkat edilmelidir.

Görevlendirme yapılırken bilirkişilerin iş durumu gözetilerek 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İl Adli Yargı Adalet Komisyonlarının Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre hazırlanan listelerden yararlanılır (ÇKKKDTY m.18/10).

Yönetmeliğin 18. maddesinin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu fıkralara göre yapılan görevlendirmelerde, incelemeyi yapanlara mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından bilirkişilik esasları çerçevesinde tayin edilecek ücret Cumhuriyet başsavcılığının suçüstü ödeneğinden ödenir (ÇKKKDTY m.18/11). İncelemeyi yapan sosyal çalışma görevlisi ya da uzman, inceleme sonucunda bir rapor düzenleyerek on gün içinde mahkemeye veya hâkime verir. Gerekli görüldüğünde raporu düzenleyen uzman dinlenebilir. Rapor yeterli görülmezse yeniden inceleme yaptırılır (ÇKKKDTY m.18/12).

Kanunda yazılı tedbirlerin uygulanması amacıyla özel ve resmî kişi, kurum ve kuruluşlarca verilecek hizmetler, Kanunun ilgili tedbiri yerine getirmekle sorumlu tuttuğu Bakanlığın denetiminde yürütülür. Ancak bu tedbirlerin yerine getirilmesinde ceza infaz kurumlarına herhangi bir görev yüklenemez (ÇKKKDTY m.18/13).

Haklarında bakım veya barınma tedbiri kararı verilen ve uygulanması amacıyla kurum ve kuruluşlara teslim edilen çocuklara ilişkin nakiller, kuruluştan izinsiz ayrılan çocuklara ilişkin işlemler ile izin, ziyaret, harçlık, giyim-kuşam, kırtasiye ve benzeri işlemler, tedbi-

ri uygulayan kurum veya kuruluşların kendi mevzuatı çerçevesinde yürütülür (ÇKKKDT m.18/14).

Danışmanlık Tedbirinin Uygulanması

Danışmanlık tedbiri, çocuğun ailesi içerisinde korunmasının sağlanması veya çocuk hakkında verilmiş olan bir başka tedbirin uygulanabilmesi için çocuğa rehberlik edilmesini sağlamak amacıyla uygulanır. Çocuğa veya ailesine danışmanlık verilmesi biçiminde uygulanabilir.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun durumuna uygun sosyal hizmet kurumlarında uygulanır. Bunun yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve yerel yönetimlerin benzer nitelikteki kuruluşlarında da yerine getirilebilir (ÇKK m. 45).

Eğitim Tedbirinin Uygulanması

Eğitim tedbiri, çocuğun topluma yeniden kazandırılması, rehabilitasyonunun sağlanması için gerekli eğitim çalışmalarının yürütülmesi olarak düşünüldüğünde her yaştaki çocuğun da eğitime ihtiyacı olduğu muhakkak olduğu için kurumlar tarafından bu yönde faaliyetler yürütülmesi ve ilgili mevzuatlarında bu yönde değişiklikler yapılması veya eğitim tedbiri uygulanan kişilerle ilgili istisnai hükümler konulması daha kolay olacaktır.

Eğitim tedbirinin, bir işe yerleştirme ve istihdam faaliyeti olarak düşünülmesi; çocuğun çalıştırılması, çocuk emeğinin sömürülmesi ve Kanun koyucu tarafından hiç de istenmeyen sonuçların ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır.

Eğitim faaliyetlerinin bu iş için uygun ortamlarda, psikolog ve çocuk gelişimciler gözetiminde ve eğiticiler tarafından teorik ve pratik olarak verilmesi hem daha verimli olacak hem de çocukların bir meslek ve sanatı öğrenmeleri daha kolay olacaktır.

Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelikte öngörülen eğitim tedbirinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü tarafından yerine getirilmesine mahkemelerce hükmedilmesi halinde, çocuğun iş ve meslek edinmesi amacı ile bir meslek ve sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik çalışmalar bu Müdürlük tarafından yerine getirilir.

- Aktif işgücü programları çerçevesinde iş piyasasının nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla işgücü yetiştirme faaliyetlerinde bulunmak,
- İstihdamın geliştirilerek işsizliğin önlenmesine yardımcı olmak üzere Kuruma kayıtlı olup herhangi bir bilgi ve beceriye sahip olmayan açık işsizlere, meslek değiştirmek, meslek geliştirmek veya kendi işini kurmak isteyenlerin işgücü piyasasında geçerli bir meslekte yetiştirilmeleri için Kurum tarafından doğrudan veya Kamu Kurum ve Kuruluşları aracılığı ile işgücü yetiştirme kursları düzenlemek,
- İş yerlerinin Kurumca karşılanamayan nitelikli işgücü talepleri Milli Eğitim Bakanlığı, Diğer Kamu Kurumları, Özel İşyerleri, Özel Dershaneler, Belediyeler, Dernekler v.b. kurumlarla işbirliği yaparak finansman ve organizasyonu Kurum tarafından gerçekleştirilen işgücü yetiştirme kurslarında yetiştirilen elemanlarla karşılamak,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumunun görevleri arasında bulunmaktadır.

ÇKKKDTY 13/6 maddesinin 1 inci cümlesinde, çocuğun on beş yaşını doldurmuş olması halinde iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesi-ne, meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait işyerlerine yer-leştirilmesine yönelik tedbir kararı verilebileceği, bu kararın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yerine getirilmesinin hükme bağlandığı hâllerde ise Türkiye İş Kurumu Ge-nel Müdürlüğüne geliştirilen işgücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik işgücü yetiştirme, meslekî eğitim ve işgücü uyum programlarına yönlendirilmek suretiyle yerine getirileceği düzenlenmiştir.

Sağlık Tedbirinin Uygulanması

Sağlık tedbirine, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonun sağlanması, bağımlılık yapan maddeler-i kullananların tedavilerinin yapılması amacıyla karar verilir (ÇKK 5).

Sağlık tedbirleri kapsamında uygulanan tedavinin özelliklerine bağlı olarak çocuğun bir aile veya kurumda bakımı gerektiği takdirde sağlık ve bakım tedbirleri birlikte uygulanır.

İl sağlık müdürlükleri çocuğun sağlık tedbirinin yerine getirileceği uygun sağlık kurum veya kuruluşuna ilk müracaatını sağlamak zorundadır. Ayakta tedavisi uygun görülen ço-cukların tedavisi için ilgili sağlık kurumuna gidışı; ana, baba, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kişiler ya da haklarında bakım ve barınma tedbiri verilmiş ise bu tedbiri yerine getirmekle yükümlü kurum ya da kuruluşlarca sağlanır. Bunun için gerektiğinde kolluk birimlerinden güvenliğin sağlanması için yardım istenebilir.

Mahkemece, akıl hastalığı veya madde bağımlılığı sebebiyle sağlık tedbirine hükmetme-den önce güvenlik bakımından çocuğun tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği; gerekiyor ise bunun süre ve aralıklarının tespiti amacıyla resmi sağlık kurulu raporu alınır. Sağlık tedbirinin uygulanması ile ilgili olarak tıbbi kontrol ve takip, resmi sağlık kurulu raporunda gösterilen süre ve aralıklarla çocukların teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır.

Çocuğun akıl hastalığı veya madde bağımlılığının açıkça belli olduğu hallerde; kendisi veya anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin tedavi talep etmesi üzeri-ne veya resen rapor alınmadan da sağlık tedbirine karar verilebilir. Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı olan çocukların, tedavi altına alınmasına yönelik kararların yerine getirilmesinde tedavi için çocuğun rızası aranmaz (ÇKKKDTY m.16).

Bazı durumlarda, “Sağlık tedbiri kararı verilen madde bağımlısı ve psikiyatrik tedavi gören çocukların tedavi süreci tamamlanıncaya kadar ilgili sağlık kuruluşunda yatarak tedavi-sinin yapılması ve takibinin sağlanması” önerilmektedir. ÇKK uyarınca, mahkeme ya da çocuk hâkimi tarafından Kanunda ve Yönetmelikte öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir ya da birkaçına aynı anda karar verilebileceği gibi tedbir kararı ile birlikte “denetim altına alma” kararı da verilebilecektir. Ayrıca çocuğun aileye teslimi yanı sıra tedbirlerden bir ya da birkaçına birden hükmedilebileceği gibi sadece aileye teslim kararı da verilebilecektir.

ASPB bakım, barınma ve danışmanlık tedbirlerinin uygulanmasından sorumludur. Bu tedbirlerin yanı sıra sağlık tedbiri verilmiş ise, sağlık tedbirinin uygulanmasında geçici tıbbi bakım ve rehabilitasyona tabi tutulan çocukların tüm tedavi sürecinde yatarak tedavi edilmelerini öngören bir düzenleme bulunmayıp, “yatarak tedavisi tamamlananlar” ibaresi ile tedavinin belli bir aşamasından sonra sağlık tedbirinin uygulama planı dahilinde öngörülen periyotlarla gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu itibarla; sadece sağlık tedbirlerine hükmedilen hallerde, kararı yerine getirmekle yükümlü il sağlık müdürlüğü ile aile arasında uygulama planı doğrultusunda koordinasyon sağlanarak; sağlık tedbiri ile bakım ya da barınma tedbirlerinden birine hükmedilmişse ilgili kurumla işbirliği ve koordinasyonla uygulama planı çerçevesinde yatarak tedaviden sonraki aşamaların geçirilmesi ve tedbirin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Sürekli bir şekilde tıbbi bakım ve rehabilitasyon yönünde verilmiş bir mahkeme kararı var ise bunun anlamı yatarak tedavidir. Bu durumda tüm süreç boyunca çocuğun ilgili sağlık kuruluşunca sürekli izlenmesi ve tedavisinin yapılması Kanunun emredici bir hükmüdür.

Hakkında sağlık tedbiri verilen çocuk aynı zamanda kurum bakımı altında ise, yani kurum bakımı altında bulunan çocuk hakkında sağlık tedbiri kararı verilmiş ise, bu tedbir kararının yerine getirilmesinde bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Sağlık tedbiri kararı verilen çocuk hakkında aynı zamanda bakım tedbiri verilmiş ve çocuk kurum bakımı altına alınmış ise, çocuğun kaldığı kurumdaki sağlık kuruluşuna getirilip götürülmesine ilişkin sorumluluk kaldığı sosyal hizmet kurumuna aittir. Bu kurum, çocuğu sağlık kuruluşuna götürmeli, burada yatarak tedavi edilecek ise tedavisinin sonucunda, ayakta tedavi edilecek ise sağlık kuruluşuna geliş ve gidişinde gerekli işlemler yerine getirilmelidir.

Sağlık tedbiri kararı verilen çocuk kurum bakımı altında değil ise, bir başka anlatımla velisinin yanında ise, çocuğu sağlık kurumuna götürme sorumluluğu velisine aittir. Bu durumdaki çocuk hakkında verilen sağlık tedbirini alan sağlık müdürlüğü, çocuğun velisi ile irtibata geçmeli, çocuğun tedavisine ilişkin sürecin planladığı halini velisine bildirmeli ve onun işbirliğini sağlamalıdır. Sağlık tedbirinin uygulanmasına ilişkin işlemlerde veliye rehberlik etmeli, yaşadığı sorunları gidermede yardımcı olmalıdır. Çocuğun velisi, kendisine sunulan bütün imkanlara rağmen sağlık tedbirinin gereğini yerine getirmekten kaçınıyor ise, durum kararı veren mahkemeye bildirilmeli ve hakim müdahalesi istenmelidir. Böylesi bir durum ortaya çıktığında hakim, çocuğun velisini dinlemeli, karar gereğinin yerine getirilmemesinde sağlık kuruluşlarının ihmali var ise bu kuruluşları, velinin ihmali var ise veliyi uyarmalıdır. Veli bu uyarılara rağmen karar gereğini yerine getirmiyor ise, velayet yetkisinin kaldırılması ve çocuğun kurum bakımı altına alınarak korunması dahil diğer tedbirler düşünülp uygulanmalıdır. Ayrıca böylesi bir eylemin TCK'nın 232 ve 233. maddelerinde düzenlenen suçları oluşturma ihtimaline binaen gerekli soruşturmanın yapılması için Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmalıdır.

Bakım ve Barınma Tedbirlerinin Uygulanması

Bakım ve barınma tedbirleri, ailesi dışında korunması gereken çocuklar ile barınma yeri olmayan çocuklu veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlar için öngörülmüş tedbirlerdir. Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirmemesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hiz-

metlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi biçiminde uygulanır (ÇKK m.5). Barınma tedbiri ise, barınma yeri olmayan çocuklu kimselerin veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun bir barınma yeri sağlanması biçiminde uygulanır.

Bakım ve barınma tedbiri sosyal hizmet kurumlarında ve yerel yönetimlerin ilgili kuruluşlarında uygulanır.

Bakım tedbirlerini yerine getirme yükümlülüğü, ASPB'ye ait iken, barınma tedbirlerini yerine getirme yükümlülüğü hem ASPB'ye hem de yerel yönetimlere aittir (ÇKK m.45).

Bakım tedbirinin uygulanmasında kolluk kuvvetlerinin ve kurumun yetki ve sorumluluk alanlarının nasıl belirleneceği hususunun da açıklanmasında yarar vardır.

Kolluk kuvvetlerinin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesi bakımından doğrudan görevleri bulunmamakla birlikte önleyici kolluk görevleri kapsamında ve dolaylı olarak bu tedbirlerin amacına uygun bir şekilde yerine getirilmesi bakımından, çocukların korunması ve çocuk suçluluğunun önlenmesi ile koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesi hususunda ve diğer konularda ilgili yasal mevzuatın vermiş olduğu görevleri vardır.

Kolluk, bu görevlerini ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışarak yerine getirir. Nitekim, ÇKKKDTY'nin 16. maddesinde kolluğun çocuklarla ilgili genel görevlerine yer verilerek, bu görevin öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirileceği belirtilmiş, Kanunun 45/2 maddesi ile ÇKKKDTY'nin 17/1 maddesinde bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edileceği, kolluk birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getireceği hüküm altına alınmıştır.

Örneğin, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında aileye teslim, kurumdan ayrılma, kaçma, danışmanlık, eğitim, sağlık tedbirleri gibi konularda kolluğun bazı rolleri de olabilmektedir. Özellikle sadece aileye teslim kararı verildiği ve hiçbir koruyucu ve destekleyici tedbir kararına hükmedilmediği hâllerde çocuğun da ailenin yanında bulunmadığı ve verilen bu teslim kararının infazının yapılması gerektiği durumlarda mahkemenin teslimine ilişkin kararın infazında kolluğun görevi bulunmaktadır.

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlar, mahkeme veya hâkim tarafından verilen kararın kendilerine bildirildiği veya tebliğ edildiği tarihten itibaren çocuğu teslim alarak derhâl gerekli işlemleri başlatmakla yükümlü olduklarından kolluğun ilk anda çocuğu adresinden bulup ilgili kuruma teslim etme görevi bulunmamaktadır. Ancak, çocuğun tedbir kararını yerine getirmekle yükümlü kurum tarafından bulunamaması hâlinde durum ilgili kolluk birimlerine bildirilecek ve kolluk tarafından çocuğun bulunması ve ilgili kuruma tesliminin sağlanması için ÇKKKDTY'nin 22/2 maddesi uygulanabilecektir.

YGAIAY'nin 5. maddesi hükmü uyarınca, kolluk görevlilerinin bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla belirtilen esaslara uygun olarak, alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri ve haklarında mahkemece çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmî veya özel kurumlara yerleştirilmesine veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen çocukları yakalama görevi bulunmaktadır.

Yukarıda anlatılan hallerde yapılan yakalanmalarda, çocukların mesai saati sonrasında yakalanması sebebiyle ilgili kurumlara tesliminde sorunlar yaşanabilmektedir. Çocuğun yüksek yararı ve temel ilkeler gereği 24 saat esasına dayalı olarak kurumların çalışması, nöbet hizmetlerini belirlemeleri, bu konuda koordinasyonu kurmaları bir zorunluluktur. Ayrıca, tedbir kararlarının uygulanması ve yerine getirilmesi bakımından koordinasyon görevi mesai saatlerine indirgenen bir görev de değildir.

Bulunamama hali, bakım ve barınma tedbir kararlarında olabileceği gibi özellikle eğitim, danışma ve sağlık tedbirlerinde de olabilmektedir. Bakım ve barınma tedbirlerinin uygulanmasında kurumdan izinli ayrılma, kurumdan kaçma hâllerinde ÇKKKDTY'nin 22/4 maddesine ve yukarıda yapılan açıklamaya göre hareket edilmelidir.

Ayrıca, suça sürüklenen çocuklarla ilgili kollukta yapılması gereken işlemler sırasında bu çocuğun aynı zamanda korunmaya muhtaç bir çocuk olup olmadığı hususunun da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Suç mağduru olan çocuklarla ilgili yapılması gereken işlemler ise ilgili Cumhuriyet savcısının emirleri doğrultusunda yapılmalıdır.

Buraya kadar olan açıklamalarda, çocuk koruma sisteminde koordinasyonun önemine ve kolluğun genel görevlerine işaret edilmiştir.

Sorun olarak belirtilen bakım tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin yardım taleplerinin kolluk tarafından yeterince değerlendirilmemesi ve olay gerçekleşmeden herhangi bir müdahalede bulunulmaması hususunun, Devletin hayatı tehlikede olan kişileri koruma yükümlülüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2'nci maddesinde düzenlenen yaşama hakkı çerçevesinde de irdelenmesi gerekir.

Sözleşme'nin 2. maddesi, devletlerin, yaşama hakkını yasayla koruma pozitif yükümlülüğünü ve belli istisnaî durumlar hariç hayattan yoksun bırakmama negatif yükümlülüğünü üstlenmelerini şart koşmuştur. Sözleşmenin 2'nci maddesi aynı zamanda, devletlere yaşama hakkının korunması için uygun önlemlerin alınması konusunda pozitif bir yükümlülük getirmektedir.

Buna göre, Devlet önce somut bir tehlike karşısında ciddi önlemlerle hayatın korunması için koruma tedbirleri almalıdır. Ancak bu yükümlülük, AİHM'ye göre kişiye devamlı bireysel koruma sağlayacak kadar sınırsız ve mutlak değildir. Bir sonuç değil, olanak yükümlüdür.

Bununla birlikte bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen ve can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin hayatı koruma tedbirlerini almak ilgili tüm kurumların yasal ve anayasal görevleri arasındadır. Bu görevin, tek bir kuruma inhisar edilmesi de görevin mahiyetiyle bağdaşmamaktadır. Buna karşılık, bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında Kurum tarafından ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edilmesi hâlinde kolluk birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getirmesi yasal bir zorunluluktur.

Bu itibarla;

Bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olanlara ilişkin yardım talepleri de dahil olmak üzere, ÇKK'da öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbir ve hiz-

metlerin hızlı, etkili, amaca uygun ve verimli yürütülmesi için gereken tüm tedbirlerin il ve ilçe koordinasyon makamlarınca alınması gereklidir.

Bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ASPB müdürlükleri tarafından ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edilmesi hâlinde, kolluk birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getirmesinin yasal bir zorunluluk olduğu, bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olanlara ilişkin yardım taleplerinin de bu kapsamda ihtiyaç duyulan kolluk hizmetleri arasında bulunduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen ve can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin hayatı koruma tedbirlerini almanın ilgili tüm kurumların anayasal ve yasal görevleri arasında bulunduğu, bu görevin tek bir kuruma inhisar edilmesinin görevin mahiyetiyle bağdaşmadığı, sorunun ilgili kurumlar arasında çözülememesi durumunda; yerel koordinasyon toplantılarında gündeme alınarak tartışılması ya da koordinasyon makamının başkanı olan mülki idare âmirinin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesine ve koordinasyonun sağlanmasına ilişkin ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara emir vermek suretiyle hayli gereklidir.

Aileye Teslim Kararının Yerine Getirilmesi

Uygulamada, çocuğun ailesine (velisine) teslimine ilişkin olarak verilen kararların koruyucu ve destekleyici tedbir kararı gibi verilip uygulandığı görülmektedir. Bir çocuk hakkında, korunma ihtiyacı bulunup bulunmadığına ilişkin inceleme ve yargılama sonucunda, korunma ihtiyacı içinde olmadığının tespiti halinde verilecek karar, “koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesine yer olmadığına” dair karardır. Bu durumdaki çocuk, önceden verilen acil korunma kararının gereği olarak kurum bakımı altında ise, hakim çocuğun velisine teslimine karar verebilir. Ancak, çocuk kurum bakımı altında değil ise, yani ailesinin yanındayken korunma ihtiyacının bulunup bulunmadığı araştırılıyor ise, korunma ihtiyacı içinde bulunmadığının anlaşılması durumunda ailesine teslim yönünde bir karar vermeye gerek yoktur. Zira çocuk zaten ailesinin yanındadır. Ailesinin (velisinin) yanında bulunan çocuğun ailesine (velisine) teslimine ilişkin bir karar verilmesi anlamsızdır.

Bununla birlikte; ÇKK'nın 5/3 maddesi uyarınca; kurum bakımı altında bulunan çocuk hakkında yapılan inceleme sonucunda, tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi suretiyle tehlikenin bertaraf edileceğinin anlaşılması hâlinde; çocuk, bu kişilere teslim edilir. Bu durumdaki çocuğun, ailesinin (velisinin) yanında kalması bir tehlike teşkil etmemektedir. Sadece ailenin desteklenmesi, çocuğun içinde bulunduğu tehlikeyi bertaraf edecek ise, çocuk aileye teslim edilir ve ailenin desteklenmesine dair karar verilir. Bu kapsamda, aileye ayni ve yardım yapmak, sosyal hizmet olanaklarından yararlandırmak gibi destekler verilebilir. Bu madde uyarınca verilen karar koruyucu ve destekleyici karar niteliğindedir. Çocuk, ailesine teslim edilir ve ailenin desteklenmesine ilişkin karar yerine getirilir. Elbetteki bu durumdaki çocuk hakkında, ayrıca ÇKK'nın 5/1 maddesinde yer alan diğer tedbirlere de hükmedilebilir.

Çocuğun ailesine teslimine ve ailenin desteklenmesine ilişkin karar verildiğinde, ailenin desteklenmesine ilişkin hangi hizmet modelinin uygulanacağına da ortaya konulması gerekir. Ailenin ihtiyacının ne olduğu, hangi yönden destekleneceği kararda belirtilmeli ve karar buna uygun şekilde yerine getirilmelidir. Kararın yerine getirilmesi sırasında ailenin

başka bir ihtiyacının ortaya çıkması halinde, kararın değiştirilmesi ve ortaya çıkan ihtiyaca uygun bir karar verilmesi her zaman mümkündür.

3.4.2.9. Tedbir Kararlarının Gönderilmesi

Mahkeme veya çocuk hakimince verilen;

- Danışmanlık ve barınma tedbiri kararları, ilgisine göre il milli eğitim müdürlükleri, ASPB il müdürlükleri ya da yerel yönetimlere,
- Eğitim tedbiri kararı, ilgisine göre il milli eğitim müdürlükleri veya Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bölge müdürlüklerine,
- Bakım tedbiri kararı, ASPB il müdürlüklerine,
- Sağlık tedbiri kararı, il halk sağlığı müdürlüklerine gönderilir.

Müdürlükler de kendilerine gelen kararı ilgili kuruma yönlendirir. (ÇKKKDKY m. 9)

3.4.2.10. Tedbir Kararlarının Denetlenmesi

Çocuk hakkında koruyucu destekleyici tedbir kararı verilmesinin yanı sıra denetim kararı da verilebilir. Denetim kararı, denetimli serbestlik değildir. Bu iki kurum birbirinden farklıdır.

Denetim altına alma kararı; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkındaki kararın amacına ulaşmasını ve çocuğa etkili bir koruma ve gözetim hizmeti sunulmasını sağlamak üzere kararların yerine getirilmesinin izlenmesi ve denetlenmesini ifade eder.

Çocuk hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ise, denetim altına alma kararı; çocuk hakkında mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim plânı doğrultusunda suça sürüklenen çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı ifade eder.

12 yaşından büyük suça sürüklenen çocuk hakkında denetim altına alma kararı verilmiş ise; denetime ilişkin mahkeme kararı Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Karar Cumhuriyet başsavcılığınca denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra denetimli serbestlik şube müdürlüğü veya bürosuna iletilir. Şube müdürlüğü veya büro bu kararı çocukların denetimine ilişkin deftere kaydeder ve bir denetim görevlisi görevlendirir.

Suçta sürüklenen çocuk hakkında kamu davasının açılması ertelenmiş veya hükmün açıklanması geri bırakılmış ise ve denetim altına alınmasına karar verilmiş ise aynı şekilde denetim görevlisi görevlendirilir.

Denetim görevlisinin görevlendirilmesi sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocukla iyi iletişim kurabilecek olanlar tercih edilir.

KİOÇ veya suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuk hakkında, aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde, denetim görevi gözetim esaslarına göre ASPB tarafından yerine getirilir. Bu hâlde denetime ilişkin mahkeme kararı Cumhuriyet başsav-

cılığınca denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra doğrudan bu kuruma gönderilir.

Denetim altına alınmasına karar verilen çocuk hakkında aynı zamanda KDTK verilmesi hâlinde denetim görevinin ifasında, tedbir kararını ya da kararlarını yerine getirecek kurum veya kuruluşlarla işbirliği yapılır.

Çocuk hakkında denetim kararı verildikten sonra, yukarıda açıklandığı şekilde belirlenen denetim görevlisinin görevleri şunlardır:

- Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak.
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek.
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak.
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek.
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tâbi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek.
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor vermek.

Denetim görevlisi, görevini yerine getirirken gerektiğinde çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapar. Çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse çocuğun devam ettiği okul, işyeri veya çocukla ilgili bilgiye sahip kurumların yetkilileri, denetim görevlisine yardımcı olmak, görevi gereğince istediği bilgileri vermek zorundadırlar. Çocuğun yakınları denetim görevlisinin yetkilerine müdahale edemezler (ÇKK m.38).

Hakkında denetim kararı verilen çocuğa; kendisi hakkında verilen tedbir kararının niteliğinin, süresinin, amacının, uygulanış biçiminin, denetim kararının anlam ve sonuçlarının denetim görevlisinin görevlerinin, bu süreçte çocuğun haklarının ve uyması beklenen yükümlülüklerin anlatılması gerekir.

Çocuğa uygulanacak denetimin yöntemi, denetim görevlisince, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden 10 gün içinde hazırlanacak bir plânla belirlenir (ÇKK m.39/1).

Denetim plânı hazırlanırken; çocuk hakkında alınan tedbirin amacı, niteliği ve süresi, çocuğun ihtiyaçları, çocuğun içinde bulunduğu tehlike hâlinin ciddiyeti, çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse tarafından çocuğa verilen desteğin derecesi, suça sürüklenmesi sebebiyle tedbir alınmış ise suç teşkil eden fiilin mahiyeti ve çocuğun görüşü dikkate alınır (ÇKK m.39/2).

Denetim plânı, mahkeme veya çocuk hâkimince onaylandıktan sonra derhâl uygulanır. Denetim görevlisi, kararın uygulama biçimi, çocuk üzerindeki etkileri ile çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimselerin veya kurumların çocuğa karşı sorumluluklarını gereğince yerine getirip getirmedikleri, kararın değiştirilmesini gerektirir

bir durum olup olmadığı hakkında ve istenen diğer hususlarda her ay, ayrıca talep hâlinde mahkeme veya çocuk hâkimine rapor verir (ÇKK m.39/3).

Denetim, kararda öngörülen sürenin dolmasıyla sona erer. Tedbirden beklenen yararın elde edilmesi hâlinde denetim, sürenin dolmasından önce de kaldırılabilir (ÇKK m.40/1).

3.4.3

Türk Medeni Kanununa Göre Çocuğun Korunması

Medeni Kanun 346 ve devamında yer alan koruma tedbirleri bakımından iki önemli prensibi göz önünde bulundurmak gereklidir:

1. Bu tedbirler veli sıfatını taşıyan kişilere karşı uygulanır. Bu nedenle çocuğun yanında bulunduğu kişi onun velisi değilse yanındaki kişiler bakımından TMK m. 346, 347 ve 348’de yer alan tedbirler uygulanmaz, kanundaki başka hukuki yollara başvurulur. Keza çocuk velayet altında değil vesayet altında ise yine, vesayet hükümleri veya diğer kanunlarda yer alan koruma tedbirleri uygulanır.
2. Bu tedbirler, sadece aile mahkemeleri tarafından alınabilecek tedbirler değildir. TMK m. 346 ve devamında yer alan tedbirler çocuk mahkemeleri tarafından da uygulanabilirler (ÇKK 7/7). Çocuk mahkemeleri, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında, 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir.

Çocuk mahkemesi hakimi, Medeni Kanun hükümlerini uygularken, özellikle çocuğun korunması bakımından koruma tedbirlerine karar verirken, Medeni Hukuk ilkelerini dikkate alacaktır. Bu bakımdan örnek olarak velayetin kaldırılması ile ilgili tedbiri, sadece velayet altında bulunan küçükler bakımından uygulayabilecektir.

Dolayısıyla erginlik yaşına gelmemiş (onsekiz yaşını doldurmamış) olan kadın veya erkek, Medeni Kanun hükümlerine uygun bir evlilik yapmış ise, artık küçük / çocuk sayılmayacak ve velayet altından kendiliğinden çıkacağından, bu kişi için velayetin kaldırılması tedbiri veya ana babasına karşı açtığı davada kayyım aracılığı ile temsil edilmesi gibi tedbirler uygulanmayacaktır.

3.4.3.1. Hakimin Çocuk Hakkında Tedbir Alma Yetkisi

Türk Hukuku bakımından hakim, TMK m.4 gereği takdir yetkisini kullanarak gerekli tüm tedbirleri alacaktır. Hakimin alabileceği tedbirler konusunda Türk Medeni Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ile Çocuk Koruma Kanunu’na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik’te yer alan düzenlemeler yol gösterici niteliktedir. Hem çocuk mahkemesi hem de aile mahkemesi hakimi bu yetki ile donatılmıştır.

Nitekim ÇKKKDTY m. 8/ 10’da “Aile mahkemeleri, bakmakta oldukları davalar ile ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebilir.” hükmü mevcuttur.

Hakim, tedbir almadan evvel öncelikle veli ve/veya çocukla görüşüp, karşılıklı güven ortamını sağladıktan sonra sorunun ne olduğunu anlayıp çözüm için öneriler ortaya koymalı-

dır. Mevcut sorunun çözümlenebilmesi için gerekiyorsa veliye velayet hakkından doğan hak ve görevlerini hatırlatarak çocuğunun bedensel ve ruhsal sağlıklı gelişimini sağlayabilmek ve bu gelişimini olumsuz surette etkileyecek tehlikelerden koruyabilmek için ne şekilde davranması gerektiği hususunda bilgi vermelidir. Somut olayın şartları hakimnin veli ile yapacağı böyle bir görüşmenin yeterli fayda sağlamayacağını ortaya koyuyorsa, bu takdirde hakim veliye, çocuğun terbiyesi, eğitimi, korunması gelişmesi için izlemesi gereken yol konusunda gerekli uyarıları yaparak, gerektiği takdirde, konuyla ilgili uzman birinin çözümü gereken sorunla ilgili olarak veli ve/veya çocukla görüşmesini sağlayacaktır.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 7. Maddesinin ilk fıkrasında da; "Aile Mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanmadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir." şeklinde benzer husus düzenlenmiştir.

3.4.3.2. Medeni Kanun'un 346. Maddesine Göre Alınabilecek ve Çocuğun Ailesi Yanında Korunmasını Sağlayacak Tedbirler:

Kanundaki sıralamasından da anlaşılacağı üzere hakimnin alabileceği en hafif tedbir Medeni Kanun'un 346. maddesindeki tedbirdir. Bu madde hükmü uyarınca çocuğun menfaatinin tehlikeye sokan hal, çocuğun ana babasının yanından alınmasına gerek kalmaksızın, hakimnin çocuğu veya ana babaya nasihat vermesi, onları uyarması veya çocuğa danışman tayin etmesi gibi nispeten hafif tedbirlerle bertaraf edilebilecek türde tehlikedir. Eğer 346. Maddedeki tedbirlerin yeterli olmayacağı ölçüde "ağır" nitelikte bir tehdit söz konusu ise, doğrudan 347 veya 348. madde hükümlerinde yer alan tedbirlere başvurulacaktır. Çocuk koruyucu aile yanında iken (kendi ana babasından velayet hakkı da alınmamışsa) sosyal, bedensel, psikolojik, zihinsel, ahlaki gelişimi tehlikeye düştüğünde, bu çocuk için koruyucu aileye karşı Medeni Kanun 346 vd. hükümleri çerçevesinde bir tedbir alınmayacak, Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde yer alan yaptırımlar söz konusu olacaktır.

a) Medeni Kanun 346. maddesi gereğince alınabilecek tedbirler şunlardır:

- *Hakim önüne gelen olayda, konuyu taraflarla birlikte görüşerek öğüt verebilir.*

Hakimin, kanun gereği veli-çocuk arasındaki ilişkiye müdahale edebilmesi imkanı olduğundan, somut durumun şartları buna elverişli ise, sadece taraflara öğüt ve nasihatle bulunmakla yetinebilir. Henüz tehlikenin ortaya çıkmadığı dönemde ise, hakim, olabilecek tehlikelere dikkat çekerek, veli ve çocuğa ne şekilde hareket etmeleri, hangi davranışlarda bulunmamaları, kaçınmaları gerektiğini bildirmesi yeterli olabilecektir. Bu önlem henüz gerçek anlamda usulî prosedür başlamadan evvel olabilecek bir tedbirdir.

- *Hakim uyarıda bulunur.*

Eğer hakimnin öğüt, nasihat vermesi tek başına gerek velinin tutumu, gerek tehlike arz eden olay bakımından yetersiz kalacak ise, bu takdirde hakim "uyarıda" bulunacaktır. Hakim, somut olay bakımından gerekiyorsa veliyi ve/veya çocuğu uyararak, onlara karşılıklı ailevi görevlerini hatırlatıp, bu görevlerini gereği gibi yerine getirmeleri hususunu hatırlatacaktır. Bu anlamda uyarı muhatabında psikolojik olarak ciddi etki bırakmalı ve

uyarıya kulak verilmemesi durumunda hakimin daha ağır tedbirler alabileceği hissini etkili bir şekilde verebilmelidir.

TMK m. 346’da hakimin kimi uyaracağı açıkça belirtilmemekle birlikte doktrin isabetli olarak ana babanın yanında çocuğun da uyarılacağını belirtmektedir. Ancak TMK m. 346 kapsamında “uyarıda” bulunulacak kişiler sadece veli ve çocukla da sınırlı olmamalıdır. Tavsiye niteliğindeki uyarının gerektiğinde ve olanak varsa ayrıca çocukla aynı evde yaşayan diğer yakınlarına, onunla birebir ilişkideki arkadaş ve öğretmenlerine de yapılabilmesinde bir sakınca yoktur.

Her ne kadar koruma tedbirleri sadece veliye karşı alınabilecekse de, 346. maddede yer alan tedbirlerden biri olan “gerekli uyarıda bulunma”, özelliği gereği çocukla birebir ilişkide bulunan herkese karşı yöneltilen bir tedbirdir. Neticede hakimin uyarıda bulunması, yaptırımı manevi olan bir tedbirdir ve etkin sonuç doğurması bakımından çocuğun yararı da gerektiriyorsa bu uyarının geniş bir gruba yapılmasının da sakıncası olmaz. Hakim uyarıda bulunurken, bu uyarıların dikkate alınmaması halinde ortaya çıkabilecek tehlikeleri de ortaya koyması, uyarı ve talimatların gereği gibi ciddiye alınması bakımından uygun olacaktır.

- *Hakim çocuğa ve veliye talimat verebilir.*

Talimat aynı uyarıda olduğu gibi çocuğun sağlıklı gelişimini tehlikeye düşürebilecek bir eylemin tekrarlanmaması ve/veya çocuğun menfaati için belirli bir şekilde davranılması gerekliliğini belirtir. Aslında uyarı ile talimat arasında kapsam açısından çok ince bir ayırım vardır. Zira her ikisi de somut bir eylemin yapılması ya da yapılmamasına yöneliktir. Bununla beraber uyarıda dikkat çekilerek, uyarılan şekilde davranılmaması halinde ortaya çıkacak tehlikeler göz önüne konulurken, talimatta tehlikenin ortaya çıkmaması için mutlaka yapılması veya yapılmaması gereken hususlar belirtilir. Ayrıca hakimin veliye belirli bir davranışta bulunma ya da bir davranıştan kaçınması hususunda talimat vermesi halinde, velinin velayetten doğan haklarını kullanması da fiilen talimat kapsamında sınırlanmış olur.

Uyarı ile talimatın bir diğer farkı da etki edecekleri çevre bakımındandır. Uyarı sadece veli veya çocuğa karşı değil, çocukla birebir ilişkideki hemen herkese karşı yapılması gerekirken, talimatın muhatabı normal koşullarda veli ve/veya çocuktur.

Çocuğun çevresinden, arkadaşlarından kötü şekilde etkilendiği durumlarda hakimin talimatı yine çocuğa yönelik olacak ve çocuğun üçüncü kişilerle, arkadaşları ile olan ilişkilerini yasaklama şeklinde de ortaya çıkabilecektir.

Talimat, çocuğun bakılıp büyütülmesi, yetiştirilmesi, okul eğitimine ilişkin olabilir. Tehlikenin hakim tarafından verilen talimatlara uyulması halinde ortadan kalkabileceği durumlarda, madde 346’daki bu tedbire başvurulacaktır. Hakimin, çocuk veya velisine karşı yapma ya da yapmama şeklindeki talimatlarına uyulmaması durumundan artık daha ağır olan çocuğun aile yanından alınıp bir başka yere yerleştirilmesi (TMK m. 347) ya da velayetin kaldırılması (TMK m. 348) tedbirlerinin alınması gündeme gelecektir.

- *ÇKK uyarınca tedbir kararları*

TMK m. 346 ile ilgili olarak doktrinde genel olarak hakimin sadece uyarma, talimat verme, nasihatta bulunma şeklinde ve etkisi uzun süre devam etmeyecek pasif tedbirler almasından söz edilmektedir. Oysa madde hakime, çocuğu ailesi yanından almaya varma-

yacak ölçüde (zira o takdirde TMK m. 347 söz konusu olacaktır) ama çocuğun yararını sağlayabilecek her türlü koruma tedbiri almasına imkan tanımaktadır.

Dolayısıyla hakim, Çocuk Koruma Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılmış olan Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'te yer alan tedbirleri de, kıyasen uygulayabilecektir.

- *Diğer tedbirler*

Hakimin somut olayda çocuğun menfaatini korumak için mutlaka kanunda yazılı bir tedbiri de alması şart değildir. Takdir yetkisi çerçevesinde, hukuken alınabilecek tüm tedbirleri almalıdır. Kaldı ki, Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'in 8.maddesinin 10. fıkrasında aile mahkemelerinin de, bakmakta oldukları davalar ile ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebileceği belirtilmiştir.

Velinin velayetten doğan görevlerini kötüye kullanarak, çocuğun temsilcisi olarak vermesi gereken rıza beyanını haksız olarak vermekten kaçınması sebebiyle çocuğun, kendi yararına olan bir imkandan yararlanmasına engel olması durumunda Medeni Hukuktaki koruma tedbirleri bu duruma müdahale edebilmelidirler. Söz konusu ihtimalde çocuğun hakime başvurması durumunda, hakim TMK m. 128'deki hükümden kıyasen yararlanarak, hakim kararının velinin rıza beyanı yerine geçeceği kabul edilmelidir.

b) TMK m. 346 uyarınca tedbirlerin alınması koşulları

Hakimin veli-çocuk ilişkisine hafif bir müdahale şeklinde olsa bile karışabilmesi için, çocuğun menfaati böyle bir müdahaleyi gerektirmelidir. Bu nedenle ana babanın; tek başlarına, ek bir yardım gelmeden veya uyarılmadan tedbir alamayacak durumda olmaları halinde, hakim çocuğun menfaatini korumak için müdahalede bulunacaktır. Hakimin alabileceği tedbirler özel hukuk bakımından geçerli olan ve bu anlamda kanun ve yönetmeliklerde düzenlenmiş tedbirler olacaktır. Hakim TMK m. 346 hükmünü uygularken ana babaya ceza verme niyetiyle hareket etmeyecektir. Zira tedbirlerin uygulanmasındaki maksat, çocuğun tehlikeye düşmüş menfaatini ana babanın desteği ile birlikte ama bazen de ana babanın karşı koymasına rağmen korumaya almaktır.

Hakimin 346. madde çerçevesinde alacağı tedbirin, 347. ve 348. maddedeki tedbirlerden farklı ve onlara nazaran daha hafif nitelikte olması gerekir. TMK m. 346 çerçevesinde alınan tedbirin fiilen TMK m. 347'nin uygulama alanına müdahale etmemesi gerekir. Örneğin aile içinde ihmal veya istismara uğrayan çocuğun rehabilitasyonu(iyileştirilmesi) için belirli bir süre ailesinin dışında başka bir yerde kalmasına hükmedilmesi ancak 347. madde çerçevesinde mümkün olabilir. Ancak, TMK m. 346 bakımından hakimin alabileceği tedbirler, ilişkinin mahiyetine uygun düştüğü ölçüde diğer tedbirlerle birlikte de uygulanabilir. Örneğin çocuğun 347. madde gereğince ailesi yanından alınıp bir başka aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi halinde de 346. maddede yazılı tedbirler uygulanabilecektir.

TMK m. 346 gereği alınacak tedbirlerin amacı, çocuğa yönelik tehlikeyi, çocuğu ana-babanın gözetiminden, etki alanından çıkarmadan bertaraf etmek olduğundan, çocuk ana-babanın denetimi, gözetimi altında kalmaya, onlarla birlikte yaşamaya devam eder. Ana-babanın hakim tarafından uyarıldığı, kendilerine talimat verildiği hallerde veli olarak velayet hakları sınırlandırılmış olmaz. Ancak çocuğa bir danışman atanmış ise çocuğa atanan danışmanın alacağı kararlara uyulması gerektiğinden keza hakimin ana babaya belli bir işlemi yapmaması hususunda talimat verdiği hallerde, ana babanın velayet hakkın-

dan doğan hak ve görevlerini yerine getirmeleri fiilen sınırlanmış olacaktır.Çocuk ailesinin yanında kalmaya devam edeceğinden, 346. madde gereğince tedbir alınmış olsa da velinin velayetten doğan görevlerini icra yetkisi devam edecektir. Keza hakimnin de bizzat çocuğun şahsına ilişkin olarak veliye ait hakları, örneğin çocuğu temsil etmek, eğitim ve bakımını üstlenmek, bu konuda karar yetkisine sahip olmak gibi bizzat üstlenmesi veya üçüncü bir kişiye bırakması söz konusu olamaz. şüphesiz TMK m. 426/b.2, 345 veya 360. madde hükümlerinden doğan uygulamalar saklıdır.

TMK m. 346 çerçevesinde hakim veliyi hukuken bağlayıcı şekilde bir şeyi yapma veya yapmama hususunda talimat veremez. Hakim ancak velinin yapması ya da yapmaması gereken davranışları sürdürmesi durumunda, çocuğun korunması için müdahalede bulunacağı hususunda veliyi uyarır. TMK m. 346. maddede yer alacak tedbirler bakımından hakimnin veliyi, TMK m. 347'deki gibi, bizzat veya çocuğun mallarından karşılanmak üzere mali bir yükümlülük altına sokması söz konusu olmayacaktır.

c) Tedbirlerin Uygulanması ve Denetlenmesi

TMK m.346 hükmünün hakime alınacak tedbirler ile bu tedbirlerin uygulanırılığı bakımından çok geniş takdir yetkisi vermiş olmasının sonucunda, hakim gerekli gördüğü hallerde, almış olduğu tedbirlerin gereği gibi uygulanırılığını, görevlendireceği uzman kişilerce denetlenmesine keza aldığı tedbiri uygulayacak olan ilgililere (ocuk, ana babası), yol göstermesi için danışman atanmasına karar verebilecektir. Danışmanlık ve denetim görevinin tek kişi üzerinde birleşmesi mümkündür. TMK m. 346 kapsamında atanacak denetçi, hakime belirli aralıklarla rapor vermek suretiyle alınan tedbirlerin yerinde olup olmadığını, daha ağır bir tedbirin alınması gerekip gerekmediği ya da mevcut tedbirin artık uygulanmasına ihtiyaç bulunup bulunmadığı hususunda görüşlerini aktaracaktır. Danışman ise alınan tedbirin uygulanırılığının sağlanmasında çocuğa ve ana babasına yol gösterecek, fikir verecek, destekleyecektir.

Danışman ve denetçinin görevleri sınırlandırılmaz. Her somut duruma ve ihtiyaca göre farklılık taşır. Danışman ve/veya denetçinin atanması ilk olarak TMK gereğince alınan koruma tedbirlerinin gerçek amacına ulaşabilmesi için gereklidir. Örneğin çocuğun okul eğitimini düzenli yürütüp yürütmediğini ana babanın bu yönde hakimnin uyarılarını dikkate alıp almadıklarını denetlemek ve hazırlanan raporu hakime sunmak amacıyla denetçi atanır.

Koruma tedbirini alan hakim, mahkemede görevli sosyal çalışma görevlisini veya mahkeme nezdinde görevli olmayan psikolog, pedagog, doktor, ğretmen, sosyal hizmet uzman sıfatıyla bir kişiye denetçi ve danışman olarak atayabileceği gibi, tedbirin niteliğine göre çocuğun yakınındaki bir kişiye de aynı görevle görevlendirebilir.

TMK m. 346 gereği atanan denetçi ve danışman çocuğu hukuken temsil etmez. Sadece çocuğun davranışlarını sürekli gözlemleyerek onu kontrol eder. Denetçinin görevlerini, onu atayan hakim belirleyecektir. Denetçi ana babayı ziyaret ederek, çocuğun ğretmeni ile konuşarak veya çocukla ilgili kişilerle irtibata geçerek çocuğun bakımı, eğitilmesi, yetiştirilmesi konularında bilgi edinir. İstenildiği takdirde danışmanlık hizmeti sunarak ana babayı veya diğer ilgili kişileri bilgilendirir. Danışmanlık yapmak üzere atanan denetçinin nerileri gerçek anlamda tavsiye niteliğinde olup, bağlayıcılığı olamaz. Ancak uzman danışman, tedbiri veren mahkemeye, alınan tedbirin yeterli olup olmadığı, daha ağır

bir tedbirin alınması gerekip gerekmediği konularında rapor verebilecektir. Bu nedenle, velinin ve/veya çocuğun, uzman danışmanın öğüt ve tavsiyelerine uyması, hakimin daha ağır tedbir almasına engel olacağı gibi, mevcut tedbirin de kaldırılmasına sebep olacaktır. Denetçinin atanması, eğer alınmış tedbir belirli bir süre uygulanacaksa anlam taşır. Bir defalık eylemi kontrol için denetçi atanmasının bir yararı olmaz.

Denetçi ve danışmanın çalışma şekli ve görevleri hususunda aile mahkemesi hakimi, ÇKKY m. 25 ve keza ÇKKKDTY m.18'deki hükümlerden de kıyasen yararlanabilecektir.

TMK m. 346 -347 ve 348'de yer alan tedbirlerin birbirleriyle uyum sağladıkları ölçüde bir arada uygulanabilme olanakları mevcuttur. Dolayısıyla TMK m. 347 gereği çocuğun kendi ailesi yanından alınıp, bir başka aile veya kuruma bırakılmış olması durumunda hakim, çocuğun yeni ortamına intibak sağlayıp sağlayamadığı, çocuğun yanına konulan ailenin, çocuğun ihtiyaçlarını giderip gidermediğinin belirli aralıklarla denetlenmesi ve kendisine rapor olarak sunulması için de TMK m. 346'a dayanarak bir denetçi tayin edebilecektir.

Denetçi tayin gerekliliği, özellikle çocuğun TMK m. 347 gereğince bir akrabası veya yakın aile yanına yerleştirilmesi durumunda ortaya çıkar. Zira Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çerçevesinde çocuk koruyucu aile yanına yerleştirildiğinde ilgili mevzuat, böyle bir denetimi ayrıca düzenlemiştir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği m. 14'e göre, "Koruyucu aile ve yanına yerleştirilen çocuk, görevli sosyal çalışmacı tarafından düzenli olarak izlenir. Ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik gerekli mesleki çalışmalar yapılır".

Çocuğun bu yönetmeliğe tabi olmaksızın bir aile yanına konulmuş olması halinde, denetim ihtiyacının hukuki yolla giderilmesi gerekecektir. Bu bakımdan 347. maddedeki tedbirin etkili olarak uygulanabilmesi için TMK m. 346 gereği denetçi atanması uygun olacaktır. Keza TMK m. 347 gereği alınmış tedbirin kalkması sonucu çocuğun tekrar kendi ailesine dönmesi durumunda da denetçiye önemli görev düşmektedir. Her ne kadar tedbir kararını veren hakim, tedbir kararının kalkmasına karar vermeden evvel, durumun düzelip düzelmediğini özen ve büyük titizlikle araştıracaksa da, bazı durumlarda çocuğun kendi ailesine dönmelerinden sonra, ailenin çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli ortamı sağlayıp sağlamadığı, çocuğun kendi ailesine intibak edip etmediğinin belirli süre kontrol altında tutulması gerekebilir. İşte bu tür ihtiyaçların varlığı halinde hakim, TMK m. 347'deki tedbirin kalkmasına ama aynı zamanda çocuğun kendi ailesi, çevresi ile ilişkisi, okul yaşantısının belirli süre kendi gözetim altında bulunması ve/veya ana babaya çocuğun eğitimi, yetiştirilmesi ilgili olarak gereken konularda danışmanlık yapabilmesi için TMK m. 346 gereği danışman ve denetçi atayabilecektir.

TMK m. 346 gereği atanacak denetçinin bir diğer görevi de, hakimin çocuğu bir aile yanına vermesi veya velayet hakkını ana babadan alması halinde, çocukla yanında yaşamadığı ana ve/veya babası arasındaki kişisel ilişkilerin sağlıklı olarak devam etmesini denetleme görevidir. Zira bu denetimi hakim bizzat yapamaz.

Hatta hakime talepte bulunulmadıkça, tedbir kararına ilişkin hükmün verilmesinden sonra çocuk veya ana babasıyla bağlantısı olmaz. Oysa çocuğun menfaati sadece tedbir almakla sağlanmış olmaz, tedbirin etki ve sonuçlarını izlemek de şarttır. İşte bu nedenle hakimin koruma tedbirini aldıktan sonra, çocuk ile ana babası arasındaki ilişkinin nasıl yü-

rüdüğünü, çocuğun psikolojisi açısından, bu ilişki biçiminin faydalı mı yoksa faydadan çok zarar mı verdiğini kontrol edebilmesi, gerekiyorsa çocuğa yardımcı olabilmesi amacıyla denetçi ve danışman ataması yerinde olacaktır.

d) Tedbirin değiştirilmesi

Hakim, tedbiri alıp hükmü verdikten sonra bu tedbirin ne kadar devam etmesi gerektiğini önceden kesin surette belirleyemez. Kaldı ki, hakim tedbirin uygulanacağı süreyi belirlemiş olsa bile zaman içinde koşulların değişmesi nedeniyle alınmış tedbirde değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkarsa, bu durumun gecikilmeksizin hakim tarafından değerlendirilmesi gereklidir. Koruma tedbirlerinin bir kere alındıktan sonra değiştirilebilmesi veya kaldırılabilmesi ihtimalinden dolayı kanun koyucu TMK m. 351/1 hükmünü koymuştur. Söz konusu hüküm uyarınca, korunma tedbirlerinin alınmasından sonra durumun değişmesi üzerine, alınan önlemlerin yeni koşullara uydurulması gereklidir.

Durum değişikliğini hakime bildirebilecek kişilerin başında bizzat tedbir kararının uygulandığı kişiler, ana baba, çocuk gelir. Ancak ana babanın zaten velayet görevlerinin icrasındaki zafiyetleri ve çocuğun tek başına kendi menfaatini sağlama olanağından yoksun olması nedeniyle hakimin aile kurumuna müdahale edip, koruma tedbiri aldığı göz önünde bulundurulursa, alınan tedbirin sonuçlarının, konunun uzmanı kişilerce rapor halinde hakime sunulmasının önemi anlaşılır. Bu nedenle denetçinin hakime uygun aralıklar rapor vermesi şarttır. Raporun hazırlanması ve hakime sunulması, koruma tedbirlerin değişen koşullara uyarlanması bakımından da çok büyük öneme sahiptir. Bu amaçla atanan denetçi, çocuğu ve veliyi, verilen talimatlara uygun hareket edip etmediklerini denetler, konuyla ilgili olarak çocuğa veya veliye rehberlik yapar, aileyi ve çocuğu okulda, evde ziyaret edip, veli ve çocuğa gerektiği zamanlarda gereken uyarılarda ve tavsiyelerde bulunur. Ayrıca çocuğun gelişimini izler, alınmış olan tedbirin yetersiz olduğu, velinin kendisiyle müşterek bir çalışma yapmaktan kaçındığı, alınan tedbirlerin uygulanmadığı veya başka bir tedbirin daha etkili olacağı kanaatine varırsa, bunu raporla tedbiri almış olan mahkemeye bildirir.

3.4.3.3. Medeni Kanunun 347. Maddesi Gereğince Alınabilecek ve Çocuğun Velinin Yanından Alınarak Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesine Neden Olan Tedbirler

Çocuğun ana-babasının yanından alınması, çocuk-aile ilişkisine müdahale teşkil ettiği gibi çocuk ailesinin yanından alındığı için velisi ile doğal iletişim bağı da zayıflayacak, hatta kopabilecektir. Bu açıdan 347. maddede yer alan tedbire ancak, çocuğun sağlıklı gelişimi için ana babasından belirli bir süre ile uzaklaşması gerekiyorsa,

başvurulacaktır. Diğer anlatımla bu tedbir bakımından ana baba ve çocuğun aynı çatı altında yaşadıkları sürece çocuğun sağlıklı gelişmesinin mümkün olamaması şarttır.

a) TMK m. 347'nin Uygulanma Koşulları

- Velinin, çocuğun gereği gibi yetişmesi, gelişimi için verebileceği hiç bir imkan mevcut değil ve çocuk manen terk edilmiş, kendi haline bırakılmıştır veya
- Veli ile çocuk arasında saygı ve sevgiye dayanan ilişki sona ermiş olup çocuk ana babasının sözünü dinlememekte ve onlarla aynı çatı altında yaşamaması gerek çocuk, gerekse

ana baba için sağlıksız bir durum yaratmaktadır.

Ana babanın sosyal ve ekonomik durumları kapsamında çocuğa verebileceğinin en iyisini vermek için ellerinden geleni yapmalarına rağmen çocuğun bir başka aile yanında daha iyi koşullarda yetişme imkanı mevcut olsa bile, eğer ana babanın varlığı bizzat çocuğun gelişimini olumsuz etkilemiyorsa, ana babanın eksiklikleri 346. madde gereği destekleyici tedbirlerle giderilmeli ama çocuk ana babadan koparılmamalıdır. Çocuğun kendi ailesi yanında kalması, onun manevi açıdan gelişmesi için gereklidir.

Anneden yoksun olma, çeşitli dizeylerde sorunlar yaratmakta, özellikle suçlu davranış yapısının oluşmasına neden olmaktadır. Aynı nedenle çocuğun ana babanın yanından alınması sebepleri için de ana babanın mali durumlarının kötü olması ancak koruma tedbiri alınması için diğer koşullar oluşmuş ise dūřünülebilecektir. Diđer bir anlatımla maddi koşulların yeterli olmamasının yanı sıra çocuğun kendi öz ailesi yanında yaşaması onun ruhsal, zihinsel veya sosyal gelişimini sağlayamıyor ise ve ana baba bu duruma kayıtsız kalıyorlarsa çocuk onların yanından alınmalıdır.

Velinin bizzat yardıma muhtaç olması durumunda dahi eğer çocuğun menfaati tehlikede değil ise tedbir alınmasına gerek kalmayacaktır.

TMK m. 347'deki tedbirin alınması için, diğer koruma tedbirlerinde de olduğu gibi, mut-laka tehlikenin ortaya çıkmış ve çocuğun bundan muzdarip olması gerekmez. Çocuğa yönelik ağır bir tehlikenin doğma riski ciddi anlamda mevcut ise hakim yine tehlikenin doğmasını beklemeden çocuğu bir aile veya kuruma yerleştirebilecektir.

TMK m. 347 gereği çocuğun ana babasının yanından alınıp bir aile veya kuruma yerleştirilmesi durumunda, ana babanın veli sıfatı devam eder ve kural olarak velinin velayet hakkından doğan hak ve görevlerinde de bir değişiklik olmaz. Sadece velayete bağlı olan çocuğun oturma yerini belirleme hakkı, koruma tedbiri nedeniyle mahkemece velinin elinden (tasarrufundan) alınır. Ayrıca çocuk velisi ile birlikte oturmayacağından, çocuğun bakılma ve yetiştirilmesi keza bu konularda karar verme imkanı, çocuğa fiilen bakan ve gözeten aile veya kurum olacağından, velinin çocuğa bakma ve eğitme hak ve yetkisi, kendiliğinden sınırlanmış olacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi TMK m. 347 hükmünde çocuğun yerleştirilmesi için iki ana sebep düzenlemiştir. Bunlardan biri 347. maddenin ilk fıkrasındaki durum, diğeri ise ikinci fıkrada yer alan düzenlemedir.

b) TMK 347. Maddesinin Uygulanma Koşulları

Çocuğa yönelik tehlikenin TMK m. 346'da yer alan tedbirle savuşturulmasının mümkün olmaması, TMK m. 348'deki tedbirin ise gereğinden fazla ağır sonuçlar doğurması nedeniyle, hakimin, ölçünlülük ilkesince TMK m. 347'nin en uygun tedbir olduğuna kanaat getirmesi şarttır. Örnek olarak babasının şiddet ve kötü davranışlarına maruz kalan çocuğu, annesi, (her ne kadar anne ile çocuk arasında iyi bir ilişkisi olsa da), babasına karşı korumaktan aciz ise çocuk, ailesinin yanından uzaklaştırılacaktır. Çocuğun ailesi ile birlikte yaşaması onun ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyecekse, çocuk ana babasının yanından alınacaktır. Ancak bunun aşağıdaki şartlara uygun olması gerekir.

- **Çocuğun Menfaati Açısından TMK m. 347'deki Tedbirin Gerekli ve Yeterli Olması şartı:**

TMK 347. maddesinin uygulanabilmesi ve dolayısıyla çocuğun anne-babasının yanından alınıp bir başka ailenin yanına verilmesi veya bir kuruma yerleştirilebilmesi için tehlikenin, m. 346'daki tedbirlerin alınmasına sebebiyet veren tehlikeden daha şiddetli olması ve devamlılık göstermesi de gereklidir. Bu açıdan çocuğun yerleştirilmesi ve velayetin kaldırılması tedbirlerinin uygulanmasında tehlikenin şiddetli ve devamlılık arz etmesi paralellik gösterir. Mamafih bu iki tedbirden hangisinin alınacağına çocuğun ihtiyacı ve velinin tehlikeyi bertaraf edebilme güçleri ve imkanları esaslı rol oynayacaktır.

- **Tedbirin Mahkeme Tarafından Alınması Şartı:** Çocuğun, velisinin yanından alınıp bir aile veya kuruma bırakılması için mutlaka mahkeme kararına ihtiyaç olduğundan, ailenin kendisinin çocuğu bir aile veya kuruma bırakmaları, madde 347 kapsamında değerlendirilmez.

TMK m. 347'ye göre hüküm verecek olan aile veya çocuk mahkemesi hakimi, çocuk ile velisi arasındaki ilişkiyi, somut olayın koşullarını, daha hafif tedbirler ile arzu edilen sonucun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini dikkate alarak bir kanaate varacaktır.

Hakim hükmünü verirken o andaki durumun koşullarını dikkate alacağı için, ileride durum değişecek olursa TMK m. 351/1 uyarınca re'sen veya ilgili kişinin talebi üzerine vermiş olduğu hükümde gerekli değişiklikleri yapacaktır.

- **Tehlikenin Bulunması Şartı:** Koruma tedbirlerinin genel özelliklerinden söz ederken de ifade edildiği gibi tehlike henüz doğmamış olsa bile doğma ihtimali kuvvetle muhtemel görülüyorsa hakim yine ve en kısa sürede m. 347'de yer alan tedbiri almalıdır. TMK m. 347 gereği alınacak tedbir sadece mevcut çocuklar hakkında uygulanır. Hakim, TMK m. 348'den farklı olarak doğacak çocuklar hakkında koruyucu önlem alamaz. Yine velayetin kaldırılmasından farklı olarak, 347.maddedeki tedbir özelliği gereği ana baba bir arada ise, her iki eşe karşı da uygulanacaktır. Oysa velayet hakkı eşlerden sadece birinden de alınabilmektedir.
- **Ölçülülük Prensibine Uygun Olma Şartı:** Somut durumun özelliklerine göre 346 ve 347. maddede yer alan tedbirler bir arada uygulanabilecektir. Ancak iki tedbirin bir arada uygulanması, velayet hakkının fiilen velinin elinden alınması sonucunu doğurmamalıdır. Buna ilişkin olarak İsviçre Federal Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda belirtildiği üzere, çocuğun korunması ile ilgili tedbirlerin birlikte uygulanması, ölçülülük prensibini ihlal etmemeli, TMK m. 346 ve 347'in (İMK m. 307 ve 310) bir arada uygulanması, fiili olarak TMK m. 348'de yer alan velayetin kaldırılması sonucunu doğurmamalıdır. Eğer TMK m. 346 ve 347'in bir arada uygulanması sonucunda ayrıca temsil kayyımına (İMK m. 308) verilen geniş yetkiler çerçevesinde velide kalması gereken öğrenim hakkını belirleme, kişisel ilişki kurma hakkı gibi diğer hak ve yetkiler de elinden alınacak olursa velayet, içi boşaltılmış şekli hak haline gelir. Bu ise kanun koyucunun maksadını aşar. Dolayısıyla eğer bütün bu yetkiler fiilen veliden alınmışsa ve alınması da gerekiyor ise, bu TMK m. 346 ve 347'nin aracılığı ile olamaz. Böyle bir durumda daha ağır tedbir olan velayetin kaldırılması tedbirine (TMK m. 348) gidilip gidilmeyeceği düşünülmelidir.

Hakimin, çocuğu ana babasının yanından almadan evvel onlarla görüşüp mevcut durumu düzeltme ve çocuğun menfaatini gözeterek davranmaları hususunda uyarması ve bu uyarıya rağmen durumun değişmemesi halinde 347. maddedeki tedbire başvurması en

uygun çözüm olacaktır. Öte yandan çocuğun ana baba yanından alınması, manevi açıdan çocuğa büyük zarar verebileceği için, karar verilmeden evvel, çocuğun ailesi ile olan ilişkileri de dikkate alınıp, yerleşeceği yeni yerdeki yaşam tarzının olumlu ve olumsuz yönleri araştırılarak, tedbirin çocuk için yararlı olup olmadığı belirlenmelidir. Velayetin kaldırılması talebi reddedilmesine rağmen hakimin, TMK m. 347 gereği çocuğun bir aile veya kurumun yanına bırakılmasına karar vermesi mümkün olduğu kaynak İsviçre Hukuku'nda ifade edilmektedir.

Koruma tedbirlerinin alınmasında hakim çocuğun menfaati için ölçülülük ilkesi çerçevesinde hareket edecektir. Koruma tedbirlerinin alınması için açılan davanın nizasız kaza olması, hakimin koruma tedbiri alınabilmesi için re'sen harekete geçebilme imkanı da hakimin, tedbir kararı isteyen tarafın talebi ile bağlı olmaksızın çocuğun menfaatine uygun bir tedbir kararı vermesine olanak sağlayacaktır. Daha ağır bir tedbirin alınması için örneğin velayetin kaldırılması talebiyle açılan davada, hakim daha hafif nitelikteki diğer tedbirlerin çocuğun menfaatine daha uygun olduğunu tespit ederse, yukarıda belirttiğimiz gerekçelerin dışında HMK gereği hafif nitelikte bir başka tedbire hükmedebilecektir.

Dolayısıyla koruma tedbiri alacak hakim, çocuğun menfaati gereği somut olayın koşullarına göre hangi tedbir daha uygun ise ona karar verebilecek, talep edilen koruma tedbirinin çocuğun menfaatine uygun görmemesi durumunda ise yine korumatedbirleri içinde bir başka tedbiri alabilecektir.

- **Tarafları Dinlemiş Olma Şartı:** Hakim çocuğu kendi ailesinin yanından alıp, yanına yerleştirilecek kişi veya kuruma koymadan evvel veliyi ve iradesini beyan edebilecek, arzularını ve ihtiyaçlarını anlatabilecek olgunlukta olması halinde çocuğu dinleyecektir. Ancak hakim gerçekleşen duruma göre karar vermekle yükümlü ve görevli olup, tarafların arzu ve istekleriyle bağlı değildir..." Hakimin vereceği karara karşı, çocuğun ve velisinin temyiz yoluna başvurması mümkündür.

c) Verilebilecek Kararlar

- **Çocuğun Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesi:** Çocuğun psikolojisi açısından mümkün olduğu ölçüde bildiği yakın çevresinden ayrılmamasına özen gösterilmelidir. Zira çocuğun kendi ailesi yanından alınması çocuk için büyük bir değişikliktir. Çocuk bu durumu derhal kabul edemeyebilir. Bunun yanında bir de yanına verildiği aileye alışmaması, kaynaşmaması keza tedbirin kalkmasından sonra tekrar kendi ailesinin yanına dönüşünde uyumsuzluk yaşama risklerine karşı hakim, çocuğun yeni yaşam yerini belirlerken, çocuğun ihtiyaçlarını da değerlendirerek, kendi aile yapısına uygun bir aile yanına yerleştirmeye özen göstermelidir. Bu nedenle hakim çocuğun menfaatlerini de dikkate alarak onu, öncelikle yakın çevresi ve akrabaları arasından seçeceği uygun bir ailenin yanına koymalıdır. Uygun bir aile ile kast edilen çocuğu kendi çocukları gibi bakıp gözetecek, okul eğitimi ve terbiyesine, bedensel ve ruhsal yetişmesi ve gelişmesine olanak sağlayacak bir ailedir. Bu bakımdan çocuğa bakacak olan ailenin, çocuğun kendi ana babasının yanındayken yaşadığı noksanlıkları giderebilecek olması, onun bakımı, sağlıklı gelişimi ve iyi bir eğitim alabilmesi için gerekli koşulları taşıması gerekir.

Her ne kadar kanun koyucu TMK m. 347’de ve kaynak kanunda da (İMİK 310) aileden söz etmekte ise de, bunu, çocuğun menfaati ve somut durumun koşulları dikkate alınarak çocuğun yanında mutlu olacağı ve ona bakabilecek kişi veya kişiler olarak anlamak gerekir. Bu nedenle çocuğun tek başına yaşayan kişinin yanına verilmesi de mümkün olacaktır.

Hakim çocuğu akrabalarından birinin (büyükanne, dede gibi) yanına bırakabileceği gibi, çocuğa bakacağı belli olan ve çocukla uzun süredir yakınlığı bulunan bir ailenin yanına da koyabilir. Çocuğun yakın çevresinde bir ailenin olmaması halinde ise çocuk, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığı ile yetkili kuruluş veya koruyucu aile yanına yerleştirilecektir.

Çocuğun yerleştirileceği kurum ve kuruluşlar ile resmi surette bulunacak koruyucu aile ASPB tarafından tespit edilecektir (SHK m. 23).

Koruyucu ailenin nasıl seçileceği ilgili yönetmeliğin 8 ve 9.maddelerinde, seçilmiş koruyucu ailenin yükümlülükleri 13.maddede belirtilmiştir. Yönetmeliğin genel esaslarına göre koruyucu aile öncelikle, çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal gelişiminin sağlıklı olabilmesi için gerekli koşulları sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çocuğun yetenek ve becerileri el verdiği ölçüde eğitim, öğretim ya da meslek sahibi olabilmesi için gereken çabayı gösterme, çocuğun varsa öz ailesi ve akrabaları ile uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesine olanak tanıyacaktır.

TMK m. 347 çerçevesinde hakim çocuğun bir kuruma yerleşmesine de karar verebilir. TMK m. 347’de yer alan kurum ile kastolunan, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’dır. Bu kurumun görev, yetki, çalışma şekilleri ile ilgili tüm esaslar 633 sayılı KHK ve Sosyal Hizmetler Kanunu ile düzenlenmiştir.

- **Aile Yanında veya Kurumda Bakım Tedbirinin Denetlenmesi:** Hakim, çocuğu bir aile veya kurum yanına yerleştirdikten sonra çocuğun yeni yaşamına uyum sağlayıp sağlayamadığı, yerleştirildiği yerin gerçekten çocuğun menfaatine uygun bir yer vasfını (hala) taşıyıp taşımadığı konularında kendisine belirli aralıklarla rapor verilmesi amacıyla TMK m. 346 gereği çocuğa bir denetçi atayacaktır.

ÇKKKDTY 18/V-VII hükmünü kıyasen uygulama imkanına sahip olan aile mahkemesi hakimi, tedbirlerin uygulanmasına ilişkin incelemeyi, mahkeme nezdinde görevli sosyal çalışma görevlilerine de yaptırabilecektir. Eğer çocuk bir kurumda ise çocukla ilgili inceleme görevi öncelikle bu kurumda çalışan sosyal çalışma görevlilerine yaptırılacaktır.

TMK m. 347/1’de sadece “aile veya kurumdan” söz edilmiş, başka bir ihtimale yer verilmemiştir. Oysa kaynak İMİK m. 310/1’de “çocuğun uygun bir şekilde yerleştirilmesinden” söz edilmiştir. Bundan maksat, aile veya kurum dışında başka ihtimallerin de uygulanabilir olmasıdır. Gerçekten İsviçre doktrininde TMK m. 347 gereği çocuğun yaşı ve ayırım gücü dikkate alınarak eğer ergin olmaya yakın yaşta ise bağımsız bir konutta oturmasına izin verilebileceği kabul edilmektedir. Türk doktrininde de bu görüş taraftar bulmuştur.

d) Çocuğun Ailesi Dışında Bir Yere Yerleştirilmesi (TMK m. 347) Hükmünün Hukuki Sonuçları

Velayetin kaldırılmasından farklı olarak 347 maddede çocuk velinin yanından alınmış olsa da velinin velayet hakkı devam eder. Velinin çocukla birlikte yaşama ve çocuğun oturma yerini belirleme hakkı elinden alınmıştır. Çocuğun kanuni yerleşim yeri, yine velisinin yer-

leşim yeri olmaya devam eder. Velinin çocukla birebir ilişkisi olmadığından onun yaşayacağı yeri artık veli belirleyemediği gibi çocuğun üçüncü kişilerle olan ilişkisini, bakımı ve yetiştirilmesinde de söz hakkı fiili olarak sınırlanmıştır.

Çocuk, velisinin yanında gerekli bakımı eğitimi alamadığı için bir başka aile yanına verildiğinden, çocuğun bakımı, okul ve mesleki eğitimi konusunda, çocuğun yanına bırakıldığı ailenin söz hakkı olacaktır. Elbette bu konuda velinin fikir ve görüşleri, çocuğun menfaatlerine uygun oldukları ölçüde dikkate alınacaktır.

Bunun dışında velinin (istisnai olsa da henüz çocuğa isim konulmamış ise) çocuğa isim koyma, din eğitimi verme, çocuğu hukuken temsil etme hak ve yetkileri devam eder. Çocuğun şahsını ve malvarlığını temsil yetkisi yine velidedir. Benzer şekilde çocuğun bakım masrafları, bu tedbire rağmen veli tarafından karşılanır. Zira ana babanın çocuğun bakım giderlerini karşılama borcu soybağı ile ilgili olup velayetle ilgisi yoktur (TMK m. 327 vd.). Çocuğun yanına bırakılmış olduğu aile, çocuğun barınması, yeme-içme uyuma, vücut ve kılık kıyafetinin temizliği gibi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını, sağlığının korunmasını, bakımını, çocuğun yeteneklerine uygun okul ve meslek eğitimi almasını sağlamakla yükümlüdür.

Ev başkanı sıfatı, velayetten bağımsız olduğu için, çocuğun yanında bulunduğu ailenin başkanına eğer kurum ise, kurum müdürüne ait olacaktır. Çocuk aile başkanının koyduğu kurallara keza yanında yaşadığı aile veya kuruma uyum göstermelidir. Çocuk kendi ana babasına karşı göstermekle yükümlü olduğu saygıyı yanında yaşadığı yeni aile bireyelerine de göstermelidir. Elbette “koruyucu” ana baba da, çocukla ilgili kararlarda onun görüşlerini dikkate alacaklardır.

Çocuk Yanından Alınmış Olan Velinin Kişisel İlişki Kurma Hakkı: Çocuk koruyucu aile veya kurumda kaldığı sürece, ana babanın keza diğer aile bireyelerinin, koruma tedbirinin maksadına ulaşmasına engel olmadığı sürece, çocuk ile gerek yüz yüze, gerekse mektup, telefon ve sair iletişim araçları yoluyla görüşebilme imkanı olacaktır. Ana babasından ayrılan çocuğun onlarla ve diğer aile bireyleri ile görüşme hakkı m. ÇHS 9/III’te de vurgulanmıştır. Hükme göre; “Taraf Devletler, ana babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.” Ana babanın ve diğer aile bireyelerinin çocukla kişisel ilişkinin devam etmesi çocuğun kendi ailesine yabancılaşmaması ve çocuğun tekrardan kendi ailesine döndüğünde uyum sorunu yaşamaması için gereklidir. İsviçre Federal Mahkemesinin verdiği kararda şöyle denilmiştir; TMK m. 347 (İMK m. 310)’da yer alan tedbirde çocuğun oturma yerini belirleme hakkı ve bu hakka bağlı olarak çocuğu yetiştirme ve bakma yetkileri de ellerinden alınır. Bunun dışında kalan velayete bağlı yetkiler ise, örneğin meslek ve öğrenimi ile ilgili kararlarda birlikte karar verme, dini eğitimi verme, çocuğu temsil yetkisi ve mallarını idare etme yetkisi, devam eder.

Çocuğun (velisi olan) annesinin yanından alınıp bir başka yere yerleştirilmesi durumunda, yaşadığı olaylar sonucu ağır travma geçiren, büyük ölçüde yardıma muhtaç olsa dahi kime ait olduğunu, kiminle yakınlık kurabileceğini hangi ortamda yetişeceğini bilme ve herhangi bir zamanda nereden geldiğini öğrenme imkanına sahip olma hakkı vardır. Çocuğun kendi kimliğini bulmasına aktif olarak yardımcı olmak için, veli ile çocuk arasında

zayıflamış ilişkinin, çocuk bu ilişkiyi kaldırabilecek güçte olduğu takdirde, kuvvetlenmesini sağlamak gereklidir. Bu da, çocuğun annesi ile kişisel ilişkisine olanak vermekle gerçekleştirilecektir.

Kişisel ilişkinin, çocuğun yeni ailesine uyum sağlamasını güçleştirmemesi için çocuk, koruyucu ailesinin yanına yerleşip onlara alışma süresini tamamladıktan sonra başlaması uygun olur. Kişisel ilişkide çocuğun yanında yaşadığı aileye alışması ama aynı zamanda kendi ailesinden de uzaklaşmaması için uygun zaman aralıkları ile çocuğun kendi ailesi ile görüşmesine olanak sağlanmalıdır. Hakim, kişisel ilişkinin düzenlenmesinde konunun uzmanı çocuk psikoloğundan veya pedagoğlardan yardım almalıdır. Biraz evvel de ifade ettiğimiz gibi, kişisel ilişki mutlaka yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleşmek zorunda değildir; telefon, mektup ve modern teknolojinin sunduğu elektronik posta vb. aracılığıyla da ilişki sürdürülebilir. Ancak bunun çocuğun sağlıklı gelişimini etkilemeyecek ölçüde olmasına büyük titizlik gösterilmelidir.

Kişisel ilişkinin sürdürülmesi her halükarda çocuğun menfaatine uygun olmalıdır. Ana babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakları, çocuğun menfaati karşısında ikinci planda yer alacaktır. Dolayısıyla kişisel ilişki çocuğa zarar veriyorsa, bu ilişki kesilecektir.

Kişisel ilişki maksadını aşacak şekilde kullanılmamalıdır. Bu nedenle çocuğun koruyucu aile yanında iken, kendi aile ortamının düzelip düzelmediğinin belirlenmesi veya başka bir amaçla çocuğun kendi ailesi yanına yollanması söz konusu olamaz.

Çocuğun koruyucu aileye verilmiş olduğu durumda ise, KAY 13/b.c'de açıkça koruyucu ailenin, çocuğun öz ailesi ve akrabaları ile uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlama görevinden söz edilmektedir.

Alınan tedbir çocuğun menfaati gerektirdiği kadar sürecektir. Bu açıdan önceden hakimin süre belirlemesi doğru olmaz.

Masrafların Karşılanması: TMK m. 347/III ve IV hükümleri gereği alınacak tedbirlere ilişkin masraflardan öncelikle ana baba sorumlu olacak, onların mali imkanı yerinde değilse, varsa çocuğun malvarlığından bu masraflar karşılanacak, bu da mümkün olamıyorsa masrafları devlet karşılayacaktır. Eğer çocuk, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığı ile koruyucu aile yanına konulmuş ise, koruyucu ailenin alacağı ücret Koruyucu Aile Yönetmeliğinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na veya bu kuruma bağlı sosyal hizmet kuruluşlarına bırakılmış olması halinde, kurum çocuğun bakım ve eğitimi için yaptığı masrafları, çocuğun ana babasından talep edebilecektir. SHK 30. maddesine göre Kurum, kendisine yardımda bulunduğu kişiler için Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre nafaka ile yükümlü bulunanlar hakkında dava açmak hakkına sahiptir.

e) Koşulların Değişmesi ve Tedbir Kararının Geri Alınması

TMK m. 351/l koruma tedbirlerinin değiştirilmesi ve kaldırılmasına ilişkin genel hüküm koymuştur. Bu hükme göre "Durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir". Fıkra hükmünde geçen "durumun değişmesi" ile kast olunan, önemli, esaslı ve süreklilik arz edecek yeni bir durumdur. Dolayısıyla değişiklik, önemli veya esaslı değil ise keza süreklilik de arz etmiyorsa hakim değişikliğe gitmeyecektir.

Bu nedenle hakim mevcut durumu değerlendirerek, çocuğun kendi ailesi yanına dönmesinin, çocuk açısından bir tehlike yaratmayacağı hatta daha faydalı olacağına kanaat getirirse (ki, koşulların değiştiğini sosyal çalışma görevlisinin hakime sunacağı raporlarda ortaya konulması gereklidir) TMK m. 347 gereği almış olduğu tedbirin kalkmasına karar verecektir.

Koşullardaki iyileşme, tedbirin tamamen kalkmasına değil fakat daha hafif tedbir alınmasının uygun olacağını gösteriyorsa, bu takdirde hakim mevcut tedbirin değiştirilmesine ve TMK m. 346 kapsamında bir tedbir alınmasına karar verecektir. Buna karşın velinin, çocukla hiç ilgilenmemesi, alınan tedbire rağmen kendisinden kaynaklanan ve çocuğun kendi hakimiyetinden alınmasına sebep veren koşulları değiştirme, iyileştirme çabasına girmemiş olması ve gelecekte de çocukla birlikteliğinin çocuğa bir fayda sağlamayacağı anlaşılıyorsa hakim, gerekli görürse TMK m. 348 gereği velayetin kaldırılması yoluna da gidebilecektir. Hakim TMK m. 347 gereği tedbir kararını kaldırıp, çocuğun kendi ailesi yanına dönmesine karar vermeden evvel, onun koruyucu aile yanında kalmasına gerek kalmadığına ve kendi ailesinin yanına dönmesinin de çocuğun psikolojisi açısından güçlük yaratmayacağına kanaat getirmesi gerekir. Zira eğer çocuk koruyucu aile yanında yaşamaya alışmış ve yeni ailesi ile uyum sağlamışsa artık çocuğun bu aileden alınıp kendi ailesi yanına konulması çocuğu ikinci kere yaralayabilir. Çocuğun kendi ailesinin yanına dönmesine nazaran onun koruyucu aile yanında kalması, çocuk açısından daha faydalı olacak ve onu daha mutlu kılacak ise, hakim değişen koşullara rağmen çocuğu koruyucu aile yanından almamalıdır. Bu itibarla hakim, karar vermeden evvel somut durumu çok iyi değerlendirmeli ve ana babanın arzularından ziyade çocuğun menfaatlerini göz önünde bulundurmalıdır.

Çocuğun kendi ailesi yanına dönmesine karar verildiği durumda, hakim geçici olarak, çocuk ve/veya ana babasına TMK m. 346 anlamında bir danışman ya da denetçi atayabilecektir. Atanan danışman ve/veya denetçi, çocuğun ailesine uyum sağlamada güçlük çekip çekmediğini, ailenin, çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli (tedbir kararı alınmadan evvel mevcut olmayan ama artık mevcut olması gereken) bakım ve eğitim koşullarını sağlayıp sağlamadıklarını denetleyeceklerdir. Gerekiyorsa ana babaya, çocuğun bakımı ve eğitimi için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunacaklardır. Danışman ve denetçinin atanması sayesinde, tedbirin kalkmasına karar vermiş olan makam, koşulların gerçekten düzelmiş olup olmadığını, düzelmiş koşulların da zaman içinde tekrardan eskiye dönme tehlikesinin mevcut olup olmadığını gözlemleyecek ve zamanında müdahale edebilecektir.

TMK m.347 kapsamında alınan tedbir, hakim daha evvelden tedbirin kaldırılmasına veya başka yerine başka bir tedbire karar vermemişse (bkz. TMK m. 351), kural olarak çocuğun ergin olmasına kadar devam edecektir. Erginlik normal erginlik yaşının yanı sıra evlenme veya mahkeme kararıyla erginlik suretiyle de kazanılabilir. Ergin olmasına rağmen kişinin korunması gerekiyorsa, kısıtlanması söz konusu olacaktır.

3.4.3.4. Velayetin Kaldırılması (TMK m. 348)

Çocuğun menfaatinin korunması bakımından alınacak en ağır tedbir, velayetin kaldırılmasıdır. Velayetin kaldırılması için velayet hakkının gereği gibi ifa edilememesi, velinin velayetten doğan görevlerini kendisinden ya da çocuğun şahsından kaynaklanan bir nedenle yerine getirememesi nedeniyle çocuğun ana babasıyla birlikte bulunmasının, onun sağlıklı gelişimini esaslı surette ve sürekli olarak tehlike altında bırakması gerekmektedir. Bununla beraber velayet hakkının kötüye kullanılması tek bir kerelik eylem sonucu olsa bile, bunun çocukta bıraktığı olumsuz etki uzun süre devam edecek ise tek bir eylem, velayetin kaldırılması için yeterli olacaktır. Velayetin kaldırılmasına sebep olan olayların belli bir süreden beri devam ediyor olmasının ya da henüz yeni başlamış olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan, velayetin kaldırılması talep edildiği zaman, bu tedbirin alınmasının gereklilik gösterip göstermediğidir.

Velayet hakkının kaldırılıp kaldırılmayacağı değerlendirilirken olayın geçtiği zamandaki somut durumun ve mevcut koşulların göz önünde bulundurulması gerekir.

Koşulların ileride olumlu yönde değişecek olmasına rağmen, o anın şartları gereklilik gösteriyorsa, velayet hakkı kaldırılacaktır. Örneğin uzun süreli yurt dışında yaşayan fakat tekrar ailesinin yanına döneceği bilinen ana veya babanın, yurtdışında kaldığı sürece çocuğu ile ilgilenemeyecek durumda olması sebebiyle velayet hakkı elinden alınacaktır. Velayetin kaldırılması koruma tedbiri niteliğinde olduğundan, çocuğun sağlıklı gelişimi ve menfaati tehlikede değil ise, bu tedbire başvurulmayacaktır.

Velayet hakkının kaldırılma sebepleri her iki eş için ortaya çıkmışsa her iki eşten birden alınabileceği gibi, eğer kaldırma sebebi sadece bir eş için söz konusu ise, velayet hakkı sadece o eşten alınır. Velayet hakkı elinden alınan tarafın, çocukla soybağından doğan hukuki ilişkisi devam ettiğinden sadece velayet hakkından doğan hak ve yetkileri sona ermiş olur. Yoksa soybağına bağlı olan hukuki ilişki devam eder. Velayet hakkının kullanılması, kaldırılması, velayetin kaldırılmasına bağlı sonuçlar kamu düzeni ile ilgilidir. Kamu düzeni ile ilgili olması nedeniyle hakim davaya ilişkin bilgi ve belgeleri re'sen araştıracaktır. İşte kamu düzeni ve re'sen araştırma ilkesi gereği davanın tarafları dava konusuna ilişkin olarak serbestçe tasarruf edemezler. Dolayısıyla davalı tarafça davanın kabulü, tarafların sulh anlaşması yapmaları, velayet hakkı sahibinin bu hakkından feragat etmesi, taraflardan birinin diğeri lehine feragat etmesi geçerli olmayacaktır.

a) Velayetin kaldırılma nedenleri

- **Velinin Deneyimsizliği, Hastalığı, Başka Bir Yerde Bulunması veya Benzeri Sebeplerle Velayetin Kaldırılması:** TMK m. 348/b.1 uyarınca “Ana babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi” velayetin kaldırılması için gereken koşullardan biridir.

TMK m. 348/b.1 hükmünde yer alan “...veya benzeri sebeplerle...” ibaresinden de anlaşılacağı üzere, ana babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka yerde bulunması şeklinde sayılan sebepler sınırlı sayıda olmayıp, örnek kabilinden belirtilmiştir. İşin doğası gereği velayet hakkının gereği gibi kullanılmadığına ilişkin sebeplerin sınırlı sayıda sayılma imkanı da yoktur. Her somut olay bir diğerinden farklı özellik göstereceği için, kanun koyucu

velayetin kaldırılma sebeplerini çok genel ve hakime geniş takdir yetkisi verecek şekilde düzenlemiştir.

TMK 348/l,b.1'deki sebeplerin ortak özelliği, velinin velayet görevini gereği gibi ifa edememesinde kusurunun olmamasıdır. Hükmün amacı, fiilen ve sürekli olarak velayetten doğan görevlerini yerine getirmede kifayetsiz olma, yetersiz kalma, velayetin veli olma sorumluluğunun üstesinden gelememe nedeniyle çocuğun menfaatlerini sağlama ve korumada etkisiz kalan ana babanın elinden velayet hakkını almaktır.

Velinin, çocuk ile bir arada bulunmaması nedeniyle (kanunun deyimiyle ana babanın bir başka yerde bulunması) onunla uzun bir süre boyunca ilgilenemeyecek olması; hastalık sebebiyle çocukla ilgilenememesi; ana babanın nerede olduklarının bilinmemesi; yaşlarının küçüklüğü sebebiyle ana babanın deneyimsiz olmaları; bedensel veya ruhsal bakımdan çocuğu yetiştirmeye elverişli yapıya sahip olamamaları; ana babanın arasındaki evlilik ilişkisinin, çocuğun bakım ve yetiştirilmesi için gerekli koşulları sağlayamayacak ölçüde sarsılmış olması gibi etmenler velayet hakkının kaldırılmasına sebep olurlar.

Hangi sebeple olursa olsun velinin, velayet hakkını kullanma niyetinde olmadığını, çocuğa bakmadığını söz veya davranışları ile açıkça ortaya koyması da velinin velayet görevini ifa edememesi anlamına geleceğinden, hakimin velayet hakkını kaldırması gerekir. Bu sebebi de içine alacak bir düzenleme, İsviçre Medeni Kanun 312/b.1 de yer almaktadır. Hükme göre velayet hakkını haiz ana babanın, önemli sebeplerden dolayı kendilerinin velayet görevlerini icra edemeyeceklerini anlamaları halinde, yetkili makamdan, velayet hakkının kaldırılmasını talep etme hakları vardır. Çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesinde ana babanın gerekenleri yapmaması, çocuğun aşırı hoşgörü içinde kural tanımadan yetiştirilmesi veya tam tersine aşırı disiplin altında kişiliğini geliştirme imkanı verilmeden büyüülmesi ana babanın yetiştirme ve eğitme görevlerini ifa etmede deneyimsiz olduğunu ve yetersiz kaldıklarını gösterir. Ana babanın yaşının küçüklüğü, tecrübesizliği, çocuk eğitimi hususundaki bilgisizlikleri çocuğun yetiştirilmesinde yetersiz kalmalarının sebeplerinden bir kaçıdır. Eğer ana baba bu eksikliklerini tamamlamak için çaba göstermiyorlar, sağlanan olanakları kullanmıyorlar ise, bu takdirde en son çare olarak velayetin kaldırılması çözüm olacaktır.

Biraz evvel ifade edildiği üzere ana veya babanın hastalığı, eğer çocuğun sağlıklı gelişimini tehdit ediyor, velayetten doğan görevlerin gereği gibi icrasını engelliyor ve TMK m. 347 çerçevesinde çocuğun velisinin yanından alınması da yeterli çözüm oluşturmuyorsa, bu takdirde velayetin kaldırılması koruma tedbiri olarak ortaya çıkacaktır.

Hastalık bedensel olabileceği gibi ruhsal hastalık da olabilir. Bedensel hastalığın velayetin kaldırılmasına sebep olabilmesi için kanımızca üç koşulun bir arada bulunması gerekir. İlk koşul hastalığın ya çocuğun sağlığını da etkileyebilecek bulaşma tehlikesi göstermesi veya hastanın bedensel ve akli melekelerini kullanamaması ya da hastalığın son aşamaya gelmiş ve hastanın yaşama şansının çok azalmış olmasıdır. Burada esas olan hasta velinin, çocuğunun ihtiyaçları ile ilgilenemeyecek durumda olmasıdır. Eğer bulaşıcı hastalık söz konusu ise, velinin çocuğu ile aynı ortamda yaşaması biziatihi çocuğun menfaatlerine aykırı olduğundan, velinin aktif yaşamı sürdürebilme aşamasında dahi çocukla aynı ortamda olması engellenmelidir.

İkinci koşul bedensel hasta olan taraf bizzat çocukla ilgilenememeli ve çocukla ilgili karar alabilme imkanına da sahip olamamalıdır. Bu nedenle eğer hastalık sonucu velinin tek başına hareket edebilme imkanı sınırlanmış olmasına rağmen (felç durumunda olduğu gibi) akli melekeleri yerinde olduğundan velayet görevini yerine getirebiliyorsa veya bu hastalıktan doğan sınırlı hareket kabiliyeti nedeniyle velayet görevindeki eksiklikler diğer eş tarafından tamamlanıyor ya da bedensel özrü sebebiyle velayet görevini bizzat icra edemese de üçüncü bir kişinin bu görevi icra etmesini kontrol edebiliyor ve gereken noktalarda bizzat verdiği kararların üçüncü kişi aracılığı ile icra edilmesini sağlayabiliyorsa bu kişiden velayet hakkı alınmayacaktır. Üçüncü koşul, çocuğun menfaatinin sağlanabilmesi bakımından TMK m. 347'deki çocuğun bir kişi veya kurum yanına konulmasının da çözüm getirmemesidir. Çocuğun menfaati için sadece hasta ana veya babanın yanından çocuğun alınıp bir başka kişi yanına verilmesi veya kuruma yerleştirilmesi de daimi bir çözüm olmamalıdır. Çocuğun bir aile veya kuruma verilmesi halinde eğer hala velayet hakkı gereği gibi kullanılabilirse, örneğin hasta olan taraftan velayet hakkını kullanamasa da diğer eş tek başına velayet hakkını gereği gibi ifa edebiliyorsa, TMK m. 347 uygulanabilir. Ama aynı örnekte velayet hakkı kullanılamıyorsa, çocuğun menfaatlerinin yerine getirilmesi ve gerektiğinde korunması için, hem çocuk hasta velinin yanından alınacak, hem de veliden velayet hakkı alınıp çocuğa vasi atanacaktır.

- **TMK m. 347 – 348 Ayrımı:** Bir olayda 347. maddenin mi, yoksa 348. maddenin mi uygulanması gerektiği konusunda şüpheye düşüldüğünde, ayırım için kıstas şu olmalıdır: Çocuğun temsil edilmesi ve onunla ilgili kararların alınıp uygulanmasında yasal temsilci olarak veli mevcut ise ve veli bu görevini gereği gibi yerine getiriyor olmasına rağmen çocuğun onunla aynı çatı altında yaşaması hangi nedenle olursa olsun uygun değilse, TMK m. 347 uygulanmalıdır. Eğer çocuğun her yönüyle sağlıklı gelişimi için sadece velinin hakimiyet alanından uzaklaştırılması yeterli olmayıp, çocuğun temsil edilmesi ve onunla ilgili kararların alınmasında da velinin noksanlıkları, zafiyeti konusu ise, bu takdirde TMK m. 347 değil, 348 uygulanmalıdır.

Çocuğundan uzakta yaşayan ana veya baba, telekomünikasyon araçlarıyla çocuğu ile her an iletişim kurabiliyorsa, çocuğun annesine veya babasına ihtiyacı olduğu zaman ya da acil durumlarda çocuğun yanına gelebilme imkanı varsa, coğrafi uzaklık tek başına velayetin kaldırılması için sebep değildir. Ancak veli sıfatını taşıyan ana babanın başka yerde bulunması sebebiyle çocukla ilgilenememeleri, çocuğu temsil etme görevlerini uzaklık sebebiyle fiilen yerine getirememeleri, çocuğu bakıp gözetememeleri, velayetten doğan görevlerin yerine getirilememesi anlamına gelecektir. Ana veya babanın bulunduğu yer itibarıyla çocuk ile iletişim kurma olanağı çok güç, çocuğun ihtiyacı olduğunda ona ulaşabilmesi de aynı şekilde zor ise veya uzun zamandan beri çocuğu ile haberleşememekte olup bu durumun da düzelme olanağı yoksa velayet hakkı kaldırılacaktır. Zira velinin velayet görevini icra edebilmesi fiilen imkansızdır. Aynı nedenle velinin uzun süreden beri nerede olduğu bilinmiyorsa, bu da velayetin kalkma sebebidir.

Ana babanın velayetten doğan görevlerini yerine getirememeleri bedensel, ruhsal veya akli melekelerinin yetersizliği veya çocuktan uzak bir yerde yaşıyor veya mutlaka yaşayacak olmaları gibi nedenlere dayandığında, çocuğun menfaatini koruma bakımından 347. maddede yer alan çocuğun bir aile veya kurum yanına yerleştirilmesi imkanının kullanılması düşünülebilir. Bununla beraber TMK m. 347'de yer alan tedbir varken, velayetin kal-

dırılması yoluna gidilebilmesinin sebebi, velinin, TMK m. 347 uyarınca alınacak tedbirlerin verimli sonuç verebilmesi için çocuğun yerleştirildiği koruyucu aile veya kurumla işbirliği içinde olmamaları, alınan koruma tedbirlerini uygulamamada ısrar etmeleridir.

MK 347 gereği alınan koruma tedbiri sonucu, çocuğun ana babasının hakimiyeti altına, onlarla bir arada yaşama gerekliliği ortadan kalkmakla birlikte ana babanın, çocukla birlikte yaşama dışında, diğer velayetten doğan hak, yetki ve görevleri devam etmektedir. Ancak eğer ana babanın velayetten doğan diğer görevlerini ve yetkilerini kullanma imkanları mevcut değilse, sadece çocuğun ana babasının yanından alınıp koruyucu aile yanına verilmesi, çocuğun menfaati için yeterli olmayacaktır. Daha açık ifade ile çocuk ana babanın yanından alınıp bir aile veya kurumun yanına yerleştirildiğinde velinin çocukla birlikte yaşama ve ona bakıp, yetiştirme görevlerini yerine getirmesi fiilen elinden alınmış olmaktadır. Ancak çocuğu temsil etme, çocuğun eğitimi konusunda karar verme hak ve yetkileri devam etmektedir. Bu itibarla veli elinde kalan yetkileri gereği gibi kullanamıyorsa, çocuğun yanında yaşadığı aile veya kurumla işbirliği içinde çocuğun menfaatleri için çaba göstermiyorsa, velayet hakkı kaldırılacaktır. İşte böyle bir ihtimalde TMK m. 348'de yer alan yaptırım, koruma tedbiri devreye girecektir.

- **Velinin “Kısıtlanmış” Olması:** Velinin, TMK m. 405 vd.'da yer alan sebeplerden biriyle kısıtlanmış olması velayetin kaldırılması için gerekli ve yeterli sebeptir. TMK m. 348 hükmünde, ana babanın “mahcur olma” hali açıkça yer almamakla birlikte, TMK m. 348/1,b.1'deki sebeplerin örnek kabilinden sayılmış olması nedeniyle, TMK m. 305 vd. sebeplerinden biriyle kısıtlanmış olma velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi hali olarak kabul edilmektedir. TMK m. 348/1,b.1 hükmüyle ilgili Medeni Kanun tasarılarında da kısıtlanmanın, velayetin kaldırılma sebepleri arasında sayıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu itibarla TMK m. 348 bakımından, TMK m. 405 vd.'da yer alan sebeplerden biriyle ana/babanın kısıtlanmış olması, velayetin kaldırılması için gerekli ve yeterli sebeptir. Kaldı ki, TMK m. 405 vd.'daki kısıtlanma sebepleri ile TMK m. 348'de yer alan velayetin kaldırılma sebepleri bir arada değerlendirildiğinde hastalık, ayyaşlık, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, savurganlık, kötü yaşam tarzı, bir yıl ve üzerinde özgürlüğü bağlayıcı nedenlerden biriyle kısıtlanmış olan ana veya babanın velayetten doğan görevlerini gereği gibi yerine getirebilme imkanının mevcut olmadığı görülecektir. Kısaca, kısıtlanma, velayetin kaldırılma sebeplerinden birisidir. Bizatihi “kısıtlanmış olma” durumu velayet görevinin gereği gibi ifa edilememesi sonucunu doğurur. Bununla beraber Türk Hukuku'nda mahkeme kararı olmadan velayet hakkı kendiliğinden kaldırılamayacağından, kısıtlanmış kişinin elinden velayet hakkının alınması için mahkeme kararına ihtiyaç vardır. Ancak doktrinde de ifade edildiği gibi, kısıtlılık, velayet görevinin gereği gibi yerine getirilemeyeceği hususunda bir “faraziye” olduğundan, hakimin ek olarak çocuğun menfaatinin tehlikede olup olmadığını araştırmasına gerek yoktur.
- **Velayetin Kaldırılmasına Neden Olabilecek Diğer Sebepler:** TMK m. 348/1, b.1'de yer alan velayetin kaldırılma sebepleri buraya kadar açıklananlarla sınırlı değildir. Madde hükmünde yer alan “benzeri diğer sebepler” kapsamına örnek olarak ana babanın alkol veya uyuşturucu bağımlısı olması, ailenin sürekli yer değiştirmesi nedeniyle çocuğun sağlıklı sosyal gelişim gösterememesi, ana babanın ayırtım gücünden sürekli yoksunluğu, akıl hastalığı, velayet görevlerini ifa edemeyecek ölçüde fiziksel özürülü olma

hali, ana veya babanın evin geçimi için çalışması nedeniyle çocukla ilgilenememeleri girer.

Velinin ekonomik yönden güçsüz olması, ana babanın küfürlü konuşmaları, çalışan annenin gündüzleri çocuğu bakıcıya bırakması ya da çocuğun velisinin rızası ile bir başka aile yanında örneğin büyükanne-büyükbaba veya bir başka yakın tanıdık aile yanında gerekli ihtiyaçları karşılanmak suretiyle yaşamasına rağmen annenin çocuk ile sürekli ilişki içinde olması velayet hakkının kaldırılması için tek başına bir sebep olmaz. Ancak, söz konusu durum, velinin görevlerini gereği gibi ifa etmesine engel olup çocuğun sağlıklı gelişimini (çocuğun menfaatini) olumsuz etkiliyorsa ise velayet kaldırılabilir.

- **Velinin Çocuğa Yeterli İlgiyi Göstermemesi veya Ona Karşı Yükümlülüklerini Ağır Biçimde Savsaklaması Sebebiyle Velayetin Kaldırılması:** Ana babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya velayetten doğan görevlerini ağır biçimde savsaklaması kasıt veya ağır ihmali gerektiren davranış biçimleridir. Velinin çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal, duygusal her türlü gelişimini engellemek suretiyle onu ihmal ve istismar etmesi de velayetin kaldırılması sebeplerinden biri olacaktır. İstismar, fiziksel, duygusal ya da cinsel olabilir. Ancak fiziksel istismarın etkisi geçse dahi, ondan sonra devam eden psikolojik etkinin giderilmesi çok güç olduğundan, cinsel taciz gibi psikolojik etkisi çok uzun süreli durumlarda, çocuğun korunması için velayetin kaldırılması gerekir. Bu sebeple velayetin kaldırılması bakımından çocuğun sağlıklı gelişiminin ağır ve sürekli şekilde etkilenmiş olması gerekiyorsa da, bir kereye mahsus kötü davranışın olumsuz etkileri süreklilik arz ediyorsa, bu da velayetin kaldırılması için yeterli olacaktır.

Velayetten doğan görevlerin yerine getirilip getirilmediği bakımından her olayda somut duruma bakılarak değerlendirme yapılacaktır. Ancak bu değerlendirmede de unutmamak gerekir ki, toplumların zaman içinde sosyal olaylara bakış şekilleri değiştiği gibi, olayın gerçekleştiği çevre açısından da bakış açısı farklı olabilecektir.

Bu nedenle hakimlerin güncelliklerini yitirmemiş kararları emsal almaları gereklidir. Örneğin babanın çocuğunu terbiye ederken dövmesi, ana babanın şiddete eğilimi eski tarihli karar veya öğretide çocuğun korunması için tedbir alınmasını gerektiren haller olarak görülmemekte iken, günümüzdeki kanaat tamamen aksi yönde gelişme göstermiştir.

Ana ve/veya babanın çocuğun ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyecek ahlaka aykırı bir hayat tarzı sürdürmeleri, velayet hakkı anneye ait olup da, annenin evlilik dışı birlikte yaşadığı erkek arkadaşının kız çocuğuna uygunsuz davranışlarda bulunmasına annenin ses çıkarmaması, ana babanın bedensel veya zihinsel özürü çocuğun gerekli eğitimi almasına imkan tanımamaları, zihinsel özürü çocuğa bakmamaları, çocuğu, zorunlu olan ilköğretime yollamamaları, çocuğun meslek eğitimi almasına engel olmaları, dilencililiği yaşam biçimi haline getirmeleri, ana veya babanın küçük çocuğunu çok uzun süre üçüncü bir kişi yanında bırakmış olması ve bakım ve eğitiminin bu kişi tarafından sağlanıyor olması, zorunluluk yokken annenin velayeti altındaki çocuğu çocuk yetiştirme yurduna yerleştirmesi, annenin çocuklarına göstermesi gereken yeterli ilgiyi göstermemesi, hastalıklı çocuğa gereken tedaviyi yaptırmaması, ana babanın çocuğu yetiştirme ve eğitme şekillerinin hatalı oluşu nedeniyle çocukta kişilik bozukluğunun görülmesi veya böyle bir tehlikenin ciddi surette söz konusu olması, velayet hakkı kendisine verilmiş babanın küçüğü yanına almayıp, çocuğun yıllarca annesinin yanında kalmış olması TMK m. 348/1,b.2 için örnek teşkil eden hadiselerdir. Buna karşın velayet hakkını tek olarak üstlenmiş olan

anneninin, evlilik dışı bir başkası ile yaşaması, velayetin alınması için tek başına yeterli sebep teşkil etmemektedir.

Çocuğun ana babası tarafından dövülmesi, şiddete maruz kalması, onun yetiştirilmesi için gerekli terbiyeyi sağlayacak araçlardan değildir. Bu itibarla Yargıtay kararlarında da görüleceği üzere, çocuğun velisi tarafından dövülmesi veya şiddete maruz kalması, veliyi bu davranışta bulunmaya sevk eden sebep ne olursa olsun – eğer TMK m. 346 veya 347'nin bir çözüm getirmeyeceği belli ise – velayetin kaldırılması için bir sebep olacaktır.

Tek başına çocuğunu yetiştirme durumunda olduğu için veli olarak, görevlerinin gereklerini yerine getirmekte zorlanan ana veya baba, güçleri üstünde bir görevle karşı karşıya kaldıkları için (bunalma, üstesinden gelememe gibi) çocuğu uslandırma amacıyla ölçüsüz disiplin uyguluyorlar, bedensel olarak çocuğa zarar veriyorlarsa diğer koruma tedbirlerine gidilmeden, çocuğun velayeti TMK m. 348/1, b.2 uyarınca “çocuğa karşı velayetten doğan görevlerini ağır biçimde savsakladıkları” gerekçesiyle velisinden alınmalıdır.

Veli sıfatını taşıyan annenin ruhsal sağlığının yerinde olmaması veya akli veya bedensel gelişimi nedeniyle karşı koyabilme gücüne sahip olamamasından dolayı, çocuğun, anne tarafından değil de, onunla birlikte yaşayan kişi tarafından dövülmesi veya şiddete maruz kalması halinde, annenin bu duruma karşı koyamaması, ses çıkarmaması, kolluk kuvvetlerine veya mahkemeye başvurmaması, çocuğuna karşı yönelmiş tehlikeyi bertaraf edebilme gücüne sahip olmadığı anlamına geldiğinden, velayet hakkı elinden alınacaktır.

- **Velayet Hakkına Sahip Ana veya Babanın Bir Başkasıyla Evlenmesi:** TMK m. 349 hükmü uyarınca “Velayete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velayetin kaldırılmasını gerektirmez. Ancak, çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebileceği gibi, durum ve koşullara göre velayet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilir”. Bu hüküm uyarınca evliliğin boşanma, iptal sebebiyle sona ermesi durumunda ya da eşlerden birinin ölümü, gaiplik veya ölüm karinesi sonucu velayet hakkının tek başına eşlerden birinde kaldığı ihtimalde, velayet hakkına sahip eşin üçüncü bir kişi ile yeniden evlenmesi, çocuğun sosyal, ruhsal, bedensel, zihinsel, ahlaki gelişimini olumsuz surette etkileyecek olursa, velayet hakkı bu eşten alınarak ya boşanma, iptal sonucu sona eren evlilikteki diğer eşe verilebilir ya da çocuğa vasi atanır.

Hiç şüphesiz söz konusu olan çocuk, velinin evvelki evliliğinden olan ve velayetini tek başına üstlenmiş olduğu çocuğudur. Daha açık ifade ile TMK m. 349 gereği velayet hakkı sadece velinin, evvelki evliliğinden olan çocukları bakımından sonuç doğurur.

TMK m. 349 hükmünün uygulanmasının ilk koşulu dul veya boşanmış ve velayeti haiz eşin yeniden, bir başkası ile evlenmesidir. Bu, hükmün uygulanması açısından objektif koşuldur. Sadece velayete sahip eşin yeniden evlenmesi bizatihi velayet hakkının elinden alınması için bir sebep olmaz. Keza çocukların da yeni evliliği istememeleri tek başına velayetin kaldırılma sebebi değildir.

Velayetin kaldırılması için ikinci koşulun varlığı şarttır: Yeniden evlenme nedeniyle çocuğun menfaatlerinin somut olarak önemli ölçüde tehlikeye düşmüş, zedelenmiş olmasıdır. Hatta öyle ki, somut durum bakımından TMK m. 346 ve 347 tedbirlerin uygulanması çözüm olamamalıdır.

Yeni evlilik, yeniden evlenen eşin mevcut çocukları üzerinde her zaman olumlu etki yapmaz. Çocukların yeni anne veya babayı kabullenmeleri kolay olmayabilir. Ancak burada

önemli olan çocukların kabullenmemeleri değildir. Önemli olan ve incelenmesi gereken husus, çocuğun kişi (veya mal) varlığının tehlikeye düşmesi ile yeni evlilik arasında uygun illiyet bağının olup olmadığıdır.

Karara konu olayda baba atipik psikoz tanısıyla vesayet altına alınmış, velayet hakkına sahip anne, bir başka şahısla evlilik dışı ilişki sürdürmektedir. Kendisiyle görüşme yapılan çocuk, annesinin birlikte yaşadığı kişinin kendisine uygunsuz davranışlarda bulunduğu ifade etmiştir. Diğer deliller de çocuğun istismara uğradığını kanıtlamıştır. Bu durum karşısında Yargıtay, kararında hem TMK m. 348 ve hem de TMK m. 349 hükmüne değinerek velayetin anneden alınması ve çocuğa vasi atanmasına hükmetmiştir, Yarg. 2. HD. 03.03.2003, 1468/2770 (Köseoğlu, 2005, sf. 298). Bu kararda velayetin kaldırılması bakımından TMK m. 349 hükmüne de değinilmiş olması isabetli değildir. Zira veli sıfatını haiz ana veya babanın bir başkası ile evlenmesinin velayet hakkının kalkmasına sebep olabilmesi için, yeni evlilik ile yeniden evlenen eşin mevcut velayet altındaki çocuğunun sağlıklı gelişiminin tehlikeye maruz kalması arasında sebep sonuç bağlantısının olması gerekir.

MK 349 hükmünün, TMK m. 348 hükmünün yanında ayrıca düzenlenmiş olmasının sebebi de aslında budur. Veli yeni eşinin (yani çocuğun üvey ana veya babasının) çocuğa karşı kötü davranması durumunda buna ses çıkarmaz ve çocuğun mal veya kişi varlığını olumsuz etkileyen davranışlarına kayıtsız kalırsa, çocuğunun menfaatini korumada gösterdiği bu ihmal veya kayıtsızlık nedeniyle velayet hakkını kaybedecektir.

Üvey ana/babanın çocuğun malvarlığını kendi çıkarları için kullanması, çocuğa kötü davranması, kendi çocuklarını sevip kollayıp üvey çocuğu ihmal etmesi ve velayeti haiz öz ana veya babanın bu duruma ses çıkarmaması ya da bu durumun farkında olamaması sebebiyle çocuğun korunmasız kalması tipik örneklerdir. İşte bu gibi durumlarda çocuğun menfaati, çocuğu bu tür tehlikelerden koruyacak ve kollayacak aktif bir kanuni temsilcinin atanması yönünde olacaktır.

TMK m. 349 gereği velayet kaldırıldığında, hakim somut koşulları dikkate alarak çocuğun velayetini boşanma veya evliliği iptal söz konusu ise diğer eşe verebilir ya da bu eşe dahi vermeyip çocuğa bir vasi atar. Bu hususta takdir hakkı tamamen hakime ait olup, o çocuğun menfaati neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmek zorundadır.

Velayet hakkına haiz eşin yeniden evlenmesi sebebiyle çocuğun menfaatleri gerektirdiği için velayetin bu eşten alınması ancak diğer eşe verilmesinin de (yeniden evlenen kişinin eski eşine) sakıncalı görüldüğü hallerde ya da diğer eşin ölmüş olması durumunda hakim doğrudan çocuğa vasi atayacaktır. Velinin yeniden evlenmesi üzerine hakim velayet hakkını çocuğun menfaatlerini tehlikede görüp ona vasi ataması halinde bu durum, veliden velayetin alınması anlamında olduğundan, vasi atanmadan önce velayetin kaldırılması için dava açılmasına gerek olmadığı ifade edilmektedir.

b) Velayetin Kaldırılması Sonucunda Ana Babanın Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkı

Velayet hakkının kalkmasına rağmen ana babanın devam eden diğer hakkı ise çocukla kişisel ilişkisidir. Velayet hakkının sadece eşlerden birinden kalkmış olup, diğer eşin veli sıfatını taşıdığı durum ile velayet hakkının kalkması nedeniyle çocuğa vasi atandığı ihtimalde velayet hakkını kaybeden ana ve/veya babanın çocukla kişisel ilişkisi devam edecektir. Çocuğun ana babasının yanından alınıp bir koruyucu aile veya kuruma verilmesi ile ilgili açıklamalarda belirtmiş olduğumuz gibi, çocukla kişisel ilişki kurma hakkı ÇHS m. 9/III'da da düzenlenmiştir.

Hiç şüphesiz kişisel ilişki kurma hakkı, çocuğun menfaati ile sınırlıdır. Burada çocuğun menfaatinin çok geniş şekilde anlamak gerekir. Çocuğun yaşı, fiziksel ve ruhsal özellikleri, aynı zamanda çocuğun kişisel ilişkiye gireceği kişi ile geçmişteki ilişkisinden kaynaklanan duygularının da dikkate alınması gerekir. Bunun yanı sıra çocukla birlikte olunan zamanın nasıl geçirileceği hususu da, yine çocuğun gelişimi dikkate alınarak belirlenecektir.

Çocuğun kendisi ile kişisel ilişki kurmak isteyen tarafla, görüşmeyi kabul etmemesi halinde, bu isteğin, iradenin ciddi olarak kabul edilebileceği hallerde, görüşme hakkına son verilecektir. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında, kişisel ilişki düzenlenirken çocuğun bakımı, eğitimi, gelişimi konusunda velayet hakkı sahibinin etkinliğini azaltmamak gerektiğini ama diğer tarafa da ana veya babalık duygusunun tatminini sağlayacak makul görüşme süreci vermenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Çocuğun menfaatinin zedelediği sürece, ana babası, diğer aile bireyleri, hatta çocukla duygusal bağ kurmuş olan ve herhangi bir hısımlık ilişkisi bulunmayan kişilerin de kişisel ilişki içinde bulunmasına olanak sağlanmalıdır.

c) Koruma Tedbirlerinin Değiştirilmesi ve Kaldırılması

Alınacak tedbirin ağırlığının ölçüsünü, keza tedbirin ne kadar bir süre için alınacağını tespit etmek çok hassas bir durum olup, hakim mutlaka somut olayın koşullarını dikkate alması gerekecektir. Bu hüküm çerçevesinde hakim almış olduğu tedbirin somut duruma değişmesi üzerine yeni koşullara göre değiştirebilecektir. Bu anlamda mevcut tedbiri hafifletebileceği gibi ağırlaştırılabilecektir veya tamamen kaldırabilecektir. Keza tedbirin süresini azaltıp uzatacak ya da mevcut tedbirin yerine ya da yanına uygun bir başka tedbir uygulanmasına karar verebilecektir .

3.4.3.5. Koruma Tedbirlerinin Alınmasında Dikkate Alınması Gereken İlkeler Usule İlişkin İlkeler

- **Koruma Tedbirlerinin Alınması İçin Başvuracak Kişiler:** Çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmesi ihtimalinin ciddi olması halinde hakim, zararın doğmasını beklemeden tehlikeyi bir an evvel ortadan kaldıracak tedbiri almalıdır. Hakimin harekete geçebilmesi için çocuğun menfaatinin tehlikede olduğunu gören her ilgili kişinin derhal mahkemeye başvurması gereklidir. Hakim, kendisine yapılan bütün başvuruları ciddi olarak incelemelidir.

Hakime başvuracak kişilerin başında ilk olarak çocuk ve ana baba gelir. Çocuğun bizzat hakime başvurması, çoğu zaman ana babasına karşı bunu yapabilecek güce sahip olamaması nedeniyle oldukça zordur. Keza pek çok durumda ana-babanın velayet görevlerini yerine getirmedeki yetersizlikleri sebebiyle çocuğun menfaatinin tehlikeye düştüğü göz önünde tutulacak olursa, onların birlikte veya sadece birinin bizzat mahkemeye başvurması (velayet diğer eşten alınması talebi haricinde) ihtimali ile de çok sık karşılaşılmaz. Bu nedenle ana baba haricinde, çocukla birebir ilişkide bulunan üçüncü kişiler de “ilgili sıfatıyla” mahkemeye başvurabilmelidirler.

Çocukla ilgili kişiler; bizzat çocukla birebir ilişkide buldukları için onun tehlikeye maruz kaldığını fark edebilecek olan, örneğin çocuğun öğretmeni, doktoru, akrabaları, tanıdıkları, bunun dışında çocuğun tehlikede olduğunu tespit eden, çocuğun terk edilmiş

veya kötü bir durumda olduğu kendisine ihbar edilen savcı veya çocukla ilgili herhangi bir kişidir. İlgili kişinin mutlaka gerçek kişi olması gerekmez. Çocuğun terk edilmek niyetiyle bırakıldığı kurum veya çocuğun ihmal edildiğini gören sivil toplum örgütleri de, tüzel kişilikleri olsun ya da olmasın, mahkemeye, çocuk hakkında koruma tedbiri alınması için başvurabileceklerdir.

- **Hakimin Re’sen Harekete Geçmesi:** Koruma tedbiri verecek mahkemeye başvurulmadan hakimin durumu öğrenmesi güçtür. Bununla beraber tedbir kararı vermeye yetkili hakimin, çocuk için koruma tedbiri alınması gerekliliğini, örneğin görülmekte olan bir başka dava sebebiyle ya da kendisine yapılan başvuru veya sair surette öğrenmesi durumunda, çocuğun menfaatlerinin mutlak surette korunması esas olduğundan, re’sen harekete geçmesi gerekmektedir.

Hakimin re’sen harekete geçebilmesi ve re’sen araştırma ilkesi bütün koruma tedbirleri bakımından geçerli olan bir ilkedir. Türk hukukunda da kamu yararının gerekli kıldığı durumlarda keza çelişmesiz yargının söz konusu olduğu ihtilaflarda hakim kendiliğinden harekete geçebildiği gibi yine tarafların yanında kendisi de dava malzemesinin hazırlanmasında bizzat hareket edecektir.

Hakiminin, talep olmasına gerek olmadan görevi gereği tedbir kararının alınması için harekete geçme gerekliliğini, Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nde belirtilmiştir. Sözleşmenin 10. maddesinde her vatandaşa başvuru hakkı tanınmıştır. TMK çerçevesinde, aile mahkemelerine başvuracak kişi ve kurumların aynı şekilde çok geniş kapsamda tutulması gereklidir. “Bir çocuğu ilgilendiren davalarda, çocuğun esenliğinin ağır bir tehlike altında olduğunun iç hukuk tarafından belirlendiği durumlarda, adli mercinin re’sen harekete geçme yetkisi vardır”.

- **Çocuğun Temsili:** TMK m. 346, 347 veya 348. maddelerinde yazılı sebeplerden birine dayanarak açılan davalarda, çocuğa kayyım atanmalıdır (TMK m. 426/b.2). Koruma tedbirinin alınmasını bizzat ana veya baba, çocuğa bakma güçlerinin olmadığı gerekçesiyle talep etmeleri durumunda dahi, çocuğun davada kayyım aracılığı ile temsili gereklidir. Zira veli sıfatını haiz ana ve/veya baba, çocuğa bakamadığını ileri sürmekte ve çocukla aynı çatı altında bulunamayacağını iddia ederek bir kişi veya kuruma bırakılmasını talep etmektedir. Çocuğun menfaatinin, davayı açan velisinin talebi doğrultusunda, gerçekten tehlikede olmadığını tespiti gerektiğinden veli kendi adına asaleten, çocuğu için de yasal temsilcisi sıfatıyla böyle bir davada hem davacı sıfatıyla koruma tedbiri alınmak istenen çocuğun vekili, hem de tedbirin alınmasına sebebiyet veren taraf olarak yer alamaz. Çocuğun menfaatinin neyi gerektirdiğinin tespiti için davada çocuğu bu taleplerden bağımsız olacak üçüncü bir kişinin yani kayyımın temsil etmesi uygun olacaktır.

Çocuğun tedbir kararının verileceği duruşmalar süresince ona yönelik tehlikenin gerçekleşmemesi, özellikle veliden kaynaklanan sebeplerin varlığı halinde, çocuğun veli ile aynı ortamda kalmaması için hakimin tedbir kararı niteliğinde çocuğun geçici olarak bir yakının veya resmi kurumun yanına verilmesine hükmetmesi uygun olacaktır. Ancak her halükarda hakimin mümkün olabilecek en kısa sürede uygun tedbir kararı vermesi, çocuğun menfaatinin sağlanabilmesi için gerekli koşuldur. Öte yandan çocuğun menfaati gereği, dava sırasında çocuğun yaşadığı olayların ortaya konulması ve verilen bilgilerin, konuyla doğrudan ilgisi olmayan üçüncü kişilerce bilinmemesine özen gösterilmeli, bu anlamda gerekiyorsa duruşmalar gizli celse olarak görülmelidir.

- **Kararın Hakkında Tedbir Kararı Verilen Çocuk Bakımından Etkili Olması:** Velayetin kaldırılması kararı hariç koruma tedbiri veren mahkemenin hükmü, tedbir kararı istenmemiş diğer çocuklar için bir sonuç doğurmaz. Mahkeme hükmü sadece koruma istenen çocuklar bakımından etkili olacaktır. Bir ailenin birden fazla çocuğu olmasına rağmen tehlikeye maruz kalan çocuk sadece mevcut çocuklardan birisi ise koruma tedbiri yalnız bu çocuk için alınacaktır. Velayetin kaldırılmasına ilişkin hükümden farklı olarak (348/son), TMK m. 346 ve 347’de alınan tedbirlerin kural olarak sadece mevcut çocukları kapsayacağı kabul edilmelidir. Kanun koyucunun da maksadının bu olduğu söylenebilir. Zira aksi takdirde, kanun koyucu 348/son’da düzenlediği ayrık durumu, sadece velayetin kaldırılması için değil, diğer koruma tedbirlerini de kapsayacak şekilde düzenleyebilirdi. Oysa TMK m. 346 ve 91 Y. 2. HD. 17.05.1993, 4443/519, Yetik, 2007, 196). Velinin çocuğu temsil yetkisinin ortadan kalktığı durumda çocuğa özel temsilci atanmasına (bu anlamda Türk Hukuku’ndaki kayımlık gibi) ilişkin ÇHKİAS 9/b.1’de açık hüküm vardır. TMK m.347 için böyle bir özel hüküm mevcut olmadığından, alınan korunma kararının sadece korunması talep edilen çocuk için geçerli olacağı kabul edilecektir. Bu kuralın tek istisnası, hakimin dava sırasında hakkında koruma kararı verilmesi talep edilmemiş diğer çocukların da menfaatlerinin tehlikede olduğunu tespit etmiş olmasıdır. Bu nedenle velinin geçmişte yapmış olduğu ve çocuklarına zarar verici davranışları tekrarlama eğilimi içinde olması veya geçmişte yaşanan kötü örneklerin, mevcut ya da ileride doğacak çocuklar için de tekrarlanabilme ihtimalinin kuvvetle muhtemel olması durumunda hakim, alacağı tedbirin mevcut ve ileride doğacak çocukları da kapsayacağına hükmedebilecektir.
- **Hakim Koruma Tedbirlerini Alırken Talepte Bulunan Tarafın İleri Sürdüğü Hukuki Dayanak ve İstekleri ile Bağlı Değildir:** Bu nedenle dava açan tarafın istediği tedbir değil, hakimin uygun gördüğü tedbir alınacaktır. Yargıtay da vermiş olduğu bir kararında “... Gerek kanun koyucunun bu hükümleri düzenlemekteki amacı, gerekse küçüklerin korunması ilkesine kamu açısından verilen özen ve değer gözetildiği takdirde şartları varsa hakim bu konuda her çeşit tedbiri re’sen de alabilir. Bunun tabii sonucu olarak ana babanın mahkemeye başvurması bir dava olmayıp, hakimi tedbir almak konusunda uyarma niteliğindedir. Onun için hakim gerçekleşen duruma göre karar vermekle yükümlü ve görevli olup, tarafların arzu ve istekleriyle bağlı değildir...” sonucuna varmıştır.
- **Ceza Hakiminin Vermiş Olduğu Karar Hukuk Hakimini Bağlamaz:** Çocukla ilgili ceza mahkemesinde görülmekte olan bir davada ceza hakiminin çocuğun menfaatinin tehlikeye düşüp düşmediği hususunda vermiş olduğu karar, aile mahkemesi hakimini veya daha geniş ifade ile hukuk hakimini bağlamayacaktır.

Hukuk hakimi, ceza hakiminin kararını beklemesi ve bu kararı da dikkate alarak kendi kararını vermesine engel değildir. Hukuk mahkemesi, ceza hakiminin, davalının çocuğu istismarla ilgili kararı ile bağlı olmadan, istismarın mevcudiyetini kendisi yeniden ele alabilecektir.

- **Alınacak Tedbirin Belirlenmesinde Hakimin Geniş Takdir Yetkisi Vardır:** Koruma tedbirlerinin uygulanması açısından hakime geniş takdir yetkisinin tanınmış olması yeknesak bir uygulamayı güçleştirebilir. Bu nedenle hakim koruma tedbirini alırken olabildiğince kendi yaşam ve düşünce tarzını bir kenara koyarak, somut olayın koşulları çerçevesinde konunun uzmanı kişi veya kurumların görüşlerine de başvurarak, dokt-

rin ve mahkeme kararlarını dikkate alarak objektif karar vermelidir. Bu anlamda hakim somut olayın özelliklerine göre, sağlık kurumundan, çocuk psikoloğu, psikiyatristi, pedagoğun görüşleri ile birlikte kesin kanaate vardktan sonra hüküm verecektir.

Çocuğun korunmasına ilişkin tedbirlerin alınması kamu düzenini ilgilendirdiğinden, tarafların davadan vazgeçmesi, davayı kabul etmeleri ya da sulh olmaları ile hakim bağılı değildir. Hakimin gerekli tedbiri almadan önce, çocuğun esenliğinin ciddi surette tehlikede olup olmadığını araştırması, bizzat kendi değerlendirme ve vicdani kanaatine göre karar vermesi gerekir.

- **Tedbir Kararı Verilmeden Evvel Ana Baba Dinlenmelidir:** Tedbir kararına muhatap olmayacağından velayet hakkını haiz olmayan ana veya babanın dinlenmesi şart değilse de, olayın koşulları gerektiriyorsa onların da dinlenilmesi uygun olacaktır.

Ana baba müştereken velayet hakkına sahip iseler, her birinin münferiden dinlenilmesi gereklidir. Ana veya babanın nerede olduğunun bilinmemesi veya bir başka yerde yaşıyor olup, gelmelerinin çok güç veya uzun süre alacak olması nedeniyle gerekli tedbirin alınmasının gecikecek olması ya da çocuğun menfaatinin tehlikede olduğuna dair hiçbir veri söz konusu olmadığı durumlarda, ana baba dinlenmeyecektir. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinin ilk fıkrasına göre de; "Bir çocuğu ilgilendiren davalarda adli merci, bir karar almadan önce çocuğun yüksek çıkarına uygun karar almak için yeterli bilgiye sahip olup olmadığını kontrol etmeli ve gerektiğinde özellikle velayet sorumluluğunu elinde bulunduranlardan ek bilgi sağlamalıdır."

Görevli ve Yetkili Mahkeme

TMK m. 346 ve devamındaki koruma tedbirleri bakımından görevli mahkeme, Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun 97 4/b.1 hükmü uyarınca aile mahkemeleridir. Aile mahkemelerinin mevcut olmadığı yerlerde ise aynı kanunun 2. maddesi gereği asliye hukuk mahkemeleri görevlidir.

Yetkili mahkeme ise; Medeni Kanun'da yetkili mahkeme ile ilgili bir hüküm mevcut olmadığından HUMK 9'da yer alan genel yetki kuralı olan davalı tarafın yerleşim yeri mahkemesi hükmü geçerli olacaktır.

Ancak Çocuk Koruma Kanunu'nun 7/7 maddesi gereğince, çocuk mahkemeleri de, Medeni Kanun 346, 347, 348. maddelerindeki tedbirlere hükmedebilirler.

Esasa İlişkin İlkeler

Öncelikle belirtmek gerekir ki, dışarıdan gelen her tür etki, ana baba çocuk ilişkisini zedeler, bu ilişkiye yük getirir. Çocuğa karşı iyi davrandıklarını düşünen ana baba şüpheye düşerler, çocukla aralarında kutuplaşma söz konusu ise bu durum daha da keskinleşir. Bu nedenle tedbir alınmadan evvel somut durum iyi değerlendirilmeli ve söz konusu hale en uygun tedbir alınmalıdır. Sosyal olaylar birbirlerinden farklı oldukları için normal koşullarda alınan bir tedbir, başka olay bakımından uygun olmayabilir. Bu bakımdan tedbirin alınmasını gerekli kılan olay ve alınacak tedbir keza bununla elde edilebilecek başarı ihtimalinin iyi değerlendirilmesi gerekir.

- **Talilik İlkesi:** Talilik ilkesi uyarınca, TMK'daki tedbirlere ancak ana babanın kendi başarılarına veya üçüncü kişilerin yardımıyla dahi çocuğun menfaatine yönelik tehlikeyi ber-

taraf edememeleri halinde başvurulabilecektir. Daha yalın ifade ile hakim bu tedbirleri almaktan başka imkanı kalmamış olacaktır. Ana veya babadan birinin velayetten doğan görevlerini yerine getirememesine karşın diğeri bu görevi tek başına yerine getirebiliyorsa ya da ana ve/veya baba tehlikeyi fark ederek, gereken tedbirleri bizzat almış iseler, artık hakim müdahalesine gerek kalmayacaktır. Talilik niteliği aynı zamanda hakim alacağı tedbirin ölçüsünü ayarlama görevi görür. Nispeten hafif bir tedbirle bertaraf edilebilecek nitelikteki tehlikenin, ölçsüz şekilde şiddetli bir tedbirle bertaraf edilmesinin, çocuk-veli arasındaki hassas ilişkiye ve neticede çocuğun menfaatine faydadan ziyade zarar getireceği unutulmamalıdır.

Hakim, daha şiddetli bir tedbire, ancak hafif derecedeki tedbirin hiçbir fayda sağlamayacağı, tehlikeyi bertaraf etmeyeceği açıkça belli ise başvurulabilmelidir. Ancak bu noktada da şunu eklemek gerekir ki, çocuğun cinsel taciz gibi önemli bir tehlike içinde bulunması durumunda elbette gereken şiddetteki tedbire (bu durumda derhal 347 ve/veya 348 uygulanmalıdır) başvurulmasından çekinilmemelidir. Önemli olan çocuğun menfaatinin korunması olduğundan, çocuğun daha büyük tehlikeye düşmesi beklenmeden gereken yeterli tedbir alınmasıdır. Talilik niteliğinin bir başka işlevi de Medeni Kanun'daki tedbirlerin birbirleri ile ilişkilerinde ortaya çıkar. TMK m. 346 vd'da yer alan tedbirler arasındaki sıralama, bu hükümlerin birbirlerine göre tali olmalarından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, hakim, TMK m. 346. maddedeki tedbir yeterli olmazsa veya olmadığı takdirde 347 ve/veya 348. Maddedeki tedbire başvurabilecektir. Koruma tedbirlerini kanun koyucu hafiften ağıra doğru gidecek şekilde düzenlemiştir.

TMK m. 346, 347 ve 348. maddeler arasında, tedbirlerin ağırlığı bakımından bir hiyerarşi mevcuttur. Bu da, kanun koyucunun koruma tedbirlerini düzenlerken ölçülülük ve talilik ilkelerinden hareket etmiş olduğunu ortaya koyar¹⁰¹. Bu durum, koruma tedbirlerinin tamamlayıcı niteliğine de uygundur. Zira velayet hakkına müdahale ancak gereklilik sözü konusu olduğunda mümkün olabilecektir.

Hakim çocukla ilgili tedbir alırken, mevcut durumu dikkate alarak hareket edecektir. Hakim, ana baba çocuk ilişkisinde başka sorunların çıkacağı belli olmadığı sürece mevcut tedbirin yanında ek olarak koruma tedbiri alamaz. Keza çocuğun korunması ile ilgili tedbirlerin bir arada uygulanmasında ölçülülük prensibini dikkate almak zorundadır.

Kanun koyucunun TMK m. 346'da "...çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse...", TMK 347/II'de "...durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa...", TMK m. 348/II'de "Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınmaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa..." şeklindeki ifadeleri de talilik özelliğinin madde metinlerinde ortaya konulmuş olduğunu gösterir.

- **Tamamlayıcılık İlkesi:** Ana baba, öncelikle çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini sağlamakla görevlidirler. Ana baba bu görevlerini yerine getiremedikleri ve bu nedenle çocuğun selameti tehlikeye düştüğü takdirde ancak Medeni Kanun'daki koruma tedbirleri uygulanma alanı bulabileceklerdir. Bu açıdan koruma tedbirleri, velinin velayetten doğan görevlerini yerine getirmedeki eksikliklerini tamamlama görevi görürler.

Velayet hakkını haiz ana babadan birinin görevini gereği gibi ifa edememesine mukabil bir diğeri bu eksikliği kapattığı ya da ana babanın her ikisinin görevlerini yerine getirememelerine rağmen yakın akraba gibi üçüncü kişilerin çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmemesi için gereken önlemleri aldıkları durumlarda yine hakim tedbir almasına

gerek kalmayacaktır. Zira velayetin ifasındaki eksikliklere rağmen bu eksiklikler, hakimin müdahalesine gerek olmadan giderilebildiği takdirde, artık çocuğun menfaati hakimin müdahalesine gerek olmadan korunabilmektedir.

Koruma tedbirleri, velinin görevlerini yerine getirmede eksiklikleri varsa bunları tamamlamak maksadını taşımaktadırlar, yoksa maksat, velayetten doğan görevlerini yerine getirebilecek durumdaki ana babayı saf dışı bırakmak değildir.

Bu açıdan çocuğu koruma maksadıyla alınan tedbirlerin arzu edilen sonucu sağlaması yönünden, veliye de belirli ölçüde sorumluluk yüklemek ve velayetten doğan görevlerini yerine getirebilmesine mümkün olduğu ölçüde olanak tanımak faydalı olacaktır.

- **Orantılılık İlkesi:** Alınacak tedbirlerin, çocuğun her bakımdan sağlıklı gelişimini tehdit eden tehlikelere uygun ölçüde ve ağırlıkta olmaları şarttır. Bu ilke, diğerleri gibi ölçülülük ilkesinin bir başka görünümüdür. Kanun koyucu TMK m. 346 vd.'da alınabilecek tedbirleri belirlemiş ve özellikle 346 bakımından alınabilecek tedbirlerin şekil ve usulleri ile kanunda yer alan hangi tedbirin uygulanması gerekliliği hususlarında hakime geniş bir takdir yetkisi vermiştir. Böylelikle hakim, yetkisini kullanarak somut olayı esas alarak en uygun tedbiri tespit etmek zorundadır. Tüm tedbirler bakımından esas olan, alınacak tedbirin, tehlikeyi ortadan kaldırma gücüne sahip olabilmesidir. Eğer tedbir, tehlikeyi kaldıracak ölçüde ağır değil ise, uygun bir tedbir değildir. Keza tehlikeye nazaran hafif kalan tedbir de yine ölçülülük ilkesine uygun olmayacaktır. Kısaca ifade edilecek olursa hakim, “olabildiğince hafif ama gerektiği kadar da ağır bir tedbir” alacaktır. Orantılılık ilkesi gereği tehlike ortaya çıkar çıkmaz uygun tedbir gecikmeden alınmalıdır. Alınacak tedbirin zarar verici eyleme uygun ölçüde olması sadece çocuğun menfaatine zarar veren durumun ağırlığının değil, tedbirin alınmasındaki gecikmenin ortaya koyabileceği zararın da baştan öngörülmesini gerekli kılar. Aslında ilk başta hafif bir tedbirle bertaraf edilebilecek tehlikenin zamanında dikkate alınmaması nedeniyle ağırlaşması sonucu çocukta yarattığı olumsuz etkisinin bertaraf edilmesi de güçleşecektir. Bu nedenle çocukla birebir ilgili olan her kişinin, çocuğa yönelmiş tehlike daha yeni iken bu durumla baş etmeye çalışması, baş edemediği takdirde hakime gecikmeden başvurulması, hakimin de her başvuruyu ciddiyetle ele alması, tehlikenin onarılmaz zarar vermeden bertaraf edilebilmesi için şarttır. Hakimin alacağı tedbirin ne kadar faydalı olacağı, tedbir alındığı sırada tam olarak bilinemez. Zira alınan tedbirin faydalı sonuç vermesi önceden kestirelemeyecek pek çok yan etkilere de bağlıdır. Bu nedenle hakim aldığı tedbirin sonuçlarını belli aralıklarla kontrol etmeli ve gerekli görmesi durumunda tedbirin süresini ve şeklini değiştirebilmelidir.

İşte orantılılık diğer ifadesiyle uygunluk ilkesinin son işlevi de koruma tedbirinin süresini belirlemede ortaya çıkar. Alınacak tedbir, çocuğa yönelmiş tehlikeyi bertaraf etme amacını taşıdığı için, bu tehlike ortadan kalkmış ise, alınmış olan tedbirin de kalkması gerekir. Keza somut olayın koşullarında değişiklik meydana gelmiş ve çocuğun menfaati açısından daha hafif tedbirin alınması ya da tam aksine daha ağır tedbire başvurulma ihtiyacı ortaya çıkmış olduğunda hakim almış olduğu tedbiri, değişen koşullara uygun hale getirmek durumundadır. TMK m. 351’de yer alan bu hüküm, orantılılık ilkesinin bir görünümüdür ve hakime bu yetkiyi vermektedir. Çocuğun menfaatini tehlikeye sokan durum ile bunu bertaraf edecek olan tedbirin uyumlu olabilmesi için buraya kadarki açıklamalar üç ayrı noktada özetlenebilir; ilk olarak çocuğa yönelmiş tehlikenin yapılacak müdahalenin etkisine oranla aynı ölçüde ağır olması gerekmektedir. Bu bakımdan talililik niteliği açıklanırken de

belirtilmiş olduğu üzere, alınacak tedbir için kanunda yer alan üç seçenektan hangisinin seçileceğinin tespiti bakımından, somut durumun koşulları elverdiği ölçüde hafiften ağıra doğru bir silsile izlenmesi gereklidir. Hafif bir tedbir ile önlenilecek bir durum için hakim gereksiz yere ağır bir tedbire başvurmasının doğurabileceği tehlikeyi gözden uzak tutmamak gerekir. Çocuğa yönelik tehlikenin büyüklüğüne uygun olarak velayet hakkı mümkün olduğunca az ama gerektiği kadar da fazla sınırlanmalıdır. Kanun koyucunun Medeni Kanun'daki koruma tedbirlerini hafiften ağıra doğru sıralaması (TMK m. 346, 347 ve 348) bu ilkenin bir görünümüdür. Çocuk Koruma Kanunu 5/1'de de, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, çocuğun öncelikle "kendi aile ortamında korunmasına yönelik" olacağı ifade edilmek suretiyle, bu Kanun kapsamındaki koruma tedbirleri bakımından hafiften ağıra doğru bir silsilenin izlenmesi gereği vurgulanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Başvurulacak kanuni tedbirlerin, çocuğun menfaatinin tehlikeye sokan durumu bertaraf edecek uygun ağırlıkta olması gereklidir. Bu açıdan tehlikeyi bertaraf edebilmek için hafif bir tedbir alınabilecek iken, hakim daha ağır bir başka tedbiri alması, koruyucu tedbirlerin alınmasındaki amacı aşacaktır. Çocuğun selameti için alınacak tedbirlerin amacının, bu tehlikeyi bertaraf etmek olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada koruma tedbirlerinin, tehlike yaratan durumu ortadan kaldıracak ölçüde ve ağırlıkta olması gerekli ve yeterlidir.

İkinci olarak tehlikenin açık, ciddi ve objektif olarak mevcut bir tehlike olması gereklidir. Ancak ciddi tehlikenin mevcut olması için zararın doğmasına kadar beklenilmemelidir. Tehlikenin emareleri ortaya çıktığı zaman derhal, gecikmeksizin çocuğun menfaatinin zarara uğramış olması aranmadan kanuni tedbirlere başvurulmalıdır.

Üçüncü olarak veli ile çocuk arasındaki mevcut ilişki dikkate alınacaktır. Alınacak tedbirin sağlayacağı yararın, tedbirin çocuk-ana baba ilişkisine veya çocuğun psikolojisine vereceği olumsuz etkiden daha fazla olması gerekir. Veli ile çocuk arasında şayet hala sağlıklı ilişki varsa bu ilişkiyi muhafaza etmek gereklidir. Bu bakımdan alınacak tedbirin daha ziyade çocuk velisinin yanından uzaklaştırılmasına gerek kalmadan uygulanabilecek bir şekil arz etmesi uygun olacaktır. Keza uygulanacak tedbirin verimli bir sonuç doğurabilmesi için velinin de imkan dahilinde bu tedbirin alınması ve uygulanması sırasında aktif olarak katılmasına olanak sağlanmalıdır.

Çocuk Koruma Kanunu 4/b.j'de "Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi... ilkeleri gözetilir" hükmü mevcuttur. ÇKKKDTY m. 8/12'de hakim alacağı tedbirlerde hafiften ağıra giden bir sıra izleyeceği belirtilmiştir.

Bu hükümler dikkate alındığında Çocuk Koruma Kanunu'ndaki tedbirlerde de talilik ilkesi çerçevesinde hareket edilmesi gerekliliğinin açıkça öngörüldüğü söylenebilecektir. Buna göre hakim öncelikle çocuğun kendi ailesi yanında, aile içinde uygulanabilecek tedbirleri tercih edecek, bu tedbirlerin faydalı olamaması ya da olmayacağına anlaşılması üzerine çocuğun bir kurumda bakım ve barınmasına ilişkin tedbirlere başvurulacaktır.

3.4.4

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun Uyarınca Çocuğun Korunması

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun, 08.03.2012 günü TBMM Genel Kurulu'nda görüşülüp kabul edilerek 20.03.2012 tarihinde

yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre alınacak tedbirler bakımından aile mahkemeleri görevli ise de, bu kanun hükümlerinin çocuk adalet sistemine de ilgisi bulunmaktadır. Zira çoğunlukla kadına karşı şiddet olaylarından çocuklar da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenebilmektedir.

6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun” kapsamındaki şiddet mağduru bireyler şunlardır;

1. Aynı haneyi paylaşmasa da hane ya da aile mensubu sayılan kişiler: Genel anlamıyla, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre evli olan, resmi evlilik olmadan birlikte yaşayan, boşanmış eşler, çocuklar ve diğer aile bireyleri,
2. Medeni hali ne olursa olsun, sadece kadın olması sebebiyle şiddete uğrayan kadınlar,
3. Yasada şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiler ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişiler.

6284 sayılı kanun, sadece meydana gelmiş şiddet hallerinde değil, şiddet uygulanmasının muhtemel olduğu hallerde de uygulanabilir.

Kanun kapsamında sayılan ve şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan her birey, şikâyet ve ihbar mercilerine müracaat ederek 6284 sayılı kanun kapsamında öngörülen tedbirleri talep edebilir.

Kanun koyucu bu yasa kapsamında alınabilecek tedbirleri koruyucu ve önleyici tedbirler olarak ikiye ayırmış, koruyucu tedbirlerin mülki amir ve hâkim tarafından verilmesi, önleyici tedbirlerin ise hâkim tarafından verilmesi ilkesini benimsemiştir. Tedbir kararı, ilgilinin talebi, ASPB veya kolluk görevlileri ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine en çabuk ve en kolay ulaşılabilecek yer hâkiminden, mülkî amirden ya da kolluk biriminden talep edilebilir.

Alınabilecek Tedbir Kararları

Mülki amir tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları

- a. Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması,
- b. Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması,
- c. Psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi,
- ç. Hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması,
- d. Gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa 4 ay, kişinin çalışması hâlinde ise 2 aylık süre ile sınırlı olmak kaydıyla, 16 yaşından büyükler için, her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının yarısını geçmemek ve belgelendirilmek kaydıyla, kreş imkânının sağlanmasıdır,

Barınma tedbiri ve koruma tedbirine ilişkin kararlar, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, ilgili kolluk amirlerince de alınabilmektedir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içinde mülkî amirin onayına sunulmalıdır. Mülkî amir tarafından 48 saat içinde onaylanmayan tedbirler ise kendiliğinden kalkar.

Hakim tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları;

- a. İşyerinin değiştirilmesi,
 - b. Kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi,
 - c. Türk Medenî Kanunu'ndaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması,
 - ç. Korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağına anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nun hükümlerine göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi
- olarak sıralanmıştır,

Hâkim tarafından verilecek önleyici tedbir kararları ise;

- a. Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması,
- b. Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi,
- c. Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması,
- ç. Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması
- d. Gerekli görülmesi hâlinde şiddete uğramamış olsa bile korunan kişinin, yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması,
- e. Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi,
- f. Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi,
- g. Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi,
- ğ. Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi,
- h. Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması,
- ı. Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması olarak sayılmıştır.

Ayrıca şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise Türk Medeni Kanun hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla hâkim, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir.

Bu kanun hükümlerine göre nafakaya karar verilmesi hâlinde, kararın bir örneği, resen nafaka alacaklısının veya borçlusunun yerleşim yeri icra müdürlüğüne gönderilir. Eğer nafaka borçlusunun SGK ile bağlantısı varsa, başvuru aranmaksızın nafaka, ilgilinin aylık, maaş ya da ücretinden icra müdürlüğü tarafından tahsil edilir.

Tedbir Kararlarının Alınma Usulü

Sayılan tedbirler sınırlı olmadığı gibi hâkim bir veya birden fazla tedbire de hükmedebilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde birinci fıkranın (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde yer alan tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir.

Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından 24 saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

Bu kanunda belirtilen tedbirlerle birlikte hâkim, 539 ÇKK'da yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile TMK hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermeye yetkilidir.

Tedbir kararı ilk defasında en çok 6 ay için verilebilir. Ancak şiddet veya şiddet uygulanma tehlikesinin devam edeceğinin anlaşıldığı hâllerde, resen, korunan kişinin ya da bakanlık veya kolluk görevlilerinin talebi üzerine tedbirlerin süresinin veya şeklinin değiştirilmesine, bu tedbirlerin kaldırılmasına veya aynen devam etmesine karar verilebilir.

Koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz. Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir.

Tedbir kararının tefhim ve tebliğ işlemlerinde, tedbir kararına aykırılık hâlinde şiddet uygulayan hakkında zorlama hapsinin uygulanacağı ihtar yapılır. Gerekli bulunması hâlinde, tedbir kararı ile birlikte talep üzerine veya resen, korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik ve adres bilgileri ya da korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgileri, tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur. Yapılacak tebligatlara ilişkin ayrı bir adres tespit edilir.

Kanunun getirdiği önemli bir yenilik de; ilgililere kişisel eşya ve belgelerinin kolluk marifetiyle teslimi sağlanması konusunda karar verilebilmesidir.

Eğer boşanma davası açılmış ise koruma kararı, boşanma davasına bakan Aile Mahkemesi'nden istenmelidir.

Kararlara karşı kanun yolu

Bu kanun hükümlerine göre verilen kararlara karşı tefhim veya tebliğ tarihinden itibaren iki hafta içinde ilgililer tarafından aile mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir.

Tedbir kararının ilgililere tefhim veya tebliğ edilmemesi, kararın uygulanmasına engel teşkil etmez.

Kararların Uygulanması

Bu kanun hükümlerine göre alınan tedbir kararları, ASPB'nin ilgili il ve ilçe müdürlükleri ile verilen kararın niteliğine göre Cumhuriyet başsavcılığına veya kolluğa en kısa sürede bildirilir.

Tedbir kararının, kolluk amirince verilir uygulandığı veya korunan kişinin kollukta bulunduğu hâllerde, kişi, kolluk birimleri tarafından ASPB'nin ilgili il veya ilçe müdürlüklerine ivedilikle ulaştırılır; bunun mümkün olmaması hâlinde giderleri Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kendisine ve beraberindekilere geçici olarak barınma imkânı sağlanır. Bu kişiler ASPB'ye ait veya ASPB'nin gözetim ve denetimi altında bulunan yerlere yerleştirilir. Barınma yerlerinin yetersiz kaldığı hâllerde korunan kişiler, mülki amirin, acele hâllerde kolluğun veya Bakanlığın talebi üzerine kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde geçici olarak barındırılabilir.

Bu kanun hükümlerine göre hakkında tedbir kararı verilmiş şiddet uygulayan kişi, bu kararın gereklerine aykırı hareket etmesi hâlinde, fiili bir suç oluştursa bile ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre hâkim kararıyla 3 günden 10 güne kadar zorlama hapsine tabi tutulur.

Tedbir kararının gereklerine aykırılığın her tekrarında, ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre zorlama hapsinin süresi 15 günden 30 güne kadardır. Ancak zorlama hapsinin toplam süresi altı ayı geçemez.

Zorlama hapsine ilişkin kararlar, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yerine getirilir. Bu kararlar ASPB'nin ilgili il ve ilçe müdürlüklerine bildirilir.

ASPB, gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürüten şiddet önleme ve izleme merkezlerini kurar. Kurulan merkezlerde şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik izleme çalışmaları yapılır ve destek hizmetleri verilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akço S, Kaynak, H. (2011) , “Hukuksal Yönetim” Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri İçin Başvuru Kitabı içinde (ed. Dağlı T, İnancı M.A). UNICEF.
- Arslan, B.(2012) Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Seçkin Yay., Ankara.
- Aydın, M. (2012) Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu, Seçkin Yay. Ankara.
- Balo, Y. (2009) Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, Seçkin Y., Ankara.
- Benz, G.(2009) Das Recht der Jugendhilfe aus verfassungsunnd sozialrechtlicher Sicht.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı UNICEF (2007).
- Eisenberg, U (2005) Kriminologie, 6. Auflage.
- Eisenberg, U.(2002) Jugendgerichtsgesetz, 9. Auflage.
- Glueck, S.; Glueck, E(1964) Unraveling Juvenile Delinquency, 4. Auflage.
- Göppinger, H(1983) Der Täter in seinen sozialen Bezügen.
- Göppinger, H.(2005) ,Kriminologie, 4. Auflage.
- Göppinger, H., Angewandte (1985) Kriminologie.
- Göppinger, H.; Witter, H., (1972) Handbuch der Forensischen Psychiatrie II, Berlin.
- Hakeri, H. (2003) “Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti Suçları”, 6-7 Haziran 2003 tarihinde Diyarbakır'da Adalet Bakanlığı tarafından hakim ve savcılara yönelik olarak hazırlanan “Avrupa Birliği Uyum Yasaları” konulu sempozyumda sunulmuş tebliğ.
- Hatemi, H., (2005) Gerçek Kişiler Hukuku, 2005.
- Hegnauer, C., (1999) Grundriss des Kindesrechts, Stampfli.
- Henkel, H., (1997) Die Anordnung von Kindesschutzmassnahmen gem. Art. 307 rev. ZGB, Schulthess Polygraphischer Verlag.
- Honsell, H.; Vogt, N. P.,; Geiser, T., (2006) Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB, 3. Aufl., Basel-Genf (Art.296-306 Ingeborg Schwenzer–Art. 307-315 Peter Breitschmid).
- İşeri, E. (2006) “Duygusal İstismar”, Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Anka-

- ra: Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği.
- Kaiser, G., Kriminologie (1977), 10. Auflage.
 - Laubenthal, K.; Baier, H.(2006), Jugendstrafrecht.
 - Meier, B.-D., Kriminologie (2005) , 2. Auflage.
 - Münchener Kommentar Bd.VIII, Familienrecht, §§ 1589-1921, 4. Aufl., 2002 (§ 1666-1667 Olzen Dirk).
 - Onursal, Betül – Sayita, Sevgi (2002) Birleşmiş Milletler Belgelerinde Barış Kültürü ve Şiddet Karşıtı Olma ve Avrupa Konseyi Kararlarında Çocuğun Şiddet ve Kötü Muameleden Korunması, İstanbul: İstanbul B. Y.
 - Sevük H., (1998) Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yay. İstanbul, (Yayımlanmış Doktora Tezi).
 - Sevük Yokuş H, (2005) “5271 Sayılı CMK’da Koruma Tedbiri Olarak Yakalama ve Gözaltı”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, 63-70.
 - Sevük Yokuş H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Hazırlık Soruşturması”, Atatürk Üniversitesi Erzinan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.1-2, 199-232, <http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/>
 - Sevük Yokuş H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Önödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararname-si”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.52, 66-88.
 - Sevük Yokuş H. (2004) “TCK Tasarısının Yaş Küçüklüğüne İlişkin 31. maddesinin Değerlendiril-mesi”, Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap Makaleler, Görüşler, Raporlar, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:71, 185-197, Ankara.
 - Sevük Yokuş H. (2007) “İstismar Edilen Çocuğun Hukuki Açıldan Korunması”, 6. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu, 21-23 Eylül 2007 Diyarbakır, 183-202, İstanbul.
 - Sevük Yokuş H. (2009) “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”, 3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1-3 Haziran 2008 İstanbul, 627-647, Ankara.
 - Sevük Yokuş H. (2012) “Ceza Davalarında Bilirkişi Olarak Hekim”, VIII.Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Hekim Sorumluluğu 7-8 Ekim 2011 Diyarbakır, editörler, Hakan Hakeri, Henning Rosenau, Ankara.
 - Sevük Yokuş H., (2006) “Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, 91-98.
 - Sevük Yokuş, H., Çocuk Ceza Hukuku, (basım aşamasında).
 - Seyhan, K. & Bahar, H.İ. (2006) “Çocuk Suçluluğu”, içinde Çocuk ve Suç, Şule Erçetin editör, Ankara: Mikro.
 - Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 4, Familienrecht, (Coester, Michael §§ 1638-1683), Neubearbeitung, 2004. (Staudinger /Coester).
 - Streng, F., (2002) Strafrechtliche Sanktionen, 2. Auflage.
 - Şahin, F. (2006) Çocuk İstismarının Tanımı, Epidemiyolojisi ve Multidisipliner Takım Yaklaşımının Önemi, içinde Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Ankara: Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği.
 - Şener, E. (1996) Her Yönü İle Vesayet ve Velayet Hukuku, Ankara.
 - Uluğtekin, S. (1991) Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara.

- Uluğtekin, S. (2004) Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Ankara: TBB Yayınları.
- Uğur, H. (2010) “Suça Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklarda Uzlaşma”. İçinde Terazi Hukuk Dergisi, S.43.
- UNICEF (2010) Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım El Kitabı, Hazırlayanlar: Tüysüz, A. / Yenisey, F./ Koçyıldırım, G. /Güven, İ./Fırat, M. S./ Karakaya, N./Acar, N. / Ziyalar, N./ Ejderoğlu, Ö./ Akço B., Seda, Ankara.
- Yetik , N. (2007) Açıklamalı İçtihatlı Nüfus, Velayet, Vesayet, Nafaka.
- Zevkliler A.; Havuççu, A. (2004) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E. (1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6. Basım.

Okuma Önerileri

- Akyüz, E. (2012) Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık İstanbul.
- Arslan, B. (2012) Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü. Ankara.
- Aydın, M. (2012) Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aydın, M. (2006) “Soruşturma Aşamasında Çocukların Tutuklanmasına Karar Vermede Görevli Mahkeme”. Terazi Aylık Hukuk Dergisi (1-4), 57-62.
- Aytaç, M. (2002) “Çocuğun Yargısal Süreçte Görüşlerini İfade Etme ve Katılım Hakkı Yönünden Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”. Adalet Dergisi (11), 21-33.
- Balo, Y.S. (2009) Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, 2. Baskı, Ankara.
- Bilginer, Ç., Hesapçioğlu, S.T, Kandil, S.(2013) “Çocukluk Çağı Cinsel İstismar: Mağdur ve Sanık Açısından Çok Yönlü Bakış”. Düşünen Adam Dergisi. S.26, 55-65.
- Özbek, V. Ö. (1999) “Gençler Hakkında Verilen Kararlar ve Yargı Dışı Çözüm Yolları”, Manisa Barosu Dergisi, Aralık (71), 10 vd.
- Özkara, E., Tepe İ., Can İ.Ö, Özbek, V.Ö.(2011). “Çocuklara Yönelik Cinsel İstismarın Yasal Boyutunun Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması”, Adli Tıp Dergisi, s.25,13-24.
- Polat, O. (2007) Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı: Tanımlar 1, Ankara.
- Polat, O. (2007) Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Önleme ve Rehabilitasyon 2, Ankara.
- Topaloğlu, M. (2010) Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri. İstanbul.
- Uğur, H. (2010) “Suça Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklarla Uzlaşma”. Terazi Aylık Hukuk Dergisi (43), 123-144.
- Ümit ,E. (2007) Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi, Ankara Barosu.
- Yokuş Sevük H. (1998) Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul.
- Yokuş Sevük H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Hazırlık Soruşturması”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.1-2, 199-232.
- Yokuş Sevük, H. (2006) “Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”. Hukuki Perspektifler Dergisi, VII, 91-98.
- Yokuş Sevük H. (2009) Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”. 3. Yılında Yeni Ceza Adleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1-3 Haziran 2008 İstanbul, 627-647, Ankara.

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE AİLENİN ROLÜ

4.1

GENEL OLARAK

Çocuk ona bakmak ve korumaktan sorumlu, ona rehberlik ve gözetmenlik edecek bir çevre içerisinde yaşama ihtiyacı duyar. Bu çevrenin en önemli unsurlarından biri ailedir. Çocuğun sosyalleşmesi ile ilgili bir sorunu çözerken onu ait olduğu çevreden bağımsız olarak düşünemeyiz. Çünkü çocuk adalet sisteminin amacı, çocuğun mensubu olduğu sosyal çevre ile uyumunu güçlendirmek ve çocuğun haklarını ve güvenliğini teminat altına almaktır. Bunun tek istisnası, çocuğun mensubu olduğu aile ve sosyal çevrenin çocuğun gelişim ve güvenlik bakımından risk oluşturduğu durumlardır.

Çocuk adalet sistemi çalışanın amacı çocuğun sosyalleşme sorununu çözmek olunca, çocuğun ailesi ve içinde yaşadığı sosyal çevre ile çalışılması bir zorunluluk haline gelir. Çünkü adalet sistemi çalışanı çocukla olan çalışmasını bitirdiğinde çocuğun geri dönebileceği güvenli bir sosyal çevre, ona karşı yükümlülüklerini yerine getirebilecek kapasitede bir aile yok ise, bütün çabalar boşa gidecektir.

Her çocuk için aile çok önemlidir. Çocuğun risk altında olduğu durumlarda, onun ailesinin yanında korunma hakkını kullanabilmesi, çocuk adalet sistemi çalışanlarının buna yönelik çabaları ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle de hem uluslararası sözleşmeler, hem yasalar, hem de meslek ilkeleri çocuk adalet sisteminde çalışan tüm meslek elemanlarından çocuğun ailesinin katılımını sağlanmasını beklemektedir.

Çocuğun gelişim dönemlerine göre değişen gereksinimlerinin karşılanması için aile çok önemli bir kurumdur. Çocuk, doğduğu andan, ergin oluncaya kadar, bir yetişkinin koruma ve gözetimine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın niteliği, çocuğun gelişimi ile bağlantı olarak değişiklik gösterir. Çocuğa, ailesi tarafından bakılması ve ihtiyaçlarının yine ailesi tarafından karşılanması beklenen ve onaylanan bir davranıştır. Bununla birlikte, bütün çocukların böyle bir şansa sahip olmadıkları da bir gerçektir.

Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce anne-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal temsilciye düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket etmekle sorumludurlar. Anne-babaların çocuğun yüksek

yararını gözetmekten birinci derecede sorumluluğu olduğu, ancak bu sorumluluğun geniş ailenin diğer üyeleri ile paylaşılabilmesi için gerekli yardımı yapmalı ve onların bu yükümlülükleri yerine getiremediği durumlarda devreye girerek çocuğun korunmasını sağlamalıdır. Böylece çocuğun gelişimi ve yetiştirilmesinde hiç riskli alan bırakılmamalıdır.

Devletin, anne-babaya sorumluluklarını yerine getirme konusunda yardım yükümlülüğü; anne-baba eğitimi, danışmanlık, gıda, maddi yardım, gündüz çocuk bakım hizmetleri, sosyal güvenlik, esnek çalışma saatleri gibi çok geniş bir alana yayılmaktadır (ÇHS m.18, 19, 27). Çocuk Hakları Komitesi, bu yükümlülüğün ihtiyaç içindeki ailelere destek hedefi ötesinde, bütün anne-babalara yardım sorumluluğu olarak anlaşılmasını istemektedir.

Sosyal hizmetlere ilişkin yasal düzenlemeler de ailenin desteklenmesine yönelik örneklerdendir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ASPB'ye çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek üzere gerekli hizmetleri yürütmek görevi verilmiştir.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının aileyi bilgilendirme ve sürece katma yükümlülüğü de bu temel yaklaşımdan kaynaklanır. Bu sorumluluğun gerisinde iki ana fikir bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çocuğun gelişimi, yetişmesi ve geleceği ile ilgili karar alma ve yönlendirme yetkisine sahip olan kişi anne ve baba ya da yasal temsilcidir. Onun süreçten haberdar edilmemesi bu hakka müdahale anlamı taşır. İkincisi ise, aile çocuğa karşı bakıp – gözetme yükümlülüğünü yerine getirmek için desteklenme hakkına sahiptir. Çocuğun risk altında olması sadece ailenin değil, destek sistemlerinin de iyi işlememesinin sonucudur. Dolayısıyla duruma müdahale eden kamu görevlisi, devletin bozulan dengeyi düzeltme sorumluluğunu temsil eder.

Çocuğu adalet sistemi içerisinde getiren risk aslında sırasıyla onun gelişiminden sorumlu aile, sosyal çevre ve devletin sunacağı sosyal destek hizmetlerindeki aksamadan kaynaklanmaktadır. Yani aslında sadece çocuğa ait bir sorundan değil, bir sisteme ait sorundan bahsettiğimiz için, sorun bu sistem yaklaşımı içinde ele alınmadan kalıcı bir çözüme ulaşılması da mümkün olmayacaktır. Çocuk adalet sistemi çalışanları, çocuğun sosyalleşmesinde sorunlu olan yeri bulup; bunu giderici müdahaleyi üretebildikleri oranda başarılı olacak ve çocuğun gelişimini güvence altına almış olacaktır.

Bu bölümde ele alınan anne-babanın çocuğun ihtiyaçlarını karşılama yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler TMK'da velayet ilişkisi çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler aynı zamanda ailenin çocukla ilgili hak ve yetkilerini de içerir.

4.2

AİLENİN ÇOCUKLA İLGİLİ HAK VE YETKİLERİ

Ailenin çocuk üzerinde aile hukukundan kaynaklanan bir takım hak ve yetkileri bulunmaktadır. Bu hak ve yetkiler arasında velayetten doğanlar olduğu gibi velayete bağlı olmaksızın ortaya çıkan hak ve yetkiler de vardır. Aşağıda bu farklı durumlara ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

4.2.1

Çocuğun Yasal Temsilcileri

Veli: Çocuğun öz ana ve babası, hukuken kural olarak onun yasal temsilcisidirler ve ana baba evli iseler veli sıfatını kendiliğinden çocuğun doğumu ile kazanırlar. Ana baba evli ise ve velayet birinden alınmamışsa, velayet hakkını birlikte haizdirler (TMK m. 336/I). Eşler birlikte evlat edindikleri takdirde yine velayet hakkını beraberce kullanacaklardır. TMK m. 336/II gereği ortak hayata hakim kararıyla son verilmiş veya ayrılık hali söz konusu ise bu durumda ana babanın velayet hakkını birlikte kullanmalarının çoğu zaman mümkün olmayacağını dikkate alan kanun koyucu, velayetin bir tarafa bırakılabileceğini hüküm altına almıştır. Velayet hakkını hakim eşlerden birisine vermiş olduğunda, velayeti artık haiz olmayan taraf yine çocukla ilgili kararlarda görüş bildirmesi, hatta birlikte karar vermesi mümkün olacaktır.

MK 336/III hükmüne göre ana babadan birinin ölümü halinde sağ kalan eşin, boşanma halinde ise çocuk kendisine bırakılan tarafın velayet hakkı vardır. Velayet hakkına sahip boşanan tarafın ölümü, kısıtlanması veya velayet hakkı elinden alınması halinde, velayet kendiliğinden diğer eşe geçmeyip, hakim takdir yetkisini kullanarak velayeti diğer eşe verebileceği gibi, üçüncü kişiyi vasi olarak da atayabilir.

Ana babanın evli olmadığı durumlarda çocuğun velisi kural olarak annesidir. ancak annenin küçük, kısıtlı, ölmüş veya velayet kendisinden alınmış olması halinde hakim çocuğun menfaatine göre çocuğa vasi atayabileceği gibi, hukuken soybağı kurulmuş babaya da velayeti verebilir, TMK m. 337/2 uyarınca ananın kısıtlı veya küçük olması halinde çocuğa vasi atanmışsa, ananın ergin olması ya da kısıtlılık halinin kalkması hallerinde velayet, doğrudan anaya geçecektir. Buna karşın anneye velayet verilemediği için çocuğu vasi atanmamış, velayet babaya verilmişse, ananın ergin olması ya da kısıtlılık halinin kalkması halinde babada olan velayet kendiliğinden anaya geçmeyecektir. Velayetin anaya geçebilmesi için velayet hakkının babadan alınmasını gerektirecek bir durumun varlığına hakim karar vermesi gerekecektir.

Çocuğu doğuran ana, baba ve çocuğu evlat edinenler dışında hiç kimse Türk Hukuku'nda veli sıfatını taşıyamazlar. Hukukumuzda üvey ana-babanın velayet hakları yoktur. Sadece yeni Medeni Kanun üvey ana-babaya, istisnai hallerde üvey çocuğu sadece "temsil etme" yetkisi tanımıştır(TMK m. 338/II).

Benzer şekilde koruyucu ailenin yanında bulunan çocuklar bakımından, koruyucu ana-baba veli sıfatını taşıyamazlar.

Çocuğun hangi derecede olursa olsun kan akrabaları veli sıfatını taşıyamazlar. Dede, anneanne/babanne, teyze vb. asla veli sıfatını taşıyamazlar. Bunun tek istisnası, gerçekte veli sıfatını taşımayan bu kişiler çocuğu evlat edinme yoluyla kendi nüfus hanelerine

birinci derecede alt soyları olarak geçirmiş olmalarıdır. Evlat edinme durumunda, evlat edinenler veli sıfatını kazanırlar.

Vasi: Velayet altında bulunmayan her küçüğe yasal temsilci olarak vasi atanır (TMK m. 404). Vasi, vesayet altındaki küçüğün kişiliği ve malvarlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür (TMK m. 403). Vasinin atanması için küçüğün yerleşim yerindeki vesayet dairesi ki, bu sulh mahkemesidir, görevli ve yetkilidir.

Vasi olarak vesayet makamı bu görevi yapabilecek kişiyi tayin eder. Vasi olarak atanacak kişi gerçek kişi olmak durumundadır. Tüzel kişiler vasi olamazlar. Ayrıca vasinin ergin ve kısıtlanmamış olması da olması gerekir.

Kanun, kısıtlıların yanı sıra kamu hizmetinden yasaklı olanların, haysiyetsiz hayat sürenlerin (tefecilik, kaçakçılık, dilencilik gibi), menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışanların, vasi atanacak kişi ile arasında husumet olanlar, kendisine vasi atanacak kişinin yerleşim yeri sulh ve asliye hukuk mahkemesi hakimlerinin vasi olmalarını kesin surette yasaklamıştır.

aklı sebepler engel olmadıkça, vasiliğe vesayet altına alınacak kişinin ana veya babasının gösterdiği kimse atanır (TMK m. 415).

Vasiliğe atananlar bu görevi kabul etmekle yükümlüdürler. Aile meclisine atanma halinde vasiliği kabul yükümlülüğü yoktur (TMK m. 416). Vasi olarak atanan kişi, kanunda belirtilmiş olan aşağıdaki sebeplerden birini taşıyorsa, vasilikten kaçınabilir (TMK m. 417):

- Altmış yaşını doldurmuş olanlar,
- Bedensel özürleri veya sürekli hastalıkları sebebiyle bu görevi güçlükle yapabilecek olanlar,
- Dörtten çok çocuğun velisi olanlar,
- Üzerinde vasilik görevi olanlar,
- Cumhurbaşkanı, TBMM ve Bakanlar Kurulu üyeleri, hakimlik ve savcılık mesleği mensupları.

Vasi, vesayet altındaki küçüğün bakımı ve eğitimi için gereken önlemleri almakla yükümlüdür.

Vesayet dairelerinin yetkilerine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla vasi bu konuda ana ve babanın yetkilerine sahiptir (TMK m. 445).

Çocukların bir kuruma yerleştirilmesine vasinin başvurusu üzerine vesayet makamı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde vasi karar verir ve durumu derhal vesayet makamına bildirir (TMK m. 446). Vesayet altındaki kişi görüşlerini oluşturma ve açıklama yeteneğine sahipse, vasi önemli işlerde karar vermeden önce olanak ölçümünde, onun görüşlerini almakla yükümlüdür (TMK m. 450). Vasi iki yıl için atanır. Ancak vesayet makamı bu süreyi her defasında ikişer yıl uzatabilir. Dört yıl sonunda vasi, vasilikten kaçınma hakkını kullanabilir (TMK m. 456). Küçük üzerinde vesayet, onun ergin olmasıyla kendiliğinden sona erer.

Erginliğe mahkemece karar verilmişse, mahkeme aynı zamanda küçüğün hangi tarihte ergin olacağını tespit ve ilan eder (TMK m. 470).

Vasi, vesayeti altındaki küçüğün şahıs ve mal varlığının korunması için özen göstermek, onun bakım ve eğitimi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Vasi, küçüğün yasal temsilcisi olduğu için küçükle ilgili hukuki ilişkilerde küçüğü temsil eder.

Ancak veliden farklı olarak kanun koyucu bazı işlemler bakımından (TMK m. 462 ve 463) vasinin onayı dışında vesayet ve denetim makamının da onayına gereksinim duymuştur. Yine veli, velayet hakkının icrasında kontrole tabi değil iken, vasi vesayet ve denetim makamının kontrolüne tabidir. Gerekliyse vasi hakkında şikayette bulunulabilir ve vasi bu görevden alınabilir.

Küçük vesayet altında ise ve ayırtım gücü yoksa, fiil ehliyeti bakımından tam ehliyetsizdir.

Vesayet altındaki küçüğün ayırtım gücü varsa, o takdirde fiil ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsizdir.

Kayyım: Kanun koyucu bazı işlemlerin yapılması durumunda çocuğa, sadece o işlemin icrası bakımından kayyım atayabilir. Kayyım, veli veya vasiden farklı olarak belli bir iş için atanır. Temsil kayyımının küçüğe atanması için yasal temsilcisi ile küçük arasında menfaat çatışması olması veya yasal temsilcinin görevini yerine getirmesinde bir (geçici bir) engelin olması¹¹ (örneğin hastalık, bir başka yerde bulunmagibi) ve işin yapılmasında da ivedilik olmasıdır. Ayrıca kanun koyucu çocuğun ana babası lehine üçüncü kişilerle hukuki işlem sonucu borç altına girdiği durumlarda ya da çocuğun velisi ile hukuki işlem yapması sonucu borç altına girecek olması durumunda çocuğa bu işlemleri için kayyım atanır.

4.2.2

Velinin, Velayetten Doğan Hak, Görev ve Yetkileri

- **Genel Olarak Çocuğun Kişi Varlığı Bakımından Velinin Hak, Görev ve Yetkileri**

Medeni Kanun'da veli sıfatıyla anne babanın çocuğun şahsı ile ilgili görev, yetki ve hakları; çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi, çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rızanın verilmesi ve genel olarak çocuğun kişilik haklarına saygı gösterilmesi olarak belirtilmiştir.

Velayet hakkının kapsamıyla ilgili bütün açıklamalarda ölçülülük ve çocuğun yararının mutlak surette gözetilmesi ilkeleri daima göz önünde bulundurulacaktır.

Ölçülülük ilkesi daha ziyade kamu hukukunda etkili olan bir ilkedir. Bu ilke, amaca ulaşabilmek için gerekli olan tedbirlerin en hafifinin, en az zarar verecek olanının seçilmesini öngörür.

Çocuk hukukunda ölçülülük ilkesi, çocuğun anayasal özgürlüklerinin hangi ölçüde sınırlandırılacağını belirler, çocuk haklarıyla anne babanın hakları arasındaki dengenin sağlanmasında rol oynar. Çocuğun kişi varlığının korunmasındaki işlevi ise kanunda belirtilmiş olan tedbirlerin çocuk-anne baba ilişkisine zarar vermemesini sağlamaktır.

- **Çocuğun Bakımı ve Eğitiminde Onun Menfaatini Gözetip Gerekli Kararları Alma**

Veli, ayırtım gücüne sahip çocuğun bizzat karar verebileceği işlemler dışında, çocukla ilgili her türlü eylemde karar verme hak ve görevine sahiptir (TMK m. 339/1). Söz konusu madde hükmü velayet hakkının kapsamıyla ilgili olarak anne babanın çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda alacakları kararlarda onun "menfaatini" göz önünde tutacaklarını be-

İrtmiştir. Madde, açıkça çocuğun menfaatinden etmesi ve keza TMK m. 339/3 hükmünde anne babanın çocuğu eğitime görevinin tek yönlü olmadığını, bu görevin ifasında çocuğun kişiliğinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulaması sebebiyle önemlidir.

Çocuğun kişiliğine saygı göstermenin bir görünüm şekli, velilerin, çocukla ilgili işlemlerde, onun bilinç düzeyine uygun olarak fikir beyan etmesine olanak vermeleri ve çocuğun makul istek ve arzuları çerçevesinde de hareket etmeleridir.

Çocuğun iyi bir şekilde yetiştirilmesi çocuk ve anne-babanın karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan ilişkilerinin bir sonucudur. Çocuğun kişiliğini ezici, özgüvenini sarsıcı fazla otoriter yaklaşım, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle anne babanın, çocuğun olgunluğu ölçüsünde onun kendi hayatını düzenlemesine imkan vermeleri (TMK m. 339/3-c.1) ve çocuğun kendi başına karar alabilme yetisini erken yaşta kazanmasına olanak tanımaları çocuğa kendi ayakları üzerinde durabilecek bir kişilik kazandıracaktır.

Çocuğun hayatını düzenlemesi ile kast edilen çocuğun idraki ve olgunluğu ölçüsünde günlük yaşantısını kendi arzusu doğrultusunda düzenlemesi, arkadaşlarını kendi seçmesi, kiminle, ne ölçüde görüşeceğine kendisi karar vermesi, kısaca çocuğa kendi başına hareket edebilme imkanı tanımaktır.

Çocuğun kendi hayatını düzenleme hakkı, onun kendi başına dilediği hukuki işlemi yapması anlamına gelmez. Velinin çocuğu temsil etme hakkı devam edecektir.

Anne-baba, çocuğa ilişkin önemli konularla ilgili alacakları kararlarda, çocuğun olgunluğuna bağlı olarak onun görüşlerini göz önünde bulundurmalarıdır (TMK m. 339/ III-son). Bu hüküm, hukuki muamele niteliğinde olsun ya da olmasın çocukla ilgili bütün işlemlerde çocuğa görüşlerini açıklama imkanı vermesi ve beyan edilen iradenin de dikkate alınacağını açıkça düzenlemiş olması itibarıyla çok önemli bir hükümdür.

Çocuğun menfaatinin korunması açısından, onun kendi fikrini beyan edebilecek zihinsel olgunluğa erişmiş olması halinde kendisiyle ilgili konularda görüş bildirmesi ve bu görüşlerinin de dikkate alınmasına ilişkin temel düşünce, kaynağını Anayasa'nın 25 ve 26.maddelerinden, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nden almaktadır.

ÇHS m. 12 hükmü gereği çocuk görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir.

ÇHKİAS m. 3 ve m. 6'da, çocuğu ilgilendiren davalarda gerek dava esnasında, gerekse karar aşamasında çocuğa danışılmak ve onun kendi görüşünü bildirmesine imkan tanımak gerekliliği vurgulanmıştır.

Yargıtay da, çocukla ilgili uyuşmazlıklarda verdiği kararlarda, görüşlerini açıklama olgunluğuna sahip çocuğun bizzat dinlenilmesine ve görüşlerinin alınması gereğine değinmektedir.

Çocuğun görüşlerine başvurulması, çocuğun ergin olmasından itibaren kendi kararlarını bizzat verebilen, kendisini koruyabilecek birey olmasında, kısaca zihinsel olgunluğa ulaşmasında etkin rol oynar.

TMK m. 339/3 hükmünde geçen "önemli konular" çocuğun gerek mal varlığı, gerekse kişi varlığına ilişkin olabilir. Çocuğun hangi okula gideceği, nerede/kimin yanında oturmak

istediği, almak istediği meslek eğitimi, geleceğini ne şekilde yönlendirmek istediği, mal varlığını ne surette değerlendirmeyi düşündüğü veli tarafından, çocuğu temsilen yapılacak işlemlerde göz önünde bulundurulacaktır. Çocuğun kendisiyle ilgili işlere katılarak söz sahibi olması, görüş bildirme ya da işleme katılma, onay verme şeklinde gerçekleştirilebilir. Çocuğun iradesi böylelikle, anne-babanın temsil görevini icra ederken verecekleri kararları etkileyecektir.

Çocuğun idrak edebilme gücü ve geleceği öngörebilme kabiliyetine göre, veli çocuğun beyan ettiği, arzu ve görüşlerini değerlendirecektir. Bu bakımdan çocuğun görüşünü tamamen veya kısmen dikkate alabilecekleri gibi, sağduyudan uzak gördükleri görüşü dikkate almama hakları da mevcuttur. Bu imkan fıkra hükmünde geçen “olabildiğince” ifadesiyle kendilerine tanınmıştır. Ancak çocuğun arzu ve beyanlarını dikkate almadan çocuğu temsilen yaptıkları işlemler sonucu, çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel veya sosyal gelişimi tehlikeye düşecek olursa, başta TMK m. 346 olmak üzere, koruma tedbirlerine başvurulacaktır.

- **Çocuğun Velisinin Sözü Dinlemesi**

“Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür.” (TMK m. 339/2).

Velayet hakkının icrası tek yönlü bir ilişki değildir. Tam tersine çocukla anne-baba arasında karşılıklı hak ve görevlerden oluşan bir ilişkidir. Bu nedenle anne-babanın çocuğu koruma, menfaatlerini gözetme, kişilik değerlerine saygı göstermesine karşı çocuğun da ana babasının öğütlerini dinleme, uyarılarını dikkate alma yükümlülüğü mevcuttur. Çocuğun, kendisinin yararı için anne-babasının istediği davranış ve işlemlerde bulunması, onların uyarılarını dikkate alarak yapmaması istenilen davranışlardan kaçınması gerekir.

Çocuğun anne-babasının sözünü dinleme görevi, anne-babanın velayet görevlerinin amacı ve çocuğun kişilik hakları ile sınırlı olup, anne-babanın hukuka, ahlaka aykırı buyrukları, keza çocuğun bedensel, zeka, ruhsal gelişimine, onun esenliğine aykırı istekleri karşısında çocuğun söz dinleme yükümlülüğü olmayacaktır.

Ayırım gücüne sahip çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği hallerde (örneğin TMK m. 16/1, 359/1 gibi) kendisi bizzat karar verme hakkına sahiptir. Ancak bu halde dahi çocuğun somut durumu iyi değerlendirememesi, davranışının ilerideki sonuçlarını öngörebilme imkanının anne-babasından daha dar olabilmesi sebebiyle, anne-babanın nasihatlerini dikkate alması gereklidir.

Çocuk, velisinin öğütlerini dinlemez, ikazlarına uymazsa velinin hiçbir surette çocuğun kişiliğini ezici ıslah tedbirlerine başvurması söz konusu olamaz. Zira çocuğun anne-babasına saygı göstermesi, korku ve şiddet ile sağlanamaz. Bu bakımdan çocuğun terbiye edilmesi maksadıyla onu bedensel, psikolojik bakımdan olumsuz etkileyecek her türlü cezai tedbir, velinin terbiye ve eğitime görevini kötüye kullanması anlamındadır. Çocuğun velisinin sözünü dinlememesi, onlara itaatsizliği durumunda, velinin, çocuğu öğretici şekilde eğiterek sözünü dinletmeye çalışması ve gerekiyorsa çocuk psikologlarından yardım alarak yapması gereken davranışları belirlemesi gereklidir. Veli ve çocuk arasındaki ilişki karşılıklı olarak yıpranmış, veli çocuğuna söz geçiremez hale gelmiş ya da ancak dayak gibi şiddet yoluyla sözünü dinlettirebiliyorsa; çocuk veli ilişkisine TMK m. 347/II çerçevesinde alınacak tedbirle müdahale etmek uygun olacaktır.

- **Çocuğu ile Birlikte Yaşama Hakkı**

Veli, velayet hakkının doğal sonucu olarak çocuğu ile birlikte yaşama, onunla aynı ortamı paylaşma hakkına sahiptir. Çocuk ve anne-babası arasındaki ilişki bir aile düzenini gerektirir. Çocuk, anne-babası ile birlikte aynı çatı altında, onların gözetiminde yaşayacaktır. Çocuğun yerleşim yerinin ilke olarak velisine bağlı olmasına ilişkin TMK m. 21/I hükmü ile TMK m. 339/IV hükmü birbirini tamamlarlar.

Çocuk, yerleşim yerini belirleme hakkına sahip olan velinin rızası dışında evi terk edemez (TMK m. 339/IV). Çocuk, ancak velisinin rızası ile bir başka aile veya kurumda yaşayabilir. Bununla birlikte kanunun öngördüğü bazı hallerde çocuk, velinin rızasına bakılmaksızın velisinden alınarak bir aile veya kurum yanına bırakılabilir. Çocuğun gelişiminin tehlikede olması halinde, çocuğu korumak amacıyla onun velisinin yanından alınması (TMK m. 347), bu duruma bir örnektir. Anne-babanın çocukla bir arada, aynı çatı altında yaşama hakkı TMK m. 347 gereği ellerinden alınmış olsa bile, velayet hakkı devam ettiği sürece, çocuğun yerleşim yeri yine velisine bağlı olacaktır.

Velisi ile birlikte yaşayan çocuğun yaşadığı yerin sık sık değiştirilmemesi, özellikle çocuğun psikolojik gelişiminde zaman hissinin yerleşebilmesi açısından önem taşımaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalar özellikle küçük yaşta çocuklar bakımından onların sağlıklı gelişimi için belirli ve sürekli bir yerde oturma, sürekli ev veya okul değiştirmemenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu açıdan veli, çocuğu ile birlikte yaşayacağı yeri seçerken çocuğunun psikolojik durumunu da dikkate alarak, belirli bir süreklilik gösterecek yaşam şeklinin olmasına özen göstermelidir.

- **Çocuğun Adının Konulması**

TMK 339/son hükmünün düzenleniş yeri nedeniyle çocuğun adını koyma hakkının, velayet hakkına bağlı olduğu söylenebilir. Ancak bu görüşe karşı anne veya babanın, velayet hakkına sahip olmaları da, çocuğa adını koyacakları, çocuğun ismini koyma hakkının, anne-babanın velayetten bağımsız olarak anne-baba olmaları sonucu sahip oldukları kişisel hakları olduğu görüşü de ileri sürülmektedir.

Çocuğun ön ismi, onun kimliğini ve cinsiyetini ortaya koyar. TMK 339/son gereği çocuğun adının seçilmesi anne-babanın görevidir. Çocuğun menfaatine aykırılık olmadığı ve keza ismin, sosyal hayatta taşıdığı fonksiyonu engelleyici olmadığı sürece anne-baba isim tercihini diledikleri gibi yapabileceklerdir.

Anne-baba çocuğun adını koyarken çocuğun menfaatini gözetme ilkesine uygun davranacaklardır. Çocuğa ileride alay konusu olacak ya da çocuğu bütün hayatı boyunca olumsuz etkileyecek garip isim vermemeleri gereklidir. İsim, çocuğun kişilik değerlerinden biri olup, anne-babanın çocuğa isim koyarken, çocuğun tüm hayatı boyunca bu ismi taşıyacağını göz ardı etmemeleri gereklidir.

- **Çocuğu Olanakları Ölçüsünde Yetiştirme ve Çocuğun Eğitimini Sağlama**

Velinin en önemli görevlerinden bir tanesi çocuklarını olanakları ölçüsünden iyi şekilde büyütme, yetiştirme, terbiye etmek ve gerekli eğitimi vermektir. Velinin bu görevi TMK m. 340'da hükme bağlanmıştır.

TMK 340 hükmü yakından incelendiğinde, maddenin kenar başlığında yer alan "eğitim" kavramının, hem çocuğun her açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, büyütülmesi ve ter-

biye edilmesini, hem de bedensel ve zihinsel özellikleri de dikkate alınarak uygun okul eğitimi almasını kapsayacak şekilde, en geniş anlamda kullanılmış olduğu tespit edilecektir. Bu açıdan madde 340'daki eğitim, hem teknik anlamda okul eğitimi, hem de madde 339/1'da yer alan çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, terbiye verilip büyütülmesini de kapsayacak şekildeki eğitimi içermektedir.

Velinin çocuğa bakıp, çocuğu büyütüp yetiştirmesi ve çocuğa gereken okul eğitimini sağlama görevinin sınırını, gerek kendisinin mali, sosyal ve kişisel imkanları, gerekse çocuğun eğilim ve yetenekleri çizer. Çocuğa verilecek eğitimde, sadece velinin imkanlarının değil, çocuğun eğilim ve yetenekleri de dikkate alınmalıdır (TMK m. 340/II). Bu kural, dar anlamda okul ve meslek eğitimi, geniş anlamda çocuğun yetiştirilip büyütülmesi, eğitilmesi için geçerli olacaktır.

Çocuğun gelişimi ve yeteneklerine uygun eğitimi vermek, velinin elindeki olanakları en verimli şekilde kullanması demektir. Velinin elinde olmayan olanakları kullanmadığını ileri sürerek, velayet hakkının gereği gibi yerine getirilmediği ileri sürülemez.

Çocuğu olanakları ölçüsünde yetiştirme ve eğitimi sağlama (TMK m. 340) görevi; çocuğun terbiye edilmesi, yetiştirilmesi, din eğitimi, meslek eğitimi ve özürlüğü çocuğun eğitimi başlıkları ile incelenecektir.

- **Çocuğun Terbiye Edilmesi Hakkı**

Çocuğun terbiye edilmesi ile çocuğa belirli bir disiplin verilmesi kast edilir. Disiplin, çocuğa öğretici, düzenli davranış yeteneği kazandırmak, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme yetisini kazandırmak ve ahlaki gelişimini sağlamaktır. Bu gelişim sağlanırken veli çocuğa, bedensel ve psikolojik yolla müdahalelerde bulunur. Çocuğa kızma, kulağını çekme, oyun araçlarını vermeme gibi. Ancak uygulamada bedensel ve psikolojik önlemlerin, eziyet ve pedagojik anlamda "istismar" niteliğine büründüğü görülmektedir. İstismar haline gelen terbiye etme usulleri, veliye karşı, velayetin kaldırılmasına varacak derecede ağır tedbirlerin alınmasını gerekli kılan bir durumdur. Zira çocuk terbiye edilirken, onun kendisine karşı özgüvenini kaybetmeden, kendi kendisini denetleme yeteneğinin verilmesi esas amaçtır. Yoksa çocuğun terbiye edilmesi, onun bedensel ve veya psikolojik şiddete, eziyete maruz kalması değildir. Çocuk ancak sevgi temeline dayanan disiplin ile sorumluluklarının bilincine varabilir.

Veli, çocuğu terbiye ederken, terbiyenin, çocuğa disiplin verme, onu eğitime aracı olduğunu unutmadan, bu amaca uygun şekilde davranmak zorundadır. Anne-babanın bu yetkisinin sınırını ölçülülük ilkesi belirleyecektir. Ölçülülük ilkesi gereği, eğitsel açıdan elverişli, somut durumun koşulları gereği zorunlu ve makul ölçüde olan terbiye aracı seçilecektir.

Anne-babanın çocuğu yetiştirirken dayak atması, dövmesi çocuğun yetiştirilmesi bakımından artık bir eğitim aracı olarak görülmemektedir. Tam aksine dövmenin çocuğun sağlıklı gelişimine olumsuz etki eden bir araç olduğu bilimsel verilerle tespit edilmiştir. Dayak, çocuğun anne-babasına karşı korku, öfke ve kızgınlık içinde olmasına sebep olur. Çocuk saldırgan olmayı ve şiddet yoluyla sorunları çözmeyi öğrenir. Dayak, zayıf vicdan ve ahlak gelişimine yol açar.

Okul disiplini de, çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır olmalı (ÇHS m. 28) ve hiçbir çocuk işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmamalıdır (ÇHS m. 37).

Anne-baba, çocuğu eğitime amacıyla terbiye ederken onun bedenini veya psikolojik sağlığını etkilemeyecek ölçüde “ceza” verebilecektir. Zira çocuğun yetiştirilmesinde onu ödüllendirme kadar “ceza”landırma da etkili bir faktör olarak kabul edilmektedir. Ancak uygulanacak ceza çocuğa, çevresindekilere nasıl davranması gerektiğini öğretecek şekilde olmalıdır. Çocuğa bedensel veya psikolojik etki bırakacak türden, onun kişiliğini ezici, eziyet ve acı verici, şiddetli korku yaratıcı cezalar verilemez. Anne-babanın psikolojik bozukluğu, mali sıkıntıları, günlük yorgunluk veya öfkelerine hakim olamaması gibi nedenlerle çocuğa uygun olmayan tarzda davranmaları asla makul görülmez. Her ne şekilde olursa olsun çocuk üzerinde olumsuz etki bırakacak türden, ölçüyü aşan bir “cezalandırma” velinin bu hakkının sınırlarını aşması anlamına gelecektir.

Çocuğun yetiştirilmesi için verilecek eğitimin onun yararına olması, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ve sosyal yönden gelişimini hiçbir surette olumsuz şekilde etkilememesi gerekir (TMK m. 340).

Çocuğun yetiştirilmesi velayet hakkına bağlı görev ise de, eğer çocuk hukuken üçüncü bir kişi veya kurumda bulunuyorsa, çocuğu yetiştirme ve eğitime görevini fiili olarak çocukla ilişkide olan kişi ifa edecektir.

Anne-babanın çocuğu eğitime görevi ilk olarak aile içinde başlamaktadır. Aile, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki gelişimini sağlamakla yükümlüdür. Sadece çocuğun gelişimini olumlu yönde tamamlamasına özen göstermek değil, zaman içinde ortaya çıkacak ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek tehlikeleri bertaraf etmek de velinin görevidir.

TMK m. 340/1’ de çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanmasından söz edilir.

Çocuğun bedensel gelişimi ile kast olunan velinin, çocuğun vücut temizliğine, kılık kıyafetine, beslenmesine, sağlığına özen göstermesi, çocuğa, onun bizzat kendisine bakabilmesi, kendisini idare edebilmesi için gereken eğitimi vermesidir.

Hastalıklı çocuğun tedavisinde ihmal göstermek, çocuğu bakımsız bırakmak velinin bakım görevini gereği gibi ifa etmemesi ve neticede TMK m. 346 vd.’ da yer alan hükümlerin uygulanması sonucunu doğurur. Çocuğun sosyal açıdan eğitilmesi, ileride kendisiyle ilgili kararları bizzat alabilme yetisine sahip, özgüveni olan bir kişi olarak yetiştirilmesi anlamına gelir.

Çocuğun ahlaki açıdan eğitilmesi, çocuğa toplumda genel olarak kabul gören ahlaki değerlerin verilmesi ile gerçekleşir. Böylelikle çocuğun her yönüyle dengeli gelişiminin sağlanması, sosyal çevresine uyumlu olması sağlanır.

Ahlaki açıdan verilecek eğitim, bir yönüyle de sosyal açıdan çocuğun eğitilmesidir. Zira ahlaki eğitim, çocuğun bağımsız ve özgür, kendi ayakları üzerinde durabilen, yaşadığı çevrede geçerli olan hukuk kurallarına ve yasaklara uygun davranan birey olarak yetişmesini sağlamayı hedefler.

Çocuğun zihinsel gelişimi ise, onun okul eğitimi ile ilgilidir. Aile içi eğitimiyle birlikte anne-babanın, çocuğa, onun şahsi özelliklerini, bedensel ve zihinsel yeteneklerini ve eğilimlerini de dikkate alarak okul ve mesleki eğitimi verme görevleri “eğitimin” bir parçası ola-

rak aynı maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. Anne-baba, çocuğa, ona uygun eğitim olanağı sağlarken, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kendi mali imkanları, yaşam düzeyleri, dünya görüşleri ölçüsünde hareket edeceklerdir.

Çocuğun okul eğitimi ile ilgili olarak ÇHS m. 27 ve özellikle bu maddenin üçüncü fıkrasına değinmek gereklidir. Söz konusu maddede çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğunun, sahip oldukları imkanlar ve mali güçler çerçevesinde öncelikle çocuğun anne-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düştüğü; fakat devletin de çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alacağı ve maddi yardım ve destek sağlayacağı ifade edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti hukuku bakımından anne-baba, çocuğunun ilköğretime devam edip etmemesine karar verme hakkına ya da çocuklarından hangisinin bu eğitimi alacağı hususunda “özgür” karar verebilme imkanına sahip değildir. Anayasanın 42. maddesi gereğince, kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Yine Anayasa’nın aynı madde hükmü gereği, ilköğretim kadın ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Anayasamızdaki bu hükme paralel hükümler, Milli Eğitim Temel Kanunu madde 4, 7, 22, 24’te, ilköğretim ve Eğitim Kanunu madde 1, 2, 4, 9’da, ilköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Açık İlköğretim Okulu Yönetmeliği’nde mevcuttur. Bu konuyla ilgili olarak ÇHS’nin 28. maddesinde ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması, taraf devletlerin orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmenin 29. maddesinin (a) bendinde taraf devletlerin, çocuk eğitiminde çocuğun kişiliğinin, zihinsel, bedensel yeteneklerinin gelişmesi amaçlarına yönelik eğitim vermelerinden söz edilmektedir.

Çocuğun psikolojik gelişimi ise çocuğun bebekliğinden itibaren ihtiyaç duyduğu sevgi ve güven duyacağı koruyucu ortamı çocuğa sağlamakla mümkündür. . Anne-baba arasındaki ilişkinin de çocuğun psikolojik gelişiminde büyük önemi vardır. Eşlerin tartışmaları, kavgaları, şiddete başvurmaları da çocuğun psikolojik gelişimini olumsuz etkilemektedir.

- **Çocuğun Meslek Eğitimi**

Veli, çocuğun mecburi ilköğretimi almasından sonra onun yeteneklerini geliştirici, eğilim ve arzusuna uygun meslek (bu anlamda lise ve yüksek okul eğitimi) olanağı sağlayacaktır. Velinin bu görevini yerine getirmemesi halinde çocuk, velisine karşı kendisine meslek eğitimi verilmesini talep etme hakkını haizdir.

Çocuğun normal okul eğitiminden sonra, eğilim ve arzusuna göre meslek eğitimi veya yüksek okul eğitimi alma hakkı, velinin çocuğa gerekli okul ve mesleki eğitim olanağı sağlama, çocuğun o eğitim süreci sonunda meslek edinebilecek bir imkana kavuşması demektir. Ancak TMK m. 340 hükmü, velinin çocuğa mevcut tahsilinden sonra ikinci bir yüksek okul eğitimi ya da lisans üzeri eğitim almasını sağlama görevi yüklememektedir. İsviçre Federal Mahkemesi ikinci meslek eğitimini almayı talep hakkının -ilk mesleki eğitim çocuğun eğilim ve yeteneklerine uygun ise- mevcut olmadığına karar vermiştir. Aynı kararda ayrıca anne-babanın çocuğun bakım ve eğitim giderlerini karşılama görevlerinin, çocuğun ergin olmadan evvel var olan eğilim ve yeteneklerine göre başlamış ve devam etmekte olduğu eğitim giderleri ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle çocuğun ergin olmasından sonra keşfettiği yeni eğilimlere göre başka eğitim imkanlarına başvurması durumunda artık anne-babanın eğitim masraflarını karşılama görevi yoktur.

Çocuğun meslek eğitimi, lise, yüksek okul, üniversite öğrenimiyle ilgili kararlarında anne-baba ile çocuğun müştereken karar vermeleri en uygun çözümdür. Çocuğun almak istediği eğitim, gideceği okul, yapmak istediği meslek eğitimine ilişkin olarak ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda, çocuğun niyet ve isteklerinin (kaptisleri değil) velisi tarafından dikkate alınması gereklidir (TMK m. 339/III). Zira çocuğu ileride hiç istemeden yapacağı bir meslek eğitimine zorlamak, onun bütün hayatını etkileyecek şekilde mutsuz kılacaktır. Kaldı ki, anne-babanın, çocuğun yeteneklerine apaçık aykırı olan mesleki eğitimi alması hususunda ısrarlı davranışları veya başlanmış olan eğitime haklı bir neden olmaksızın ara verdirmeleri çocuğu olanakları ölçüsünde yetiştirme, eğitimi sağlama (TMK m. 340) yükümlülüğüne aykırılık teşkil edecektir.

Anne-baba ve çocuk arasında alacağı mesleki eğitimi bakımından görüş farklılıkları ortaya çıkar ve bir uzlaşma sağlanamazsa çocuğun kendi geleceği ile ilgili olarak verdiği karara üstünlük tanınarak, çocuğun arzusunun ve eğilimlerinin (kısaca çocuğun yararının), anne-babanın arzusunun önünde yer alacağı kabul edilmektedir. Neticede ayırtım gücüne sahip, ne istediğini bilecek ve bu hususta kendi iradesini oluşturabilecek düzeye gelmiş çocuğun, henüz ergin olmasa da, iradesine öncelik tanınmalıdır. Ancak çocuğun gerçekte kendi yetenek ve kapasitesini ölçmeden, çevre ve arkadaşlarının etkisi ile mesleki eğitimi belirlemesi, onun menfaatini gerçekleştirmekten uzak ise, bu takdirde çocuğun arzusuna sınır çizilmelidir.

- **Engelli Çocukların Bakımı**

Anne-baba, bedensel ve/veya zihinsel bakımdan eğitimleri için özel ihtimam gereken çocuklarına gereken özeni göstermek, onların bu özelliklerine uygun eğitimi almalarını sağlamakla yükümlüdürler. Anne-baba, çocuktaki bedensel veya zihinsel eksikliği fark ettikleri zaman olabildiğince en erken sürede harekete geçerek, çocuğa uygun eğitim imkanlarını araştırıp bulmalıdırlar. Zira bedensel veya zihinsel engelli çocuklara uygun eğitim verildiği takdirde sosyal hayata uyum sağlayabilmekte, kendi özelliklerine uygun meslekler edinebilmektedirler.

Şüphesiz anne-babanın bu yükümlülüğü yerine getirilebilmeleri açısından, ailenin yaşadığı yerde kamusal veya özel kurumlarca engelli çocuklara sunulabilen eğitim olanaklarının mevcut ve velinin iktisadi durumunun özel eğitimi sağlamaya müsait olması gerekir.

Her çocuğun zihinsel, psikolojik , ahlaki ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı vardır (ÇHS m. 27/b.1). Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçler çerçevesinde öncelikle çocuğun anne-babasına aittir, ancak devlet de anne-babayı bu konuda desteklemekle yükümlüdür.

Anayasa'nın 42. ve 61.maddelerinde de devletin; durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanlar için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir.

Bedensel veya zihinsel engelli çocuklarda, çocuğun korunması bakımından velinin, çocuk henüz ergin olmadan evvel, ergin olduktan sonra onu hukuken temsil edecek yasal temsilcinin tayini için gerekli işlemlere başlamaları uygun olacaktır (TMK m. 419/II). Bu sayede çocuğun ergin olması ile kendisine yasal temsilci atanması arasında geçecek süre içinde, bu kişinin menfaatlerinin korunması imkanı da sağlanmış olacaktır.

Çocuğun TMK m. 340 kapsamında alacağı eğitimde sadece ? onun eğilim ve yetenekleri değil, velisinin de gerek mali, gerek sosyal yaşam düzeyi dikkate alınacaktır. Bu nedenle çocuğun devlet okulunda yeteneklerine, bedensel ve zihinsel gelişimine uygun eğitim alamaması halinde, velinin mali olanakları elverdiği takdirde çocuğun özel okula yollanması bir gereklilik arz edecektir.

- **Çocuğa Dini Eğitim Verilmesi**

Anne-baba çocuğun dini eğitimini belirleme hakkını haizdirler (TMK m. 341/I). Buna göre veli sıfatıyla anne-baba çocuğun dini eğitim alıp almayacağına, alacaksa ne şekilde bir eğitim alacağına yine çocuğun eğitimini ve yetiştirilmesini sağlama yükümlülüğü (TMK m. 340/I) ile ilgili ilkeler çerçevesinde bizzat karar vereceklerdir.

Dini eğitim verme, velayete bağlı bir hak olduğu için, çocuğun velisinden ayrılmış ve bir başka aile veya kurum yanında yaşıyor olduğu durumlarda da, çocuğa dini eğitim verme hakkı sadece velide olacaktır.

Dini eğitimi verme hakkı, velayete bağlı bir hak olduğundan velayetin eşlerden birinden alındığı durumlarda, velayet hakkını haiz olan taraf çocuğa dini eğitimi verme hakkına sahip olacaktır. Boşanma durumunda da çocuğa dini eğitimi, velayeti kendisine bırakılan eş verecektir.

Dini eğitimin eşlerden sadece velayet hakkına sahip olanda kalması, özellikle eşlerin farklı dine veya mezheplere bağlı olmaları halinde önem kazanır. Doktrindeki hakim görüş kabul edildiğinde velayet hakkına sahip olmayan eşin dini eğitim verme hakkı da ortadan kalkar. Bununla birlikte eğer eşler farklı dine veya mezhebe mensup iseler, velayet hakkına sahip olmayan ancak çocukla kişisel ilişki sürdürme hakkına sahip eşin (veli sıfatını taşımayan anne veya babanın) çocuğun psikolojik gelişimini tehdit etmediği sürece kendi dini veya mezhebinin koşulları ve fikirlerini çocuğa öğretmesinde bir sakınca olmamalıdır.

Şu hususu vurgulamak gerekir ki, dini eğitim çocuğun psikolojik gelişimini tehlikeye sokmamalıdır. Çocuğun kişiliğinde değişim yaratan, onu çevresine ve topluma yabancılaştıran, kendisi gibi düşünmeyenleri düşman gözüyle görece şekilde bağnaz olarak eğiten din eğitimi çocukla ilgili koruma önlemlerinin alınmasına, bu anlamda en ağır tedbir olan velayet hakkının kaldırılmasına dahi neden olacaktır.

Çocuğun dinini değiştirme, çocuğun kişilik haklarına müdahale teşkil edeceğinden, ayırım gücü ölçüsünde, bizzat onun rızası alınmadıkça mümkün olamayacaktır.

Velinin çocuğa dini terbiye verme ile ilgili velayetten doğan haklarını sınırlayacak şekilde gerek birbirleriyle, gerekse üçüncü kişilerle yapacakları her türlü anlaşma da geçersizdir (TMK m. 341/II). Bu anlamda nişanlıların evlenmeden evvel veya evlendikten sonra birbirlerine verdikleri taahhütler, boşanan eşlerin birbirlerine taahhütleri, anne-babadan birinin ölüme bağlı tasarrufla diğerini belirli bir yükümlülük altına sokması hukuken sonuç doğurmaz.

- **Çocuğu Temsil Yetkisi**

Velayet hakkını haiz anne-baba çocuğun üçüncü kişilerle olan işlemlerinde onun yasal temsilcisidirler (TMK m. 342/I).

Veli, kanunen çocuk adına yapamayacağı işlemlerde ve ayırtım gücüne sahip olmayan çocuğun “mutlak surette” kişiye sıkı surette bağlı haklarını kullanmada temsil yetkisini haiz değildir. Bunun dışındaki işlemlerde çocuk adına onun yasal temsilcisi sıfatıyla hareket eder.

Çocuğun ayırtım gücü mevcut olduğu takdirde sınırlı ehliyetsiz durumundaki çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği haller dışında, anne-baba, çocuğu borç altına sokacak işlemlere izin/ icazet vermek suretiyle ya da bu işlemleri bizzat onun adına yapmak suretiyle de yerine getirebilir.

Velinin temsil yetkisi sadece çocukla ilgili işlemleri değil, çocukla ilgili davalarda onun temsil edilmesini de kapsar.

Veli, kanuni sınırlar içinde çocukla ilgili bütün işlemlerde çocuğun yasal temsilcisidir. Ancak veli temsil yetkisini kullanırken onun yararını ve menfaatini ön planda bulundurmamak ve çocuğun olgunluğu ve idrak yeteneği ölçüsünde fikrini alarak hareket etmek zorundadır (TMK m. 339 ve m. 342). Bu bakımdan velinin çocuk adına yapacağı bir işlemde çocuğun iradesinin önem taşımaması, ancak çocuğun ya kendi fikrini oluşturma bilincine, zeka olgunluğuna sahip olamaması ya da buna sahip olmasına rağmen genel olarak işin mahiyeti ile ilgili isabetli bir öngörüyü haiz olamaması durumunda mümkün olabilir.

Temsil yetkisinin kapsamının sınırı çocuğun menfaatine uygun davranma olarak belirlendiğinden (TMK m. 342/1), velinin çocuğun menfaatlerine aykırı davranması durumunda, yetkisiz temsil söz konusu olacaktır. Söz konusu halde velinin yapmış olduğu işlem temsil olunan çocuğu bağlamayacaktır. Yetkisiz temsilci durumundaki veli BK m. 39 hükmüne kıyasen üçüncü kişinin zararını tazmin edecektir.

Velinin çocuğu temsil etme hak ve yetkisi, velayet hakkına bağlı olduğu için velayet hakkının kaldırılmış olduğu ya da veli ile çocuğun menfaatlerinin çatıştığı hallerde velinin temsil yetkisinden söz edilemeyecektir.

Veli ile çocuğun menfaatinin çatışması iki sebepten ileri gelebilir. Bunlardan biri TMK m. 345, diğeri ise TMK m. 426/b.2'deki haldir.

Kural olarak anne-baba velayet hakkını birlikte haiz olduklarından, çocuğu temsil yetkisi de her ikisindedir.

Veli, çocuğu temsil hak ve yetkisini kullanırken onun kişilik haklarına saygı gösterecektir. Çocuğun hak ve fiil özgürlüklerini, manevi değerlerini, onurunu, yaşam ve bedensel bütünlüğünü, sağlığını, iktisadi geleceğini hukuka ve ahlaka aykırı olacak derecede sınırlandıran anlaşmalar (TMK m. 23 gereğince), bizzat çocuk tarafından ya da veli ya da kayyım aracılığı ile yapılsalar dahi geçerli olmayacaklardır (BK m. 27). Öte yandan çocuğun ayırtım gücü olduğu takdirde, velisinin onu temsilen yaptığı işlemlerde çocuğun görüşünü de alması gereklidir (TMK m. 339/III).

- **Sınırlı Ehliyetsiz Küçükün Evlenme ve Nişanlanmasına Rıza Gösterme Hakkı**

Velinin velayetten doğan bir başka yetkisi de, çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rıza göstermesidir (TMK m. 118 ve m. 126). Ancak veli, çocuğun menfaatini dikkate almayıp, rızasını haksız yere vermekten kaçınırsa, mahkemeye başvurularak hakimin onayının alınması mümkün olabilecektir.

4.2.3

Velinin Veli Sifatına Bağlı Olmaksızın Sahip Olduğu Hak, Görev ve Yetkileri

Kanunun bizatihi anne-baba sıfatına bağladığı hak ve görevler, velayet hakkına bağlı olmadıkları için, velayet hakkı kalkmış olsa da devam ederler. Bu kısımda velayet hakkına sahip olmayan anne-baba ile çocuk arasındaki hukuki ilişkilere değinilecektir.

- **Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerinin Karşlanması**

Velayetin kaldırılması halinde dahi, anne ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder (TMK m. 350 / I).

Görüleceği üzere velayet hakkını haiz olmasa da anne-baba, çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için öncelikle sorumluluk taşıyan kişi durumundadırlar. Bu görev soybağından kaynaklandığı için (TMK m. 327), velayet hakkından bağımsız olarak mevcuttur. Dolayısıyla velayet hakkına sahip olmasa da anne /baba, çocuğun bakım ve eğitim masraflarını TMK m. 328'deki sürenin sonuna kadar karşılamak zorundadırlar.

- **Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkı**

Boşanma ve ayrılık davaları dışında, koruma tedbirleri çerçevesinde anne-babadan velayet hakkının kaldırılması sonucu çocuğa vasi atandığı hallerde, çocuğun bırakıldığı kişi veya kurum, çocuğun menfaatlerini tehlikeye düşürmediği sürece çocuğun anne-babası ile görüşmesine, kişisel ilişki kurmasına izin verebilecektir (TMK m. 323). Anayasanın 41. maddesi de kişisel ilişkiyi çocuğun bir hakkı olarak koruma altına almıştır.

Anne-babanın velayet hakkı ellerinden alınmış olsa bile, vesayet altına konulan çocuğun eğitimi, evlenmesi gibi şahsını ilgilendiren konularda mümkün olduğu takdirde anne-babanın görüşlerinin dikkate alınması keza çocuğa verilecek dini eğitimde vasinin, anne-babanın dini görüşlerine uygun davranması, anne-babanın çocuk çok küçük olduğu için henüz çocuğa dini eğitim vermeye başlamamış olduğu ihtimalde vasinin, anne-babanın dini eğilimlerine göre hareket etmesi gerekmektedir.

Anne-baba, çocuğun kanuni temsilcisi olan vasinin görevlerini gereği gibi yapmaması durumunda vesayet makamına karşı şikayette bulunma hakkına sahiptir (TMK m. 461/I).

- **Çocuğun mallarını kullanma hakkı**

Anne-baba kusurları nedeniyle velayet hakkını kaybetmedikleri sürece çocuğun mallarını kullanabilirler (TMK m. 354). Kullanmada ilk kural, öncelikle çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınması, onun ihtiyaçları giderildikten sonra aile birliği için harcama yapılmasıdır. Anne-babanın kendi şahsi ihtiyaçları için çocuğun mallarını kullanma hakları yoktur. İkinci kural ise, anne-baba ancak yasada belirtilen sınırlar çerçevesinde bu haklarını kullanabileceklerdir (TMK m. 357-359).

Çocuğun mallarının kullanımının ana ve/veya babadan alınması için, kusurlu davranışlarının sonucu velayet hakkı ellerinden alınmış olmalıdır. Kullanmanın nasıl olacağı TMK m. 355 ve devamı maddelerinde yer alan hükümlerde belirtilmiştir.

- **Anne-babanın Veli Sıfatından Bağımsız Olarak Rızasının Aranması**

Yukarıda çocuğun fiil ehliyetinden söz ederken pek çok hukuki işlemde velisinin (velisinin olmaması durumunda yasal temsilcisi olacak vasinin) rızasının arandığından söz edilmiştir. Ancak kanun koyucu bazı hükümlerde veli sıfatından bağımsız olarak anne-baba sıfatını taşımaları sebebiyle bu kişilerin çocukla ilgili işlemlerde onay vermelerini gerekli görmüştür. Anne-babadan velayet hakkı alınmış olsa dahi, çocuğun anne-babası olan kişilerin çocukla ilgili işleme onay vermesi gerekli görülmüştür. Bu konuda en iyi örnek çocuğun evlatlık verilmesi olarak halk dilinde ifade edilen çocuğun evlat edinilmesidir.

Evlat edinmede anne-babanın, veli sıfatını taşıyıp taşımadığına bakmadan sadece anne-baba olması nedeniyle rızaları aranmaktadır (TMK m. 309). Evlat edinmede anne-babanın rızası bazı hallerde aranmayacaktır (TMK m. 311). Ana ve/veya babanın kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmiyorsa ya da ayırtım gücünden sürekli yoksun iseler ana ve/veya babanın, çocuklarının evlat edinmesinde rızaları aranmaz. Keza ana ve/veya baba, çocuğa karşı göstermek zorunda oldukları özen yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmemişlerse yine böyle davranmış olan ana ve/veya babanın rızası aranmaz.

- **Velinin Haksız Olarak Rıza Göstermemesi Hali**

Böyle bir durumda eğer velinin izin vermemesi tamamen keyfi ya da düşüncesiz davranışından kaynaklanıyor ve neticede çocuğun menfaatine aykırı bir sonucun doğumuna sebep olacak ise ilk ihtimal, velinin temsil yetkisini (hakkını) kötüye kullanıyor olduğudur. Kötüye kullanılan hak, hak sahibine koruma sağlamayacağından (TMK m. 2/II), izin vermesine rağmen işlem, izin varmış gibi geçerli ve bağlayıcı olacaktır.

Çocuk, rıza beyanında bulunmayan velisine karşı, hakimden yardım isteyebilir (TMK m. 346). Kanun koyucu kanuni temsilcinin evlenmeye izin vermesiyle ilgili olarak hakkın kötüye kullanıldığı durumlar bakımından da benzer bir usul öngörmüştür (TMK m. 128). Bu durumda da çocuk hakime başvurabilecek ve hakim, durumu çocuğun menfaatine gördüğü takdirde bizzat kendisi karar verebilecektir.

4.3

AİLENİN ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDEKİ ROLÜ

ÇHS ve diğer uluslararası sözleşme ve kararlarda yer alan temel ilkeler, öncelikle çocuğun ailesinin desteklenmesi suretiyle aile içinde korunmasını ısrarla önermektedirler. Aile çoğu zaman sorunun kaynağı olarak görülse de aynı zamanda pek çok çözümün de kaynağıdır.

Özellikle, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler (Riyad) İlkeleri, ailenin ve çocuğun ailesi içinde korunmasının desteklenmesini, çocuğun sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılanmasını, çocuk suçluluğunun önlenmesinde en etkili faktörler arasında görmektedir. Aynı zamanda çocuğun çocuk adalet sisteminin zararlı etkilerinden korunması da ailenin (çocuğa zarar vermediği durumlarda) çocuğun yanında bulunması ile mümkündür.

4.3.1

Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Yerine Getirme Konusunda Desteklenmesi

- **Çocuğun Ailesine Haber Verilmesini İsteme Hakkı ve Ailenin Katılım Hakkı**

Anne ve baba, çocuğunun kolluk biriminde veya adliyede ya da hastanede bulunmasından doğal olarak endişe duyar. Bu nedenle çocuklarının yanında bulunmak ve adli süreci yakından takip etmek ister. Hiç şüphesiz ki; ailesi tarafından ihmal ve istismar edilme durumu söz konusu değilse karakoldaki veya adliyedeki her çocuk da, adli süreç boyunca anne ve babasına ihtiyaç duyar, bir yetişkinin, bir yakınının yanında bulunmasını ister.

Her aile de çocuğunun nerede olduğu ve hakkında yapılan işlemlerin ne olduğunu bilme ve kararlara katılma hakkına sahiptir.

Çocuk için bu hak şunları kapsar;

- Bulunduğu yeri ve nedenini haber verme
- Ailesinden bir birey ile görüşme ve yanında olmasını isteme
- Ailesinin kendisinin ve haklarının korunması için gerekli tedbirleri almasını isteme.

Aile için bu haklar şunları kapsar;

- Çocuğunun bulunduğu yer ve nedeni hakkında haberdar edilme, bilgilendirilme
- Hakları hakkında bilgilendirilme
- Yardım alabileceği kurumlar/hizmetler hakkında bilgilendirilme
- İtiraz ve başvuru usulleri hakkında bilgilendirilme
- Çocuğu ile görüşme ve yanında bulunma
- Görüşünün alınmasını isteme
- Kararlara karşı itiraz etme

Ailenin bilgilendirilme ve katılım hakkının tek istisnası, çocuğun yararının aksini gerektirmesidir. Eğer ailenin çocuğu suça ittiği veya istismar ettiği düşünülüyorsa ve çocuğun güvenliği gerektiriyorsa bu durumda ilk anda aileye haber verilmemelidir.

- **Ailenin Bulunması ve Davet Edilmesi**

Ailelerin bir kısmı, durum kendilerine bildirildiğinde hemen çocuğunun bulunduğu yere gidecektir. Ancak çocuğu karakolda veya adliyede bulunan bir aile bazı kaygılar nedeniyle adalet sistemi çalışanları ile ilişki kurmaktan kaçınacaktır. Bazı ailelerin :

- Çocuğu ile ilgilenmediği için suçlanma,
- Bir cezaya maruz kalma,
- Azarlanma veya küçümsenmeye maruz kalma,
- Nereye gideceğini, kiminle temasa geçeceğini bilmeme,
- Çocuğun sorununun çözümünde nasıl bir rol üstelenebileceğini bilmeme ve/veya isteksiz olma,
- Çocuğun yaptığı veya başına gelen şeyden utanma gibi kaygıları olabilir.

Bu kaygıların aşılabilmesi sorunun farkında olan ve sabırlı davranabilen profesyonel bir yaklaşımı gerektirir. Aileler temas kurma konusunda çocuk adalet sistemi çalışanları kadar istekli olmayabilirler. Bu nedenle bu teması sağlama yükümlülüğü çocuk adalet sistemi çalışanına aittir. Çünkü çocuk adalet sistemi çalışanı, aile çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmede yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerek sorunu çözmekle yükümlü ve kamu hizmeti sunan bir kişidir. Bu nedenle ailenin katılımını sağlamak, işin doğası ve çalışanın mesleki sorumluluğunun gereğidir.

İlk temas telefon ile sağlanmalıdır

Bir çocuğun ailesine bilgi vermek ve onu sürece katmak için uygun bir telefon ile ilk temas sağlanmalıdır. Bu görüşmede görüşmecisi sırasıyla;

- Kendini tanıtmalı,
- Görevi hakkında bilgi vermeli,
- Arama amacını söylemeli,
- Çocuğun durumu (sağlığı, yanında kimlerin bulunduğu vb.) hakkında bilgi vermeli,
- Çocuğun bulunduğu yer ve hakkında yapılan işlem hakkında bilgi vermeli,
- Aileden beklentinin ne olduğunu açıklamalıdır.

Aile telaşlı olabilir ve söylenenleri anlayamayabilir. Arada bir soru sorarak anlaşılıp anlaşılmadığını teyit etmek yararlı olabilir.

Bazen aile bu konuda bir şey yapmayı reddediyor olabilir ya da bir şey yapamayacağına inanıyor olabilir. O zaman çocuğu ile ilgilenmenin onun yasal sorumluluğu olduğunu hatırlatmak ve konuşmayı kesmesini önlemek gerekir.

Ailenin katılımını sağlayabilmek için seçenek sunmak da iyi bir yöntemdir. Bazen evde küçük bir çocuğu olan anne onu bırakıp çıkamıyor olabilir veya parası olmadığı için gelemiyor olabilir. Bu nedenle yapılacak işin amacına uygun ise seçenek sunmak işe yarayabilir.

Aynı zamanda bu çağrıya uymanın bir zorunluluk olduğunu görebilmesi için gelmemesi durumunda ne olacağına ilişkin uyarıların açıkça yapılması da gerekir. Bu uyarılar, aileye uygulanacak yasal yaptırımları da içermelidir. Örneğin, çocuğun aileden alınacağı, koruyucu aileye verilebileceği, ailenin velayet hakkının kaldırılmasına karar verilebileceği, ailenin eyleminin suç oluşturması durumunda soruşturma başlatılacağı gibi.

Karakolda, savcılıkta veya mahkemede yürütülen işlemlerde çocuğun yanında olmak aile için zorunluluktur. Bu gibi durumlarda çağrılan aileye destek hizmetlerini de bildirmek gerekir. Örneğin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan yol giderleri için destek almak, barodan hukuki yardım için avukat talep etmek gibi.

Aile ile görüşme yapacak kişinin bu sürece inanıyor olması sonuç bakımından önemlidir. Çocuk adalet sistemi çalışanının; çocuk veya ailenin özelliklerine karşı önyargılardan uzak, anlayışlı, dinleyen, yardıma ve kazanmaya aday bir tutuma sahip olması da işini kolaylaştırır.

► **Adrese gidilmesi:** Bazı durumlarda adrese gidilmesi gerekir. Sosyal çalışma görevlileri ve denetim görevlileri görüşme için ikinci teması, aileyi ziyaret ederek sağlarlar. Ailenin telefon görüşmesine rağmen gelmediği durumlarda, bunun sebebinin anlamak ve ailenin sürece katılımını desteklemek için adreste ziyaret önemlidir.

Kolluk, çocuğun ailesini bulmak ve teslim etmekle yükümlüdür (ÇKKY m.16). Çocuğun ailesinin başka bir şehirde olması veya bulunamaması gibi çocuğun tesliminin hemen mümkün olmadığı durumlarda, kolluk çocuğu ASPB'ye teslim ederek, çocuğun ailesine teslimine kadar bakım ve gözetim altında bulundurulmasını temin eder.

Ailenin karakolda hazır bulunmadığı durumda kolluğun adres tespiti için çocuğun verdiği adrese gitmesi, çocuğun durumunu anlamak ve alınması gereken tedbiri belirlemek bakımından önemlidir. Çünkü eğer adres tespiti doğru yapılmaz ise çocuğu bulmak ve onu korumak mümkün olamamakta ya da geç kalınmaktadır. Bu nedenle, adres tespiti işlemlere başlandığı anda ya da en kısa zamanda yapılmalıdır.

Bu aynı zamanda çocuğun risk altında olup olmadığını tespit etmek için de önemlidir. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarında ise savcılıklar veya mahkemelerce kolluktan adres tespiti yapması istenebilir.

► **Yazılı Davet:** Veli veya vasinin yargılamaya katılımının sağlanması gerekli ve kanun hükmü uyarınca zorunludur. Çocuk Koruma Kanunu'nun 22. maddesinde ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 155/1 maddesinde sanık çocuğun kanuni temsilcisinin duruşmaya çağrılacağı, gelip beyanda bulunmak istediği takdirde beyanının alınacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla yapılacak çağrıda kanuni temsilcinin niçin çağrıldığı belirtilmeli, duruşmaya geldiğinde de mümkün olduğunca katılımı sağlanıp, beyanı alınmalıdır. Ancak bu beyan alma suç konusu olaya ilişkin tanıklık niteliğinde ise, tanıklığa ve tanıklıktan çekinmeye ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir.

Çocuğun kanuni temsilcisinin çağrılmasına ilişkin bu hükümler kanuni temsilcinin yargılamadan ve suç konusu fiilden haberdar olmasını sağlayacağı gibi yargılama sırasında ve sonrasında verilecek koruyucu ve destekleyici tedbirler ile seçenek yaptırımların veya denetimli serbestlik hükümlerinin uygulanmasında kanuni temsilcinin işbirliğinin ve katılımının sağlanmasını da mümkün kılar. Böylece çocuğun tekrar suç işlemesinin önlenmesi bakımından ailenin etkin desteği sağlanmış olur.

CMK'nın 185 maddesi uyarınca çocuk hakkındaki yargılama kapalı olarak yapılır. Davet edilen kanuni temsilci gelmiş ise duruşmaya katılabileceğinden, söz konusu kapalılık kanuni temsilci hakkında uygulanmaz.

- **Ailenin Bilgilendirilmesi ve Ailenin Görüşünün Alınması**

Ailenin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınması Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi ile öngörülen "ailenin sorumluluklarına saygı yükümlülüğü"nin bir gereğidir. Bu durum aynı zamanda ailenin sürece katılımını sağlama ve çocuğu koruma potansiyelini güçlendirme bakımından da önem taşır. Aile ile görüşmeye, öncelikle görüşmenin amacı hakkında kısa bir açıklama ile başlanmalıdır.

Aile ile görüşmeye başlamadan önce onun bilgilendirilmesi gerekir (ÇKK. m.4). Ailenin bilgilendirilme hakkı şunları kapsar:

1. Çocuk hangi sebeple orada bulunuyor?
2. Bir suçlama sebebiyle ise hangi suç, ne zaman ve nasıl olmuş?
3. Çocuk hakkında yapılacak işlemler neler? İfade alınacak, adli tıp muayenesi yapılacak, vb.
4. Bu işlemler hangi amaçla yapılacak, kim yapacak?
5. Çocuğun hakları neler, kendisinin hakları neler?
6. İtiraz etme hakkı varsa nereye ve nasıl edebilir?
7. Kimlerden ve hangi kuruluşlardan yardım alabilir?

Sonra hangi konularda ailenin görüşünün istendiği bildirmelidir. Bu görüşmenin amacı ve görüşmeciye göre içeriği değişecek olan konudur. Ailenin özellikle aşağıdaki konularda görüşünün alınması gerekir:

1. Çocuk ve aile hakkında verilecek tedbir kararları (yöntemleri, etkileri),
2. Özellikle aile yanında kalarak uygulanacak bir tedbir kararı verilecek ise veya var ise ihtiyaç duyulacak destek hizmetleri,
3. Çocuğun yerleştirileceği kurum,
4. Gerekiyorsa çocuğun tanıklık etmesi bilgisi

Yasalardan bahsediliyorsa "veli, kayyum, tedbir" gibi sözler anlaşılabilir. Bunların anlaşıldığından emin olmak gerekir. Sözlerin anlaşıldığı teyit edilmeli ve yeni bir konuya geçmeden önce söylenenler kısaca tekrarlanmalıdır.

Görüşmenin sonunda alınan kararlar ve ailenin yapması gereken işler var ise, yapılacaklar birlikte tekrar gözden geçirilmeli, hatırlanmama riski varsa yazılarak verilmelidir.

Görüşme sosyal çalışma görevlisi veya denetim görevlisince yapılıyor olsa dahi, görüşmenin adli sürecin bir parçası olduğunu tarafların hissetmesi önemlidir. Bu aşama görüşmenin biraz daha hukuki bir tutumla sürdürülmesi yerinde olacaktır. İlk görüşmede sosyal – psikolojik ilişki yakalanmaya çalışılabilir ama bunun bir psikolojik görüşmeden farklılığı hissettirilmelidir. "Bunu anladınız mı?" gibi biraz otorite gösterilmesi, aynı zamanda karşı tarafı da destekler. Bu görüşme süreci belirler. Bu görüşmenin bir terapi amacı taşımadığı hissettirilmelidir, aksi takdirde görüşmeye katılan kişinin beklenti odağı farklılaşabilir, bu noktaya dikkat etmek gerekir.

Örneğin "ben sana yardımcı olacağım" gibi mesleki rolü anlatmayan bir ifade, görüşmeye katılan kişinin görüşmeci avukat veya sosyal çalışma görevlisinin kendisine her konuda yardım edeceğini düşünmesine ve buna yönelik taleplerde bulunmasına neden olabilir. Çok teselli edici veya onun sorunlarını çözmeye çalışan bir yaklaşım, görüşmeye katılan

anne babanın sorumluluk almaktan kaçınarak, o sorunu görüşmeyi yapan kişinin çözmesini beklemesine neden olabilir. Bu nedenle hangi çocuk adalet sistemi çalışanı olursa olsun görüşmeci, rollerin karışmasını engelleyecek ve görüşmenin amacına uygun sürmesini sağlayacak bir mesafeyi koruması, ciddi bir iş yapılmakta olduğunu hissettirmesi, buna karşı korkutucu, kaygılandırıcı sertlikten ve onur kırıcı muameleden uzak durması gerekir. Bu çok hassas bir dengedir ve uygulandıkça, tecrübe arttıkça bu dengeyi sağlama konusundaki beceri de gelişir. Ailenin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınmasındaki amaç, ailenin olayın gerektirdiği sorumluluklarını fark edebilmesi, kendi yapabilirliklerini gözden geçirmesi ve buna göre gerçekleştirebileceği bir çözümün parçası olmasını sağlamaktır.

Ailenin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınmasındaki amaç, ailenin olayın gerektirdiği sorumluluklarını fark edebilmesi, kendi yapabilirliklerini gözden geçirmesi ve buna göre gerçekleştirebileceği bir çözümün parçası olmasını sağlamaktır.

Bu amaca uygun biçimde orada bulunuş sebebi ve ne hakkında görüşünün alınacağı konusunda aile bilgilendirildikten sonra kendisine görüşü sorulabilir.

4.3.2

Ailenin Sorumluluk Almaya Teşvik Edilmesi

Adalet sistemine dâhil olmuş çocukların ailelerinin, sorumluluk almaya teşvik edilmesi çocuklar için önemlidir. Ancak uygulamada çoğu kez ailelerin işbirliği yapmaya açık olmadıkları görülmektedir. Çocuğuna karşı ilgisiz, çocuğu ile ilgili sorumluluk almaya gönülsüz aileler, her zaman çocuklarını ihmal ve/veya istismar ediyor ya da suça itiyor değildirler. Bazen de nasıl baş edeceklerini bilemedikleri için çocukla bağları zayıflamış olabilir. Bu aileleri sorumluluk almaya teşvik etmek gerekir.

Aiileleri teşvik etmek için, katılımın avantajlarını, katılmamanın dezavantajlarını göstermek önemli bir etkidir.

Bir diğer önemli etken ise, ailelere yüklenen sorumluluğun altından kalkabilecekleri nitelikte olmasıdır. Bunun için ailenin yapması beklenen işlemleri adımlar biçiminde belirlemek ve bunların küçük ve somut olmasına dikkat etmek işe yarayabilir bir yöntemdir.

Ailenin adalet sistemine giren çocuklar açısından sorumlulukları;

1. Çocuğu duruşmaya getirmek,
2. Tedbirin uygulanmasını takip etmek,
3. Cezaevinde ise ziyaret etmektir.

Aynı zamanda aileye bu adımları atarken nasıl yardım alabileceği gösterilmeli, bu hizmetlere ulaşmasına rehberlik edilmelidir. Sonuca ulaştıkça elde edilen gelişmeler ve takdir sözleri belirtilmelidir. Yapmadığı durumda ne olacağı da söylenmelidir. Örneğin; velayetin kaldırılmasına karar verilebilir. Ayrıca;

1. Çocuk hakkında erteleme kararı verilmiş ve uymaz ise ceza uygulaması,
2. Çocuğun aileden alınarak bir kuruma yerleştirilecek olduğu,
3. Bakıp gözetme yükümlülüğünün ihlali nedeniyle kendisine ceza verilebileceği, vb. Bazı aileler sorumluluklarının hiç farkında olmayabilirler. Bu görüşmelerdeki hedef; bu sorumluluklar konusunda aileleri bilgilendirmek ve bu sorumlulukları yerine getirmesi

için ailelere yol göstermek ve destek olmaktır. Çocuk adalet sistemi çalışanının rolü aileyi sorumlulukları konusunda bilgilendirmek ve sorumluluklarını yerine getirmesi için desteklemektir.

Yaralanabileceği hizmetler anlatılırken, kaynaklar da söylenmelidir. Örneğin avukat ile görüşmeye gitmek istiyor veya çocuğunu tutukevinde ziyarete gitmek istiyor ama yol gideri bulamıyorsa, yol gideri konusunda SYDV'dan destek için kaymakamlığa veya aynı – nakdi yardım almak için ASPB il müdürlüğüne, çocuğun okula devamını sağlamak amacıyla şartlı nakit transferi için il milli eğitim müdürlüğüne, başvurabileceği gibi konularda bilgi verilmeli ve bunları kullanması için o kurumu aramak, sorumlu kişiyi tespit etmek veya randevu almak gibi yöntemlerle yardımcı olunmalıdır. Ya da bu konuda yardımcı olabilecek kurumlara yönlendirme yapılmalıdır.

4.3.3

Ailenin Çocuğu ile İlgili Sorumluluğunu Yerine Getirirken Desteklenmesi

Ailenin çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi konusunda desteklenmesi bir çocuk hakkıdır (ÇHS m. 18).

Ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda desteklenmesini sağlayacak hizmetlerden bazıları şunlardır:

1. Ayni - nakdi yardım
2. Şartlı nakit transferi
3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı hizmetleri
4. Toplum ve Aile Danışma Merkezleri
5. Baro
6. Denetimli serbestlik kapsamında kurulan yardım kurulları

4.3.4

Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Üstlenmemesi Hali

Ailenin çocuk adalet sistemindeki rolünü üstlenmemesi; terk veya ölüm nedeniyle olabileceği gibi aile ortamında çocuğun ihmal ve istismar edilme riski olmasından dolayı ailenin sisteme dahil edilmek istenmemesinden de kaynaklanabilir.

Ailenin adalet sistemindeki rolünü reddettiği veya çocuğu istismar ettiği durumlarda, çocuğun korunması için gerekli tedbiri almakla yükümlü devletin birinci önceliği çocuğu ailesi yanına döndürmek olmalıdır. Bunun için de bir yandan çocuğu koruma altına alırken bir yandan da ailenin eğitim, tedavisi, desteklenmesi gibi aileyi çocuk için güvenli bir ortam haline getirecek hizmetlerin sürdürülmesi gerekir. Ancak bunlar ile sonuç alınamaz ise veya alınamayacağı baştan belli ise o takdirde çocuk için kalıcı bir başka aile yanında bakım çözümünü düşünmek gerekir. Geçici olarak çocuğun kendi ailesi yanından uzaklaştırıldığı durumlarda da tercih edilen bir başka aile yanında bakım olmalıdır. Kurum bakımı her durumda son çare olmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akıntürk, T.(2006) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, C.2, 10. Basım.
- Akyüz, E. (1999) Medeni Kanunun Velayete İlişkin Hükümlerinin Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İsviçre Medeni Kanunu Işığında Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Cumhuriyet'in 75.Yıl Armağanı, 647 vd. (Armağan).
- Arpacı, A. (2000) Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler) 2.bası, İstanbul.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı UNICEF (2007).
- Bucher, Einleitung und Personenrecht, Bd.I, 2.Abt., 1.Teilbd., 1976 Art.11 N.103. Dural, M.; Ögüz T.; Gümüş A., (2008) Türk Özel Hukuku c. III., Aile Hukuku, 2. Basım.
- Dural, M.; Ögüz, T.; Gümüş, A.(2008), Aile Hukuku, 2. Basım.
- Elçin Grassinger, G.(2009) Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler, İstanbul.
- Gençcan, Ö.U.(2004) 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Cilt 1 (Madde 1-351), Yetkin yay. Ankara.
- Gençcan, Ö.U., 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Cilt 1 (Madde 1-351), 2004.
- Glueck, S. ve Glueck, E. (1964) Unraveling Juvenile Delinquency, 4. Auflage.
- Hatemi, H., (2005) Gerçek Kişiler Hukuku.
- Hegnauer, C., Grundriss des Kindesrechts, (1999) Stampfli.
- Henkel, H., Die Anordnung von Kinderschutzmassnahmen gem. Art. 307 rev. ZGB, (1977) Schulthess Polygraphischer Verlag.
- Köprülü, B.; Kaneti, S., (1989) Aile Hukuku, 2. Basım.
- Köseoğlu, B., (2005) Aile Mahkemelerinin İşleyişi.
- Kuru B.; Yılmaz E., Aslan R., (2007) Medeni Usul Hukuku, 18. Basım.
- Oğuzman, K.; Dural, M.(2001) Aile Hukuku.
- Özlü, H. (2002) Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılma Adalet Yay., Ankara.
- Özsunay, E. (1979) Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Öztan, B. (2004) Aile Hukuku, 5. Basım, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Özüğür, A.İ.(2003) Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku, Yetkin Yay., Ankara.
- Özüğür, A.İ., (2003) "Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku", Yargıtay Kararları Dergisi c.XIII, s.10, 1987, 1478.
- Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 4, Familienrecht, (Coester, Michael § 1638-1683), Neubearbeitung (2004) (Staudinger /Coester).
- Streng, F., Strafrechtliche Sanktionen, 2. Auflage, 2002.
- Yetik, N. (2007) Açıklamalı İçtihatlı Nüfus, Velayet, Vesayet, NafakaBilge yayınevi, Ankara.
- Zevkliler A.; Havutçu, A.(2005) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk, Seçkin, Ankara.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E.(1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6.bası, Seçkin Yay. Ankara.

Okuma Önerisi

- Akyüz , E. (2012) Çocuk Hukuku,Çocuk Hakları ve Korunması, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Grassinger E.G. (2009) Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler, İstanbul.
- Özlü, H. (2002) Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılması , Adalet Yay., Ankara.
- Özüğür, A.İ. (201) Velayet, Vesayet, Evlat Edinme ve Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler, Adalet Yay., Ankara.
- Zevkliler A. ve Havutçu, A. (2004) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E. (1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6. Basım.

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUKLAR

5.1

TEMEL ÖZELLİKLERİYLE ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE TEMEL İHTİYAÇLARI

Bu alt bölüm, çocuk gelişiminin temel özellikleri, çocukların temel ihtiyaçları ile çocuk adalet sisteminde çocukların gelişim düzeylerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması ile ilgilidir.

Çocuk Gelişimi ve Çocukların Temel İhtiyaçları

Gelişim, bireyin döllenmeden başlayarak yaşam boyunca geçirdiği biyolojik, bedensel, psiko-sosyal ve bilişsel özelliklerinde belirli bir sırayla ortaya çıkan ve belirli ölçüde kalıcı olan değişimlerdir. Gelişim bir süreçtir ve devamlılık gösterir. Her birey gelişim sürecini farklı yaşar ama buna rağmen gelişim süreçlerinin ortak özellikleri bulunur. Çocuğun tüm gelişim dönemlerinde, yetişkinler tarafından karşılanması gereken çok sayıda ihtiyacı bulunur. Fiziksel, ruhsal, bilişsel ve sosyal yönlerden birinde ihtiyaçları karşılanmamış bir çocuğun yaşamının ileriki dönemlerinde sorun veya sorunlar yaşaması mümkündür. Çocuğun gelişim sürecindeki ihtiyaçları fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel ihtiyaçlar olarak gruplandırılabilir.

Çocuğun Gelişimsel Dönemleri

Literatürde çocuk gelişimiyle ilgili dönemlerin farklı gruplandığı görülebilmektedir. Yeni doğan, süt çocukluğu, ilk çocukluk, son çocukluk, okul çocukluğu gibi çok ayrıntılı tasnifler kullanılabilir. Bu bölümde, gelişim; bebeklik, erken çocukluk, son çocukluk ve ergenlik olmak üzere dört ana bölümde ele alınacaktır.

► **Bebeklik Dönemi:** Doğumdan 3 yaşına kadar olan süre bebeklik dönemi olarak tanımlanır. Bu dönemin temel özellikleri arasında hızlı fiziksel/motor gelişimi ve temel güven duygusunun gelişimi bulunur. İhtiyaçların başında ise anne ile özel ilişki-bağlanma, yakınlık ve temas gereksinimi, fiziksel ve emme gereksiniminin karşılanması gelir.

► **Erken Çocukluk Dönemi:** Erken çocukluk, okul öncesi dönem olarak da adlandırılan, 3 yaşından 6 yaşına kadar olan süreyi kapsar. Bu ikinci gelişim döneminde de çocuk hızlı bir

büyüme sürecindedir. Dil gelişimi çocuğun hem kendisini daha iyi ifade etmesine hem de karşısındakileri daha iyi anlamasına yardımcıdır. Bu özellikler çocuğun sosyalleşmesinin başlangıcını oluşturur.

► **Son Çocukluk Dönemi:** Altı yaşında başlayan ve 10-12 yaşlarına kadar süren devre son çocukluk devresi olarak adlandırılır. Bu devreyi okul dönemi olarak da tanımlamak mümkündür. Arkadaşlar, öğretmenler gibi diğer insanlar gittikçe daha fazla önem kazanmaya başlar. Çocuklar bu dönemde genellikle kendi cinsleri ile arkadaşlık kurar. Gelişimin bu aşamasında çocukların hafıza ve dil yetenekleri daha da gelişir, duygularını kontrol edebilir ve davranışlarını buna göre ayarlayabilirler.

► **Ergenlik Dönemi:** Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği insan hayatının en güç devrelerinden birisi olarak tanımlanır. Çocuklukla yetişkinlik arasında kalan dönem olan ergenlikte çok hızlı fiziksel ve cinsel gelişimin ve olgunlaşmanın yanı sıra duygusal ve zihinsel değişimler gözlenir. Ergenlik dönemi kişinin kendisine “Ben kimim?” sorusunu sorduğu ve cevap aradığı, çocukluktan yetişkinliğe geçişe karşılık gelen dönemdir. Ergenlik dönemi 12-18/20-22 yaşlar arasındaki devredir. Ergenliğe giriş yaşı kız ve erkek çocuklar arasında farklılık gösterir. Kızlar erkeklere göre yaklaşık 2 yıl kadar erken ergenliğe girer. Ergenlik başlangıcı yani ergenliğe giriş 10 yaşından 12 yaşına kadar sürebilir. Ergenliğin tamamlanması ise, 18-20 hatta bazı kaynaklara göre 22 yaşına kadar devam eden bir süreçtir. Kız ve erkek ergenler arasındaki gelişim farklılıkları 20- 22 yaşlarına geldiklerinde kapanır.

► **Erken Ergenlik:** Ergenliğe girmiş olmanın ve bu yaş döneminde meydana gelen fizyolojik değişimlerin yetişkinlik anlamına gelmediğine dikkat etmek gerekir. Ergenlik bir dönemdir ve ancak bu dönemin tamamlanması ile yetişkin olunur. Ergenliğe giriş ve ergenlik süreci çocuklar bakımından başlı başına ağır ve ciddi bir değişim sürecidir. Bu sürecin en hızlı değişimsel özellikleri ergenliğin başlangıcını kapsayan 10/12-14 yaşları arasındaki devrede gerçekleşir. Bu devre erken ergenlik olarak da tanımlanır.

► **Orta Ergenlik Dönemi:** 15-17 yaşlar arasını kapsayan devreyi değişim çağı olarak tanımlamak mümkündür. Kişiliğin oluşması ve özerklik bu devrenin başlıca özelliğini oluşturur. 15-17 yaş aralığını kapsayan bu dönemde, bireyde sürekli ve hızlı bir gelişimin ve değişimin devam ettiği göze çarpmaktadır. Yaşanan hızlı fiziksel değişim-gelişim ergenin çoğu zaman kendine yabancılaşma ve beraberinde kendini beğenmeme duyguları yaşamasına neden olabilir; bu durum ergen için oldukça önemli bir sorundur. Bu döneme özgü bir başka konu ise “kimlik bunalımı” olarak tanımlanan gencin kendi varoluşuna ilişkin sorgulamalarıdır. Toplumun geneli tarafından yadırganabilecek saç modelleri, giyim tarzı, aykırı konuşma dili vb. davranış ve tutumlar ‘ben kimim’ sorusuna yanıt olarak görülmektedir.

► **Geç Ergenlik Dönemi:** 18-20/22 yaşları arasındaki son devre geç ergenlik dönemi olarak tanımlanır. Kişisel ve geleceğe yönelik planlar bu dönemin en önemli özelliklerini oluşturur. Bu dönemde; akran grubunun etkisi önemini korumaya devam eder, gruplar karma hale gelir ve her türlü aile, okul, öğretmen otoritesine karşı duruş davranışı sergilenir. Öte yandan bu devrede ergen gelecek yaşamı bakımından bazı kararlar almak durumunda kalır.

Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birkaçı bir araya geldiğinde karşımıza suç davranışı çıkabilir. Ergeni zorlayıcı bu dönemsel özellikler, otoriteye karşı gelme, risk alma

eğilimi, akran grubuna katılma isteği, cinselliğe ilgi ve dürtüsellik genci suça doğru sürükleyebilir. Ergenlik döneminin bu özelliklerinin değerlendirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ergenin bilişsel gelişimi de çocuk adalet sistemi içerisinde çok büyük bir önem ifade eder. Eylemin anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği, bilişsel gelişim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu da ergenin o zamana kadar yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu dönemseller koşullar ile yakından ilişkilidir.

Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Gelişim Düzeylerinin ve İhtiyaçlarının Dikkate Alınması

Adalet sistemi içerisindeki çocukların gelişim düzeyleri özellikle aşağıdaki alanlarda çocuk adalet sistemi çalışanı için önem ifade eder:

1. Söylenenleri anlama yeteneği
2. Düşünce ve duygularını ifade etme yeteneği
3. Kendisi hakkında verilecek kararların sonuçlarını kavrama yeteneği
4. Görüş oluşturma yeteneği
5. Adli süreçlerden etkilenişi

Aşağıda adli sistem içerisine giriş biçimine göre farklı gelişimseller özellikleri olan çocuklarla çalışırken göz önünde bulundurulması önerilen konulara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Yaş	Adalet Sistemine Giriş Biçimi	Dikkate Alınması Gereken Özellikler
0-3 yaş	Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkisinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkisinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra nadiren de olsa bu yaş grubu çocukları şiddet suçlarının mağdurları olarak karşımıza çıkabilir.	Bu dönemde çocuklar henüz konuşmadıkları veya yeni konuşmaya başladıkları için, ihmal ve istismar ancak bu konuda duyarlı meslek elemanlarının dikkatleri sayesinde ortaya çıkar. Bu nedenle çocukla çalışan bütün meslek mensuplarının bu yaş grubundaki çocukların gelişim özelliklerini bilmeleri ve bununla uyumlu olmayan durumlara karşı duyarlı olmaları gerekir. - Adalet sistemi çalışanı bu yaş grubu çocukla karşılaştığında şu risk faktörlerine karşı da dikkatli olmalıdır: - Anne-babanın çocuğa bakma konusunda yetersizlikleri (sıcak su ile besleme, yıkamama), - Sarsılmış bebek sendromu, - Çok küçük olan bu çocukların da cinsel istismar mağduru olabildikleri.
3-6 yaş	Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkisinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkisinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra bu yaş grubu çocukları cinsel istismar mağduru olarak bir önceki gruba göre daha sık karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu yaş grubunda tanık olarak adalet sistemine girmiş olan çocuklar da görülür.	Çocuğun konuşmaya başladığı bu dönemde istismarların ortaya çıkma ihtimali artar. Örneğin anaokulunda veya boşanma davası sırasında bunu söyleyebilir. Adli sistem çalışanı için bu dönem, çocuğun kendini ifade edebileceği dönem anlamına gelir. Ancak bu yaş grubundaki çocukların başına gelenleri rahat ifade edemediği bilinmektedir, bu nedenle bu dönemdeki çocuklarla görüşme konusu sosyal çalışma görevlileri açısından önem arz eder. Bir önceki yaş grubunda dile getirilen riskleri fark etme dikkati bu yaş grubu ile çalışırken de çok önemlidir. Bu yaş dönemindeki çocuklar ile özellikle istismar iddiası nedeniyle görüşülürken; - Karşı cinsten ebeveyn hayran olabile özelliği bilinmelidir, - Kullandığı kelimelere, yaşına uygun olmayan kavramları kullanıyor olup olmasına dikkat edilmeli, bunun nedeni araştırılmalıdır.

6-10/12 yaş

Bu yaş grubundaki çocuklar daha küçük yaş gruplarında olduğu gibi en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Ayrıca bu yaş grubunda olup mağdur ve tanık konumunda adalet sistemi içine girmiş çocuklarda azımsanmayacak orandadır. Ayrıca bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğu olmamakla birlikte nadiren de olsa bir suç işlediği iddiası ile de adalet sistemi içine girmektedir.

Önceki döneme ek olarak bu döneme ait bazı özelliklerin sapan davranış gibi algılanma riskine dikkat edilmeli, çocukların bu dönemde gösterdiği ve yetişkinler yaptığı zaman suç sayılacak bazı eylemlerin dönemin özelliklerinden olduğu unutulmamalıdır. Bu devrede bulunan çocuklarla ve aileleri ile çalışılırken dönemin özellikleri ile sorun yaşandığı durumlarda destek alınabilecek yerler hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Ayrıca bu yaş grubunda çocuklar adalet sistemi içerisinde tanık olarak da bulunabilirler. Bu durumda çocuğun yanında bulunan sosyal çalışma görevlisinin, çocuğu bu süreç, rol ve sorumluluklar ve ondan beklenenler konusunda bilgilendirmesi onun sistem içerisinde örselenmesini engellemek bakımından önemlidir.

Esasen Türkiye'deki çocuk hukuku sisteminde 12 yaş altındaki çocukların tamamı ceza bakımından ehliyetsizdir. Bir başka deyişle 12 yaşından küçük çocukların suça karışmaları halinde haklarında cezai işlem yapılmaz. Bununla beraber, 12 yaşından küçük olup suça sürüklenmiş çocuklar hakkında tedbirlere hükmedilir. 12 yaşın altındaki çocukların bir suç ile itham edilmesinin, bir hak ihlali olduğu konusunda da dikkatli olunmalıdır.

10/12-18 yaş

Ergenlik çağındaki çocukların adalet sistemi içine giriş sebepleri incelendiğinde, çocukluk dönemlerinden farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu devrede gençler velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi yanısıra şüpheli-sanık, tanık ve mağdur olarak adalet sistemi içine girmektedirler.

Bu dönemde sistem içerisine giren çocukların en önemli özelliği ergenlik döneminde olmalarıdır. Bu döneme özgü özel durumlar bilinmediğinde, kolaylıkla yetişkinlerle karıştırılabilirler. Bu nedenle en önemli risklerden biri yetişkin gibi muamele görmeleri ve bu nedenle çocuklara özgü korumanın dışında kalmalarıdır. Sosyal çalışma görevlisi bu dönemde çocukla çalışırken özellikle aşağıdaki konularda dikkatli olmalıdır;

- Bu dönemin özellikleri ile çocuğun eylemi arasındaki ilişkiyi görebilmeli ve gösterebilmelidir.
- Çocuk hakkında değerlendirmede bulunurken ergenlerin özelliklerini dikkate alabilmesi beklenir:

Örneğin;

- a. Çocuğun siyahlar içinde olması veya saçının ve üstünün başının kirliliğinin her zaman özbakımın düşük olduğu anlamına gelmez, ergenler bunu yapmayı severler.
- b. Madde kullanım denemelerinde bulunmak, her zaman bağımlılık veya tehlikelilik anlamına gelmez, ergenle risk almaya eğilimlidirler.

Ergenlik durumunun nedeni olan bazı davranışların çocuğun risk altına girdiğinin göstergesi olarak kabul edilebileceği ancak bunun suç işleme riski olarak değerlendirilemeyeceği bilinmelidir. Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birkaçı bir araya geldiğinde karşımıza suç davranışı çıkabilir. Ergeni zorlayıcı bu dönemsel özellikler, otoriteye karşı gelme, risk alma eğilimi, akran grubuna katılma isteği, cinselliğe ilgi ve dürtüsellik genci suça doğru sürükleyebilir. Ergenlik döneminin bu özelliklerinin bilinmesi ve uygun müdahalelerde bulunulması, çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ergenin bilişsel gelişimi de çocuk adaleti sistemi içerisinde çok büyük bir önem ifade eder. Eylemin anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği, bilişsel gelişim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu da ergenin o zamana kadar yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu dönemsel koşullar ile yakından ilişkilidir.

5.2

ÇOCUK VE ERGENLERDE DAVRANIŞ PROBLEMLERİ VE PSİKOLOJİK SAĞLIĞA İLİŞKİN SORUNLAR

Bu alt bölüm, çocuk adalet sistemindeki çocukların davranış problemleri ve psikolojik sağlık durumlarına ilişkin sorunlarının dikkate alınması ile ilgilidir. Öncelikle çocuğu adalet sistemi içerisine sokan sorun ile çocuğun gelişimsel durumunu ve psikolojik sağlığına ilişkin sorunlar arasındaki bağıın önemi bilinmelidir. Bu doğrultuda aşağıda çocuk ve ergenlerde sık görülebilen gelişim bozuklukları ve psikolojik sağlığına ilişkin sorunlara yer verilmiştir.

Davranış Problemleri

Çocukta davranış problemleri farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Burada uyum ve davranış problemleri üzerinde durulacaktır. Çocuğun gelişim durumunu ele alırken çocuğu adalet sistemi içerisine sokan sorun ile gelişimi arasındaki bağıın önemini bilinerek hareket edilmelidir. Çocuklarda alt islatma, dışkı kaçıırma, parmak emme, tırnak yeme, tikler, yalan söyleme, çalma– hırsızlık, saldırganlık gibi sorunlar uyum ve davranış problemlerinden bazılarıdır.

Çocuk ve Ergenlikte Psikolojik Sağlığına İlişkin Sorunlar

Çocuk ve ergenin psikolojik sağlığı, optimal psikolojik işlevselliğe ulaşma ve bu işlevselliği koruyabilme kapasitesidir. Optimal psikolojik işlevsellik, “hastaliksızlık” durumundan çok; ilişki kurabilme ve bu ilişkiyi sürdürülebilmeyi, olumsuz yaşam deneyimlerini, gelişimsel zorlukları ve kültürel kaynakları duygusal gelişim için kullanabilmeyi, olumlu kendilik algısı ve kendilik değerini, uygun aile ve akran ilişkisini, öğrenme ve üretken olabilmeyi içerir.

Psikolojik Sağlık Açısından Koruyucu Etkenler ve Risk Etkenleri

Koruyucu etkenler ve risk etkenlerine daha ayrıntılı bakmak gerekirse, bu etkenler aşağıdaki tabloda görülebileceği gibi genel olarak çocuğa özgü, aileye ait ve toplumsal olmak üzere üç alt başlıkta incelenebilir.

	KORUYUCU ETKENLER	RİSK ETKENLERİ
ÇOCUĞA ÖZGÜ	<ul style="list-style-type: none"> • Olumlu mizaç özellikleri • Yüksek zeka düzeyi • Tepki vermede esneklik gösterebilme • Dürtü kontrolünün iyi olması • Sosyal becerilerinin iyi düzeyde olması • Sosyal uyumunun yeterli düzeyde olması (akademik başarı, kolay ilişki kurma, aktivitelere katılma) • Olumlu benlik saygısı yeterlilik duygusu • Beden sağlığının iyi olması 	<ul style="list-style-type: none"> • İstenmeyen bebek olma • Gebelik- doğum ve doğumdan hemen sonraki dönemde bebeğin gelişimini etkileyecek sağlık sorunlarının olması (düşük doğum ağırlığı, doğumda oksijeniz kalma, gebelikte annenin sigara/alkol/madde kullanımı...) • Gelişimsel sorunlar • Anne-bebek ilişkisinde yetersizlik • Merkezi sinir sistemini etkileyen hastalık öyküsü • Kronik hastalığı olma • Kromozomal anomaliler • Zor ve dirençli mizaç • Dürtüsel ve agresif özellikler • Okul başarısızlığı • Kayıp ya da travma deneyimi • Bazı psikopatolojiler için genetik yatkınlık (şizofreni, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, duyu durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu gibi)
AİLEYE AİT	<ul style="list-style-type: none"> • Aile birliğinin güçlü olması, • Aile bireyleri arasında duygusal yakınlığın olması, • Anne-babaların destekleyici tutumları, • Evde yerinde ve uygun kuralların uygulanması, • Güvenli, duyarlı, tutarlı, sevgiye dayalı ebeveyn- çocuk ilişkisi, • İyi kardeş ilişkisi, • Büyük kardeşin varlığı, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ebeveynlerde psikolojik hastalık ve suç öyküsü (alkol- madde bağımlılığı, depresyon, anti sosyal kişilik bozukluğu...) • İstismarın olduğu aile ortamı, • Ebeveynler arası çatışma, • Bozuk evlilik ilişkisi, • Anne-baba arası ayrılık/ boşanma, • Ailede ciddi fiziksel hastalık/ölüm, • Uçlarda veya tutarsız özelliklerle katı disiplin uygulamaları, • Sevgisiz anne-baba, • Güvensiz bağlanma, • Ebeveynlerde düşük eğitim düzeyi, • Çocuk sayısının fazla olması
TOPLUMSAL	<ul style="list-style-type: none"> • Arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması ve yakın arkadaşı olma • Arkadaşları tarafından kabul görme • Olumlu akran etkisi • Başkaları ile iyi geçinme • İyi eğitim ortamlarına sahip olma (çocuğu önemseyen okullar gibi) • Okul dışında grup aktivitelere katılma, • Aile dışında bir yetişkinle yakın ilişkisinin olması (öğretmen, akraba, akran) 	<ul style="list-style-type: none"> • Akranlarına karşı agresif davranışlar sergileme • Akranlar tarafından dışlanma • Olumsuz akran etkisi • Eğitim ortamlarının kalitesi düşük okullarda okuma • Okuldan kaçma • Düşük sosyoekonomik düzey • Kurumda büyüme • Çevre/okul değişikliği • Okul dışı aktivitelere ulaşmada güçlük • Göç • Suç ve şiddetin sık görüldüğü çevre ve arkadaşlar arasında yetişme • Yoksulluk vb...

Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Psikolojik Sağlık Sorunlarının Dikkate Alınması

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının özellikle de sosyal çalışma görevlisi veya aile mahkemesi uzmanının çocuğun psikolojik sağlık sorunlarına dair belirtileri fark etmesi, çocuğun adli sisteme giriş sebebi veya korunma ihtiyacı ile bu durum arasında bir ilişki olabileceği için önemlidir. Bu belirtilerin bir psikolojik sağlık sorunundan kaynaklanıp kaynaklanmadığına mutlaka bir tıbbi muayene sonrasında karar verilmelidir. Sosyal çalışma görevlisi ancak bundan sonra çocuğu uygun bir tedaviye yönlendirmelidir.

Çocuğun Psikolojik Sağlık Sorunları ve Ceza Sorumluluğu İlişkisi

Tedavi görmemiş psikolojik rahatsızlığı olan çocuk ve ergenlerin kanunla ihtilafa düşme oranı oldukça yüksektir. Bu durum önemlidir çünkü çocuk ve ergenlerin yaşadıkları bu gibi sorunların birçoğu uygun bir yaklaşımla tedavi edilebilir. Psikolojik sağlık sorunları yaşayan çocuk ve ergenler uygun tedavi ve destek almadıkları sürece sorunları devam edecek ve bu durum onların sosyal, eğitimsel ve mesleki geleceklerini tehlikeye sokacaktır. Halbuki, çocuk ve ergenlere, mümkünse ailelerini de dahil ederek yapılacak erken müdahaleler, bu sorunların yol açacağı hasarları ortadan kaldırma ya da en aza indirmede önemli rol oynayabilir. Aynı zamanda çocuğun ya da ergenin örgün eğitimde kalabilmesini ve normal sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini mümkün kılar. Aksi takdirde bu çocuk ve ergenler için özelleşmiş ve yoğun hizmetlere gereksinim olacaktır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla çalışmada yapılacak bütüncül değerlendirme ve bu değerlendirme esnasında çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları ile kurulacak bağlantılar oldukça önemlidir. Çünkü bir suç eylemine karıştığı iddiası ile sosyal çalışma görevlileri tarafından değerlendirilen çocukların, içinde buldukları gelişim dönemine ait özelliklerin biyo-psikososyal yönden değerlendirilmesinin yanı sıra ceza sorumluluğunu etkileyebilecek psikolojik tabloların da irdelenmesi gerekecektir. Psikolojik sağlık açısından değerlendirme amacıyla yapılacak yönlendirmede şu unsurlar dikkate alınmalıdır:

- Çocuğun karıştığı iddia olunan suç eyleminin niteliği, suça karışma sıklığı (yıkıcılığın ön planda olduğu eylemlerde yer alan ve/veya tekrarlayan şekilde suça karışan ergenlerde mutlaka adli psikiyatrik değerlendirme yapılmalıdır.)
- Psikolojik sağlık gelişimi açısından koruyucu ve risk etkenleri (Risk etkenlerinin var olduğu çocuklarda ruhsal değerlendirme önemlidir.)

5.3

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Risk, çocuğun ya da gencin sosyal ve psikolojik gelişimini engelleyebilecek etkenlerin tümüdür. Riskli davranışlar, çocukların ve gençlerin iyilik hallerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan davranışlardır. Örneğin şiddet eğilimi gösterme ya da sık sık kavga etme, yoğun ve düzenli alkol/ madde kullanımı, evden kaçma riskli davranışlardır. Farklı nedenler, riskli davranışlara ve sonrasında da olumsuz sonuçlara yol açabilir. Örneğin davranım bozukluğu suça eğilime; hiperaktivite madde kullanımına yol açıcı faktör olabilir. Alkol, madde kullanımı bağımlılık yaratabilir, şiddet eğilimi suç işle-

meye ya da evden kaçma sokakta yaşamaya neden olabilir. Ancak, her riskli davranışın olumsuz bir sonucu olmayabileceği de unutulmamalıdır.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuklardaki risk göstergelerini anlamaları, risk faktörlerini ortaya çıkaran bireysel ve toplumsal değişkenleri analiz edebilmeleri ve risklerle karşı karşıya gelen çocukların yaşamlarında ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin çıkarımda bulunabilmeleri önemlidir. Risk altındaki çocukların kendilerine karşı gösterilen tutum ve davranışlar sebebiyle pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları ve bu durumun da içinde buldukları riskin artmasına neden olduğu unutulmamalıdır. Etiketleme, dışlanma, yalnızlık, okuldan atılma, sağlık sorunları, yasal sorunlar, sokakta çalıştırılma ve/veya yaşama ve psikolojik sorunlar genellikle ortaya çıkmış sonuçlardır ve çocuğun çok sayıda riskle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

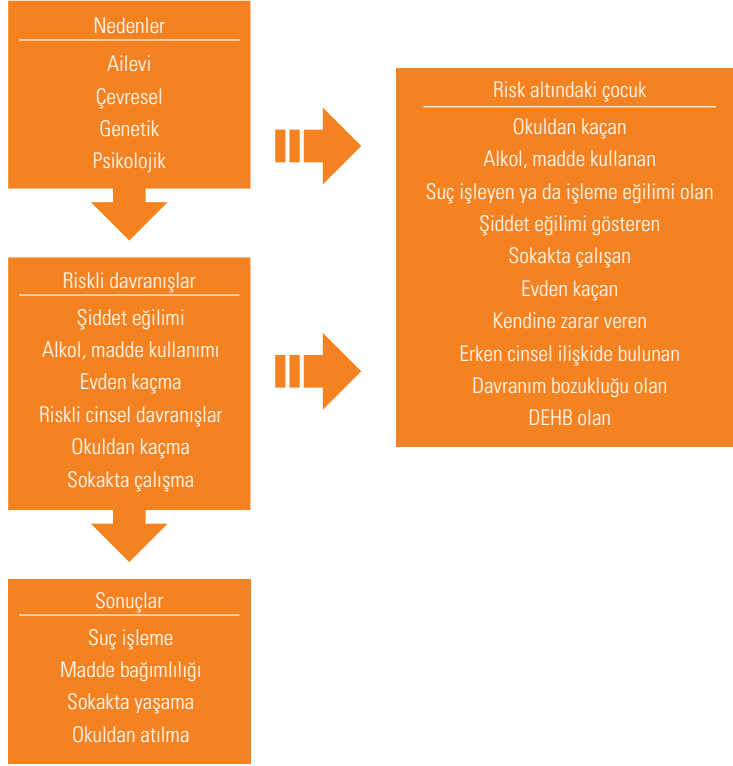
Risklerin tek başına görülmeceği, genellikle birçok riskin birlikte olacağına dikkat edilmelidir. Bu nedenle de tek bir riski ele almak müdahale için yetersiz bir çerçeve oluşturur. Örneğin, madde kullanan bir çocukla çalışırken sadece madde kullanımına odaklanmak, çocuğun içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmek anlamına gelir ki madde kullanımını ortaya çıkaran çeşitli risk faktörlerinin ortadan kalkması olanaklı olmayacaktır. Bu tür durumlarda müdahalenin başarısız olması neredeyse kaçınılmazdır. Tüm riskleri birlikte ele almak ve bu risklere bütüncül bir yaklaşımla müdahale etmek gerekir. Bu nedenle risk altındaki çocuklarla çalışırken, bu sürecin şu özelliklerine dikkat etmek önemlidir:

- Risk altında bulunma süreci mağduriyetle ve/veya suçla sonlanabilir.
- Risk süreci her zaman kısa zamanda gelişmeyebilir.
- Risk sürecinden etkilenen çocuğun, yaşadıklarından ve bunun etkilerinden arınması zaman alır.
- Riskin gelişim sürecinde yaşanan tüm olumsuzlukların teker teker düzelmesi gerekir. Örneğin okul ilişkileri, aile ilişkileri, toplum ilişkileri vb.

Bazı durum/ tutum/ davranış örüntüleri çocuğun risk altında olduğuna işaret edebilir. Bunlar arasında okuldan veya evden kaçma; alkol, madde kullanma; şiddet eğilimi gösterme, suç işleme eğiliminde olma; kendine zarar verme, sokakta çalıştırılma ve/veya sokakta yaşama; erken ve korunmasız cinsel ilişkide bulunma; davranım bozuklukları gösterme, hiperaktivite, dikkat eksikliği vb. sonuçlar bulunabilir.

Çocuğun risk altında olmasının nedenleri ve sonuçları da oldukça çeşitlidir (Bkz. Şekil 1: Risk altındaki çocuk tanımı). Nedenler ailevi, çevresel, genetik ya da psikolojik olabilir.

Şekil 1: Risk altındaki çocuk tanımı

Şekilden de anlaşılacağı gibi çocukların karşı karşıya kaldıkları riskler çocuğun bireysel özellikleri kadar toplumsal faktörlerle de yakından ilişkilidir. Risklerin ve kimi durumlarda bağlantılı olarak suç davranışının ortaya çıkmasında bireysel özelliklerle toplumsal koşulların ortaya çıkarttığı karmaşık yapının etkin olduğu unutulmamalıdır. Örneğin suça sürüklenme olgusunu sadece yoksulluk gibi yapısal bir sorunla ilişkilendirmek kadar bütünüyle çocuğun psikolojik karakteristiklerine bağlamak da bütüncül bir yaklaşımdan uzak olur.

Çocukluk yaşantısında, çocuğun bireysel özellikleri kadar çeşitli yaşam olayları ve toplumsal sorunlar, çocukların risklerle yüz yüze gelme olasılığını artırmaktadır. Hem bireysel gelişimde hem de insan yaşamında bazen öyle durumlar vardır ki, bu durumlar farklı nedenlerden dolayı, o kişiye özgü özel engeller de oluşturabilir. Örneğin, engellilik, madde kullanımı, göç deneyimi, sığınmacı/mülteci olmak, sokakta çalıştırılmak veya sokakta yaşamak, ihmal ve/veya istismar mağduru olmak ve yoksulluk gibi çocuğun bireysel özelliklerinden ve içinde bulunduğu toplumsal koşullardan kaynaklanan sorunlar çeşitli risklerle karşılaşılmamasına neden olmaktadır.

Örneğin çocuk yoksulluğu kavramını ele alırsak, çocuk yoksulluğu herkesi kapsayacak biçimde düzenlenmiş, harcanabilir gelirin¹ yüzde 50'sinden azına sahip ailelerde yaşayan

1 Harcanabilir Gelir: Bir ülkede genellikle bir yıl olmak üzere belli bir dönemde o ülke vatandaşlarının kişisel gelirlerinden gelir vergisi düşüldükten sonra kalan gelir büyüklüğü..

çocukların durumunu anlatmaktadır. Çocuk yoksulluğunu belirlemede beslenme, su, sanitasyon, sağlık, barınma, eğitim, enformasyon hizmetlerine erişim olanaklarına bakılmaktadır. Bütün bu kriterlerin her birinin yoksunluğu çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemekte, birçok durumda da yaşamsal tehlikelere sebebiyet vermektedir. Çocuk yoksulluğu, ciddi gelişimsel bozukluklara sebebiyet verdiği için çocuk adalet sistemi çalışanlarınca çocuğun içinde bulunduğu sosyo – ekonomik durumun anlaşılması çok önemlidir.

Bunun yanı sıra bireysel bir özellik olarak engellilik durumu da çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanamamasına, toplumsal kaynaklara erişememesine, kötü muameleye maruz kalmasına neden olabilir. Çocuğun engelli olması da ailede bir başka engellinin bulunması da çocuğun gelişimini etkileyen faktörlerdir. Ailenin, engellinin ihtiyaçlarını fark etme ve karşılama konusunda yeterli desteğe sahip olmaması durumu da olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkar. Ailede bir engelli var ise ve onun bakımı anneye ait ise, annenin çocuğuna yeteri kadar zaman ayırabilmesi için engelli aile üyesinin bakımı konusunda kendisine destek verilmesi gerekecektir. Engelli bireyler ile ilgili yeterli ulaşım, eğitim, bakım ve iyileştirme imkânlarının olmaması ve ailelerin yeteri kadar desteklenmemesi engelli çocukların daha fazla şiddet ve kötü muameleye maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Bakımı sağlanamadığı için ailesi tarafından sokağa terk edilen, zincirle bağlanan, tecavüze uğrayan veya dilendirilen engelli çocuk haberlerine hepimiz rastlamışızdır. Engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun durumunun kabullenilmemesi, aileler ve çocukları açısından olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Durumu kabul edemeyen aileler, çocuktan yeteneklerinin ötesinde gelişme beklentisi içinde olabilir. Çocuğa yüklenmeleri artabilir. Başarısızlığı ve öğrenmedeki geriliği nedeniyle eleştirilen, küçük görülen, alay edilen çocuğun içinde kırgınlık, öfke ve nefret birikimi görülebilir; çocuk reddedildiğini, sevilmediğini hissedebilir. Çocuk bu olumsuz duygularını çeşitli davranışlarla ya da suça yönelerek gösterebilir.

Benzer bir şekilde çeşitli şekillerde göç (ekonomik motivasyonlu göç, zorunlu göç, çatışma ortamı nedeniyle yaşanan göç vb.) deneyimi yaşamak çocuk için kendi başına bir risk faktörü oluşturmayabilir. Ancak göç, gidilen yerde yeterli altyapı hazırlığı yapılmadan gerçekleştirildiğinde yetersiz çevre koşullarında ve yetersiz ekonomik koşullarda yaşamaya neden olur. Genellikle eski yaşanan yerdeki sosyal destekler de kaybedilir. Bu da çocuğun ihtiyaç duyduğu sağlıklı sosyal çevrenin sağlanamaması anlamına gelir. Göçün çeşitli nedenlerle uluslararası bir nitelik alması, özellikle çocuklar için risk faktörlerini artırmaktadır. Göçün uluslararası niteliği söz konusu olduğunda çocuk adalet sistemi çalışanlarının sığınmacı², mülteci³, insan ticareti⁴ gibi kavramlar hakkında asgari bilgiye sahip olması gerekmektedir⁵.

2 Sığınmacı, temel olarak siyasal ve sınırlı toplumsal nedenlerle baskı gördüğü ve öldürülme tehdidi ya da riski altında olduğu ülkesinden gizlice kaçarak can güvenliği ve yaşam güvencesini sağlayacağını düşünerek bir yabancı ülkeye kaçma yoluna giden kişidir.

3 Mülteci çocuk vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya orada bulunmaktan korktuğu için yararlanmak istemeyen veya vatandaşı olmadığı halde önceden ikamet ettiği ülkesi dışında bulunan, oraya dönemeyen veya korku nedeniyle dönmek istemeyen çocuk olarak tanımlanabilir.

4 İnsan ticareti herhangi bir yasadışı amaç ve maddi bir kazanç için kullanılmak üzere insanların illegal bir biçimde alınıp satılmasıdır.

5 Acil durumlarda yardım, mültecilerin yeni bir ülkeye yerleştirilmesi, gönüllü geri dönüşlere yardım, göçmen sağlığı, para gönderme ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi gibi alanlarda faaliyet gösteren Uluslararası Göç Örgütü (IOM) adlı bir kuruluş vardır. Türkiye IOM'a, Kasım 2004'te IOM Ankara'nın diplomatik

Sokakta çalıştırılmak ve/veya sokakta yaşamak da çocukların bir yetişkinin koruyucu gözetiminden uzak olmasına neden olacağı için çocukların sayısız riskle karşılaşmasına neden olmaktadır. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar kendilerini çevreleyen yoksunluklar ve eşitsizlikler sonucunda erken yaşlarda çalışmak zorunda kalmakta veya ailelerinden kopmaktadır. Sokakta çalıştırılma ve/veya yaşama olgusu psiko-sosyal ve ekonomik yapıların ürünüdür. Sokakta çalıştırılmak ve yaşamak çocuğu öylesine derinden etkilemektedir ki Henry Mayhew'in de belirttiği gibi, çocuklar, tüm çocuksu yönlerini yani çocukluklarını kaybetmektedir. Sokakların çocuklar için bir çalışma/yaşam alanı olması son birkaç yılda ortaya çıkan bir durum değildir. Tarih boyunca çocuklar çoğu zaman ekonomik bir araç olarak görülmüştür⁶. Sorunun devam etmesindeki en önemli neden ise yoksulluğun ve gelir dağılımı eşitsizliklerinin engellenememesidir. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusu üzerine yapılan çalışmalar, sorunun; düzensiz kentleşme, kırdan kente yönelen göç ve yetersiz sosyal hizmetler ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Bilinmektedir ki sokaktaki çocuklar olgusu birçok toplumsal faktörün bir araya gelmesiyle oluşur ve temelde toplumsal gerilimi ve stresi göstermesi açısından anlamlıdır. Bu açıdan, sokaktaki çocuklar olgusunu salt ekonomik ve/veya kültürel değişkenlerle açıklayabilmek olanaksızdır. Olgu, birey, aile, grup ve topluluk/toplum düzeyindeki faktörlerin bir bileşenidir ve bu nedenle çözüm stratejisi kapsamlı ve çok boyutlu olmalıdır⁷.

Son olarak, çocuk adalet sisteminde çalışan tüm meslek elemanlarının, bazı çocukların sahip oldukları farklılıklar (toplumsal cinsiyet, etnik, dini, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi) nedeniyle dezavantajlı olabileceklerini unutmamaları gerekmektedir. Örneğin yerleşik toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kız ve erkek çocukların birçok alanda eşitsizliklerle karşılaştığı açıktır. Toplumun genelinde hakim olan düşünce kalıpları nedeniyle kız çocukları erkek çocuklarından farklı olarak fazladan birtakım güçlüklerle maruz bırakılmaktadırlar. Örneğin; erkek gücüne ve soyun devamının erkek çocuklar tarafından sağlanacağına ilişkin inanç, kız çocuklarının hakir görülmesine ve dışlanmasına sebep olmaktadır. Yine kız çocuklarının namusun temsilcisi olarak görülmesi veya üzerlerinden maddi kazanç sağlanacak unsurlar olarak değerlendirilmesi kız çocuklarının mağdur edilmelerine sebep olmaktadır. Çocuk adalet sistemi içerisinde çalışılırken suça sürüklenen çocuklar söz konusu olduğunda daha çok erkek çocuklarla karşılaşmaktadır. Sayıca daha az da olsa kız çocukları da suça sürüklenme iddiası ile adalet sistemi içerisine girmektedir. Çoğunluğu erkek çocukların oluşturması, bu sistem içerisinde kız çocukların özel ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi riskini taşır. Bu duruma, kız çocuklarına özgü gözetim, tutukevi, adliye nezarethanesi gibi mekanların olmaması, gözetiminde iken hijyenik ihtiyaçlarını karşılayacak malzemelere ulaşamamaları gibi örnekler verilebilir.

misyonunun hukuki statüsü, imtiyazları ve dokunulmazlıkları hakkındaki çift taraflı sözleşmesini onaylayarak katılmıştır. IOM Türkiye, insan ticaretinin önlenmesi, tacirlerin yargı önüne çıkarılıp cezalandırılması ve insan ticaretine maruz kalanların korunması gibi insan ticaretiyle ilgili alanların tümünde aktif olarak yer almaktadır.

- 6 9. yüzyılın ortalarında Londra, Shaftesbury'de 30.000'den fazla sokak çocuğu olduğu kaydedilmiştir. 1849'da dönemin New York Polis şefi, sokak çocuklarının sayısının giderek arttığını ifade etmiştir (Cunningham, 1995: 145). Erişçi'ye göre 1900'lü yıllarda, İstanbul'da sadece Şark Hali Şirketinde 15.000 kadın ve çocuk işçi çalışmaktadır (Erişçi, 1951, akt: Makal, 1997).
- 7 Bu paragraf, "Acar, H. (2010). Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yeni Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara" adlı çalışmadan aktarılmıştır, detaylı bilgi için adı geçen kaynaktan yararlanılabilir.

Bu noktada çocuk adalet sistemi içerisinde sıklıkla görülen çocuk ihmal ve istismarı ve madde kullanımı konularına ilişkin detayları da göz önünde bulundurmaya önemlidir. Aşağıda bu konular hakkında genel bilgiler sunulmuştur.

5.3.1

Çocuk İstismarı ve İhmali

Çocuk istismarı ve ihmali kavramı, çocukların yakın tanıdıkları veya tanımadıkları kişiler tarafından, bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişmelerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm olumsuz duygusal, fiziksel veya cinsel tutum ve davranışları, ihmali ve ticari amaçlı sömürüyü kapsar. Geniş anlamıyla çocuk istismarı ise, 18 yaşın altındaki çocuklara ya da ergenlere anne-babaları, onları bakıp gözetmek ve korumakla görevli öğretmen, usta, koruyucu aile fertleri, vasi gibi kişiler ya da yabancı kişiler tarafından yapılan, bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar veren, duygusal, fiziksel ve cinsel ya da zihinsel gelişmelerini engelleyen olumsuz tutum ve davranışlardır. Ayrıca bu tür bir tutum ve davranışın, mutlaka çocuk tarafından algılanması ya da erişkin tarafından bilinçli olarak yapılması gerekli değildir.

Çocuk ihmali de 18 yaşın altındaki çocukların ya da ergenlerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve gelişmeleri için temel olan beslenme, korunma, sevgi, gözetim, eğitim ve yol gösterme gibi gereksinimlerinin kendilerine bakıp gözetmekle yükümlü kişilerce yeterince karşılanmamasıdır.

İhmal ve İstismarın Çocukların Gelişimleri ve Gelecekteki Yaşamları Üzerine Etkileri

İstismar, çocukların sağlığını ve gelişimini olumsuz etkiler. İstismara erken müdahale çocuğun geliştirmekte olan kişiliğine zarar gelmesini önler ve hatta bazı vakalarda çocuğun yaşamını kurtarır. Örneğin, fiziksel istismar, yaralanmalar, kalıcı bedensel ya da zihinsel sakatlıklar, hatta ölüm ile sonuçlanabilir. Kafa travmalarına yol açan istismar türlerinde, özellikle sarsılmış bebek sendromunda zihinsel hasar sık karşılaşılan bir sonuçtur. Çocuğun zihinsel ya da bedensel engelli hale gelmesi ise daha sonra yeniden istismar edilme olasılığını artırır. Fiziksel istismar bedensel olarak ciddi yaralanmalara yol açmadığı durumlarda bile çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini bozarak önemli sorunlara neden olabilir. Kronik bir istismar ve/veya ihmale maruz kalan çocuk, her hareketten kendini tehdit edecek bir anlam çıkarmaya başlayabilir. Çünkü çocuğun kendisine bakım veren kişilerle, olumlu duygusal gelişim için temel şart olan sağlıklı bağlanma ilişkisi kurması güçleşir. Çocuğun empatiyi, hoşgörüyü öğrenmesi ve sonraki ilişkilerinde de başkalarına göstermesi zorlaşır. Ayrıca, bu çocuklarda saldırganlık ve suça yatkınlık da daha sık görülür.

İstismara uğrayarak büyüyen çocuklarda bilişsel işlevlerin bozulduğu ve akademik performansın düştüğü gözlenmiştir. Okulda öğretmenlerin şiddetine uğrayan çocukların uzun dönemde nasıl etkilendiklerini inceleyen bir çalışmada öğretmenlerin ilköğretim çağındaki çocuklara uyguladıkları sözel şiddetin ergenlik döneminde suça yatkınlığa yol açtığı gösterilmiştir. Çocukluklarında fiziksel istismara uğramış kişilerin erişkin yaşamlarında depresyon, kaygı ve öfke düzeylerinin yüksek olduğu ve bu kişilerde alerji, astım, romatizmal hastalıklar, akciğer ve kalp hastalıkları, hipertansiyon, karaciğer rahatsızlıkları, ülser gibi tıbbi tanılarının diğer kişilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bildirilmektedir.

Bunun yanı sıra çocukluklarında cinsel istismara uğrayan erişkin kadınlar üzerinde yapılan araştırmalarda bu kadınların erişkin yaşamlarında çok yüksek oranda psikiyatrik sorunlar yaşadığı, sosyal yaşamda da başarılarının daha az olduğu bildirilmektedir.

İhmal ve istismar mağduru olan ya da uğrama riski taşıyan çocukların fark edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıyla bu çocukların yaşamlarında önemli değişiklikler yaratılabilir. Bu riski fark etme konusunda mahkemelerde çalışan sosyal çalışma görevlileri önemli bir rol oynarlar. Bu noktada anne-babanın öfke kontrolünü zorlaştıran “aileye ait” ve “çocuğa ait” risklerin fark edilmesi çok önemlidir. Bu riskleri fark eden çocuk adalet sistemi çalışanı, çocuğu gerekli tedbirler kapsamında değerlendirebilir ve bu tedbirlerin uygulanabileceği kurumlara sevk edebilir. Örneğin, psikiyatrik bir hastalığı olan anneyi tedavi için hastaneye, ekonomik sıkıntı nedeniyle çocuklarına iyi bakamayan aileyi ASPB’ye yönlendirebilir.

Çocuk İstismar Türleri ve Çocuk İhmalı

Çocuk ihmal ve istismarı her sosyo-kültürel/ekonomik düzeyden çocuğu etkiler. Çocuğun sağlığı ve gelişimine olumsuz etkileri olur. Genellikle çocuğun tanıyıp güvendiği kişiler (bir ebeveyn, akraba, bakıcı veya aile dostu gibi) tarafından yapılır. Çocuk istismarı duygusal, fiziksel, cinsel ve ihmal olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir.⁸

Duygusal istismar

Çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren her türlü davranış ve eylemdir. Çocuğa duygusal olarak yokmuş gibi davranılması, ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi, bunun aksine gelişimini bozan her türlü aşağılama, reddetme, suçlama vb. gibi söz ve davranışlara maruz kalmasıdır. Çocuğun duygusal istismarı tek başına olabilir ya da fiziksel ve/veya cinsel istismarla birlikte görülebilir.

1. Duygusal istismar: Çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren her türlü davranış ve eylemdir. Çocuğa duygusal olarak yokmuş gibi davranılması, ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi, bunun aksine gelişimini bozan her türlü aşağılama, reddetme, suçlama vb. gibi söz ve davranışlara maruz kalmasıdır. Çocuğun duygusal istismarı tek başına olabilir ya da fiziksel ve/veya cinsel istismarla birlikte görülebilir.

2. Fiziksel istismar: Çocuğun anne baba, öğretmen, bakıcı gibi çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından gerçekleştirilen, kaza sonucu oluşmamış ve çocuğun fiziksel zarar görmesiyle ortaya çıkan yaralanmalardır. Yani, çocuğa kasıtlı olarak zarar vermek demektir. Çocuğun yaşamını tehlikeye sokabilir ve uzun dönemli olumsuz etkilere neden olabilir. Fiziksel istismar çocuk istismarının en çok görünen ve yaygın şekilde fark edilen biçimidir.

3. Cinsel istismar: Çocuğun bir yetişkin ya da kendisinden büyük bir çocuk tarafından anladığı ve / veya kabul etmediği, gelişimsel olarak hazır olmadığı ve karşı tarafın cinsel tatmini için kullanılması durumudur. Bu her türlü cinsel içerikli konuşmayı, şakalaşmayı, teşhir ve röntgencilik gibi temas içermeyen istismar türlerinden, çocuğun cinsel organ-

⁸ Bu bölümün hazırlanmasında özellikle tanımlar ve göstergelerde şu kaynaktan yararlanılmıştır: Çocuk ihmal ve istismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler için Eğitim Kılavuzu, İnsan Hakları Derneği, 2008

larına dokunma, oral-genital seks, ensest, tecavüz, çocuğu fuhuş ve pornografik materyallerin üretiminde kullanma ve sodomi gibi tüm davranışları ve eylemleri kapsar. Çocuk cinsel istismarı en sık 6-10 yaş arasında görülmektedir. İstismara uğramada kız çocukların oranı erkek çocukların oranına göre daha yüksektir. Cinsel istismar, çoğunlukla mağdurun tanıdığı kişi tarafından gerçekleştirilir. Saldırgan nadiren yabancı olur. Cinsel istismarların üçte biri diğer bir çocuk tarafından gerçekleştirilir. Cinsel istismar çocuk mağdurlar açısından belli göstergelerle karmaşık bir türdür. Genelde fiziksel belirtiler olmaz ve davranışsal göstergeler diğer bulguların ortaya çıkmasına neden olur. Sık rastlanan ve genelde uzun süreli olan bu istismar türü sıklıkla gizlenmektedir. Her sosyo-ekonomik düzeyde görülebilen cinsel istismarcıların erkek olduğu daha yaygın olarak düşünülmektedir. Ama erkekler yanında kadın istismarcıların olduğu da bilinmelidir.

4. İhmal: İhmal çocuğun beslenme, giyinme, barınma, tıbbi bakım, eğitim veya uygun gözetim gibi temel ihtiyaçlarını ve karşılanmayan duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını, eğitimsel/bilişsel ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız olmak ve uygun büyüme ve gelişim konusunda denetim eksikliği göstermektedir. İhmalin nedenleri arasında aile krizleri, kronik ve/veya nesiller arası durumlar etkili olabilmektedir. Aile krizleri arasında; iş kaybı, ciddi bir hastalık, boşanma vb. sorunlar tanımlanabilir. Kronik ve/veya nesiller arası durumlar arasında ise düzensiz ev halkı hayatı, bir yapının ya da rutinin olmaması, düzenli bir yemek saati, uyku saati ya da ev ödevlerini yapacağı bir zamanın olmaması, çocuğun evde kendine ait bir yerinin olmaması vb. durumlar etkili olabilmektedir.

Çocuk Adalet Sisteminde İstismara Uğramış Çocukların Dikkate Alınması

Çocuk adalet sistemi içerisinde bulunma nedeni mağdur-tanık, korunma ihtiyacı içinde veya suça sürüklenmiş olmak olsun, sisteme giren her bir çocuğun, bir istismar mağduru olma olasılığının yüksek olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu istismar doğrudan çocuğa yönelik gerçekleşmiş olabileceği gibi dolaylı bir şekilde de yaşanmış olabilir. Bu nedenle duygusal, fiziksel ve/veya cinsel istismara, ihmale uğrayan çocukların fark edilmesi, bu çocuklarla yönelik adli süreçlerde çocuğa özgü yaklaşım sergilenmesi son derece önemlidir.

İstismar veya ihmal mağduru çocukların adli süreç içerisinde tekrar tekrar örselenmemesi için çocuğun kendini güvende hissedeceği bir ortam oluşturulması, çocuğun anlayabileceği bir dil kullanılması, içinde bulunduğu süreç ile ilgili aşama aşama bilgi verilmesi önemlidir. Özellikle istismar ve ihmal mağduru çocuk ile görüşmelerin, görüşme tekniklerini bilen bir uzman tarafından tek bir seferde yapılması ve kaydedilmesi, böylece çocuğun aynı öyküyü defalarca anlatmak zorunda kalmaması sistemin çocuğu örselememesi açısından çok önemli bir önlemdir. Mahkemelerde çalışan uzmanların da bu kapsamda olayı çocuğa tekrar anlattırmamaları, çocuğun o aşamaya gelene kadar görüşmeyi yapmış olması ideal sistemde olması istenen durumdur. Bu durumda mahkeme uzmanlarının çocuğa mahkemede destek olmaları yeterli olacaktır. Ancak şu andaki sistemde hala mahkeme uzmanlarının çocukla başından geçenleri tekrar tekrar konuşması gerektiği durumlar olabilmektedir. Mahkeme uzmanları görüşmelerde her ne kadar dikkatli olmaya çalışsalar da tekrar tekrar çocuğun başından geçenleri anlatmasının, ikincil travma oluşturduğu unutulmamalı, her mahkemenin bu konudaki alt yapısını tamamlaması için çalışmalar yapılmalıdır.

Çocukların örselenmemesi konusunda yukarıdaki bölümlerde bahsedilen Çocuk İzlem Merkezlerinin kuruluş ve işleyişi ile ilgili hususları içeren Başbakanlık'ın 2012/12 sayılı Ge-

nelgesi ve daha sonrasında çıkarılan Çocuk İzlem Merkezi Koordinasyon Kurulu Kararı doğrultusunda uygulama yapılmalıdır.

İstismara Uğramış Çocuğun Tedavisi ve İzlemi

İstismarın hem tıbbi, hem sosyal, hem de hukuksal yönü bulunduğu için hastane ekibi, hukukçular ve sosyal hizmet kurumlarıyla işbirliği içinde çalışmalıdır. İstismarcının çocuğa bakmakla yükümlü aile bireylerinden biri olduğu durumlarda örselemiş çocuğun ASPB'ye bildirilmesi, ailenin sosyal incelemeye alınmasını ve gerekiyorsa çocuğun devlet tarafından korunmasını sağlayacağı için çok önemlidir. Aksi takdirde çocuğun yaralarının iyileştirilip yeniden aynı ortama gönderilmesi istismarın sürmesine ve belki bir sonraki seferde istismarın ölümle sonuçlanmasına yol açabilir.

Yetkili makamlara bildirim yapmak istismara uğramış çocuğun bir sonraki istismardan korunması için gerekli olmasının dışında hekimin de yasal bir zorunluluğudur. İstismardan şüphelenilen her durumda mutlaka adli rapor yazılmalıdır. Türk Ceza Kanunu'nun 280. maddesine göre sağlık çalışanları mesleklerini icra ettikleri sırada tanık oldukları suç delillerini bildirmekle yükümlüdür.

5.3.2

Madde Kullanımı

Çocukların madde kullanımları, bir bakıma onların hayatlarında gelişimleri ve güvenliklerini tehdit eden bir tehlikenin var olduğuna işaret eder. Madde kullanımının arkasında farklı risk faktörlerinin bulunduğu görülür. Bu yüzden çocukların madde kullanmalarının nedenleri de çeşitlilik gösterir. Bu nedenlerden bazıları aşağıdadır:

- Ailenin ilgisizliği
- Merak
- Arkadaş edinme
- Var olan acılardan kurtulma beklentisi
- Korkuyu bastırma ve cesaret sağlama
- Kendine güven duyma ihtiyacı
- Kendini yalnız hissetme
- Geçmişte ve/veya içinde buldukları anda yaşadıkları travmatik olayları ve onların yarattığı olumsuz duyguları bastırma
- Ailede başka bireylerin madde kullanmaları
- Bir gruba dahil olma isteği

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının madde bağımlılığının belirtileri ve etkileri konusunda duyarlı olması beklenir. Madde kullanımı çocuğu adalet sistemi içerisine sokan olayın sebebi veya önemli bir etkeni olabileceği gibi bu durumdan bağımsız olarak da bir başka risk faktörüne ve korunma ihtiyacına işaret ettiği için de erken fark edilmesi ve gereken tedbirin alınması önemlidir.

Çocuk adalet sistemi içerisine giren çocuğun madde kullandığı düşünülüyorsa, bir öneride bulunmadan önce ilk aşama çocuğun klinik durumunun saptanması olmalıdır. Madde

kullanan bir çocuk şu üç aşamadan birinde olabilir: Deneme, günlük ve düzenli kullanım ile bağımlılık aşamaları.

Sosyal inceleme aşamasında çocuğun madde kullanmakta olduğu bilgisi edinilmiş ise, rapor düzenlenmeden önce ergenin klinik muayenesinin yaptırılması mahkeme kararı ile mümkün olur. Mahkeme kararı verilirse, çocukla ilgili müdahale planı ergenin klinik muayenesi ile ilgili gelecek rapora göre hazırlanmalıdır. Bunun yanı sıra aşağıdaki durumlardan en az üç tanesinin görülmesi; çocuğun bağımlılık aşamasında olduğuna işaret edebilir:

- Kullanılan madde miktarının giderek artması,
- Maddeyi almayı tasarladığından daha çok miktarda ve daha uzun süre kullanması,
- Madde almadığı zamanlarda ya da kullandığı dozu azalttığına yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ve bunları gidermek için madde kullanma,
- Maddeyi bulmak, kullanmak için çok zaman harcama,
- Madde kullanımı sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlar yaratmasına rağmen kullanmaya devam etme,
- Madde etkisinde olduğundan kendisinden beklenen yükümlülükleri yerine getireme,
- Başarısız bırakma girişimleri olması.

Ayrıca madde kullanan çocukla çalışma yürütülürken dikkat edilmesi gereken diğer noktalar ise çocuğun görüşmeye geldiğinde madde etkisi altında veya yoksunluk döneminde olup olmadığıdır.

Çocuk madde etkisi altındaysa: Bu duruma zehirlenme denir. Zehirlenme belirtileri maddelere göre farklılıklar gösterir. Aşağıda sıklıkla karşılaşılan maddelerin zehirlenme özellikleri belirtilmiştir:

ZEHİRLENME BELİRTİLERİ	
Esrar	Gevşeme, uyku hali, sarhoşluk hali, reflekslerde bozulma, dilde dolanma, gözlerde kızarıklık, iştah artışı, paranoid düşünceler
Ecstasy	Hareketlilik, çok konuşma, gözlerde büyüme, susuzluk, anksiyete, panikatak
Eroin	Uyuşukluk, göz bebeklerinde küçülme, göz kapaklarında kapanma eğilimi anlamsız bakışlar, gevşeme
Uçucu madde	Sarhoşluk, agresif davranışlar, madde kokusu, dilde dolanma, hayal görme, anlamama
Kokain	Hareketlilik, düşünce dağınıklığı, paranoid düşünceler
Uyarıcı hap	Uyuşukluk, agresif davranışlar

Madde etkisi altındaki çocuklar öncelik sırasına göre hastane, acil servis, psikiyatrist, bağımlılık merkezleri gibi sağlık hizmetlerine yönlendirilmelidir.

Çocuk madde yoksunluğundaysa yoksunluk belirtileri görülür. Yoksunluk belirtileri de maddelere göre farklılıklar gösterir.

Bunlar;

YOKSUNLUK BELİRTİLERİ	
Esrar	Rahatlayamama, uykusuzluk, sinirlilik, dürtüsellik, hafıza bozukluğu, gevşeyememe
Ecstasy	Depresyon, anksiyete, panikatak, huzursuzluk, hayattan keyif alamama, durgunluk
Eroin	Terleme, burun akıntısı, ishal, uykusuzluk, sinirlilik, huzursuzluk, ağrı ve krampolar, şiddetli madde isteği, göz bebeklerinde büyüme
Uçucu madde	Baş ağrısı, uykusuzluk, hafıza bozuklukları
Kokain	Depresyon, hayattan keyif alamama, durgunluk, burun akıntısı
Alkol	Uykusuzluk, terleme, titreme, baş ağrısı, şaşkınlık, hayal görme, zamanı ve yeri şaşırma
Uyarıcı hap	Uykusuzluk, huzursuzluk, terleme, uykusuzluk

Çocuk madde yoksunluğundaysa şunlara dikkat edilmelidir:

- Alkol ve uyarıcı hap kullanımına bağlı yoksunluk belirtileri hayatı tehdit edici olabilir. Bunların dışındaki maddelerin yoksunluk belirtileri hayatı tehdit edici değildir.
- Kişi sakinleştirilmeli, bu etkilerin 7-10 gün sonra azalacağı, 15 günden sonra hissedilmeyecek düzeye gerileyeceği söylenmelidir.
- Doktor ilaç verirse reçeteyi düzenli bir şekilde alması sağlanmalıdır.

Yoksunluk yaşayan çocuk öncelikle bağımlılık tedavi merkezlerine, psikiyatriste, acil servislere veya genel hastaneye yerleştirilmelidir.

Madde bağımlılığı tedavisinde bütüncül yaklaşım önemli ve gereklidir. Bu sebeple tedavi sürecinde aile, okul, sosyal servis, adalet sisteminde yer alan kurumlar ve tedavi kurumları işbirliği içinde olmalıdır. Ayrıca bağımlılıkta iyileşme süreci uzun ve zordur. Bunun yanı sıra önlem alınmadığı takdirde tekrar başlama olasılığı oldukça yüksektir.

5.4

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUK ve AİLELERLE ÇALIŞMA

Bu bölümde çocuk adalet sistemi çalışanlarının uygulamalarını güçlendirmek amacıyla adalet sistemi içindeki çocuklarla çalışma konusu ele alınmıştır. Adalet sistemi içerisindeki çocukla yürütülen çalışmalarda uygun ve doğru müdahale, çocuğun gelişim özelliklerinin ve çocukların ihtiyaçlarının göz önünde tutulmasını, içinde bulunduğu durumun bilinmesi ve değerlendirilmesini ve çocukla özel ve çocuğa özgü iletişim kurulmasını gerektirir. Bu süreçte özellikle sosyal çalışma görevlisinin; yetki ve sorumlulukları, çocuk ve aile hakkında uygun ve doğru müdahale yapılabilmesini sağlayan sosyal inceleme raporunun kapsamı ve özellikleri, adalet sistemi içerisinde bulunan ve çoğu zaman özel ihtiyaç ve durumları bulunan çocuklar konusunda gerekli bilgi ve beceriler hakkında donanımlı olması bir gerekliliktir.

Bölümde ayrıca adalet sisteminde çocukla çalışma boyutunda güçlenme yaklaşımı ve bütüncül müdahale modelinin aşamasını oluşturan değerlendirme çocuk ve ailelerle çalışmada yeri ve içeriği tartışılmaktadır⁹.

5.4.1

Çocuğa Duyarlı Çocuk Adalet Sistemi Çalışanı Olmak

Bu alt bölüm, çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuk odaklı ve çocuğa duyarlı çalışmalar konusunda dikkat etmeleri gereken konularla ilgilidir.

Çocuk adalet sistemine giren çocukların sisteme giriş nedenleri ne olursa olsun, unutulmaması gereken nokta, kendi durumları içinde mağdur ve korunmaya ihtiyaçları olduklarıdır. Bu nedenle çocuk adalet sistemi çalışanından beklenen, çocuk adalet sistemine giren bütün çocuklara (suça sürüklenmiş, mağdur veya tanık) karşı özel duyarlılıkları olmalıdır. Bunun anlamı şudur:

Suçta sürüklenen çocuklar açısından;

- 18 yaşın altındaki suça sürüklenen çocuklara çocuk olduklarını düşünerek davranmak.
- Her suça sürüklenen çocuğun aynı zamanda korunma ihtiyacı olduğunu ve mağdur olduğunu bilerek davranmak.
- Her suça sürüklenen çocuk için özel prosedür ve özel önlemlere başvurmak.
- Toplum temelli önlemleri almak.
- Suçlu olduğu iddia edilen çocukların adalet sistemi, medya ve çocuk adalet uzmanları tarafından ikincil mağduriyete maruz bırakılmamalarını garanti altına almak.

Mağdur çocuklar ve tanık çocuklar açısından;

- 18 yaşın altındaki mağdur çocuk ve tanık çocukların hepsinin hukuken çocuk statüsünde olduğunun bilincinde olarak davranmak,
- Yaşadıkları sarsıntıdan kurtulmaları için mağdur ve tanık çocukların psiko- sosyal destek aldıklarından emin olmak,
- Hukukun onları korumak için öngördüğü güvencelere uygun hareket edildiğinden emin olmak,
- Mağdur çocuk ve tanıkların adalet sistemi içerisinde ikincil mağduriyete maruz kalmamaları için gerekli önlemlerin alındığından emin olmak durumundadır.

Örneğin; cinsel istismar mağduru bir çocuk, bu olay nedeniyle okul arkadaşları, öğretmenleri ve toplum tarafından dışlanabilir, ailesi evini terk etmeye zorlanabilir. Bu tür durumlar ikincil mağduriyettir. Bu çocuğun ifadesinin alınması sırasında olayı defalarca tekrarlaması da aynı şekilde ikincil mağduriyete neden olur.

Ekonomik sebeplerle çocuk ticaretine maruz kalan çocuk, bunun üstüne bir de iş kazası geçirip özürlü hale gelebilir ve özürlü olduğu için dışlanabilir.

9 Adalet Sistemi İçindeki Çocukla Çalışma başlıklı bölüm, sosyal çalışma görevlileri kitabında aynı ismi taşıyan bu bölümden özetlenerek aktarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için SÇG kitabına bakılmalıdır.

Kendilerine karşı işlenen suç nedeniyle zaten mağdur olan bu çocuklar, bir de, sosyal servisler ve sağlık servislerinin, adalet sistemlerinin ve toplumun onlara verdiği zarar ve mağduriyetle uğraşmak zorunda kalırlar. Yetişkinler tarafından korunmaya, yardıma ve desteğe ihtiyaç duyan bu çocuklar, tıp, sağlık ve adalet alanında çalışanlar ve toplum tarafından tekrar mağdur edilmektedir.

Dolayısıyla çocuk adalet sistemi çalışanı benzer örneklerle karşı karşıya kalabileceğini her an göz önünde tutmalıdır.

5.4.2

Çocuklarla İletişim ve Görüşme

Bu bölümün amacı; çocuk adalet sisteminde yer alan meslek elemanlarına, adalet sistemine giren çocuklarla iletişim ve görüşme teknikleri konusunda bilgi sunmaktır.

İletişim

İletişim, bireylerin sözlü ya da sözsüz mesajlarla, birbirlerine duygu ve düşüncelerini ilet-tikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir. İletişimin hızı, yönü ve içeriği değişebilse de sürecin temelinde birbirini anlama ve birbirine anlatma çabası bulunur.

İletişim süreci yaş, cinsiyet, dil, deneyim, bilgi düzeyi, toplumsal yapının özellikleri vb. gibi pek çok değişkenden etkilenir. Dolayısıyla yetişkinler ve çocuklar arasında kendine özgü bir iletişim yapısı şekillenir. Söz konusu iletişim yapısı yetişkin ve çocuğun karşılıklı olarak rollerini belirler. Dolayısıyla bir yetişkin çocukla iletişimi sırasında oyun arkadaşı, ebeveyn, eğitici, bilgi kaynağı, uzman, danışman veya otorite gibi farklı rollere girebilir. Bu da çocuğun ilgili rollere göre konumlanmasına neden olur.

Çocuklarla iletişim sırasında -çocuğun hangi gelişimsel dönemde olması önemli olmaksızın- yetişkinlerin, çocukların kendilerine ait özel algılayışları ve özel gereksinimleri olan varlıklar olduklarını göz önünde tutmaları önemlidir. Özellikle çocuğun kendi düşüncelerini ifade etme ve kendini ilgilendiren kararlara katılım hakkı bulunduğu yetişkinlerce sürekli göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocukla iletişim sırasında çocukları ciddiye almak, samimi olmak, çocukların potansiyellerine inanmak, yeni fikirlere açık olmak ve çocuklardan öğrenmek temel alınması gereken ilkeler arasındadır. Ayrıca çocukların tercihlerine saygı göstermek, çocuklara araç olarak değil amaç olarak bakmak, iletişim sırasında sadece sonucun değil sürecin değerini bilmek benimsenmesi gereken ilkeler arasındadır. Bu ilkeler herhangi bir özelliğinden dolayı iletişim kurulan çocuğa ayırmıcılık yapmamayı ve çocukla eşitler ilişkisi kurmayı gerektirir.

Çocukla iletişim sürecinde davranış çok büyük önem taşır. Dinlemek, anlamaya çalışmak, saygı göstermek, kendini ifade etme becerisini kazanmış olmak, kendini tanımak, ne söyleyeceğini ve veya nasıl söyleyeceğini bilmek, ilişkide olunan çocuğun olaylara bakış açısını anlamak, objektif olabilmek, iletişimi kolaylaştıran ve iletişimin kalitesini arttıran önemli unsurlardır.

Adalet Sistemindeki Çocuklarla İletişim

Herhangi bir nedenle adli mekanizmanın içine girmiş olan çocuklar; kendilerini, tercihlerini ya da olup bitenleri görevlilere anlatmak durumunda kalırlar. Türkiye'deki çocuk adalet sisteminde, çocuklar hakkında hazırlanacak raporların ve bu kapsamda yapılacak

görüşmelerin sorumluluğu sosyal çalışma görevlileri ve aile mahkemesi uzmanlarındadır. Adli mekanizmaya girmiş bulunan çocukların yüksek yararının gözetilip korunabilmesi öncelikle bu çocuklar ile yapılacak görüşmelerin başarısına bağlıdır. Suça sürüklenmiş, mağdur, tanık ya da başka nedenlerle adalet sisteminin içine girmiş çocuklarla gerçekleştirilecek iletişim süreçlerinde, onların yaş ve gelişim durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alarak davranmak çocukların adalet mekanizması içinde ikinci kez mağdur olmasını engellemek bakımından çok önemlidir.

Çocukla Görüşmenin Özellikleri

Çocuklar ile yapılan adli amaçlı görüşmeler, yetişkinlerle yapılan görüşmelerden farklıdır. Ancak, çocukla farklı iletişim, ses tonunu çocuklaştırmak, bazı kelimeleri yarım telaffuz etmek, kelimelere şirinlik ve sevimlilikler katmak şeklinde anlaşılmalıdır. Çocuğa duyarlı iletişimden kastedilen kullanılan kavramların çocuk tarafından anlaşılmasına dikkat edilmesi, bütün dikkatin çocuğa yöneltilmesi ve çocuğa özgü iletişim tekniklerinin kullanılmasıdır.

Bilimsel araştırmalar, çocukların yaşlarının ve gelişim düzeylerinin görüşmeye doğrudan etki ettiğini ortaya koymaktadır. Çocuklarla yapılacak görüşmelerin başarılı olabilmesi ve hedeflenen bilgilerin elde edilebilmesi için öncelikle çocuğun gelişim basamaklarını çok iyi tanımak ve uygun görüşme tekniğini etkin biçimde kullanabilmek önemlidir.

Yapılmış olan araştırmalar, çocukların konuşmalarında yer verdikleri ayrıntıların yaşa bağlı olarak arttığını göstermektedir. Çocuğun gelişim düzeyine bağlı olarak değerlendirilmesi gereken başlıca konular hafıza, telkine yatkınlık, dil gelişimi ve yanıtma motivasyonudur.

Çocuklarla yapılacak görüşmelerde önemle üzerinde durulması gereken bir başka konunun, iletişimin açık ve net biçimde kurulabilmesi ve çocuğun ilettiklerinin doğru anlaşılabilmesi olduğu da belirtilmektedir.

Çocuğun İletişime Açık Olmaması

Çocuklar, iletişim kurmaya direnç gösterebilirler ya da dikkatleri dağınık olabilir. Görüşmecinin tüm bu olumsuzlukların üstesinden gelebilecek denli tecrübeli olması ve uygun iletişim tekniklerini etkin biçimde kullanabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda görüşmeci çocukla empati kurmak ile mesafeli davranmayı aynı anda başarabilmelidir.

Araştırmacılar sakın davranmanın ve acele etmemenin görüşmenin başarısı açısından önemli olduğunu bildirmekte ve özellikle sorular arasındaki sessizliğe tahammül etmek gerektiğinin önemi üzerinde durmaktadırlar. Sorular arasındaki beklemlerin çocukta, daha çok şey söylemesi gerektiği intibasını uyandıracığı unutulmamalıdır. Ayrıca çocuğa ifade etmek istediği her şeyi söyleme fırsatı verilmelidir.

Çocukların pek çoğu ilk seferde görüşmecinin sorusunu anlayamayabilirler. Bu tür durumlarda görüşmeci sorusunu açıklamaya hazırlıklı olmalıdır. Sorunun açıklanması, sakın bir biçimde sorunun tekrarlanması ya da aynı sorunun başka kelimeler kullanılarak yeniden sorulması şeklinde yapılmalıdır.

Adli Amaçlı Görüşmede Huni Tekniği

Çocuklarla yapılacak adli amaçlı görüşmelerde, çocuğun kendiliğinden yaptığı bildirimlerin değeri çok büyüktür. Bu nedenle görüşmecinin soru sorma aşamasında “huni tekniği”ni kullanması önerilmektedir. Huni tekniğine göre; başlangıçta mümkün olduğunca

açık uçlu sorulara yer verilmeli, ancak görüşmenin ilerlediği ve konunun özelleştiği aşamalarda kapalı uçlu, doğrudan sorulara geçilmelidir.

Bu tekniği kullanacak görüşmecilerin dikkat etmesi gereken bir başka nokta da kapalı uçlu, doğrudan soruların içerikleridir. Görüşmenin ancak sonlarına doğru ve çok az sayıda sorulması önerilen bu tür sorularda soru cümlesinin kelimeleri, çocuğun başlangıçta sorulmuş olan açık uçlu sorulara verdiği cevaplardan oluşturulmalı, görüşmeci kesinlikle kendi hüküm ve yorumlarını soruya katmamalıdır.

Görüşmeci görüşmenin her aşamasında soruların açık, net ve anlaşılabilir olmasına dikkat etmeli ve mutlaka cevap istediğine ilişkin baskıcı bir tutumdan uzak durmalıdır. Araştırmalar görüşmecinin otorite figürünü temsil ettiğini ve çocuğun bu otorite figürü karşısında kendisini soruyu tam olarak anlamasa ya da cevabı tam olarak hatırlayamasa bile cevap vermek zorunda hissettiğini göstermektedir.

İyi Bir Dinleyici Olmak

Görüşme esnasında doğru sorular sormak kadar iyi bir dinleyici olma becerisi de önemli bir rol oynamaktadır. Bunu başarabilmek için görüşmecinin çocuğun söylediklerine yoğunlaşması, bedensel tepkiler ve sözlü nidalarla onu “dinlediğini” hissettirebilmesinin önemi ısrarla vurgulanmakta ve görüşmecinin dinleme eyleminde yoğunlaştığını kendi kendine tekrarlaması önerilmektedir.

Çocuklarla adli amaçlı görüşmelerde, çocuğun son söylediklerinin görüşmeci tarafından başka kelimelerle ya da soru biçimine sokularak tekrar edilmesi temeline dayanan “etkin dinleme” de görüşmeciye yardımcı olabilecek yöntemlerden biri olarak tavsiye edilmektedir.

Görüşme sırasında çocuk da görüşmeciye sorular sorabilir. Böyle bir durumda çocuğun soracağı sorulara olabildiğince doğru ve açık ama kısa cevaplar vermek uygun olacaktır.

Sözlü İletişim

İletişimin temeli insanların karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarıdır. Sözlü iletişim, konuşarak gerçekleştirdiğimiz iletişim biçimidir. Yüz yüze olabileceği gibi telefon görüşmelerinde olduğu gibi dolaylı da olabilir. Başka bir anlatımla, insanın duygu, düşünce, izlenim ve tasarımlarını sözlerle bildirmesi sözlü iletişim olarak tanımlanır. Sözlü iletişimin temel unsurları ses, kelimeler, konuşma ve lisandır.

Sözlü iletişim “dil (lisan)” ve “dil ötesi (vokal)” olmak üzere iki alt gruba ayrılır. İnsanların karşılıklı konuşmaları dil ile iletişim olarak tanımlanır. Dil ile iletişimde kişiler zihinlerinde ürettiklerini, bilgilerini birbirlerine ses sembolleri ile aktarır ve anlamlandırır. Dil ötesi iletişim ise, sesin niteliği ile ilgilidir; ses tonu, sesin hızı, şiddeti, hangi kelimenin vurgulandığı, duraklamalar gibi özellikleri kapsar.

Söylenenlerin birçoğu görüştüğümüz kişiler için yeni, bilinmeyen konular olabilir. Çok hızlı konuştuğumuzda karşımızdakiler bizi anlayamayabilir. Çok yavaş konuşmak ise görüşmeye olan ilginin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle ne çok yavaş ne de çok hızlı konuşmalıyız.

Konuşmada önemli olan karşımızdakinin ilgisinin devamını sağlamaktır. Söylediklerimizin anlaşılır olması bakımından telaffuzu önemi büyüktür. Konuşmada ses ve hecelerin yu-

tulması bizi anlaşılır olmaktan uzaklaştırır. Bu nedenle açık biçimde telaffuz etmeye özen göstermemiz gereklidir.

Sözlü iletişimin etkili olmasının bir başka unsuru da sesin gücünde saklıdır. Çok alçak sesle konuşmak dinleyiciyi yorar ve bir süre sonra dikkatin dağılmasına neden olur. Benzer biçimde sürekli çok yüksek sesle konuşmak da tavsiye edilmez. En etkili olan gerektiğinde yükseltip alçaltılarak monotonluktan uzak bir ses tonu kullanmaktır.

Çocuk adalet sistemi çalışanının görevi, çocuğu kendi istediği doğrultuda yönlendirmek ve amaçladığı cevaplara ulaşmak olmamalıdır. Bu etik bir davranış değildir, çoğu durumda hukuka da aykırılık oluşturur. Çocukla görüşürken onu yönlendirmekten kaçınılmalıdır. İçin soru tiplerini ve etkilerini bilerek hareket etmek görüşmecinin işini kolaylaştırır. Böylece amaca uygun ve ihtiyaç duyulan bilgileri almak ve bunların hukuken değer ifade eder nitelikte olması mümkün olur.

Açık Uçlu Sorular

Çocukla görüşmeye, öncelikle çocukların kendilerini rahatça ifade edebilecekleri sorularla başlamak önerilir. Bu amaçla kullanılacak soru tipi açık uçlu sorulardır. Açık uçlu sorular “evet” veya “hayır” gibi tek kelimelik kesin cevapları olmayan sorulardır. Bu tür sorularda alacağınız cevaplar çocuğun kendisini en iyi ifade edeceği bildirimler olacaktır. Açık uçlu soru sormanın bir başka faydası da olası yönlendirmelerden tamamen uzak olmasıdır. Bir başka deyişle açık uçlu sorular “nötr” yani “yüksüz” sorulardır. Cevap veren kişide yönlendirici bir etki bırakmazlar.

Açık uçlu sorular doğru ve yanlış cevap ve/veya evet/hayır şeklinde görüşmeyi kilitleyecek türde cevaplara engel olurlar ve görüşmenin devamlılığını sağlarlar. Sorulacak açık uçlu sorularda amaç; çocuğun, olayın nasıl gerçekleştiğini, olayla ilgili düşünce ve görüşlerinin neler olduğunu anlatmasını sağlamak olmalıdır. Açık uçlu sorular çocuğu konuşmaya devam etmesi için teşvik eder. Bu soru türü olayla ilgili resmin tamamını görmeye ihtiyaç duyduğumuzda, çocuğun yaşam hikayesini anlatmasında, problemin ifade edilmesinde, çocuğun yaşam koşullarının açığa çıkarılmasında oldukça yararlıdır.

Kapalı Uçlu Sorular

Kapalı uçlu sorular “evet” veya “hayır” gibi tek kelimelik kesin cevapları olan sorulardır. Bu tür sorularda alacağınız cevaplar, çocuğun kendisini geniş biçimde ifade edebilmesinden çok merak edilen bir konunun kısaca aydınlatılmasına yönelik olacaktır. Bu tür soruların sadece belirli bir cevabı olduğu için çocuğu serbestçe konuşmaya teşvik etmez.

Adli amaçlı görüşmelerde temel bilgi ve gerçekler öğrenilmek istendiğinde kapalı uçlu sorulara ihtiyaç duyulur. Kapalı uçlu sorular, gerektiğinde açık uçlu sorularla alınmış bilgileri teyit için kullanılır. İletişim tamamen kesildiği hallerde de kapalı uçlu sorular kullanılabilir.

Yönlendirici Sorular

Yönlendirici sorular, yanıtı sorunun içinde yer alan sorulardır. Adli görüşmede sorular, yönlendirici, yanlı ya da yargılayıcı olmamalıdır. Yönlendirici sorular çocuğun kendisini olduğu gibi dile getirmesine engel olup önemli adli hatalara da yol açabilirler. Yanlı ve yargı içeren sorular, çocuğun yargılandığı hissine kapılmasına ve görüşme sürecinden korkmasına neden olarak çocuğa zarar verir.

Görüşmeci yargısız ve yansız olarak sorduğu bir soruda sadece bilgi alma amacıyla olduğu mesajını çocuğa verir, bu nedenle soruların yansız ve yargısız olması da önemlidir. Yönlendirici sorular gerçeği ortaya çıkarmanın ötesinde, soran kişinin kurgusuna bağlı cevaplar verilmesi riski taşır.

Etkin Dinleme

Pek çok yetişkin çocuklarla iletişim kurmada ve onların sorunlarına çözüm getirmede esas görevlerinin onlarla konuşmak, öğüt vermek, öneride bulunmak olduğunu zannederler. Oysaki çocuğun sorunlarını çözmede gerekli olan, uygun ortamı sağlayarak onu dinlemek ve anlamaktır. Bu da ancak etkin(aktif)bir dinleme ile mümkün olabilir.

Bütün çocuk adalet sistemi çalışanlarının öğrenmesi gereken çok önemli bir iletişim becerisi etkin dinlemedir. Etkin dinlemede en önemli nokta yalnızca işitmek değil; birinin işitilip dinlediğinin o kişiye yansıtılmasıdır. Etkin dinleme, dinlemeyi ve duyduğunu yansıtmayı içeren bir iletişim biçimidir. Yansıtma; karşıdaki kişiye odaklanılarak onun söylediklerini sözler ve davranışlarla geri bildirmek şeklinde gerçekleştirilir.

Sözsüz İletişim

Günlük yaşantımızda birçok iletişim, konuşma olmaksızın gerçekleşir. Biz çevremizdeki diğer kişilerin genel durumlarını, nasıl bir ruh hali içinde olduklarını onlarla konuşmadan da kestirebiliriz. Burada bizi yönlendirenler kişinin bedeninin duruşu, mimik ve jestleri, yüz ifadesi gibi özellikleridir. Sözsüz iletişimde verilen mesajlar duygularımızla ilgilidir.

Adli görüşmelerde çocukların beden dillerine ilişkin mesajlar onların içinde bulunduğu duygu durumu hakkında fikir verebilir. Böylece onlarla daha sağlıklı iletişim kurmak mümkün olur. Sözsüz iletişimde verilen mesajlara daha büyük anlam yüklemenin yanıltıcı olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Adalet sistemi çalışanlarının, görüştükleri çocukların duygularını fark etmeleri beklenir. Çocuk üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu, endişelimi, ya da bu veya başka duyguların birleşimi içerisinde mi? Pek çok yetişkin gibi, çocuk da çoğu durumda duygularını rahatça ifade edemez. Çocuk adalet sistemi çalışanı, çocuğun nasıl hissettiğini anlamak için sadece sözlerle ifade ettiklerine değil sözsüz mesajlarına da dikkat etmeyi unutmamalıdır.

Görüşme esnasında çocuğa odaklanılmalı ve onun neler hissettiği anlamaya çalışılmalıdır. Göz teması kurulmalı, ama ona dik dik bakmaktan kaçınılmalıdır. Çocuğun yüzü, gözleri, beden hareketleri ve ses tonu izlenmelidir. Bunlar, görüşmeciye çocuğun nasıl hissettiğine dair ipuçları verecektir. Çocuk dikkatlice gözlenmeli, ancak onu yargılamaktan, eleştirmekten ve sözlerini veya davranışlarını yorumlamaktan kaçınılmalıdır.

Çocuğun Konuşamayacak Durumda Olması

Çocuk vakaları ile ilgilenildiğinde kesinlikle hiç konuşmayan ya da kendisini rahatça ifade edemeyen bir çocukla sıklıkla karşılaşabilir. Bu çocukların sessizliğinin çeşitli nedenleri vardır. Kimi çocuklar konuşamayacak kadar üzgün, korkmuş ya da şaşırılmış olabilirler. Örneğin, annesinin babası tarafından dövüldüğüne şahit olan ya da cinsel istismara maruz kalan bir çocuk bu durumda olabilir. Diğer bir kısım çocuklar ise duygularını kelimelerle ifade edemeyebilir. Örneğin, tecavüz mağduru bir çocuk veya kaçırılma olayına ya da şiddet suçuna tanık olan bir çocuk bu durumda olabilir. Bunlarla birlikte, çocuk söylenenleri anlamamış veya sorulan sorunun cevabını bilmiyor da olabilir.

Çocuğun anlattıkları nedeni ile kendisinin ve/veya yakınlarının zarar göreceği endişesinde konuşmasını engelleyebilir. Bu nedenle üzerinde konuşulacak olayın çocuğa ve yakınlarına etkisi de gözden geçirilmeli ve çocuk bu sonuçlarla ilgili bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirmenin çocuğu rahatlamak için bile olsa gerçeğe aykırı bilgiler verilmesi biçiminde olmaması gerekir. Örneğin, “Korkma sen olanları anlat, kimseye bir şey olmayacak” yerine, “Eğer bize olanları anlattıysan, bizde senin ve ailen için neler yapabileceğimizi değerlendirebiliriz” denebilir.

Böyle durumlarda çocukla iletişim kurmanın güç olacağı açıktır. Yapılabilecek en iyi şey görüşmecinin kendi kontrolünde olan diğer iletişim yollarını açık tutmaya çalışmasıdır. Bir başka deyişle iletişimi engelleyebilecek, aksaklığa uğratabilecek tüm etkiler bertaraf edilmeli ve engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Çocuğun Görüşmeye Hazırlanması

Görüşmenin başlangıcında çocuğu iletişim ortamına hazırlamak da iletişimin başarısı bakımından önemlidir. Bunu sağlamak için önce günlük hayatla ilgili birkaç konuya değinmek uygun olacaktır. Örneğin güncel bir sportif, kültürel, sanatsal diyalog penceresi açılabilir. Bu şekilde karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasını sağlamaya yönelik kısa konuşmadan sonra “Neden burada olduğunu biliyor musun?” diye sorulabilir ve “Lütfen, burada bulunmanı gerektiren olayı anlatır mısın?” diye konuya girilebilir. Çocuk konuşmayı hala reddediyorsa “Başka birisi ile konuşmak ister misin?” diye sorulabilir. Ancak, ısrarla konuşmak istemeyen bir çocuğu henüz hazır olmadığı bir konuda veya zamanda konuşmaya zorlamamak gerekir.

Çocuğun madde etkisi altında olması da iletişimi engelleyecek faktörlerdendir. Maddenin etkisinin geçmesi beklenmelidir. Madde veya öfke nedeniyle saldırganlık davranışları gösteren ve kendisinin veya çevresindekilerin güvenliğini tehdit eden davranışlarda bulunan bir çocuğa müdahale çok özenle yapılmalı, mümkünse bu konuda uzman bir kişi müdahale etmelidir.

Çocuğa Duyarlı İletişimde Temel İlkeler

Adli sistem çalışanlarının unutmaması gereken bir noktada her çocuk ve her olayın biricikliğidir. Çocukları ve olayları aynılaştırmamak, her olay ve her çocuğu ayrı ayrı değerlendirmek profesyonelliğin bir gereğidir. Bu anlamda sistem çalışanının uyması gerekli ilkelere ve bu ilkelerin ifade alma ve sorguya özgü hukuki düzenlemeler ile birlikte değerlendirilmesine dikkat edilmelidir. Çocuğa duyarlı iletişimde temel ilkeler şunlardır:

- Çocuk adalet sistemi çalışanı, görüşmeye başlamadan önce tahkikat dosyasını dikkatlice inceleyerek görüşmeye hazırlanmalıdır.
- Görüşme başlangıcında ilk olarak çocuğa kendini tanıtmalı, görevinin kapsamını anlatmalı, görüşmenin amacının ne olduğunu açıkça söylemeli ve çocuğun vereceği bilgilerin ilgili dava/işlem için kullanılacağını belirtmelidir.
- Çocuk tarafından anlaşıldığından emin olduğu kelimeleri kullanmalı, yargı içeren sözel ifadelere asla yer vermemelidir.
- Görüşme sırasında “Hımm... ,devam et... ,seni anlıyorum...” gibi devam ettirici tepkilere yer vermemelidir.

- Ayrıca gerektiğinde, çocuğun sözlerini ona yansıtma, ya da “bu olay seni çok üzmüş” gibi pekiştirici ifadeleri de kullanmalıdır.
- Görüşmede sorulacak açık uçlu sorular, çocuğun kendisini daha iyi ifade etmesine ve görüşmecinin daha çok bilgiye ulaşmasına yardımcı olacaktır. Örneğin; “Eviden ayrıldıktan sonra neler yaptın?” gibi.
- Görüşmecinin saç, sakalı veya bıyığı ile oynaması, kalem gibi bir şeyle oynaması, sigara veya çay/kahve içmesi, ayakları veya elleri ile tekrarlayan hareketler yapması, çocuğun dikkatini dağıtıcı ve rahatsız edici olacağından asla tavsiye edilmez.
- Görüşmeyi yapan kişi konuşma sırasında zaman zaman alçalıp yükselen bir ses tonuyla, çok hızlı olmayacak biçimde konuşmalı, sözcükleri yalın ve düzgün telaffuz ettiğinden emin olmalıdır.
- Çocuk adalet sistemi çalışanı çok konuşup çocuğu soru bombardımanına tutmamalıdır. Görüşmeci, çocuğa sorunları ile ilgili görüşlerini açıklama fırsatı vermeli, sorunu kendi gördüğü gibi çözmeye ve/veya soruları kendi düşüncelerine göre cevaplamaya çalışmamalıdır.
- Çocuk ile yapılan görüşmelerde, çocuğun anlattıklarının kayda geçirilmesinin kendisine yapılacak yardımların veya kendisi ile ilgili yapılacak çalışmaların bir parçası olduğunun çocuğa açıkça anlatılması önemlidir. Böylece çocuğun tedirgin olması veya bilgi vermeyi reddetmesinin önüne geçilmiş olur.
- Görüşme esnasında konudan konuya geçmek çocuğun sıkılmasına ve görüşmeyi reddetmesine neden olabilir. Aynı şekilde, konuyu dağıtma eğiliminde olan, alakasız konulardan bahseden çocuklarda olabilir.

Görüşmeciden Kaynaklanan İletişim Engelleri

Eğer çocuk konuşmuyor, konuşma konusunda isteksizlik gösteriyorsa, görüşme koşullarını gözden geçirmekte fayda vardır. Çocuk adalet sistemi çalışanından kaynaklanan iletişim engelleri aşağıdaki sebeplerle ortaya çıkabilir:

- Çok fazla konuşmak
- Çocuğun sözünü kesip onunla tartışmak
- Yargılayıcı ve eleştirel olmak
- Çocuk üzüldüğünde ve ağlamaya başladığında ilgisiz kalmak veya tam tersi aşırı tepki vermek
- Çocuğun inançlarına ve yaşam biçimine saygı göstermemek
- Güven ortamı oluşturamamak
- Çocuğa emirler vermek, gözünü korkutmak, suçlamak, tehdit etmek veya öğütvermek
- Çocuğu diğer çocuklarla kıyaslamak
- Çocuk adalet sistemi çalışanının kullandığı dil ve kelimelerin çocuk tarafından anlaşıl-mamış olması
- İletişimi engelleyici bir oturma düzeni seçmek
- İletişimi engelleyici bir beden duruşu takınmak

5.4.3

Güçlenme Yaklaşımına Göre Çocuklarla Çalışma¹⁰

Bu bölümün amacı güçlenme¹¹ yaklaşımına göre çocuk adalet sistemindeki çocukla çalışma sürecine yol göstermektir. Öncelikle güçlenme yaklaşımına ilişkin kısa bir bilgi verilecek, daha sonra çocukla çalışma sürecinin ayrıntıları ele alınacaktır.

Güçlenme Yaklaşımı

Çocuklar, özel gereksinimleri olan, gelişimsel özellikleri ve hak arama mekanizmaları nedeniyle yetişkinlere oranlı güçlendirilmesi gereken toplumsal öznelere. Toplumsal yapılanma ve işleyiş nedeniyle sesleri az sesleri duyulur, yaşamları üzerinde daha az kontrolleri vardır ve güç ilişkilerinde daha fazla savunmasızdırlar. Güçsüzlük, yaşamamızı kolaylaştıran, sorunları azaltan ve kişinin çevresindeki kontrolünü sağlayan kaynaklara ulaşamama durumudur. Güçlenme yaklaşımı, yaşamlarını geliştirme kapasitelerinin bireylerin çevrelerini kontrol etme becerilerine bağlı olduğu varsayımına dayanır. Güçlenme yaklaşımı planlı müdahale sürecini içermektedir ve uygulama alanında ağırlıklı olarak sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin çalışma çerçevesini tanımlamaktadır.

Güçlenme yaklaşımı, kişisel ve sosyal engellerin azaltılarak müracaatçı sistemlerinin kendi yaşamlarıyla ilgili karar verme ve verilen kararı uygulama gücünü kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda, müracaatçı sisteminin gücünü kullanabilmesi için kapasitesini ve kendine güvenini artırmayı ve çevredeki güçlerin müracaatçı yararına çalışmasını (kullanılmasını) sağlamak gerekir. Bu bakış açısı, sorunun kaynağı olarak bireyi görmek yerine, bireyin çevresindeki sistemlere bakmayı sağlar, bu sistemlerin bireyin yaşadığı sorunlar açısından rolünü değerlendirir.

Yaklaşımın, bireyin yaşamını kontrol edebilmesi ve güçlenmesini sağlama temel amacının yanı sıra diğer amaçlar şöyle sıralanabilir:

1. Müracaatçı sisteminin, sorunlarla bağlantılı olarak kendini değişme öznesi olarak görmesine,
2. Uygulayıcının, müracaatçının sahip olduğu bilgi ve becerileri kullanmasına,
3. Müracaatçı sisteminin, sorun çözme çabasında uygulayıcı ile ilişkisini bir ortaklık olarak algılamasına,
4. Müracaatçı sistemine, “güçsüzlüğün” üstesinden gelinebilecek bir durum olduğunu algılamasına yardımcı olmaktır.

Güçlenme sürecinde, müracaatçı ve uygulayıcı birlikte sorunu tanımlar; sorunla baş etmek için yapılması gereken eylemleri ve stratejilerini planlarlar. Birlikte sorunu etkileyen mikro ve mezo sistemleri (birey, aile, arkadaş grubu vb.) ve makro sistemleri (hizmet dağılımı, politik kurumlar ve yapılar gibi) analiz ederler.

¹⁰ Bu bölümde ağırlıklı olarak Cankurtaran Öntaş ve Baykara Acar'ın çalışmasından yararlanılmıştır: Bakınız: Baykara Acar, Y. ve Cankurtaran Öntaş, Ö. (2005). “Güçlendirme Yaklaşımı ve Suça Yönelen Çocuğa Müdahale Süreci,” Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Sevda Uluğtekin, Deniz Kucur, Emrah Kırımsoy, Yaşar Çavdar, Necmettin Yemiş, Ankara, s.171.183.

¹¹ Empowerment

Güçlenme yaklaşımını kullanırken güç kaynaklarını bilmek gerekir. Uygulayıcı, bu kaynaklara bakarak hem sorunu değerlendirir hem de çalıştığı grupların güçlerini belirler. Güç kaynaklarından biri; müracaatçının kendisidir. Bireyin eğitim durumu, iş yaşamı, kişilik özellikleri¹², sağlığı (fiziksel ve ruhsal), becerileri, tutumları¹³ güç alanlarından. Bir diğer güç alanı bireyin çevresindeki gruplardır. Bu alan aileyi (aile ile ilişkilerinin ve aile üyelerinin kendi içindeki ilişkileri, ailenin ekonomik durumu, ailenin sağlayabileceği destek ve olanakları vb.), arkadaş grubunu (ilişkileri, arkadaşlarının desteği, bireyin iş yaşamındaki konumu ve ilişkileri vb.) ve çevresindeki diğer grupları kapsar. Diğer bir güç alanı ise, makro düzeydeki düzenlemeler (yasal ve örgütsel), hizmetler, olanaklardır. Söz konusu olanaklar yok ise ya da yetersiz ise, o zaman bu olanakların yaratılması yönünde çaba gösterilir.

Güçlenme Yaklaşımına Göre Adalet Sistemindeki Çocuklarla Çalışma

Güçlenme yaklaşımı temelinde çalışma süreci üç aşamada (diyalog, keşif ve gelişme) ele alınabilir.

Diyalog Aşaması: İlişki Kurma ve Meydan Okumaların Değerlendirilmesi

Bu aşama, çocukla mesleki ilişkinin kurulmasından, çocuğun sorun ve ihtiyacına yönelik müdahale planı yapılmasına kadar olan süreci ifade eder. Güçlenme yaklaşımında uygulayıcı ile çocuk arasında kurulan ilişkin, her iki tarafın eşit olduğu bir ortaklık¹⁴ ilişkisidir. Bu ortaklık, her iki tarafın uzman olduğu alanları birleştirmesini gerektirir. Uygulayıcının, mesleki bilgi, becerileri ve değerleri ile uzmanlığı vardır; çocuk ise, kendi ihtiyaçları ve sorunları konusunda uzmandır. Uygulayıcı, çocuğun çevresi içinde ihtiyaçlarına, sorunlarına ve güçlerine odaklanırken; çocuğun da bu sürece aktif bir biçimde katılması önemlidir.

Bu aşamada uygulayıcı ve çocuk;

- Kabul, saygı ve güven üzerinde temellenen bir ortaklık kurarlar,
- Rollerini tanımlarlar,
- Meydan okunacak durumlarla ilgili çocuğun deneyimlerini tartışır,
- Amaçları belirlerler,
- Değişme konusunda çocuğun motivasyonunu artırmak için çalışır,
- Acil (barınma ihtiyacı gibi) ihtiyaçlarını tanımlarlar.

Bu aşamada üç önemli adım vardır. Bunlar; ortaklık kurma; meydan okunan alanların açıklanması ve izlenecek yolu belirlemedir.

Ortaklık Kurma

Ortaklık kurma, uygulayıcı ve çocuğun mesleki ilişkisinin başlamasını, çalışma içinde rollerin belirlenmesini ve otorite sorunlarının çözümlenmesini gerektirir. Bu aşamada çocuğun çalışmaya katılımı çok önemli bir konudur. Bu katılım ancak çocuğa kendini ifade edebileceği güvenli ortamla sağlanabilir. Söz konusu ortamın temel özellikleri şöyledir.

12 Örneğin sorunlar karşısında hemen yılmayan ve mücadele eden bir müracaatçının bu özelliği çok önemli bir güç kaynağını oluşturabilir.

13 Değişime açık bir tutum, bir başka güç kaynağını oluşturabilir.

14 Partnerlik (Partnership)

- **Samimiyet:** Uygulayıcı, samimi bir davranış sergilemelidir. Samimiyet, basitçe ifade edilirse, profesyonel bir rolde olsanız da kendiniz olmaya devam etmektir. Ancak burada mesleki bilgi, beceri ve değerler ile profesyonellik korunmalıdır. Samimiyet dürüstlüğü getirir ve bu da başkalarının da size güvenilebileceği duygusunu yaratır.
- **Kabul ve Saygı Duyma:** Burada kabul, çocuğu insan olmaktan kaynaklanan değerli bir varlık olarak kabul etmek anlamındadır. Saygı duyma ise, bir çalışma ortağı olarak çocuğun düşüncelerini dinlemeyi, içtenlikle iletişim kurmayı, kültürel farklılıklarına duyarlılığı ve güçlü yanlarını geliştirmeyi içerir. Uygulayıcının “saygı duyma” konusunda yapması gerekenlerden biri de sıcak bir çalışma ortamı yaratmaktır.
- **Güven:** Mesleki ilişki süresince bir değişim yaşayacak ve dolayısıyla bir anlamda risk alacak çocuğun bu ilişkiye güven duyması önemlidir. Güven karşılıklıdır ve çocuğun uygulayıcıya güvenmesi için, uygulayıcının da çocuğa güvenmesi zorunludur.
- **Empati:** Empati hem çocuğun duygu durumunu anlamak hem de onun duygularını anladığınızı göstermeyi içermektedir. Empati, çocukla aynı tarafta olduğunuzu göstermeyi de sağlar.
- **Kültürel Duyarlılık:** Uygulayıcı, çocuğun içinde yaşadığı kültürün kendi kültürüne benzer yanları olduğu kadar farklılıklarının da olabileceğinin farkında olmalı ve kabul etmelidir.

Çocukla eşit ilişki kurmak, çocuğun haklarını gözetmeyi gerektirir. Çocuklar;

- Onur, saygı ve kültürel duyarlılığı olan bir ilişki,
- Değişim sürecine katılım,
- Toplumsal kaynakların eşit paylaşımı için mücadele etme,
- Bilgi toplamaya ve analiz etmeye katılım,
- Kendi hedeflerini oluşturma,
- Mesleki ilişki sürecinde direnç gösterme ve
- Seçim yapma hakkına sahiptir. Gizlilik ilkesi mesleki ilişkide gözetilmelidir.

Meydan Okumaların İfade Edilmesi

Meydan okuma, aslında çocuğun yaşadığı sorunlara karşı nasıl bir baş etme mekanizmasına başvurduğu ve nasıl mücadele ettiğini ifade eder. Örneğin çocuğun yaşadığı yoksulluk sorununa ilişkin baş etme yolu ihtiyaç duyduğu şeyi çalmak olabilir. Yine, ailesinde şiddet gören bir çocuğun bu şiddeti akran grubuna da aktarması mümkündür. Bu davranışlar çocuğun yoksulluk ve şiddete karşı meydan okuma davranışları olarak yorumlanabilir.

İzlenecek Yolu Belirleme

Bu aşamada, uygulayıcı ve çocuk belirlenen hedefler doğrultusunda nasıl bir çalışma planı geliştireceklerine odaklanılır. Çocuğun acil olarak karşılanması gereken ihtiyaçlarına (barınma, istismar, şiddet vb.) öncelik tanınır. Çocuğun motivasyonu mesleki ilişkinin niteliğine bağlıdır.

Keşif Aşaması: Kaynakları Değerlendirme ve Değişmeyi Planlama

Bu aşamada çocukla uygulayıcı, mesleki çalışmaya ilişkin bir plan geliştirir. Bu planı birlikte geliştirmiş olmaları, çocuğun sürece aktif katılımını kolaylaştırır, başarı olasılığını artırır. Bu aşamada uygulayıcı ve çocuklar:

- Çocuğun güçlü yönlerini araştırır,
- Çocuğun çevresindeki kaynakları araştırır,
- Başka kaynaklardan bilgi toplar,
- Ulaşılabilir kaynakların kapasitelerini analiz eder,
- Amaçları belirler ve hedefleri somutlaştırır,
- Bir eylem planı hazırlar ve
- Anlaşma yapar.

Keşif aşamasının alt adımları güçleri tanımlama, kaynak kapasitelerini analiz etme ve çözümleri yapılandırmadır.

Güçleri Tanımlama

Çocuklar, yaşadıkları sorunlara bağlı olarak her şeyin karmaşık ve umutsuz olduğunu düşünebilir. Güçler üzerinde odaklanma, uygulayıcı ve çocuğa olanakları keşfetme şansı verir. Bu süreçte uygulayıcının aktif dinleme becerisi çok önemlidir. Aktif dinleme, çocuğun meydan okuduğu alanları görmeyi sağlar. Böylece, her iki taraf güçler ve kaynakları keşfedilebilir. Güçleri ve kaynakları (çocuğun kendisinde ya da çevresinde) keşfeden bir çocuk ortaklık kurduğu mesleki ilişkide kendini güçlü hissedebilir.

Kaynak Kapasitelerini Analiz Etme

Çocuğun içinde bulunduğu kaynak sistemler aile, arkadaş grubu, komşular, öğretmenler, okul, sosyal hizmet kurumları vb'dir. Bu süreçte kaynaklar değerlendirilir. Bu değerlendirme yoluyla uygulayıcı ve çocuk, değişme çabasını etkileyen faktörleri belirlerken, amaca ulaşmada hangi kaynaklardan yararlanacaklarını da ortaya koyar. Bu analiz, ulaşılan verileri eylem planı oluşturmak için tutarlı, düzenlenmiş bir bilgi haline getirir. Kaynakların değerlendirilmesinde sosyal özgeçmiş, genogramlar (aile ağacı), ekolojik harita değerlendirme araçları olarak kullanılabilir.

Çözümleri Yapılandırma

Keşif aşaması, çözümlerin yapılandırılmasıyla sonlanır. Bu süreçte eylem planı geliştirilir. Eylem planları, amaç ve hedeflere ulaşmak için belirlenen somut stratejiler kadar neye ulaşmayı beklediklerinin açık olarak ifadelerini de içermektedir.

Gelişim Aşaması: Uygulama, Son- Değerlendirme ve Değişmeyi Sürdürme

Güçlenme temelli mesleki ilişki gelişme aşamasıyla sonlanmaktadır. Ancak güçlenme yaklaşımı mesleki ilişki sonlandıktan sonra da bireysel gelişimin ve değişimin devam edeceği ve mesleki ilişkide elde edilen kazanımların sürdürüleceği temeline dayanmaktadır

Uygulayıcı ve çocuk;

- Eylem planını uygularlar.

- Çocuğun gücü deneyim etmesine olanak yaratılır.
- Amaçlara ulaşmada gerekli kaynakları tanımlarlar.
- Planı uygularken kişiler ve örgütler arasında uzlaşma yaratırlar.
- Yeni kaynaklar yaratırlar.
- Süreci ve sonuçları değerlendirirler.
- Kazanımları tanımlarlar.
- Mesleki ilişkiyi sonlandırırılar.

Bu aşamanın adımları aşağıdadır:

a) Kaynakları Harekete Geçirme

Bu süreçte, uygulayıcı ve çocuk, kaynaklarla bağlantılar kurarlar; yeni davranışları ve etkileşimleri denerler. Uygulayıcılar, müdahale planındaki eylemleri organize eder ve izler; çocukları plana katılmaları için motive eder; çalışmayla ilgili seçenekler sunar ve çocuklara yardımcı olabilecek geri bildirimler verir.

b) Birliktelik¹⁵ Yaratma

Uygulayıcının, kendileri ve müracaatçıları için birlikteliklerin yaratılması ve kolaylaştırılması, uygulamada destekleyici bir çevrenin sağlanması ve hizmet sunumunda kaynakların kullanımı için gereklidir. Birlikteliklerin gücü, ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesine bağlıdır; müracaatçı sistemlerini güçlendirecek ilişki ağı oluşturmak için karşılıklı bir anlayışın gelişmesi gerekir. Bu birliktelikler aşağıda başlıklandırılmıştır:

- Müracaatçı grupları arasındaki birliktelikler
- Müracaatçının doğal çevresindeki destek sistemleri arasındaki birliktelikler
- Vaka yönetimi yoluyla kurulan müracaatçı ve hizmetler arasındaki birliktelikler
- Profesyonel destek ağları aracılığıyla kurulan birlikteliklerdir.

Burada uygulayıcılar çocukları anlamlı sosyal ilişkiler kurması konusunda destekler. Birlikte çalışılan çocuklar ile benzer yaşantısı olan diğer çocuklar; çevrelerindeki sosyal destek sistemleri; hizmetler ve diğer profesyoneller arasında birliktelikler yaratmayı hedeflemelidir.

Birliktelik yaratma, değişmeyi sağlamak için yeni kaynakları belirlemeyi, yeni kaynaklar yaratmayı içerir. Kaynak yaratarak, çocukların sosyal destek sistemlerini güçlendirirler. Bu birliktelik, çocuğa duygusal destek sağlar ve değişme çabası için onları güçlü kılar. Uygulayıcılar da bu birliktelikten, diğer meslektaşlarıyla, profesyonellerle ve örgütlerle işbirliği yaparak yararlanırlar.

c) Olanakları Genişletme

Olanakları genişletme, müracaatçı sistemlerinin fiziksel ve sosyal çevresindeki kaynakları artırma ve genişletmeyi içerir. Olanaklar, bireyin sosyal işlevini artırıcıdır. Sağlık, eğitim, iş, ulaşım, hizmetlere ulaşabilme bireyin işlevini artırdığı gibi, birey bu yolla toplumun refahına katkıda bulunur. Uygulayıcılar, müracaatçının doğal sosyal destek sistemlerinde

15 Alliance

ve diğer yapılarda (politik ve ekonomik kurumlarda sosyal politika ve sosyal değişmeyi etkileme gibi) kaynaklar yaratarak güçlenmeyi kolaylaştırır. Bu süreçte, birlikte sosyal kaynaklar artırılır, yeni kaynak olanakları yaratılır. Mevcut sosyal hizmetlerin gerçekçi bir analizi yapılarak, ihtiyaç duyulan yeni programlar ortaya konulmaya çalışılır. Yerel ve ulusal düzeyde adil sosyal politikalar oluşturmak için çaba harcanır. Politik reformlar ve hukuki değişiklikleri sağlamak için daha çok toplum örgütlenmesi¹⁶ ve sosyal eylem stratejileri kullanılır.

d) Başarıyı Kabul Etmek

Başarıyı kabul etme süreci, amaçlara ne kadar ulaşıldığını belirlemeyi, hizmetin etkililiğini değerlendirmeyi içerir. Bu değerlendirme, çocuğun çalışmanın başarısındaki katkısını da görmeyi kolaylaştırır. Başarıyı ölçme, her iki tarafa başarıma konusunda olumlu duygu sağlar ve edinilen deneyimleri başka sorunlarla baş etmede kullanmalarına yardımcı olur. Başarının değerlendirilmesinde, çeşitli değerlendirme araçları (bilimsel araştırmalar, testler, ölçekler vb.) kullanılabilir.

e) Kazanımları Bütünleştirme

Bu süreç, uygulayıcı ile çocuğun güçlenme yaklaşımı temelindeki müdahale süreci sonunda, çocukların gelişimi ve değişiminin devam edeceğini vurgular. Bir başka deyişle, çocuğun süreçte edindiği kazanımları, yaşamına aktarmaya devam edeceği kabul edilir. Bağımsızlığın desteklenmesi ve başarının devam etmesi için, uygulayıcılar çocuklara tüm çalışma sürecinin değerlendirilmesinde yardımcı olur, sonlanmayla ilgili düşünce ve duygularını ifade etmesine olanak tanır. Bu süreçte edinilen deneyimlerin başka alanlarda da kullanabileceğine ilişkin farkındalık kazandırır.

5.4.4

Bütüncül Yaklaşımda Çocuk ve Aileleri Değerlendirme

Bu bölümün amacı bütüncül yaklaşıma göre, çocuklar ve ailelerini değerlendirme sürecini tartışmaktır. SÇG'lerin çocuk ve ailelerle çalışmasına yol göstermesi beklenen ve dünyada yaygın olarak kullanılan bir değerlendirme çerçevesi (modeli) kısaca gözden geçirilmektedir.

Yurtdışı örneklerinde bütüncül müdahale modelinin bir aşaması olan değerlendirmeyi de ağırlıklı olarak sosyal hizmet uzmanlarının yaptığı görülmektedir. Bir sosyal hizmet disiplini etkinliği olan planlı değişim sürecinde (bütüncül müdahale modeli de denilebilir) değerlendirmenin önemi vurgulanmalıdır. Değerlendirme, çocuk ve ailelerin ihtiyaçları konusunda bilgi toplamayı, toplanan bilgilerin analizini ve yorumlanmasını içeren bir süreçtir. Bu aşamanın başarısı planı, uygulamayı ve hedeflere ulaşmanın derecesini belirler. Bütüncül müdahale modelinin dayandığı güçlenme temelli uygulamada dört önemli varyasyon bulunur.

16 Toplum örgütlenmesi; sosyal problemleri çözmek amacıyla ve sosyal eylem yoluyla sosyal refahı artırmak için aynı coğrafik bölgelerde benzer ilgileri ve sorunları paylaşan bireyler, gruplar ve topluluklarla çalışmayı içeren sosyal hizmet yöntemlerinden biridir (Barker, R.L. (1995). The Social Work Dictionary (3rd ed.). Washington, DC: NASW Press, s.69; akt.: Miley, K. K.; O'Melia, M.; DuBois, B (2004), a.g.e., s.373

1. Her çocuk ve ailesi, kendine özgü güçlere sahiptir.
2. Çocuklar yaşamlarında önemli yeri olan insanlardan etkilenir ve motive olurlar.
3. Çocukları güçsüz değil; öğrenmesi, gelişimi ve becerilerini göstermesi için olanaklar sağlanması gereken bireyler olarak görmek gerekir.
4. Hizmet ve müdahale çocuk ve ailenin patolojileri ya da eksiklikleri yerine güçleri üzerine kurulursa, müdahale sürecine katılma motivasyonları artar, güç ve kaynaklarını kullanabilirler.

Çoğun korunması ve refahı göz önünde tutulduğunda, ailelerle çalışmada güvenli bir mesleki ilişkinin kurulması, bilgi ve beceri temelli bir desteğin sağlanması gerekir. Kapsamlı bir değerlendirme sadece “şimdi ve burada” gözlemlerini değil, aile üyelerinin ve ilişkilerinin ekolojik öyküsüne de dayanmalıdır. Bütüncül bir çocuk korumanın her süreci;

- Çocuk odaklı olmalıdır.
- Çocuk gelişimini dikkate almalıdır.
- Ekolojik yaklaşımı benimsemelidir.
- Olanaklar her çocuğa eşit olarak sunulmalıdır.
- Çocuk ve ailelerle çalışmayı içermelidir.
- Sorunlar kadar güçleri tanımlamaya odaklanmalıdır.
- Devam eden bir süreç olmalıdır.
- Kurumlar arası yaklaşımı içermelidir.
- Diğer çalışmalar yapılırken, aynı zamanda değerlendirme süreci devam etmelidir.
- Kanıt temelli bilgiye¹⁷ dayanmalıdır.

Korunma ihtiyacı olan çocuklarla çalışmada kurumlar arası ya da disiplinler arası çalışmanın önemi açıktır. Bu konuda yapılacak çalışma ve değerlendirmeye ilişkin temel ilkeler ise şöyle özetlenebilir:

- Değerlendirmenin amacı ve beklenen sonuçları açık bir biçimde tanımlanmış olmalıdır.
- Değerlendirmenin yasal çerçevesi, izlenecek protokoller ve prosedürler bilinmelidir.
- Değerlendirmede hangi kurum, ekip ya da profesyonelin temel sorumluluk alacağı açık olmalıdır.
- Değerlendirme sürecine çocuk ve ailenin katılımı sağlanmalıdır.
- Değerlendirme sonuçlarının analizinde ve planlamada hangi profesyonelin sorumluluk alacağı açık olmalıdır.
- Her profesyondenden değerlendirmede beklenen roller açık şekilde tanımlanmalıdır.
- Bilgilerin kurumlar ve profesyoneller arasında paylaşılma yolu tanımlanmalıdır.
- Üzerinde görüş birliğine varılan planın yürütülmesinden sorumlu profesyonelin kim olduğu tanımlanmış olmalıdır.

17 Kanıt temeli, bu konuda farklı tanımlar olmasına karşın, sıklıkla araştırma temelli ve bilimsel temelli program olarak da adlandırılmaktadır. Kanıt temelli uygulama, geleneklere, göreneklere ve inançlara dayalı kanıtlar yerine bilimsel araştırma ve sonuçlarına dayalı bir uygulamayı içerir (http://www.evidencebasedassociates.com/reports/research_review.pdf), s.1-3.

Uygulayıcı tarafından toplanacak bilgiler, çocuk ve ailenin ihtiyaçları ve koşullarına göre değişmektedir. Konuyla ilgili çalışmalar iki tür değerlendirmenin yapıldığına işaret etmektedir.

İlk değerlendirme (başlangıç değerlendirmesi¹⁸), Kısa değerlendirmelerdir. Genellik uygulayıcının, çocukla veya ailesiyle yapılan görüşmelerine (diğer profesyonellerle görüşmeler de bu gruptadır) dayanan değerlendirmeleridir. Bu değerlendirme sonucunda müracaatçı sisteminin ihtiyaç duyduğu hizmetin niteliğine (daha fazla hizmet ihtiyacı olup olmadığı vb.) karar verilir. Eğer daha fazla hizmet ihtiyacı olduğuna karar verirse, *kapsamlı¹⁹ değerlendirme*ye geçilebilir. Kapsamlı değerlendirme, çocuk, ailesi ve daha geniş çevresi hakkında detaylı bilgilerin toplandığı, derinliğine değerlendirmelerdir. İhtiyacın niteliğine ilişkin bir resim çıkarılmaya çalışılır. Bu değerlendirme, çocuk, ailesi ve çevresi ile görüşmeleri içeren bir süreçtir. Amaç çocuk ve ailenin ihtiyacının içeriğine ilişkin detaylı bilgi toplamaktır.

Çocuk ve ailelerin değerlendirilmesinde farklı yöntemler ve modeller geliştirilmiştir. Değerlendirmede “korunma ihtiyacındaki çocuk ve ailelerinin değerlendirilme çerçevesi” yaygın olarak kullanılmaktadır²⁰. “İhtiyaçlar üçgeni” olarak da adlandırılan bu çerçeve, çocuk gelişimi ve diğer ilgili disiplinlerin araştırmalarına dayanmaktadır.

Korunma İhtiyacındaki Çocuk ve Ailelerinin Değerlendirilme Çerçevesi²¹

Çocuğun ihtiyaç içinde olup olmadığının ve bu ihtiyaçların niteliğinin değerlendirilmesi, sistematik bir yaklaşımı gerektirir. Bu yaklaşım, çocuk ve ailelerle ilgili bilgilerin toplanmasında ve bu bilgilerin analizinde aynı çerçevenin kullanılmasını gözetir. Değerlendirme çerçevesi, çocuğu merkeze alan bir üçgen içinde ifade edilmektedir. Bu da, tüm değerlendirme etkinliğinin, planlamanın ve hizmet sunumunun çocuğun refahını koruma ve artırmayı amaçladığına işaret etmektedir. Şema 1’de görülen üç boyut, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları; çocuğa bakım veren kişilerin (genellikle ebeveynler) kapasiteleri; aileyle ilgili ve çevresel faktörleri içerir. Önemli olan çocuğun ihtiyaçlarını kapsamlı bir biçimde değerlendirebilmektir. Bu değerlendirme, çocuk ve ailenin ihtiyacına yönelik müdahale için hazırlanan plana temel oluşturacak ve çocuğun yararına odaklanan eylemleri etkileyecektir. Söz konusu üç boyut şöyledir:

- *Çocuğun gelişimsel ihtiyaçları*: Çocuğun sağlığı, eğitimi, kimliği (kişiliği), aile ve sosyal ilişkileri, sosyal işlevleri, öz-bakım becerileri burada değerlendirilir.

¹⁸ Initial assessment

¹⁹ Core assessment

²⁰ Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families

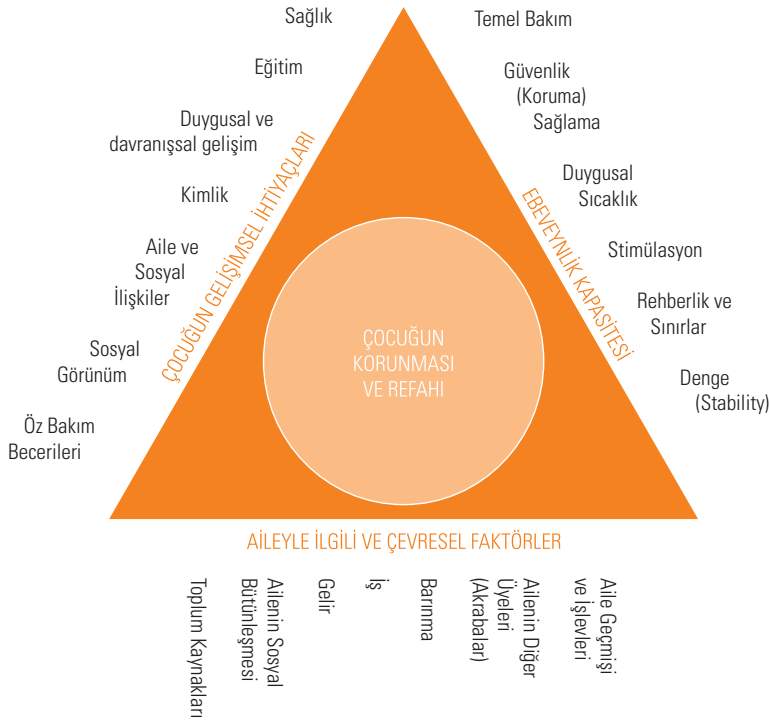
²¹ Bu çerçeve İngiltere ve Galler tarafından, 2000 yılında çocuklar ve aileleri için profesyonel bir uygulama modeli olarak geliştirilmiştir. Model, 15 ülke tarafından kendi sosyopolitik koşulları doğrultusunda adapte edilerek kullanılmaktadır. Léveillé, S. ve Chamberland, araştırmalarında modeli kullanan profesyonellerin karşılaştıkları sorunlarla ilgili daha iyi değerlendirme yaptıklarını; bütüncül ve çocuk merkezli bakışı sağladıklarını ve buna bağlı olarak daha iyi müdahaleler planladıklarını belirlemiştir. Modelin, profesyonel ve kurumlararası işbirliğini artırdığı; çocuk ve ailelerin hizmete daha fazla katılım gösterebildiği araştırmanın diğer bulguları arasındadır (Léveillé, S. ve Chamberland, C. (2010). “Toward a General Model for Child Welfare and Protection Services: A Meta-Evaluation of International Experiences Regarding the Adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF)”, Children and Youth Services Review 32,929–944).

- *Ebeveynlik kapasitesi*: Çocuğun temel bakımı, güvenliği, duygusal sıcaklığı, stimülasyon, rehberlik ve sınırlar, denge bu boyutta değerlendirilir.
- *Aileyle ilgili ve çevresel faktörler*: Bu boyutta toplum kaynakları, ailenin sosyal bütünleşmesi, gelir-iş-barınma koşulları, ailenin diğer üyeleri, ailenin geçmişi ve işlevleri değerlendirilir.

İyi bir değerlendirme, belli bir amaç doğrultusunda sistematik bilgi toplamayı içerir. Uygulayıcı, öncelikle amacına yönelik bilgi toplarken bu bilgilerin çocuk ve ailesi için ne anlam taşıdığını bilmelidir. Daha sonra nasıl bir yol izleyeceğine karar verir. Bu durumda, analitik ve eleştirel düşünme bilgi ve becerileri işin içine girer. Eleştirel ve analitik düşünme, uygulayıcının dikkatli bir biçimde bilgiyi işlemesini, kaynaklar ve içerik açısından geçerliliğini sorgulamasını destekler. Üç boyuttaki tartışmalar, çocuk, aile ve çevredeki tüm faktörleri kapsamamaktadır. Bu nedenle boyutları açık hale getirebilmek için örnekler üzerinden (bazı faktörlere değinilmiştir) gidilmiştir. Çocuk ve aileleri değerlendirmede soru kâğıtları ya da ölçekler (envanterler) kullanılması, değerlendirme araştırmaları yapılması ilgili alanlara ilişkin bilgi edinilmesini ve çocuk ve ailenin kendini ifade etmelerini kolaylaştırabilir. Aşağıda değerlendirme çerçevesinin boyutları üzerinde durulmuştur.

Şema 1: Korunma İhtiyacındaki Çocuk ve Ailelerinin Değerlendirilme Çerçevesi²²

(Kaynak: Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (2000), Department of Health, Department for Education and Employment, Home Office, London, The Stationery Office, s.17).

22 Bu bölümün hazırlanmasında ağırlıklı olarak şu kaynaktan yararlanılmıştır: Framework for the Assessment of Children in Need and their Families (2000), Department of Health, Department for Education and Employment, Home Office, London, The Stationery Office.

Çocuğun Gelişimsel İhtiyaçlarının Boyutları

“Çocuğa ne olduğu”nun değerdendirilmesi, çocuğun gelişim sürecinin tüm yönlerinin araştırılmasını gerekli kılar. Çocuk, içinde bulunduğu gelişimsel dönemin gereklerine sahip midir? Bu dönemde birlikte çalışılan çocuğa özgü sorunlar, durumlar var mıdır? (öğrenme gücülüğü, çocuğun gelişimini etkileyen koşullar vb.). Bu gibi soruların yanıtları aranır. Çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen sosyal ve çevresel koşulların etkisine bakmak gerekir. Çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel dönemi başarılı bir biçimde geçirmesine ve potansiyelini ortaya koymasına için ilişkin gerekli olanakların sağlanması önemlidir.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına ilişkin boyutlar aşağıdadır:

Sağlık: Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı ve gelişimine ilişkin durumunu, genetik faktörlerin çocuk üzerindeki etkilerini, sağlık olanaklarından yararlanabilme durumunu, daha büyük yaşta çocuklar için ihtiyaç duyduğu uygun nitelikte bilgi ve önerileri (cinsel eğitim, madde kullanımı vb.) alabilmesini içerir.

Eğitim: Bu boyut, çocuğun doğumundan itibaren bilişsel gelişiminin her alanını kapsar. Çocuğun diğer çocuklarla etkileşimine ve oyun oynamasına, ilgilerinin ve becerilerinin olmasına, başarıyı deneyim etmesine ilişkin olanakların varlığıyla ilgili durumları kapsar. Burada eğitimle ilgili etkinliklere bir yetişkinin de dahil olması, çocuğun özel ihtiyaçlarına ilgi göstermesi önemlidir.

Duygusal ve davranışsal gelişim: Çocuğun duyu ve davranışlarına başta ebeveynler ve diğer bakım veren kişilerin uygun tepkiler verebilmesi önemlidir. Daha büyük yaşta çocuklar için genişleyen çevreye bağlı olarak tepkiler de genişler. Bu boyut, çocuğun bağlanması niteliğini, mizacını, değişmeye uyumunu, strese tepki verme biçimlerini, kendini kontrol edebilme düzeyini içerir.

Kimlik: Çocuğun ayrı ve değerli bir birey olduğunu algılaması önemlidir. Bu boyutta, çocuğun kendi ve becerileri hakkındaki görüşüne, benlik imajı ve benlik saygısına, kendine ilişkin algısına bakılmalıdır. İnanç, yaş, toplumsal cinsiyet, cinsellik, engellilik gibi faktörler bu bakışı etkileyebilir. Aile, arkadaş grubu ve daha geniş sosyal çevre ve diğer kültürel gruplar tarafından çocuğun kabul edilmesi ve aidiyet duygusu hissetmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Aile ve Sosyal ilişkiler: Çocuğun empatisinin ve başkalarının yerine kendini koyabilme kapasitesinin gelişimi buradadır. Ebeveynler ve bakım veren kişilerle etkili ve kararlı ilişkileri, kardeşleriyle olumlu ilişkileri, akranlarıyla ve çevresindeki diğer kişilerle ilişkileri artmaktadır ve bu ilişkilere ailelerin verdiği tepkiler önemlidir.

Sosyal Görünüm: Çocuğun, içinde bulunduğu durumunun, davranışlarının ve herhangi bir probleminin çevresindeki dünya tarafından nasıl algılandığına ilişkin anlayışı gelişmektedir. Burada çocuğun giyim tarzının yaşı, kültürü vb. ile ilgili uyumu, fiziksel bakımı ve hijyeni, farklı yerlerde çocuğun görünümü ile ilgili ebeveyn ve diğer bakım veren kişilerin rehberliği ve önerilerinin ulaşılır oluşu önemlidir.

Öz-Bakım Becerileri: Bağımsızlığın gelişimi için, çocuğun pratik, duygusal ve iletişimle ilgili gerekli yeterlilikleri edinmesi gerekir. Çocuğun giyinme ve beslenme ile ilgili becerilerini geliştirmesini, kendine güvenini kazanmasını, problem çözme yollarını öğrenmesi için çocuğun desteklenmesini; daha büyük yaşta çocukların ailesi olmadan bir takım işleri yapabilme ve uygulama becerilerini geliştirmesini, bağımsız yaşam becerilerini kazanma olanaklarını içerir. Burada, çocuğun öz-bakım becerilerinin gelişimini etkileyen koşullar ve özel durumlar (engellilik gibi) dikkate alınmalıdır.

Ebeveynlik Kapasitesinin Boyutları

Çocuğun sağlığı ve gelişimi, ebeveynler ya da bakım veren kişilerin çocuğa değişen gelişimsel ihtiyaçlarına uygun tepkiler vermesi ile yakından ilgilidir. Ebeveynlik kapasitesi ailenin yapısı ve fonksiyonu, çocuğun bakımını kimin verdiğini de kapsar. “Çocuğa ne olu-

yor?” sorusuna odaklanma, ebeveynlik görevlerinin ebeveynler ya da bakım veren kişiler tarafından nasıl yerine getirildiğine ilişkin bilgi toplamaktan daha önemlidir. Bu boyutta ebeveyn ya da bakım veren kişilerin, çocuğa, davranışlarına ya da koşullarına tepkileri, çocuğun ihtiyaçlarını karşılama biçimleri, ihtiyaçlarını karşılama konusunda yaşadıkları güçlükler ya da başarısız oldukları alanlar, çocuğun ihtiyaçlarını ve gelişimini anlamaları, ebeveynlik görevlerinin içeriği ve çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ile ilişkisi; çocuk-ebeveyn ilişkisinin niteliği; bugünkü ebeveynlik kapasitesinde geçmiş yaşantıların etkisi; güçlüklerle yüzleşme ve kabul etmede ebeveynlerin becerisi; ebeveynlerin uyum ve değişime ilişkin kapasitesi önemlidir. Uygulayıcıların, etkileşimlere ilişkin gözlem becerileri özellikle önemlidir. Anne ya da baba olarak rollerin nasıl yerine getirildiğine bakarken tek ebeveynli ailelerde rollerin nasıl yerine getirildiği de ele alınmalıdır. Çocuğun yaşamında yakın çevresinden bakım veren diğer kişilerin etkilerine de bakmak gerekir.

Temel Bakım: Çocuğun beslenme, barınma, temizlik vb. temel ihtiyaçlarını karşılamayı içerir.

Güvenlik (Koruma) Sağlama: Çocuğun tehlike ve zararlardan korunmasını içerir. Çocuğun tehlikeli olabilecek kişi ve gruplardan ya da kendine zarar vermesinden korunması, evde veya başka ortamlarda tehlike ve zararlardan korunması buradadır.

Duygusal Sıcaklık: Çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını, değerli olduğunun hissettirilmesini, olumlu bir kimlik kazanmasını; çocuğun ihtiyaçlarına uygun ve duyarlı tepkiler verecek çevresindeki önemli kişilerle güvenli, kararlı ve sevgiye dayalı ilişkiler kurma ihtiyacını karşılamayı içerir. Çocuğa sıcaklığı, değeri ve desteği hissettirecek uygun düzeyde fiziksel temas, sarılma gibi davranışların gösterilmesi buradadır.

Stimülasyon: Destekleme ve bilişsel stimülasyon yoluyla çocuğun öğrenme ve entelektüel gelişiminin sağlanmasını, sosyal olanakların artırılmasını; etkileşimi, iletişimi, konuşmayı, çocuğun sorularına yanıt vermeyi, çocukla oyun oynama yoluyla çocuğun bilişsel gelişimini ve potansiyelini artırmayı, çocuğun eğitimsel olanaklarını artırmayı; çocuğun başarıyı deneyim etmesine olanak tanımayı, okula devamını sağlamayı, çocuğun yaşamla mücadelesini kolaylaştırmayı içerir.

Rehberlik ve Sınırlar: Çocuğa duygu ve davranışlarını düzenleme konusunda rehber olmayı içerir. Temel ebeveynlik görevleri uygun davranışı gösterme ve model olma. Duyguların ve başkalarıyla etkileşimlerin kontrolü konusunda model olma ve rehber olma sınırları da içerir. Bu da çocuğun değerler ve vicdanına ilişkin bir içsel modelin³⁸ gelişimini ve toplumda sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar göstermesini kolaylaştıracaktır. Burada çocuğun dünyayı keşfetmesi ve öğrenme deneyimlerinin desteklenmesi kadar problem çözme, öfke yönetimi, başkalarını düşünme, etkili disiplin teknikleri ve davranışın biçimlenmesi konuları da önemlidir.

Denge: Çocuğun gelişimini sağlayacak bakım veren kişiler olmak başta olmak üzere güvenli bir bağlanma geliştirmesi için yeterli ve dengeli bir aile çevresi önemlidir. Güvenli bağlanmayı olanaklı kılma, duygusal sıcaklığın sürekliliğini sağlama, aynı davranışa benzer tepkiler verme buradadır. Ebeveyn tepkileri çocuğun gelişimine bağlı olarak değişebilir. Bu boyutta çocuğun yaşamındaki önemli olan aile üyeleri ve kişilerle temasının sürekliliği kılınması gerekir.

Aileyle İlgili ve Çevresel Faktörlerin Boyutları

Çocukların yetiştirilmesi konusunda her aile üyesi daha geniş çevreden (akrabalar, oturlan mahalle, diğer sosyal ilişkiler vb.) olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenir. Çocuğun ailesinin geçmişi de, çocuk ve ebeveynler üzerinde etkili olabilir. Ailenin geçmişi ve deneyimleri “aileyle şu anda ne olduğu”na ilişkin bir açıklama sağlayabilir. Aile yapıları kadar kardeşler arasındaki ilişkiler de çocuğun refahı açısından ele alınmalıdır.

Aile Geçmişi ve İşlevi: Genetik ve psiko-sosyal faktörleri içermektedir. Aile işlevi, hanede kimlerin yaşadığı ve çocukla nasıl bir ilişkide oldukları ve ailede/hanede önemli değişimler, ebeveynlerin çocukluk geçimleri, yaşam olaylarının kronolojik olarak ele alınması ve bunların aile üyeleri tarafından nasıl anlamlandırıldığı ile etkilenir. Kardeşler arası ilişkiler ve bu ilişkilerin çocuk üzerindeki etkileri, ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönleri, tek ebeveynli olma, ayrılmış ebeveynler arasındaki ilişkilerin nasıl olduğu ailenin işlevleri açısından ele alınmalıdır.

Ailenin Diğer Üyeleri (Akrabalar): Çocuk ve ebeveyn için daha geniş aile üyesi olarak düşünülen kişilerin kimler olduğunu, bu kişilerin çocuk ve ebeveynler üzerindeki etkisini vb. değerlendirmeyi içerir.

Barınma: Barınma koşulları ve olanaklarının neler olduğu, temizlik, su, oda sayısı, hijyen, güvenlik, ısıtma, beslenme için koşulların uygunluğunun çocuk ve evdeki diğer üyeler için uygunluğunun ele alınmasını içerir.

İş: Hanede kimin çalıştığı, iş saatleri, iş değişikliklerini, bunların çocuk üzerindeki etkisini, iş olanağının varlığı ya da yokluğunun aile üyelerince nasıl algılandığını, çocuğun çalışma deneyimlerini içerir.

Gelir: Gelirin sürekliliğini, gelirin ailenin ihtiyacını karşılama konusundaki yeterliliğini, ailenin kullanabileceği kaynakların varlığını, maddi güçlüklerin çocuğu nasıl etkilediğini vb. değerlendirmeyi içerir.

Ailenin Sosyal Bütünleşmesi: Ailenin yerel düzeyde, topluluk ve toplum içindeki konumunu, çocuk ve ebeveynler üzerindeki etkilerini, ailenin bütünleşme ya da dışlanma durumunu, çevreyle ilişkileri ve bu ilişkilerine bağlılıklarını değerlendirmeyi içerir.

Toplum Kaynakları: Oturlan mahallede ve çevredeki tüm olanaklar ve hizmetler (sağlık, ulaşım, okul, kreş, okul, boş zaman olanakları, alışveriş olanakları vb.) tanımlanmasını içerir. Bu kaynakların ulaşılabilirliği ve standartlarının aile üzerindeki etkisi (özellikle özel ihtiyacı olan üyeler örneğin engelli üyeler için) ele alınır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, H. (2010). Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yeni Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını: Ankara
- Andrews, D. A. ve Bonta, J. (2010) The Psychology of Criminal Conduct (5th ed.) New Providence, NJ: LexisNexis, Matthew Bender
- Barker, R. L. (1995). The Social Work Dictionary (3rd ed.). NASW Press: Washington
- Baykara Acar, Y. ve Cankurtaran, Ö. (2005). “Güçlendirme Yaklaşımı ve Suça Yönelen Çocuğa Müdahale Süreci,” Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Sevda Ulugtekin, Deniz Kucur, Emrah Kırımsoy, Yaşar Çavdar, Necmettin Yavaş, Ankara
- Cunningham, H (1995) Children and Childhood in Western Society Since 1500. Person Education Limited.

- İnsan Hakları Derneği (2008) Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler için Eğitim Kılavuzu.
- Erişçi L. (1951). Türkiye’de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Raporu). İstanbul: Kutulmuş Basımevi. akt: Makal, A. (1997). Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri. 1850-1920, Türkiye Çalışma İlişkileri, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kirst-Ashman, K. ve Hull, G. H. (1999). Understanding Generalist Practice (2nd ed.) Chicago: Nelson- Hall, USA
- Léveillé, S. ve Chamberland, C. (2010). “Toward a General Model for Child Welfare and Protection Service: A Meta- Evaluation of International Experiences Regarding the Adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF),” Children and Youth Services Review, 32
- Williams – Taylor, Lisa (tarihsiz) Research Review – Evidence –Based Programs and Practices: What Does It All Mean? Children’s Services Council of Palm Beach Country. Erişim: http://www.evidencebasedassociates.com/reports/research_review.pdf

BÖLÜM 6

ÇOCUK AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ, SORUMLULUKLARI VE SOSYAL İNCELEME RAPORLARI

6.1

ÇOCUK VE AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ ve SORUMLULUKLARI

Bu bölümde çocuk ve aile mahkemesinde görev yapan sosyal çalışma görevlilerine ilişkin usul, esaslar ile yetki ve sorumluluklar ele alınmıştır.

6.1.1

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Statüsü ve Sosyal İnceleme Raporunun Hukuki Niteliği

Sosyal çalışma görevlisi tarafından yapılan sosyal incelemenin niteliği bilirkişi incelemesidir. Adalet Bakanlığı tarafından atanan sosyal çalışma görevlilerinin dışındaki görevlendirmeler bilirkişilik esaslarına tabi tutulmuş ve gerek görevlendirilmeleri ve gerekse ücretlendirilmelerinde Cumhuriyet başsavcılığı tarafından bilirkişilik esasları çerçevesinde işlem yapılması öngörülmüştür (ÇKKY m.17/6,7). Sosyal inceleme bir “bilirkişi incelemesidir”. Sosyal inceleme raporu kaynağını Çocuk Koruma Kanunundan alan çocuk adalet sistemi açısından önemli bir belgedir. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin de mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulmasına hizmet etmektedir.

6.1.2

Sosyal İncelemenin Hukuki Yönleri Hakkında Temel Bilgiler

Suçta sürüklenen bir çocuk hakkında ceza veya tedbir uygulamasından önce, çocuğun bireysel özelliklerinin ve sosyal çevresinin mahkeme tarafından öğrenilebilmesi için, çocuk hakkında sosyal inceleme yapılması yararlıdır. Çocuk Koruma Kanunu’nda (ÇKK m.35), bu konuda bir mecburiyet getirilmemiş, sosyal incelemenin “gerektiğinde” mahkeme, hakim veya savcı tarafından yaptırılabilceği belirtilmiştir. Ancak, sosyal inceleme yapıl-

maması halinde bunun gerekçesinin yazılması zorunluluğu getirilerek, sosyal inceleme yapılmasının kural, yapılmamasının istisnai bir durum olduğu vurgulanmıştır.

Soruşturma ve kovuşturma aşamalarında çocuğun, veli veya vasisi ya da müdafî veya bu kimselerin avukatları da mahkeme veya çocuk hâkimine müracaat ederek çocuk hakkında sosyal inceleme yapılmasını talep edebilirler.

Fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının takdiri bakımından sosyal inceleme yaptırılması zorunludur. Zira, bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda karar verilirken sosyal inceleme raporunun göz önünde bulundurulması zorunludur (ÇKK m.35/1).

Fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir. Sosyal incelemeyi yapan bilirkişi, çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı, sosyal çevre koşulları, gördüğü eğitim, fiziksel ve ruhsal gelişimi hakkında bir rapor düzenler. Hâkim, bu yaş grubuna giren çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir ederken, görevlendirdiği bilirkişinin hazırlamış bulunduğu raporda yer verilen gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurur (ÇKKY m.20).

Hakim veya mahkeme sosyal inceleme raporunun yanı sıra, adli tıp uzmanı, psikiyatrist ya da zorunluluk halinde uzman hekimden de görüş almalıdır.

Süreler: ÇKK'ya göre sosyal inceleme için öngörülmüş kesin bir süre yoktur. İnceleme için Cumhuriyet savcılığı, hakim veya mahkeme bu konuda bir süre öngörebilir. Kural olarak incelemenin çocuğun durumunun aciliyetine uygun bir süre içerisinde tamamlanması gerekir. Gerektiğinde ek süre de istenebilir (ÇKKY m.20/6).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu kapsamında görevlendirilen bilirkişiler açısından (HMK m.274) raporun hazırlanması için verilecek süre üç ayı geçemez. Bilirkişinin talebi üzerine, kendisini görevlendiren mahkeme gerekçesini göstererek, süreyi 3 ayı geçmemek üzere uzatabilir.

Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında görev alan bilirkişiler açısından (CMK m.66) bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin kararda, cevaplandırılması uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren sorularla inceleme konusu ve görevin yerine getirileceği süre belirtilir. Bu süre, işin niteliğine göre üç ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre, bilirkişinin istemi üzerine, kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla en çok üç ay daha uzatılabilir.

Acil Koruma Kararının Gerekli Haller: Çocuk hakkında derhal tedbir alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde sosyal inceleme sonucu beklenmeksizin tedbir kararı verilebilir. Ancak kısa zamanda sosyal incelemenin yapılarak, bu inceleme sonucuna göre, tedbirin değiştirilmesi veya uyarlanması gerekir.

Raporun Verileceği Makamlar: Hazırlanan sosyal inceleme raporunun bir örneği Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme, çocuğun müdafii veya vekili ile yasal temsilcisine verilir. Çocuğa ise rapor konusunda sadece bilgi verilir. Ancak, sosyal inceleme raporlarından çocuğun bilgi sahibi olması hâlinde çocuğun psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği kanaatine varıldığı takdirde çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi temel ilkesi nazara alınarak çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek bilgileri içeren bilgi ve belgeler çocuğa verilmeyebilir.

Sosyal İnceleme Raporunun (SİR) İçeriği: Sosyal inceleme raporunda çocuğa ilişkin kimlik bilgileri (kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yolları) ve bir “değerlendirme kısmı” yer alır. Bu kısımda; suça ilişkin bilgiler, çocuğun bireysel özelliklerine ilişkin bilgiler, çevresi ve ailesi hakkında bilgiler, okul, iş, arkadaşları ve boş zamanlarını nasıl geçirdiği konularında ve “suçun ortaya çıkışı” ile “ileride işlenebilecek yeni suçların önlenmesine” ilişkin açıklamalar yer almalıdır. Ayrıca, çocuğa nasıl müdahale edilmesi gerektiği konusunda, değişme sürecindeki sistem-düzyer-rol bağlamında, mahkemeye somut bir öneri sunulmalıdır. Çocuğun hayat akışını değiştirmeye yönelik yapılması gereken çalışmaların amacı, süresi, yeri, zamanı, varsa, yapılmış olan uygulamaların değerlendirilmesi de SİR’de yer almalıdır.

SİR’de çocuğun; (1) Doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları; (2) Fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve moral gelişim özellikleri; (3) Ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu; (4) Aile bireyleri arasındaki ilişki; (5) Okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre; (6) İçinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar; (7) İnceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları; (8) Suça sürüklenmelerine ve toplumla bütünleşememelerine veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgiler yer alacaktır. Ayrıca raporda çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi sırasında elde edilen ve olayın açıklanması bakımından önemli görülen bilgiler ile hangi tedbirin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına ve tedbir veya denetim kararı alınması öneriliyorsa ne kadar süre ile uygulanmasına dair öneriler de yer alacaktır.

Ceza Sorumluluğu Meselesi: Sosyal inceleme raporunda, çocuğun işlediği fiille ilgili olarak hukuki anlam ve sonuçları kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı konusunda sonuç değerlendirmesinde bulunulmaz. Nihai kararın verilmesinde takdir yetkisi mahkemeye aittir. Hâkim, çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir ederken, görevlendirdiği bilirkişinin hazırlamış bulunduğu raporda yer verilen gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurur (ÇKKY m.20/ 3).

Raporda çocuğun işlediği fiille ilgili olarak hukukî anlam ve sonuçları kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı hakkında sonuç değerlendirmesinde bulunulmaz. Sosyal inceleme raporu bu konuda kullanılacak takdir açısından yol gösterici olur.

SİR’in Denetim Planı Açısından Önemi: Çocuk hakkında tedbire hükmedilmesi durumunda, tedbir kararını yerine getirmesi gereken kişi, kurum veya kuruluşlar tarafından

1 SİR’in içeriği konusunda ayrıntılı bilgi 3. Bölümde ve SÇG. kitabında bulunabilir.

hazırlanacak uygulama planı için, ya da çocuk hakkında denetim altına alınmasına karar verilmesi durumunda denetim planı, denetim raporu veya değerlendirme raporlarına esas olmak üzere yukarıda belirttiğimiz ilkeler çerçevesinde sosyal inceleme raporundan yararlanılabilir (ÇKKY m.22/3).

6.1.3

Aile, Çocuk ve Aile Mahkemeleri ile Cumhuriyet Savcılıklarının İşleyişine Göre Sosyal Çalışma Görevlilerinin² Rol ve Sorumlulukları

6.1.3.1. Aile Mahkemelerindeki Uzmanlar

Sosyal çalışma görevlileri davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli görüldüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek üzere görev yapmaktadırlar.

Adalet Bakanlığı'nca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı³ atanır. (Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun m.5)

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bu uzmanlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenler de dahil edilir.

HMK hükümlerine göre bilirkişiler, yargı çevresinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi adli yargı adalet komisyonları tarafından, her yıl düzenlenecek olan listelerde yer alan kişiler arasından görevlendirilirler.

2 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 5. maddesinde "uzman" kavramına yer verilmiş ve bu uzmanların kural olarak psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan atanması öngörülmüştür. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinde görevlendirilecek "Sosyal Çalışma Görevlilerinden" bahsedilmekte ve bu kişilerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici birimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları olduğu belirtilmektedir. Buna karşılık 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 236. maddesinde mağdur çocuğun tanık olarak dinlenilmesi sırasında hazır bulunacak "uzman bir kişi"den bahsetmekte ve bu kişinin de psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanından olması gerektiği belirtilmektedir. Son olarak 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 25/B maddesinde çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası sırasında pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir "uzman"ın, bunların bulunmadığı yerlerde ise bir eğitmenin hazır bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere, farklı kanunlarda benzer görevleri yerine getiren çalışanlar için farklı bir terminoloji kullanılmakta ve bir kavram birliği bulunmamaktadır. Bu çalışmanın genelinde "sosyal çalışma görevlisi" kavramı tüm bu çalışanların görev ve sorumluluklarını kapsar şekilde kullanılmış ancak yeri geldiğinde kanuni terminolojiye de sadık kalınmaya çalışılmıştır.

3 Literatürde "sosyal çalışmacı" ve "sosyal hizmet uzmanı" kavramlarına yönelik tartışmalar sürmekte ve bu iki kavram birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu kitapta da bu iki kavram temelde birbiri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

Bilirkişilik görevi, mahkemece yapılan davete uyup tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmayı, yemin etmeyi ve bilgisine başvurulmuş konuda süresinde oy ve görüşünü mahkemeye bildirmeyi kapsar. Mahkeme, tarafların da görüşünü almak suretiyle bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararında, inceleme konusunun bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmesi, bilirkişinin cevaplama gereken sorular, raporun verilme süresi gibi hususlara yer vermek zorundadır.

Bilirkişiye, görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeyler, dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü bir biçimde teslim edilir; ayrıca bu husus tutanakta gösterilir.

Bilirkişi, görevi sebebiyle yahut görevini yerine getirirken öğrendiği sırları saklamak, kendisi ve başkaları yararına kullanmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Bilirkişi, görevini, mahkemenin sevk ve idaresi altında yürütür (HMK m.278).

Bilirkişi, görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdünün giderilmesini, mahkemeden her zaman isteyebilir.

Raporda, tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla, bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi, düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir.

Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında, hukuki değerlendirmelerde bulunmaz.

Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir. Bilirkişinin kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için devlete karşı tazminat davası açabilirler. Devlet, ödediği tazminat için sorumlu bilirkişiye rücu eder.

Bilirkişilerin elektronik imza sahibi olmaları gerekir. UYAP Bilirkişi Bilgi Sistemi üzerinden bilirkişi veya bilirkişiler görevlendirilebilir. Bilirkişi listesinde yer alan bilirkişiler tespit ve teslim tutanağını, dosyanın iş listesine düşmesinden itibaren en geç bir hafta içinde güvenli elektronik imza ile imzalayarak mahkemeye göndermek ya da Hukuk Mahkemeleri Kanunu'nun 275'inci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen haber verme yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Bu tutanaklar, bilirkişi tarafından imzalanmadan dosya erişime ve incelemeye açılmaz. Bilirkişi dosyayı inceledikten sonra elektronik ortamda düzenlediği raporunu güvenli elektronik imzayla imzalayarak mahkemesine gönderir.

Bu uzmanlar, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hâkimin reddi sebeplerine göre ret olunabilir. Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır (HMK m.272).

Aile mahkemesi, küçükler hakkında diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda;

a) Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,

- b) Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,
- c) Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,
- d) Genel ve katma bütçeli daireler, mahallî idareler, kamu iktisadî teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilmektedir.

Boşanma, Velayet ve Kişisel İlişki Davalarında Aile Mahkemesinde Görevli Uzmanların Görevleri

Aile mahkemesinde görevli uzmanların görevleri arasında; taraflara randevu vererek, görüşmeye davet etmek, dava dosyasını incelemek, görüşme için uygun ortamı hazırlamak, görüşme planı hazırlamak, anne, baba ve çocuklarla birlikte ve bireysel görüşmeler yapmak, görüşme başlangıcında, görüşeceği kişileri görüşmenin amacı, kendisinin rolü ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek, görüşmede tarafların uzlaşma olanaklarını araştırmak, uzlaşma gerçekleşmediği takdirde istem doğrultusunda velayet, şahsi ilişki tesisi, boşanma konularında inceleme yapmak, duruşmada dinlenecek çocuğu duruşma sürecine hazırlamak, toplanan bilgi ve verileri değerlendirmek (toplanan bilgilerin, belgelerin gözden geçirilmesi ve birbirleriyle olan uyumlarının değerlendirilmesi), rapor yazmaya geçmeden önce farklı disiplinlerle (psikoloji, psikiyatri, psikolojik danışmanlık, sosyal hizmetler, pedagoji vb.), görüş alışverişinde bulunmak değerlendirme yapmak ve rapor halinde mahkemeye sunmak bulunmaktadır.

6.1.3.2. Çocuk Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri

Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade etmektedir (ÇKK m. 3/1-e).

Çocuk hukuku alanında görev yapan sosyal çalışma görevlileri, görev yerlerine göre bazı kategorilere ayrılır:

- a. Mahkemeye atanan sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/1),
- b. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda (ASPB) çalışan sosyal çalışma görevlisi (ÇKKK-DTY m.18/6),
- c. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/3,),
- d. Serbest meslek icra eden sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/3, ÇKKDTY m.18/7),
- e. Denetimli serbestlik görevlisi olarak istihdam edilen sosyal çalışma görevlisi (ÇKKY m.17/5)

Atanmaları: Adalet Bakanlığı, her mahkemeye yeterli sayıda psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında en az lisans düzeyinde eğitim veren kurumlardan mezun olanlardan seçerek görevlendirir (ÇKKY m.17/1). ÇKK'da sosyal çalışma görevlisi olabilecek meslek mensuplarının tanımlanması çeşitlilik göstermektedir. Her ne kadar 2006 tarihli ÇKKY'da daha dar bir kapsam belirlenmiş olsa da ÇKK'da 2012 yılında yapılan değişiklik kanununun uygulanma yönetmeliğinin ilgili fıkrasını da genişletmiştir. Sosyal inceleme, prensip olarak Adalet Bakanlığı tarafından her mahkemeye atanmış bulunan sosyal çalışma görevlisi tarafından yapılır ve sonrasında bir sosyal inceleme raporu hazırlanır (ÇKKY m.17/1,2). Bu şekilde atanan görevlilerin hukuki ve fiili engeller nedeniyle görev yapamaması durumunda, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan veya serbest olarak çalışan sosyal çalışma görevlileri arasından, bilirkişi olarak atama yapılabilir. Sosyal çalışma görevlisi görevlendirilirken bilirkişi listelerinden yararlanılır (ÇKKY m.17/6).

Görev Çevresi: Her sosyal çalışma görevlisi yer bakımından, yetki açısından bağlı bulunduğu mahkemenin yargı çevresi ile sınırlı bir çalışma yapabilir (ÇKKY m.18).

Soruşturma ve Kovuşturma Aşamasında Sosyal Çalışma Görevlisi

Çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına resen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. Sosyal çalışma görevlisi tarafından hazırlanan raporun, ceza yargılaması sistemindeki ifadesi ile uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerden olduğu açıktır. Ceza Muhakemesi Kanunu çerçevesinde bu raporlar bilirkişi raporu niteliğindedir (CMK m.63).

Bilirkişi raporları kesin deliller arasında sayılmamış olmasından hareketle mahkeme tarafından takdirli delil olarak dikkate alınır. Sosyal inceleme raporu gerekçeli olmalı ve sonuçta bilirkişinin kanaatini de içermelidir. Ancak açıklanan kanaat, hakimin takdir ve karar yetkisinde olan hususları kapsamamalıdır.

CMK'nın 68. maddesi uyarınca; mahkeme bilirkişinin duruşmada dinlenmesine her zaman kendiliğinden karar verebilir. Davanın tarafları da bilirkişinin duruşmada dinlenmesini isteyebilir. Bu durumda bilirkişi duruşmaya gelir ve hazırlamış olduğu rapor hakkında sözlü açıklamalarda bulunup mahkemenin ve davanın taraflarının sorularını cevaplar. Bu dinleme, sesli ve görüntülü ses aktarımını sağlayan SEGBİS sistemi ile de yapılabilir.

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görev ve Yetkileri

Sosyal çalışma görevlisi, çocuk adalet sisteminde görev alan "muhakeme hukuku süjesidir". Çocuk hakkında sosyal inceleme yaparak bu konuda bir rapor hazırlar, çocuğa görevlendirildiği konuda yardım eder yani sosyal ve hukuki konularda yol gösterir, verilen tedbir kararlarının uygulanmasını izler. Çocuğa ve ailesine, kendisinin

tanmasına vesile teşkil eden fiil ve bunun etkileri konusunda "danışmanlık" yaparak, çocuğa "yardım" eder. Ceza muhakemesi hukukuna ve diğer usuli işlemlere ve özellikle duruşmaya katılır. Hakimin vereceği "tedbir kararı" veya mahkemenin vereceği hüküm açısından ve özellikle "uygulanması öngörülen yaptırım" konusunda, çocuğun kişiliğine ve koşullarına uygun "önerilerde" bulunur. Hüküm verildikten sonraki aşamada da hükme konu çocuğun katıldığı sosyal olayın etkilerinin giderilmesi konusunda destek olma

görevi vardır. Örneğin, çocuğun sosyal uyumu için çalışılması gerekiyorsa, sosyal çalışma görevlisi bunu temin eder ve denetler; infaz kurumunda çocuğu ziyaret eder ve bu şekilde denetim ve gözetim sağlar.

Mahkeme, sosyal çalışma görevlisinin yapacağı incelemenin yöntemi ve/veya sonucu konularında emir ve/veya talimat veremez. Sosyal çalışma görevlisinin mahkemeye bağlı olarak çalışması bu ilkeyi değiştirmez.

Tutuklanması istenilen bir şüpheli çocuk söz konusu olduğunda sosyal çalışma görevlisine özel bir önem verilmelidir. Araştırma ve raporlama faaliyeti konusunda Alman kanun koyucusu özel bir hüküm sevk etmiştir (JGG 72a). Böylece tutukluluk hallerinde sosyal çalışma görevlisinin statüsü özellik taşıyor hale gelmiştir. Sosyal çalışma görevlisine şüpheli çocuk hakkında verilen tutuklama kararı derhal bildirilir ve bu kararın yerine getirilmesi sırasında kendisinden özel görevler beklenir. Hatta tutuklama kararının verilmesinden önce şüpheli bir çocuk yakalandığında, hakkında yürütülen araştırma çocuğun tutuklama talebi ile hakim önüne çıkartılması olasılığını ortaya koyuyorsa, durumun hemen sosyal çalışma görevlisine bildirilmesi öngörülmüştür. Alman hukukunun JGG 72 a ile kabul ettiği bu erken bildirim hükümlülüğü sosyal çalışma görevlilerinin buna uygun bir şekilde teşkilatlanmalarını ve barolardaki CMK servisleri gibi nöbetçi sosyal çalışma görevlileri listesinin oluşturulmasını sağlamıştır. (Diemer/Schoreit/Sonen. JGG m.72 A Rdn. 6).

Alman Hukuku'nda tutuklama talebinin verilebileceği veya tutukluluk durumunun devam etmesi kararı söz konusu olduğu hallerde, sosyal çalışma görevlisinin en hızlı şekilde gerekli araştırmaları yaparak, kararın verilmesi sırasında açıklama yapacak şekilde rapor hazırlamak mecburiyeti vardır (JGG 38/2). Böyle bir düzenlemenin bizde de kabul edilmesi yerinde olacaktır.

Türk hukuku bakımından da, çocuk hakkında tutuklama kararı vermek için yapılan oturumda, sosyal çalışma görevlisinin de görüşünün alınması yerinde olacaktır (ÇKK m.15/2'ye kıyasen). Bunu sağlamak üzere, sorgu öncesinde çocuğun sosyal incelemesinin yapılmış olması veya asgari surette sosyal çalışma görevlisinin tutuklanması istenilen çocukla görüşme yapmasının sağlanmış olması gerekmektedir. Bu görüşmede sosyal çalışma görevlisi, çocuktan geçmiş yaşamı ve sosyal durumu hakkında bilgi alma imkanına kavuşabilir. Sosyal çalışma görevlisi, çocuktan aldığı bu bilgileri sorgu sırasında kullanarak tutuklamaya seçenek olan adli kontrol hükümlerinden birisinin somut olaydaki çocuk için uygulanabilir olup olmadığı konusunda hakime bilgi verir ve adli kontrol düşünüldüğü takdirde, hangi tedbirin somut olaydaki çocuğa daha uygun olacağı konusunda hakime fikir verebilir.

Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Görevler

Hakim veya mahkeme çocuk hakkında bir karar vermeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yapılması gerekmektedir. Sosyal çalışma görevlisi çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunur, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dille bilgilendirilmesini sağlar, sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri merciye bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını ister, çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dahil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbir-

liği yapar ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olur, mahkemeler, çocuk hakimleri ve Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından verilen diğer görevleri yerine getirir, işbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırır ve geliştirir, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hakimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapar. Sosyal çalışma görevlisinin çalışma ilkeleri ÇKKY madde 18’de düzenlenmiştir.

Sosyal Çalışma Görevlisinin Yetkileri: Sosyal çalışma görevlisinin görevlerini yapabilmesi için bazı yetkilere sahip olması gerekir: Bilgi-belge toplama, görüşme, rapor yazma, öneride bulunma ve kararların yerine getirilmesini izleme gibi.

Sosyal çalışma görevlileri, sosyal inceleme yaparken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, yerel yönetimler ve bunların her türlü kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlardan, yaptığı sosyal incelemenin amacına uygun olarak çocuk ve çocuğun yakın çevresi ile çocuk hakkında uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenebilmesine yönelik ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri isteme yetkisine sahiptir. Bu kapsamdaki ilgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgiler meslek sırrı kapsamında olmadıkça vermek zorundadırlar (ÇKKY m.19/4).

Müdafinin tutuklu ile görüşmesinin dışında, sosyal çalışma görevlisinin de tutuklu çocukla görüşmesi gereklidir. Tutukluluk durumu sırasında, çocuğun tutukevi dışına çıkartılması ve çeşitli testlere tabi tutulması gerekebilir.

Sosyal çalışma görevlisinin tutuklu çocuğun ailesiyle de ilişkisini sürdürmesi ve aileye de bu konuda yardımda bulunması gerekir. Çocuğun tekrar suç işlemesini önlemek üzere, tutukluluk aşamasında ne gibi tedbirler alınması gerektiğini belirlemek de yine sosyal çalışma görevlisine aittir.

Çocuğun işlediği fiilin nedenlerini araştırarak onun kişiliğini tanıyan bir uzmanın, iyileştirme yöntemlerini de önermesi gerekir. Hakimi bağlayıcı olmamakla birlikte, sosyal çalışma görevlisi somut olayda şüpheli çocuk hakkında uygulanmasını yerinde gördüğü yaptırımları öneri olarak belirtmekle de yükümlüdür. Buradaki öneriler, nihai kararı vermek açısından tek başına yetkili olan çocuk mahkemesine her bir yaptırım veya yükümlülük açısından lehte ve aleyhte gerekçeler sunulması anlamındadır. Sosyal inceleme raporu yazılı bir rapor olmakla birlikte, duruşmada sözlü olarak da açıklanabilir (CMK m.214/1).

Sosyal çalışma görevlisi hazırlayacağı rapor ile aşağıdaki konularda öneride bulunma yetkisine sahiptir (ÇKKY m.21):

- Çocuk hakkında Çocuk Koruma Kanunu’nun 5. maddesinde gösterilen tedbirlerden hangisinin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına dair öneriler,
- Çocuk hakkındaki tedbir veya denetim kararlarının ne kadar süre ile uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler,
- Çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman veya psikiyatrik tedavi hususunda öneriler.

Suçta sürüklenen çocuk ifadesi veya sorgusu sırasında olumsuz bir şekilde etkilenebilir. Bunu önlemek amacıyla sosyal çalışma görevlisinin ifade alma veya sorgu işlemi sırasında çocuğu bilgilendirmesi gerekir.

Adalet sistemi çocuk ile ilgili koruyucu veya destekleyici ve hatta ceza muhakemesi anlamında koruma tedbiri niteliği taşıyan kararlar verebilir. Sosyal çalışma görevlisinin, çocuk hakkında verilmiş olan kararın amacına ulaşmasını sağlamak üzere ilgili kurumlarla işbirliği yapması ve kararın amacına ulaşması için kendi uzmanlık alanına giren hususlarda görüş bildirmesi yükümlülüğü vardır. Şüpheli veya hükümlü çocuk hakkında hükmedilen yükümlülük veya güvenlik tedbiri kararlarının yerine getirilmesi sırasında sosyal çalışma görevlisinin etkin bir rol oynaması gerekir.

Adalet sisteminin iyi çalışabilmesi için çalışma konularına ilişkin önceden bilgi toplaması gerekir. Gerektiğinde kullanmak üzere hemen başvurabileceği bilgi birikimi, yedek bilgi sahibi olmak yararlıdır. İlde bulunan ve çocuklar hakkında verilecek kararların uygulanmasında yararlanılabilecek kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi derlenmesi bu kapsamdaki görev ve yetkiler arasında sayılabilir.

Hukuki ve Etik Yükümlülükler

Sosyal İncelemenin Eksiksiz Yapılmasını Sağlama Yükümlülüğü: Sosyal çalışma görevlisinin çocuk hakkında sosyal inceleme yaparken inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumlar ortaya çıkabilir. Sosyal çalışma görevlisi bu gibi durumları derhal kendisini görevlendiren merciye bildirerek önlem alınmasını sağlamakla yükümlüdür (ÇKK m.19/1-c).

Çocuğun Yararının Korunmasına Önceliğin Verilmesi Yükümlülüğü: Çocuğun yararının korunmasına öncelik verme yükümlülüğü vardır; bu sebeple sosyal çalışma görevlisi çatışan yararların bulunması halinde çocuğun yararına öncelik vermesi gerektiğini bilmelidir (ÇHS m.3; ÇKK m.4/b).

Bildirim Yükümlülüğü: Sosyal çalışma görevlisi, korunma ihtiyacı içinde olan çocuk hakkında bildirimde bulunmalıdır. Ayrıca hakkında sosyal inceleme yapmakla görevlendirildiği çocuğun veya görevini yaparken hakkında bilgi sahibi olduğu bir başka çocuğun yardımı ihtiyacı olduğunu ilgili makama bildirmekle yükümlüdür (TCK m.98). Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenmesi durumunda bildirim yapması gerekmektedir (TCK m.279).

Ceza Hukuku Karşısında Sorumluluk: Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak görev yapan kamu görevlileri hakkında, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz (ÇKK m.44).

Sır Saklama Yükümlülüğü: Kişisel veriler açısından geçerli olan ilke “amaca bağlılık” ilkesidir. Bu nedenle sosyal çalışma görevlisi çocuğa ilişkin olarak öğrendiği bilgileri ve elde ettiği belgeler ile sosyal verileri amaç dışı kullanamaz. Bunlar sadece yetkililere veya yetkilendirilen yerlere bildirilebilir (ÇKKY m.18/1-e).

HMK kapsamında bilirkişinin görevini yapmaktan yasaklı olması ve reddi durumu hükme bağlanmıştır (HMK m. 272). Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır. Ancak, bilirkişinin, aynı dava veya işte daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması, bir ret sebebi teşkil etmez. Hâkimler hakkın-

daki yasaklılık sebeplerinden biri, bilirkişinin şahsında gerçekleşmişse, mahkeme, hüküm verilinceye kadar, her zaman bilirkişiyi resen görevden alabileceği gibi, bilirkişi de mahkemenin, görevden alınma talebinde bulunabilir.

Ret sebeplerinden birinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde taraflar, bilirkişinin reddini talep edebileceği gibi, bilirkişi de kendisini reddedebilir. Ret talebi veya bilirkişinin kendisini reddetmesinin, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde yapılmış olması şarttır. Ret sebeplerinin ispatı için, yemin teklif edilemez. Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararlarla birlikte kanun yoluna başvurulabilir.

Bildirim Yükümlülüğünün Açıklanması: Çocuk sosyal çalışma görevlisi ile görüşmeye başlarken, bu konuda bilgilendirilir ve sosyal çalışma görevlisinin kendisi hakkında edindiği bilgileri kullanarak bir rapor hazırlayacağını öğrenirse, serbest iradesi ile görüş bildirmiş olur. Bu gibi hallerde de “sır sahibi” izin verdiği için, sosyal çalışma görevlisinin öğrendiklerini mahkemeye veya savcıya sunmasında herhangi bir sakınca kalmaz. Burada rıza konusunda, yaş durumuna göre, veli veya vasinin de söz sahibi olduğu unutulmamalıdır.

Kişisel Verilerin Korunması: Kişisel veri elde edilirken “amaca bağlılık” söz konusudur. Bir kişisel veri hangi amaç ile toplanmışsa sadece o amaç doğrultusunda kullanılabilir. Amaç dışı kullanım kural olarak yasaktır, sadece istisnai durumlarda (başka bir suçun işlendiğinin öğrenilmesi gibi) mümkündür. Sosyal çalışma görevlisinin çocuğa bu konuyu aydınlatan bir açıklama yapması da gereklidir.

Çocuğun “Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesini” Sağlama Görevi: Sosyal çalışma görevlisi, şüpheli çocuk hakkında yürütülmekte bulunan ceza muhakemesinin bütün evrelerinde çocuğa yardım etmekle ve onu gözetmekle yetinmemeli, ayrıca çocuğa yüklenmiş olan yükümlülükler yerine getirilirken, onun yanında bulunmalıdır. Eğer mahkeme, aldığı herhangi bir tedbir veya çocuk hakkında uyguladığı bir yükümlülük veya yaptırımını yerine getirmek üzere, belli bir kişiyi kararında görevlendirmiş değilse, bu takdirde sosyal çalışma görevlisinin sözü edilenlerin yerine getirilmesinde, çocuğa yardım etme görevi bulunduğu kabul edilmektedir (ÇKK m.34/1-c).

Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Temel Uygulama Kriterleri

Gizlilik

- Kişi, alınan bilgilerin gizliliği, gizliliğin sınırlarına (adli mercilere bildirim yükümlülüğü, meslek sırrının kapsamı vb.) ilişkin bilgilendirilmelidir. Edinilen bilgiler yalnızca adli amaçlarla kullanılmalıdır. Edinilen bilgilerin ayrıntılı biçimde kayıtları tutulmalıdır. Kayıtlar uygun biçimde saklanmalıdır.

Yeterlik

- Mesleğinin en üst düzeyinde bilgi ve yeterli deneyim sahibi olmalıdır. Sadece uzman

olduğu konu ile ilgili olarak değerlendirme yapmalıdır. Hazırladığı raporda uzmanlığının kaynağını, vaka ile ilişkisini ve sınırlarını belirtmelidir. Değerlendirdiği konuya yönelik yasal ve uzmanlığına ilişkin ölçütlerini bilmelidir. Değerlendirdiği vakalarda kişilerin yasal haklarını bilmeli ve bunu ortadan kaldıracak ya da tehlikeye atabilecek uygulamalardan kaçınmalıdır. Çocuk ve ergen gelişimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Çocuğu içinde yaşadığı kültür çerçevesinde değerlendirebilme becerisine sahip olmalıdır. Aile ilişkileri ve dinamiği ile ilgili bilgi sahibi olmalıdır. Bilgisinin sınırlarını bilmelidir.

İlişkiler

- Çocuk ya da yakın çevresi ile herhangi bir kişisel ya da profesyonel ilişki içinde olmalıdır. Kendisinin konumu, incelemenin nedeni ve sonucu, bilgileri kiminle ve nasıl paylaşacağı, kayıtların saklanacağı ve çocuğun bu incelemeyi/görüşmeyi reddedebileceği, hakkında inceleme yaptığı çocuğa anlatmalıdır. Geçmişte kişisel ya da profesyonel ilişkisi olan kişilerle ilgili durumlarla karşılaştığında bilirkişilik görevlendirmesini kabul etmemeli; başka seçeneğin olmadığı durumlarda (küçük yerleşim yerlerinde ya da alanda başka uzmanın olmadığı durumlar gibi) vaka ile ilgili değerlendirmeyi yaparken nesnellüğünün, tarafsızlığının (objektifliğinin) etkilenebileceğini göz önünde bulundurmalı ve hazırladığı raporda bunu belirtmelidir. Kendi kişisel düşünce ve inançlarının farkında olmalı ve bunların yaptığı çalışmayı etkilemediğinden emin olmalıdır.

Yöntemler

- Uygulanan yöntemin alandaki en son gelişmelere uygunluğu ve bilimselliği kanıtlanmış olmalıdır. Değerlendirme yapılırken geçerli ve güvenilir araçlar kullanılmalıdır. Bilim dışı yöntemler kullanılmamalıdır. Tek kaynaktan elde edilen ve başka kaynaklarca doğrulanamayan bilgileri kullanmanın etik bir yük olduğu bilinmelidir. Hazırlanan rapor, salt bu biçimde elde edilen bilgilere dayandırılmamalıdır. Başka biçimde bilgi toplamanın mümkün olmadığı durumlarda, bilgiyi kullanırken çok dikkatli olmalı ve raporda temel alınan bilgilerin bu özelliği kesinlikle belirtilmelidir. Dosya üzerinden inceleme yapmak zorunda kalındığında (kişinin ölümü, ağır hastalığı vb. nedenlerle) kullanılan bilgilerin yasalara ve profesyonel ilkelere uygun şekilde elde edilmiş olduğundan emin olunmalıdır. Raporda, elde edinilen bilgilerin nereden alındığı belirtilmelidir. Vaka üzerinde yeterli değerlendirme yapılamadığı durumlarda bu belirtilmeli ve görüş bildirmekten sakınılmalıdır.

Açıklamalar

- Uzman, kamuya yönelik açıklamalardan uzak durmalıdır. Ancak bunun zorunlu olduğu durumlarda vakaya yönelik özel bilgileri açıklamamalıdır. Açıklamaları taraflardan birini savunur ya da suçlar biçimde olmamalıdır. Taraflardan herhangi birinin özel hayatına ilişkin bilgilerini içeren açıklama yapılamaz.

6.1.3.3. Ceza Mahkemelerinde Sosyal Çalışma Görevlileri

Sosyo-pedagojik bakış açısı: Sosyal çalışma görevlisi, duruşmada çocuk hakkında sözlü veya yazılı açıklamalar yaparak, muhakemeye “sosyo-pedagojik bir bakış açısı” ekler. Çocuk hakkında “koruyucu ve destekleyici bir tedbir” uygulanması gerekip gerekmediğini inceler. İnceleme yaptığı çocuk hakkında mahkemeye görüş bildirerek, somut olaydaki çocuk hakkında “ceza muhakemesinin mecburiliği prensibinin istisnalarının” (diversion) uygulanıp uygulanmayacağı hakkında bir kanaat bildirir.

Sosyal çalışma görevlisi, ceza muhakemesinin yürüyüşü sırasında, yönlendirici etkilerde bulunur; muhakeme sonunda mahkemenin uygulanmasına karar verdiği tedbirlerin organize edilmesine katkıda bulunur ve bunların yürütülmesini denetler.

Duruşma hazırlığı aşamasında sosyal çalışma görevlisinin rolü: Kural olarak, tüm dosya içeriği tamamlandıktan sonra duruşmanın açılması gerekir. Mahkeme hakimi, delilleri tamamlamak üzere çalışırken sosyal çalışma görevlisinin sosyal incelemeyi yapmasını ve raporunu hazırlamasını ister. Bu aşamada çocuğun bilgilendirilmesi ve duruşmaya hazırlanması da sosyal çalışma görevlisinin sorumluluğudur.

Sosyal çalışma görevlisi duruşmada dinlenecekse, raporun duruşmada sunulması ile ilgili hazırlıklarını da bu aşamada yapması gerekir.

Duruşmada sosyal çalışma görevlisinin rolü: Sosyal çalışma görevlisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m.22/1). İfade ve sorgu sırasında ise çocuğun yanında bulunma mecburiyeti vardır (ÇKK m.34/1-b).

Sosyal çalışma görevlisi duruşmada iki şekilde bulunabilir: Dinlenecek olan çocuğun yanında bulunmak veya bilirkişi olarak hazırladığı raporla ilgili olarak dinlenmek. Çocuğun dinlenmesi sırasında yanında bulunduğu aşamadaki rolü duruşma ortamında çocuğun zarar görmesini engellemektir. Bu amaçla, çocuğu duruşma öncesinde bilgilendirir, duruşma sırasında ise soruları anlamasına ve yanıtlamasına yardımcı olur. Duruşma salonunda veya ortamında çocuğun görüşlerini ifade etmesini engelleyecek faktörler varsa gerekli önlemleri alabilmesi için (CMK m.200 gibi) bunlar hakkında hakimi bilgilendirir.

Ceza muhakemesinin temel ilkesi olan resen araştırma kuralına göre, sanığın kişiliği hakkında mahkemenin maddi gerçeği yansıtan bir karar verebilmesi için, bu konuyu ilgilendiren bütün halleri kendiliğinden araştırması gerekir. Kişilik hakkında yapılan araştırma sosyal çalışma görevlisinin edindiği bilgilere dayanır. Mahkeme bu bilgileri kullanarak çocuk hakkında hangi yaptırımını uygulayacağına karar verir ve ceza uygulayacaksa cezanın tayininde ve cezanın bireyselleştirilmesinde bu bilgiler önem kazanır. Ceza muhakemesinin bütün evrelerinde sosyal çalışma görevlisinin etkin olması gerekir. Sosyal çalışma görevlisinin bağlı bulunduğu kuruluşa, duruşmanın yeri ve zamanının bildirilmesi gerekir. Bu bildirim sosyal çalışma görevlisinin hazır bulunabileceği kadar süre bırakılarak yapılması gerekir.

Duruşma sırasında, çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi;

- Duruşmadan önce dosyayı incelemek
- Çocukla bireysel görüşme yapılabilecek uygun bir alan seçmek ve çocukla görüşmek,
- Çocuğun duruşmada ifade vermeye hazır olup olmadığı ve duruşmada çocuğun olumsuz etkilenmesine neden olabilecek unsurlar hakkında hakimi bilgilendirilmek.
- Duruşma ortamının çocuk için uygun hale getirilmesini sağlamak. Gerekliğinde çocuğun duruşma salonu dışında dinlenmesini sağlamak.
- Çocuğa sorulacak soruların çocuğun gelişimsel düzeyine uygun şekilde sorulması konusunda müdahalelerde bulunulmak. Duruşmada kullanılan terminolojiyi çocuk için anlaşılır hale getirmek.
- Mağdurun duruşmada kendini yeterince ifade edemediği durumlarda, mağduru desteklemek.

sorumluluğu altındadır.

- Çocukla yapılacak görüşme şunları içermelidir:
 - Tanışma,
 - Görüşmenin amacını açıklama,
 - Duruşma ortamı ve süreçle ilgili çocuğu bilgilendirme,
 - Vakanın ve çocuğun durumuna göre söz konusu olayla ilgili çocuktan bilgi alma,
 - Çocuğa anlatmak istediği herhangi bir şey olup olmadığını sorma.

Aşağıdakiler duruşma sırasında çocuğun yanında bulunan sosyal çalışma görevlisinin görevi değildir:

- Çocuğun ifadesi alındıktan sonra psikososyal gelişimi ile ilgili beyanda bulunmak.
- Yaşadığı veya yaptığı iddia edilen olayla ilgili olarak çocuğun etkilenme düzeyi hususunda beyanda bulunmak.
- Çocuğun doğruyu söyleyip söylemediği hakkında beyanda bulunmak.
- Çocuğun psikolojik sağlığının bozulup bozulmadığı veya psiko-sosyal gelişimi ile ilgili beyanda bulunmak. Bu konudaki görüş, konunun uzmanı tarafından bir araştırma sonucu bildirilmelidir. Gerekliğinde çocuk bu açılardan değerlendirilmek üzere, değerlendirilecek özelliğine göre bir çocuk ve ergen psikiyatristine veya hekime yönlendirilmelidir.

Sosyal çalışma görevlisinin duruşma sonrasına ilişkin rolü: Bir çocuğun yanında bulunmak üzere duruşmada görevlendirilmiş olan sosyal çalışma görevlisinin rolü, duruşma sonrasında da devam eder. Çünkü çocukların bu süreçten örselenmelerine neden olan en önemli faktör tabii oldukları süreç hakkında hiçbir bilgilerinin bulunmamasıdır. Bu nedenle, sosyal çalışma görevlisinin duruşmada alınan kararlar ve bundan sonra yapması gerekenler hakkında çocuğu bilgilendirmesi gerekir. Aynı zamanda mahkeme tarafından istenmesi halinde bu konu ile ilgili bir rapor da düzenlemesi gerekebilir.

6.1.3.4. Çocuk Tesliminde Görevlendirilen Uzman

- Teslimi istenen çocuk hakkında bilgi edinmek üzere dosyayı incelemek.
- Teslim alacak ebeveyn ve çocuğun görüşme periyotları ve son görüşme hakkında bilgi almak.
- Çocuğu teslim alacak ebeveyne, teslim sırasında karşılaşılabilecek olası sıkıntılar hakkında bilgi vermek.
- Çocuk ve ebeveyn ile görüşerek tarafları sürece hazır hale getirmek.
- Teslim eden ebeveyne, icra kanalıyla çocuk tesliminin çocuğa ne tür zararlar vereceği konusunda bilgi vermek.
- Çocuk teslimi sırasında çocuğun zarar görme olasılığı olan hallerde durumu zapta geçirmek.
- Çocuğun yanında bulunması gereken sağlık karnesi, eğitim materyalleri ve gerekli kişisel eşyaları hususunda müdahalede bulunmak.
- Teslim sırasında düzenlenen tutanakta yer almak üzere bilgi ve gözlemlerini ayrıntılı bildirmek. Bu bildirim şunları da içermelidir: çocuğun aralarında şahsi ilişki kurulan ebeveyne tesliminde bir sakınca olup olmadığı ve teslim alan ve teslim eden ebeveyne yaklaşımı hakkında bilgi ile görüşmenin bitiminde çocuğun genel durumu hakkında bilgi.

6.1.3.5. Çocuk İzlem Merkezleri'nde (ÇİM) Sosyal Çalışma Görevlileri

Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil özelenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitimli kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na ve üniversitelere ait sağlık tesislerine bağlı olarak hizmet vermek üzere çocuk izlem merkezlerinin kurulması ve işleyişi, asgarî fizikî şartları ile bulundurulması gereken araç, gereç ve personel standardının ve ilgili personelin görev, yetki ve sorumlulukları ile denetime ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla ÇİM yönetmeliği taslağı hazırlanmıştır.

ÇİM'de sosyal çalışma görevlileri, adli görüşmeci olarak görev alabilmektedir. Adli görüşmeciler; Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış adli görüşmeci eğitimini alan, bu alanda yeterliliği belgelenmiş, psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişim uzmanı, sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı), hemşire ve hekimlerdir.

Adli Görüşmeci Eğitimi: İstismara uğrayan çocuklarla yapılacak adli görüşmenin çocuğu en az travmaya uğratabilecek şekilde yapılandırılması, görüşmenin ikincil bir travma oluşturmasının önlenmesi için bu konuda nitelikli, bilgili ve yeterli personel yetiştirilmesi amacıyla bakanlık tarafından onaylanmış merkezlerde ve onaylanmış programlarla yürütülür. Eğitimler hem kuramsal (teorik) hem de uygulamaları kapsayan, eğitim sonrasında katılımcıların alanlarında yeterlilik alacakları programlar şeklinde uygulanır. Eğitimde çocuğa yönelik kötü muamele (tanımlar, riskler, sorunlar, yaklaşım, değerlendirme), çocuğun psiko-sosyal gelişimi, çocukla iletişim, adli görüşme teknikleri, aile görüşmesi teknikleri ve

raporlama konularına yer verilir. Daha önce adli görüşme eğitimi ve eğitici eğitimi almış ve Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş kişilerce adli görüşme süpervizyonu yapılır. Bu eğitimlere psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişim uzmanı, sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı), hemşire ve hekimler katılır.

Aile Görüşmecisi: Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış ‘Adli Görüşmeci Eğitimi’ni alan kişi aile görüşmesini de yapar.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Temsilcisi: ÇİM’de kendi kurumunu temsilen, mağdur çocuğun ASPB ile ilgili iş ve işlemlerinin yönetilmesinden / idaresinden sorumlu sosyal hizmet uzmanı, ASPB İl Müdürlüğü tarafından görevlendirilir.

Görevlendirilen ASPB Temsilcisinin görevleri şunlardır:

- a) Çocuğun adli görüşmesinde izleyici olarak bulunmak,
- b) Verilen tedbir kararlarında görüş bildirmek,
- c) Tüm vakaların adli görüşmelerine izleyici olarak katılmak,
- d) Adli işlemleri yürütülen çocuk hakkında her hangi bir acil koruma kararının düşünüldüğü durumlarda çocuğun uygun kurum ya da kuruluşa yerleştirilmesini ve takibini gerçekleştirmek.
- e) Kuruma yerleşecek çocukların nakli için ilgili kuruluşlarla bağlantıya geçerek teslimini sağlamak,
- f) ASPB ile ilgili tüm yazışma ve evrak işlemlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak.
- g) Gerekli gördüğü ya da savcı tarafından gerekli görülen çocukların yaşadıkları alanlarda sosyal incelemelerini yapmak ve sonuçlarını raporlaştırarak ilgili kurumlara ulaşmasını sağlamak.
- h) Kurumda kalan çocukların gerek görülmesi halinde tekrar ÇİM’e getirilmesinin sağlanmak.
- i) Çocukla ilgili bilgilerin ÇİM’e iletilmesini sağlamak.

Çocuk ve Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanların Ücretleri

Aile mahkemelerinde görevli uzmanlar ile çocuk mahkemelerinde görevli SÇG’lerinin yaptıkları işler için ayrı bir ücret alınamayacakları zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Adalet Bakanlığı’nın konuya ilişkin görüşü internet sitesinde yayımlanmıştır⁴.

4 <http://www.sgb.adalet.gov.tr/sss/sss.html#12>, erişim tarihi 07/10/2013

6.2

SOSYAL İNCELEME RAPORU

Bu alt bölümün amacı, çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporlarının (SİR) yeri ve içeriği hakkında genel bilgiler sunmaktır. SİR'in ceza sorumluluğuna etkisi ve etkiyi sağlamasına uygun şekilde hazırlanmasına ilişkin ayrıntılı açıklamalar ceza sorumluluğu bölümünde ele alınmıştır.

Sosyal inceleme raporları, uygulamada genellikle sosyal hizmet uzmanları tarafından hazırlanan raporlardır ve temel bir sosyal hizmet disiplini ve mesleği etkinliğidir⁵. SİR'lerin biçim ve içeriği kuruma göre değişiklik gösterebilir. Önemli olan, müracaatçının ihtiyacı ile kaynakların bir araya gelmesine hizmet edecek bir rapor düzenleyebilmektir. SİR'lerde iki tür bilgi bulunur: Birincisi, müracaatçının durumu ile ilgili var olan sosyal koşulları ve gözlemleri yansıtan bilgiler; ikincisi ise, bu bilgilerin müracaatçı ile yapılacak çalışmaya temel oluşturacak şekilde yorumlanmasıdır.

Çocuk adalet sisteminde SİR'lerin temel işlevi, suça sürüklenmiş çocukların ileride sağlıklı ve üretken bir yaşam sürmelerine yönelik olarak biyopsikososyal gelişimlerine en uygun kararların alınmasında adalet sistemine yardımcı olmaktır. Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını vurgulayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tüm çocuklar için sosyal adaleti hedeflemektedir. Suça sürüklenmiş çocuklar açısından bu hedefin gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan biri de SİR'lerdir. Suça sürüklenmiş çocuğun haklarının korunması açısından SİR'ler, mahkeme ve toplum arasında bir nevi köprü görevini üstlenen sosyal ve hukuki niteliği olan (sosyo-legal) belgeler olarak ifade edilebilir. SİR, çocuğun kanunla ihtilafa düşmesine neden olan faktörleri, çocuğu içinde yaşadığı çevrede (ailesi, arkadaşları, okul yaşamı, oturlan çevre vb.) bütüncül (generalist) biçimde değerlendiren⁶, bu değerlendirmeye bağlı çocuğun yararı ve toplumla bütünleşmesi amacı temelinde çocuk ve çevresindeki değişimi hedefleyen belgelerdir.

Çok faktörlü bir olgu olarak kabul edilen çocuk suçluluğunda yapılacak değerlendirme ve müdahale⁷ çocuğu çevresi içinde öngörmelidir. Kanunla ihtilafa düşme, çocuğun yararına

5 Türkiye'de sosyal çalışma görevlisi tanımına bağlı, farklı lisans eğitimi almış profesyoneller suça sürüklenmiş çocuklarla çalışma sürecinde görev almaktadır. Halbuki SİR, sosyal hizmet disiplininin bir etkinliğidir. SİR'in hazırlanma süreci ile sosyal hizmet disiplinin bütüncül müdahale modeli arasında doğrudan bağlantı vardır. Bir başka ifadeyle SİR, yedi aşamalı bütüncül müdahale modeli olarak ifade edilen planlı değişme sürecinin bazı aşamalarını kapsayan bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle söz konusu modelin bazı aşamalarının metin içinde ele alınması, SİR'in kuramsal temelini anlamayı ve uygulama sürecine açıklık getirmeyi kolaylaştırıcaktır.

6 Değerlendirme (assessment), probleme neden olan faktörler hakkında bir anlayışa sahip olmak ve bu faktörleri minimize etmek veya ortadan kaldırmak için nelerin değişmesi gerektiğine odaklanan bilgi toplama, bu bilgileri analiz etme ve yorumlama sürecini içerir (Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice. Second edition, Chicago: Nelson-Hall.,USA, s.68-69).

7 Müdahale, suça sürüklenmiş çocuğun toplumla bütünleşmesi çerçevesinde belirlenen amaçları içeren planın uygulamaya geçirilmesidir (Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice.

çalışmayan sistemlerin bir sonucudur. O halde bu sistemleri değişme hedefine koymak ve tekrar çocuğun yararına çalışmasını sağlamak, sosyal hizmet müdahalesinin temelini oluşturacaktır. Böyle bir bakış açısını ekolojik sistem perspektifi sunmaktadır. Sistem kuramı ve ekolojik görüş, bir toplumsal sorunun tüm öğelerini değerlendirmeye olanak tanıyan bütünsel ve dinamik bir kavram ve uygulama çerçevesi sunar. Ekolojik sistem perspektifi, suça sürüklenmiş çocuğun çevresindeki sistemlerle etkileşimlerine odaklanır ve bu etkileşimlerin çocuğun suça sürüklenmesindeki yerini değerlendirmeyi sağlayacak bakışı verir. Bu bakış açısı, suç davranışını, çocuğun bir kusuru olarak değil, çocuğun yararına çalışmamış sistem ve etkileşimlerine bağlar. Öyle ise, yapılacak müdahalenin de bu bakış açısına dayanarak söz konusu sistemlere ve etkileşimlere odaklanması beklenir.

Çocuğun içinde bulunduğu sistemler, bu sistemlerin özellikleri ve etkileşimleri çocuk için risk ortamı yaratabilirler. Araştırmalar, suça sürüklenmiş çocuğun toplumla bütünleşmesinde risk faktörlerinin, çocuğun ve çevresinin kriminojenik ihtiyaçlarının ve öğrenmeyi destekleyen müdahale programının önemine değinmektedir. Risk faktörleri, kişinin suça yönelme riskini artıran faktörlerdir (ilgisiz ve uygun olmayan çocuk yetiştirme biçimleri, anti sosyal davranış destekleyen çevre, kültür vb.). Kriminojenik ihtiyaçlar, çocuğun kanunla ihtilafına düşmesi ile ilgili faktörlerdir ve bu faktörler tretmanın hedefi olmalıdır. İşte bu unsurların çocuğun suça yönelmesindeki etkileri ve tekrar bütünleşme amacıyla müdahaledeki yeri, ayrıntılı olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme kadar, çocuğa ve çevresine yönelik müdahalenin uygunluğu⁸ da toplumla bütünleşmede başka bir unsurdur. İşte SİR'ler ekolojik sistem perspektifi çerçevesinde yukarıda ifade edilen unsurları içeren bir biçimde değerlendirmeyi ve müdahaleyi öngörebilmelidir. Yapılacak değerlendirme ve müdahale suça sürüklenmiş çocuktan (mikro düzey), aile ve akran gruplarına (mezo düzey) ve çocuğun yararına işlemeyen sosyal politikalara kadar (makro düzey) uzanabilmelidir. Değişme hedefi, her üç düzeyi de içine alabilir.

SİR hazırlama sürecinde sosyal çalışma görevlisi, bütüncül müdahale modelinin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri (sosyal hizmet etiği) bütünleştirebilmelidir. Suça sürüklenmiş çocuğun çevresi içinde değerlendirilmesi ve müdahale önerisinin hazırlanmasında sosyoloji, ekonomi, psikoloji, biyoloji, antropoloji gibi disiplinlerden de yararlanır. Böylece SİR'in kuramsal temelini sistem kuramı, ekolojik sistem perspektifi rehberliğinde, diğer disiplinlerden de alıntılarla eklektik bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Söz konusu kuramsal yapı, sosyal çalışma görevlilerinin SİR hazırlama yükümlülüğünü yerine getirme sürecinde bilgi temelini oluşturur. Sistem kuramı ve ekolojik görüşe dayalı "bütüncül müdahale modeli", SİR hazırlığında doğrudan bir rehberdir ve SİR'in kuramsal temelinde katkıda bulunur. Suça sürüklenmiş çocukların sosyal adaleti SİR'in niteliği ile doğrudan ilişkilidir ve SİR'i hazırlayacak sosyal çalışma görevlilerinin çocuğun sağlıklı ve üretken olarak toplumda yerini almasında temel sorumluluğu vardır.

Second edition, Chicago: Nelson- Hall.,USA, s.43).

8 Etkili müdahaleler, çocuğun katılımcı öğrenme ve değişime stillerine odaklanan, hizmetleri bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak düzenleyen yöntemlerdir (Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). The Psychology of Criminal Conduct (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis, Matthew Bender, s.735.

Sosyal çalışma görevlisi SİR hazırlama sürecinde temel mikro becerilere sahip olmalıdır. Bu beceriler aktif dinleme, görüşme, sözsüz ve sözlü davranışlar vb. olarak ifade edilebilir. Söz konusu beceriler, suça sürüklenmiş çocuk ve çevresi ile çalışmada güvenli görüşme ortamının zeminini oluşturan sıcaklık, samimiyet ve empatiyi olanaklı kılar. Bir başka önemli boyut ise, değerlerdir. Değerler, sosyal çalışma görevlisinin bütüncül müdahale sürecinin bir başka önemli unsurudur. Profesyonel etik ve sorumluluklar, uygulamanın her aşamasında, atılan her adımda önceliklidir ve profesyonelin kendi inanç ve değerlerinden daha önde gelir.

Özetlemek gerekirse SİR hazırlama sürecinin;

1. Çocuğu çevresi içinde hakları olan bir birey olarak ele almayı,
2. Çocuğun yararına işlemeyen etkileşimlere odaklanan kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme yapmayı,
3. Bu değerlendirmeyi yansıtacak, çocuğun ve çevresine ilişkin değişmeyi hedefleyen; çocuğun toplumda sağlıklı ve üretken bir birey olarak yer almasını sağlayacak bütüncül müdahale planına yer vermeyi içeren üç önemli boyutu vardır.

Bu proje, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

T.C.
Aile ve
Sosyal Politikalar
Bakanlığı

Bu projenin sözleşme makamı
Merkezi Finans ve İhale Birimi'dir.

Bu proje, UNICEF'in teknik desteği ile yürütölmektedir.

Bu proje Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Avrupa Birliği'nin mali katkısı ve UNICEF'in teknik desteği ile yürütölmektedir.
Bu yayında yer alan ifadeler Avrupa Komisyonu'nun resmi görüşlerini temsil etmemektedir.